

A RÓMAI PÁPÁK
TÖRTÉNELME
SZ. PÉTERTŐL KORUNKIG.

MÜLLER, HOFFMANN, SMETS, SANDINI, KOLB, BURIO,
S EGYÉB KÜTFŐK NYOMÁN SZERKESZTETTE

KARCSU ANTAL ARZÉN,
SZ. FERENCZ-RENDŰ ÁLDOZÁR, HITSZÓNOK, HÁZFŐNÖKI HELYETTES
S A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT RENDES TAGJA A VÁCZI
KOLOSTORBAN.

VII. KÖTET.

A VÁCZI EGYHÁZMEGYEI S SZERZETI HATÓSÁG JÓVÁHAGYÁSÁVAL.

PEST,
BARTALITS IMRE GYORSSAJTÓNYOMÁSA. (ÖT PACSIRTA UTCZA 5. SZ.)
1871.

CC.

VI. Kelemen. 1342—352.

Franciaország limogesi egyházmegyéjében feküdt a pompás *maumonti kastély*, melynek családja 30 év alatt két pápát s nyolcz kardinált adott az egyháznak. E kastélyban 1291-ben *Rosiers* urának, *Roger Péternek*, neje *Chambon Mária* egy gyermeket szült, ki a rosiersi egyházban *Péter* névre kereszteltetett. Már 10 éves korában érezte, hogy hajlama a szerzetesi életre ösztönzi őt, s azért korán az ősi sz. Benedek rendébe lépett. Felsőes tehetségei s rendkívüli emléjénél fogva minden tanuló-társait fölülmulta s tanulmányainak dicsőbb bevégezésére előjárói által a *párisi egyetemre küldetett*. Itt élte 30-dik évében hittudór s az egyetem provisorá lön. Mint hitszónok s tanár oly nagy hirben állott, hogy midőn nyilvánosan fellépett, Páris egész népsége hullámozott körülötte. Az egyházi méltóságokra első lépése volt, a limogesi egyházmegyébeni sz. *Pantaleon apátságának perjelsége*. *Mortimár* kardinál, ki őt mint gyermekét szerette, Avignonba hitta *Roger Pétert* s nemsokára pártfogójának kívánságára XXII. János által az említett apátságból a sokkal jövedelme-
sebb és a pápai udvarhoz közelebb fekvő *Nimes* melletti sz. *Baudil apátságára* emeltetett. *Mortimár* ajánlatára csakhamar *fécampi, chaise-dieui apát* s *arrasi püspök* lön. Ezen püspökséget azonban gyorsan a sensi, azt meg szintoly hamar a roueni érseki székkal cserélte fel. Végre 1338-ki nov. 13-kán XII. Benedek által sz. *Nereus s Archilles kardinálává* mozdíttatott elő. De ennél még nagyobb méltóság várakozott reá. 1342-ki május 7-kén, 13 napi székür mul-
va, *egyhangulag* pápává választatott, s pünkösöd ünnepén (máj. 19.) VI. Kelemen név alatt magát megkoronáztatta.

Pápaságát igen szép tettel nyitotta meg. Egy külön bullájában kihirdette ugyanis, hogy a mely szűkölködő, szegény-sorsu egyháziak magukat nála két hó alatt jelentik, segélyt nyerendnek. Ropant számu papság jelent meg, s ő valamennyit tetteleges segélylyel és vigasztalással bocsátotta vissza állomásaikra. — Azután politikai viszonyokra fordította figyelmét. Legelőször is VI. *Fülöp* francia s *Eduárd* angol királyokhoz követeket küldött; de béketörekvéseinek csak 4 évi fegyverszünet lön eredménye. Majd meg a császárral vitáját igyekezék bevégezni, s e törekvéseiben sokkal szerencsésebb volt, mint XXII. János s XII. Benedek. Mit nagyrészt a kedvezőbb körülményeknek is lehet tulajdonítani. Ugyanis a császár tanácsnokai által rábeszélve oly lépésre határozta el magát, mely a közvéleményt ellene fordítá s a pápa érdekeit emelé. Tudniillik *Henrik János* cseh herczeg *Margittal*, mint Tirol és Karinthia örökösével házasságra lépén, *természeti tehetetlenség ürügye alatt* Lajos császár azt érvénytelennek nyilvánítá s az általa elválasztott nőt fiának, Lajosnak, jegyezte el; előbb azonban a vérrokonságtól maga fölmentette. Az egyház jogát nem tisztelő *Occam Vilmos minorita* nagyon megrovatta magát, midőn „*A császár hatalma a házassági ügyben*“ czimű művében a császár eljárását védelmezte. E hűtlenségeért Occam ugyan az egyház ellenei s az eretnekek által dicső s páratlan szerzetesül magasztaltatott; de a császártól az említett jogtiprásért követői tömegesen pártoltak el. Ezt látván Lajos, rémületében oly gyöngének mutatta magát, hogy azért a némethoni fejedelmek mindegyike által megintetett. Egy a pápához intézendő követi meghatalmazást irt alá, mely azonban VI. Kelemen által Lajos nagy szégyenére visszaküldetett. Majd egy sajátkezüleg irt okmányban elismerte, hogy a XXII. János által ellene felhozott vádak s szemrehányásokra méltó volt s feltétlenül alávetette magát a pápának, visszavonván egyszersmind minden császári működését. Azonban a feloldozást csak akkor nyerte meg, midőn esküvel ígérte, hogy azokat is visszavonja, miket mint német király végzett, s jövőre a pápa tudta s beleegyezése nélkül mitsem fog tenni.

Midőn Lajos 1344-ben ezen feltételeket a választó-fejedelmekkel s nagyokkal közölte, azok IV. Kelemenre, de még inkább a tulengedékeny Lajosra igen felboszankodtak, mint a ki rendkívüli

engedékenysége által a pápát oly tulzó követelésekre indította s telhetetlensége által Némethont oly zavarba döntötte, s már új császár-választásról gondolkodtak. De VI. Kelemen a választó-fejedelmek által felbátorított Lajost, ki követeléseit teljesíteni nem akarta, amazokkal együtt ismételve kiközösítette. Egyszersmind *Henrik* mainzi választó-fejedelmet, Lajos leghivebb ügyvivőjét, letette, s annak helyére a 20 éves *nassaui Gerlach*-ot léptette, kinek tevékeny működése kilátást nyújtott egy új választásra. A választó-fejedelmeket pedig egy új választásra intette, s egykori tanítványát, *Károly* morva-örgrófit, *János* cseh király fiát, ajánlotta nekik, mint ama méltóságra legalkalmasabbat. Ez 1346-ban *Reensében* 5 választó-fejedelem által meg is választatott, de általánosan el nem ismertetvén, iszonyu harcz keletkezett volna, ha azt Lajosnak 1347-ki okt 11-kén, *München* közelében, egy medve- és vadkanvadászaton, gutaütés következtében bekövetkezett halála meg nem gátolja. — Lajos halála után a *szakadár minoriták* is, kik a császár kegyét elébe tették az egyház jogainak, töredelmes bánatot tanusítván hibás lépések fölött, az egyházi közösségbe visszafogadtattak.

VI. Kelemen az új császárt, ki magát IV. Károlynak nevezte, miután annak jogos követelését a sz. Péter birtoka iránt teljesítette, méltóságában megerősítette. — 1344-ki novemberben a pápa *de la Cerda Lajos* spanyol infánst s clermonti grófit, mint a canariai szigetek királyát, oly feltét alatt beiktatta, hogy ezen „*Fortuniá*“-nak nevezett új királyságba a keresztény hitet bevigye s alattvalóit az apostoli szék adófizetőiül ismerje. De Lajos e királyságot sohasem vette birtokába, mert ez által Castiliára vonatkozó minden igényeit elvesztendette volna. — *Epápnak igen nevezetes érintkezése volt Nagy-Lajos királyunkkal* (1342 – 1382), ki végre kinyeré VI. Kelemenől követői által azon okmányt, melynél fogva öcsce *András* Nápoly királyává koronáztathatik. A pápa 1344-ki jan. 19-kén tartott consistoriumból febr. 2-kán tudtára adta *Andrásnak*, hogy őt királyi czimmel ruházta fel, s ha némi feltételeket teljesít, s különösen, ha a Nápoly kormányára küldött *Aymerik* kardinálnak engedelmességet ígér, *Johanna* örökös nélkül halála után pedig az országot *Máriának* engedi át, neki a koronáztatási engedély is meg fog adatni. De *valoisai Katalin* s *Johanna* fondorlataikkal kivítették, hogy a pápa az említett

kardinált nov. 18-kán a kormánytól visszahitta s azt Johannára bizta. 1345-ki év nyarán Endre azon biztos hirt vette, hogy a pápai parancs koronáztatása iránt nemsokára meg fog adatni. Erre a nap már ki is tüzetett; de az udvari ármány a koronázást meggátlandó, *Endrét ellenei által megölette.**) Ezen iszonyu tettnek gyászhire villámcsapásként sujtotta *Visegrádon* a királyi cszládot: a testvérét forrón szerető Lajos királyunk fájdalmában boszút esküdött a gonosz Johanna s pártja ellen; mert nem kételkedett, hogy bár mások követték el a gyilkosságot, annak mégis főoka Johanna s a királyi hercegek. Miután a közvélemény mindenfelől példás büntetést kívánt a gyilkosok s czinkosaikra, és *Nagy-Lajos* Bécsben az ott időző császárral**) s Albert herceggel szövetséget kötött, melynek czélja boszuló hadmenet volt Olaszhonba: VI. Kelemen a gyilkosság részeseire átkot mondott, és egy levelében igazolta magát Lajosnál s anyjánál, hogy Endre koronáztatását nem szándékosan hátráltatta, hanem a fönforgott nehézségek miatt kénytelenítettett halasztani; sajnálkozását fejezte ki amiatt; hogy Johannától, míg bűnös volta be nem bizonyul, az országot, melyet joggal bir, el nem veheti; de igéri, hogy fölötte vizsgálatot tartatni el nem mulasztandja, „*míszereint az ártatlan király vére, az egyház hanyagsága miatt boszultatlan*

*) Miután Endre ellenei (*Valois Katalin, Artus Károly*, ennek fia *Bertrand*, sanseverinói *Roger, Terlici*, gróf stb.) gonosz tervöket nem merték Nápolyban végrehajtani, az iránta barátságot színlelő *Durazzói Károly* 1345-ki sept. 18-kán kicsalta őt *Aversába* vadászatra. A mulatságban Johanna egész udvarával részt vett. A vigan töltött nap után a nagyszámú társaság a város falain kívül eső sz. *Péter klastromában*, melynek egy elkülönített szárnya királyi szállodául szolgált, gyűlt össze éji szállásra. Itt éjjel Endre ellenei által megöletett, hullája a kertbe dobatott, melynek nyakát még akkor is hurok szorítá össze. (V. ö. Dr. Horváth: II. 81—82.)

**) VI. Kelemen megtudván, hogy a magyar király a kiközösített Lajos német császárral szövetekezett, meginté az előbbi, hogy ovakodnék az egyházból kizáráttal bármi végre is szövetekezni; mert a pápa azt hívé, hogy e szövetség egyszersmind ellene is van irányozva. (Pray: Annal. II. 68. Cod. Dipl. IX. 1, 275. 285. 305. Chron. Zwetlens. Peznél: I. 540. de hibásan az évre nézve.)

ne maradjon.“ A birói nyomozást a pápa valóban meg is kezdette; de bár senki sem kételkedett, hogy a gyilkosságban Johanna szint-
 ugy, mint a királyi hercegek is részesek, igazságos elégtételt a
 főnforgó viszonyok közt várni sem lehetett az egyházi hatóságtól,
 azért Lajos szigorúan el volt határozva, hogy azt maga szerzend
 magának. Egy jelentékeny sereg élén Olaszhonba vonult, s igen
 sajnosan vette ama hirt, hogy a pápa a *Johanna és Tarenti Lajos*
közötti házasságra engedélyt adott, kik augusztus 20-kán meg is
 ülték menyekzőjüket, s az utóbbi 1352-ki május 27-kén Sicilia kirá-
 lyává koronáztatott.

Nagy-Lajosunk nápolyi hadjáratát fényes siker követte, a *gyil-
 kosság részeseit részint Endre megöletése helyén, részint Nápolyban*
kivégeztette, Sicilia királyának czimét felvette s az ország nagyjai
 hódolatát elfogadta; de a szentszék hűbéruri jogait sérteni nem
 akarván, eziránt a pápa megegyezését is kikérendőnek vélte. Mig
 tehát maga az ország több városait meglátogató, a Nápolyban mű-
 ködő pápai követ, *Bertrand* kardinál által az ügyet a szent-szék elé
 terjesztette. VI. Kelemen ugyanazon kardinál által válaszolt a ki-
 rálynak: „*Johannát — így hangzék a válasz — ki fölött már a ne-
 vezett kardinál által Nápolyban s utóbb, mióta Provençében tartózk-
 dik, ismét három kardinál által vizsgálatot tartatott, de a kire a*
*részességet Endre király halálában kisütni nem lehetett, s kit ennélf-
 fogva el nem ítélhet, országától sem foszthatja meg. Annak megíté-
 lése, ki bírhatja jogosan az országot, egyedül a szent-széket illeti. A*
magyar király tettét nem helyeselheti, hogy magát az ország birtokába
helyezte: ha hozzá jogot tart, a pápa ítéletét kellett volna kikérnie, ki
a kérdésben nem késett volna ítéletét kimondani.“ A kardinál még Du-
 razzói Károly megöletése s a többi hercegek elfogatása miatt is
 neheztelést nyilvánított a pápa részéről Lajos előtt. Erre az utóbbi
 egy követséget intézett Avignonba, mely a többi közt arra kérte ő
 szentségét, hogy ruházná Sicilia királyságát Lajosra. Ő ugyanis a
 maga ágának biztosítani akará a nápolyi koronát, s hogy e terve
 sikerüljön, késznek mutatkozott az özvegygyé lett *Durazzói her-
 czegnét*, Johanna hugát is nőül venni. Jól látta a pápa, hogy ily há-
 zasság esetében *Lajos* vagy öccse *István* és az özvegy *Mária* közt,
 lehetetlen volna a Johannától elveendő Nápolyt megtagadni a ma-

gyar királyi háztól; ez pedig sokkal hatalmasb volt, mintsem hogy attól ne félt volna, hogy ezen esetben Nápoly elébb-utóbb kiesik a pápai hűbéruralom alól. Azért nehogy Johannát országától megfosztani kelljen, annak Endre halálábani részes voltát nem látta eléggé bebizonyultnak, mint Dr. *Horváth Mihály* koszorus történetünk vélekedik. Ide járul az is, hogy *Johanna, kit az egykoru írók igen eszes, csábító erejű asszonynak ábrázolnak*, minthogy a Nagy-Lajos elleni had vezetésére elegendő költsége nem volt, az egész *avignoni grófságot a pápának 80,000 arany forintnyi csekély összegben eladta.*

Ezen oknál fogva VI. Kelemen a Lajos követeknek adott válaszbán azon pontból indult ki, hogy Johannát, kire a vizsgálatokból a bűn be nem bizonyult, országától meg nem foszthatja; ha Lajos ellene meggyőző próbákat küldene, azt szívesen látná; s végre, hogy igyekezni fog Johannát lemondásra bírni, enélkül az országot tőle el nem vehetvén. Ismétlé rosztalását is a fölött, hogy Lajos Nápolyt elfoglalván, saját ügyében erőhatalommal bíróná tette magát, Durazzói Károlyt pedig elégséges próbák nélkül ölette meg. *Volt a pápa válaszában egy pont*, melyet Lajos felhasználni vélt nápolyi ügyének előmozdítására;*) azért komolyabban kezdte gondolkodni az özvegy Máriávali nősülésről, s mig ezt az idő megérlelné, elhatározta Nápolyt fegyvererő alatt tartani. Evégett, minthogy személyes jelenléte szükségtelessé vált s a vészkor is nagyban kezdte uralkodni, seregeinek fővezérletét s az ország kormányát *Lacsfy István* vajdára bizván, több főúr kíséretében Nápolyt elhagyta s a barlettai kikötőben hajóra szállván, gyorsan a dalmát tengerpartokra hajózott. Lajos eltávoztá után Johanna s férje Tarenti Lajos a Provenccában szedett hadakkal haladék nélkül visszatért Nápolyba. A magyarok helyzete itt rövid időn rosztalbra változott s a vajda kénytelen volt Magyarországra sietni, hogy Lajost a körülményekről értesitse s tőle a hátrahagyott sereg szilárdítására több hadat vi-

*) E pont akként hangzott, hogy, ha Johanna bűnös-voltának bebizonyultá esetében országától megfosztatnék is, azt VIII. Bonifác intézkedése szerint nem a magyar királyra, hanem Johanna legközelebbi rokonára, tehát az özvegy Máriára kellene szállítani. (Horváth az i. h. 96.)

gyen magával. Mig ő távol vala, a magyar-had vitézül ellenállott Tarenti Lajos támadásainak, s még inkább kedvezett a szerencse, miután István vajda szép sereg élén tért vissza Magyarországból. Tarenti Lajos Nápoly mellett ismét csatát vesztett, s az olaszok közül is többen gyülekezvén a vajda zászlai alá, ez az őrségeken kívül már 10,000 főnyi haddal rendelkezhetett. Johanna most ismét remegni kezdett Nápolyban; de Tarenti Lajos titkos működése jó fordulatot adott helyzetének. A vajda ellen összeesküvés létesült, mely azonban még jókor elárultatott, s István vajda Tarenti Lajossal fegyverszünetet kötven, ismét visszatért Magyarországba, hogy a királyt a dolgok állapotáról tudósítsa.

Eközben a diplomatia is folyton működött a viszályos ügyben. A pápa nemcsak maga sürgette Lajosnál, a királyi család többi tagjainál s az ország főbb embereinél, hanem még Fülöp francia király s a Bourbon hercegek által is sürgetteté a fogoly Tarenti és Durazzói hercegek szabadon-bocsáttatását. *Guido* kardinálnak, kit 1349 elején Lajoshoz követül küldött, utasításul ugyanazon választ adta, melyet Lajos főnebbi követségének. A tárgyalások, melyek Lajos s *Guido* kardinál közt részint Magyarorszáiban, részint Austriában folytak, semmi egyéb eredményre sem vezettek, mint hogy a pápa kijelentette, miszerint a házasságot István herceg, a király öcse s Mária közt nem ellenzi. De Lajos ezt nem sürgette, mert kivált jegyesének, Margitnak, pártábani halála után, ki az utóbb császárrá lett morva Károlynak leánya volt, Lajos maga óhajtá Máriát nőül venni. Lajos látván, hogy a pápát más véleményre nem birhatja, újabb hadjáratra készült Nápolyba; hova *igen fényes s hatalmas sereg élén megérkezvén*, a nápolyi ügyön nagyot fordított. Fegyvereit ismét diadal követte s Máriával kívánt találkozni; de ezt Johanna észrevevén, hugát Provençéba szállíttatta.

VI. Kelemen nem mervén szembeszállni a közvélemény hangulatával, mely Johannát nyilván férjgyilkosnak tartotta, Lajos első hadjáratának mi akadályt sem vetett elébe. E második hadjáratot azonban már nem vélte elnézhetőnek. Midőn a magyar király *Melfnél* táborozott, *Annibaldí* kardinál nála megjelenvén, a pápa nevében őt visszatérésre intette, s mivel erre hajlandónak nem találá, egyházi átokkal sujtotta. Nápoly bevétele után ismét két pápai

követ jelent meg nála, sürgetvén őt, bizná az ügy eldöntését a pápa ítéletére, mely nélkül az ország békés birtokában ugy sem maradhat meg. *Lajos, ki mint az egyház hű és buzgó fia, annak fejével viszályban s az egyházi átok sulya alatt maradni épen nem akart, mióta a nápolyi nép oly makacs ellenszenvét tapasztalá, önmaga is hajlani kezdett a békére.* De különben körülményei is olyanok voltak, melyek a békét nagyban ajánlák neki. Azért a következő évi ápriliséig fegyverszünetet kötött oly föltét alatt; hogy ő szentsége azalatt Johanna fölött újabb vizsgálatot tartson: ha ez bűnösnek találtatik, Sicilia királysága Lajosra ruháztassék; ha a bűnben el nem marasztaltatik, a király az elfoglalt helyeket adja vissza, hadait vezesse ki az országból, a fogoly hercegeket pedig bocsássa szabadon; Johanna pedig viszont hadi költségei fejében 300,000 aranyat fizessen. Az ítélet kimondásaig minden jelen állapotában maradjon; de az országból mind Lajos, mind Johanna távozzék. Lajos hadainak elhelyezése után utnak indult, s Rómán keresztül, hol a város urának czimével *kinálttaték meg*, mit ő el nem fogadott, a pápai biztosok által pedig az egyházi átok alól föloldatott, Budára visszatért.

A fegyverszünet letelt anélkül, hogy a pápa Endre halála ügyében ítéletet mondott volna. Nehogy ennek következtében Lajos a háborút újra megkezdje, 1351 folytatában követet küldött hozzá, ki őt minden további ellenséges szándékról lebeszélné. Ugy látszik, Lajos már a fegyverszünet megkötésekor el volt határozva, lemondani Nápolyról, s Most maga s István öcsce nevében követiséget küldött Avignonba azon utasítással, hogy Nápolyt s a kezén levő többi várakat s városokat a pápának visszaadják s Endre halálának ügyét is annak kezébe tegyék le. *Végre az ítélet kihirdetett, mely, mint Lajos előre is tudta, Johannát teljesen fölmentette.* Nehogy a világ a kárpótlásul fizetendő 300,000 aranyat öcsce vérdíjának tartsa, azt Lajos *nagylelkűen elengedte*; a fogoly hercegeket már előbb szabadon bocsátotta Visegrádról, seregét pedig Nápolyból haza rendelte. Így végződött ezen nyolcz-éves viszály s háboru, melyek regényes kalandként szövődnek be a nemzet életébe s a honi iparra meg a művészetre szép hatással voltak. — VI. Kelemen pápa arról értesülvén, hogy az *elődei által is szigoruan eltiltott pár-baj a hadakozást megszokott magyaroknál nemcsak igen elterjedt, hanem*

*birtok-pereiket is többnyire azáltal döntik el, hogy e vad szokást megszüntesse, melynek Nagy-Lajos is kedvezett, őt megfedette, s anyját, Erzsébetet is kérte, hogy ez ügyben fiát kötelmére figyelmeztesse. Intette hazánk főpásztorait is 1344-ben, hogy az igazságtalan s kegyetlen szokás teljes megszüntetésére buzdítsák a királyt. Megtették a főpapok, de azt nem bírták ama nyers korban gátolni, hogy a birtokok fölötti pereskedés eldöntésére e vad szokás ne alkalmaztassék. Ezt csak Corvin-Mátyás királynak sikerült 1486-ban (18. t. cz.) a hongyülésen megszüntetni; mivel az sokszor igazságtalanságra vezetett, nem az érdeklött felek, hanem azok sokféleképp megvesztegetett viadorai harczolván helyettők. (V. ö. Gánóczy: *Episcopi Varad. Viennae 1776. I. 188—9.*) — 1343-ban e pápa *Thomasio Péter* massiliai püspököt alkalmazta Lajos királyunk mellett a szent-szék nuntiusaul. — 1344-ben pedig *Gebhárd* csanádi püspököt bizta meg Magyar- s Lengyelországban a római egyházat, meg a pápai kamarát illető különféle ügyek vezetésével. — Ugyancsak a hazánkban működött *Guidó*, sz. Czeccil kardinál-áldozára mint pápai követ a *karthausiak szepesi sz. Antalról címzett kolostorához* az ó-falusi (*villa-antiqua*) plébániát kapcsolta. Pozsonyban egy iratot adott ki, melyben megjegyzi, hogy a pannonhalmi monostornak sz. István által adott okmányt neki előmutatták. — Ugyanezen követ 1348-ban Lajos királyhoz és hazánk némely részeire *Ildebrand* paduai főpapot Miklós remete-rendi mesterrel és Lajos lauduni éneklővel küldötte, kik a nevezett követ megbízása folytán az esztergomi érsek és a győri meg a veszprémi püspököktől 140 aranyforintot, és egy más, az okmányokban ki nem fejezett okból 130 frtot követeltek egyházi büntetésseli fenyegetés alatt. (Szvorényi M. IV. 40 - 41). — *Jakab* esztergomi jánoslovagok konventje főnökének halála után néhány nap mulva bizonyos *Pál* világi pap a nucerini egyházmegyéből választatta meg magát ama lovagok által főnökükké s mint ilyen pápai megerősítés nélkül működött. De szerencséje, hogy meghalt; mert VI. Kelemen őt el nem ismerve 1343-ki május 6-kán kelt iratában ama választást az esztergomi és kalocsai érsekek által semmisnek nyilvánítja s e főpapoknak meghagyja, hogy ama főnökségi tisztet *Guilelm* római kardinál-diákonnak adják, hogy költségeit jobban fűdözhesse s őt vagy helyettesét e főnökség*

birtokába beigtassák. (V. ö. Theiner I. 647—818.) — De lássuk a lankadatlan buzgalmu VI. Kelemen pápának egyéb működését is:

A nyilvánosan ágyast tartó III. Kázmér lengyel királyt ama botrányok miatt, melyeket naponkint alattvalóinak mutatott, kiközösítette. — Hogy a francia király iránti jó hajlamát kimutassa, az V. Kelemen által adott kiváltságot, mely szerint a francia uralkodó s neje az Urvacsorát két szin alatt vehetik magokhoz, megerősítette. Ugyanezen kiváltsággal tisztelte meg János normán herceget nejével együtt s Odo burgundi herceget. — Az angol királylyal meghasonlott, mert az előbbi nem akará megengedni, hogy VI. Kelemen az angol egyházat *különféle Reservatiók s Provisiókkal terhelve*. — *Visconti János* mailandi érseknek, ki nagyravágásától indítatva, az e város fölötti világi uralmat is magához akará ragadni, meghagyta e pápa, hogy vagy a világi uralomról, vagy az érsekségről mondjon le. De mivel a felszólított a pápai parancsra nem hallgatott, az egyházból kizáratott s Milánó tilalom alá vettetett.

Mig a pápák Avignonban székeltek, az ugynevezett *babiloni fogság* alatt a népfőlség varázs-neve alatt egyes pártfőnökök s a pártokra szakadt olasz köztársasági népek, önmagok s főnökeik megzabolázása s némi rend behozatala végett kénytelenek voltak néha idegen, különben gyűlölt fejedelmeket, vagy a római császárokat fölkeresni, vagy az Avignonban székelő pápákat követek által a Rómábai visszatérésre fölkeríteni. Egy ily követségnek volt tagja *Rienzi Miklós* *) is, ki követtársaival 1343-ban az ujdön választott pápához ment Avignonba. Az ékesen-szóló Rienzit Róma városa kormányzóul kinevezte, kit VI. Kelemen a pápai helynök *Raymund* urbinói püspökkel együtt kormányzókul megerősített, de csak addig, mig jónak látandja. **) Azonban Rienzi mesterfogásokkal püspök-

*) *Rienzi Miklós*, olaszul: *Nicolo di Rienzo*, vagy röviden *Colo Rienzo*, hirneves socialisticus köztársasági főnök, kiről Thuriot de la Rosiere 1859-ben a francia törvényhozó gyűlésben megjegyzé, hogy *a socialismus Rienzivel a XIV. században az 1848-ki római jelenetek előjátéka volt*, s hogy a római nép megmutatta már az említett században, mennyire képes menni a szabadságban.

**) Ezen követség a pápát kérte: „*ut acciperet munera Senatoris*,

kormányzótársát a kormányból lassankint úgy kizárta, hogy a város vicariusá onnét távozni kénytelen volt. Most Rienzi a népsöpředékkal egyetértve, magát előbb néptribunnak, és a Capitolium előtt tartott izgató szónoklatok után, lovagnak is megválasztatá; a vele nem tartó nemeseket jogaik gyakorlatától megfosztá, a népnek hozzá nem szító részét adókkal gyötré s sz. Péter örökségével tettségére szerint bánt. De még tovább is ment. 1347-ki aug. 1-jén az egyházi s világi hatalmakat kihívó kiáltványában: a *socialisticus római köztársaságot a Capitoliumban felállítá*, Rómát világvárosá avatá; Bajor-Lajos s IV. Károly vetély-császárokat, az öt választó- s más fejedelmeket a következő pünkösd napjára maga s a római nép elé megidézte. Az egyház és feje, valamint a kardinálok iránt szóval ugyan tiszteletet tanusított, de a pápának megírta, hogy, ha egy év alatt Rómába vissza nem tér, s ott állandóan nem lakik, ő a római néppel együtt más pápát fog választani; az alrendü papságot pedig folyton zaklatta.

Sem VI. Kelemen szép intelmeire, sem Bertand kardinál-követ bölcs tanácsaira nem hallgata többé Rienzi, hanem népfőlségi és olasz köztársasági forradalmi szerepét addig folytatá, míg végre kénytelen volt tapasztalni, hogy veszélyes tulzásai miatt a közvélemény tőle elfordult s a papság meg a nemesség ellene vannak. Azért Rienzi 1347-ki dec. 15-kén Rómából álruhában Nápolyba Nagy-Lajos királyunkhoz menekült. Eltűnte után az anarchia még magasabb fokra hágott, több pártfőnökök kerekedtek fel, önmaguk s a néppártok ellen viaskodók mindaddig, míg Rienzi, kinek elfogatását s kiadását a pápa Nagy-Lajosunknál sürgette, 1350-ben titkon Nápolyból ismét visszatért Rómába, s innét, ámbár egy párttól örömet fogadtatott, tanácsosbnak tartotta Prágába távozni. A lappangó köztársasági főnököt IV. Károly császár elfogattván, Ernő prágai

Ducisque et alias dignitates urbanas, quas ei offerebant „per vitae spatium tenendas, nec tamen Clementi VI-to, sed ut Domino Petro Rogerio.“ Mire a pápa úgy felelt, mint sz. Péter örökségének fejedelme s az ajánlott czimeket elfogadta *„ea conditione, ut ne sibi officerent. Et vero vix cohaerebant summa cum potestate, ut jam observavimus,“* jegyzi meg Fleury: Tom. XXIII. pag. 551—552.

érseknek kézbesítette, ki Rienzit fogoly gyanánt Avignonba küldötte, hol VI. Kelemen halálaig börtönben töltötte napjait. — Már említettük, hogy a rómaiak mindjárt VI. Kelemen pápasága elején (tekintélyes férfiakból álló) követséget küldöttek Avignonba, kérvén azt, hogy szent Péter székrét eredeti helyére, Rómába, visszatenné. Mire ő szentsége azt izené a küldőknek, hogy Franciaország ügyei jelenlétét még nem nélkülözhetvén, vissza nem térhet. De hogy valamiben mégis kedvezzen nekik, saját kérelmőkre megengedé, hogy *miután Mózes törvénye szerint is az 50-dik év, mint öröm s engedmények időszaka tekintetett, a jubilaumi bucsut minden 50-dik évben megtarthassák.* Ezen érdemben kiadta az „*Unigenitus Dei Filius*“ bullát, s a jubilaumi áhitatosság Rómában 1350-dik évben meg is nyitattott. A zarándokok száma oly nagy volt, hogy a város mindnyájokat be nem fogadhatta; a kocsmárosoknak és vendéglősöknek nem volt idejük a pénz felszedésére, hanem azt csak az asztalokra hányták, s a pénzhalmazok kitől sem érintettek. Karácsontól husvétig 1.200,000, ettől pedig pünkösdig 800,000 volt a zarándokok száma.

VI. Kelemen a tulajdonképeni egyház terén is nagy tevékenységet fejtett ki. Így a görög s latin egyházakat komolyan törekett egyesíteni. *Cantacuzén János* görög császárhoz követséget intézett, mely azt a pápa szándokáról értesítette; de a szent-atya e tekintetbeni fáradaimai sikertelenek maradtak. — Az örmény keresztényeket is, kik egy 1342-ki zsinaton tévelyeiket elvetették, törekedett az egyháznak megnyerni. — 1348. máj. 31. VI. Kelemen a *magyarországi ferenczesek főnökének meghagyja*, hogy a kunokhoz alkalmas térítőket küldjön, kik a már megtérteket a hitben megerősítsék, a pogányokat pedig a hitre vezessék. — Ugyanezen pápa megparancsolja a pécsi püspöknek és melléje kinovezett társainak, hogy a keresztes-lovagokat birtokaikban minden megtámadások és elragadozások ellen védelmezzék. — 1345-ben a törökök ellen egy keresztes-hadat hozott létre, mely a cyprusi király, rhodusi nagymester s a genuai meg velencei dogék egyesült haderejéből képeztetvén, a gyermektelen s utolsó viennei dauphin *Humbert* vezénylete alá helyeztetett. Az eredmény eleinte jól mutatkozott, de utóbb a hatalmasb ellenséggel kénytelenek voltak az említettek fegyverszü-

netet kötni. Ennek pontjai szerint a szent-helyek a keresztényeknek biztosittatván, azoknak, különösen *Urunk sz. sirjának őrzése a hívek lelki üdvéért magukat oly szent öröm- s készséggel fölláldozó sz. je-renczrendiekre bízott.* Különös kötelességökké tétetett, hogy az isteniszolgálatot példás áhitattal s pontossággal végezzék; az ottani lakókat s zarándokokat feddhetlen életökkel s buzgólkodásukkal a felfeszített Üdvözítő iránti háladás s imádásra indítsák. És a *derék szerzetesek, kik egyedül a katolikus hívek kegyadományaiból tartják fön magukat, s a Szentföldre zarándoklókat igazi felebaráti szeretetökből minden szükségesekkel ellátják, az egyház feje által gondjaikra bízott szent helyeket a legvérszteljesb időkben is, még éltök feláldozásával is megvédették, s maig is éberül őrzik.* Az említett Humbert pedig átiratván a francia királyra minden birtokait, a jeles hitszónoki rendbe lépett, s azután alexandriai patriarchává lön, miután 1351-diki karácson ünnepén VI. Kelemen által egész az áldozárságig bezárólag s a következő ujév napján püspökké szenteltetett. — 1344-diki márczius 26-kán Alfonz castilii király a mórok városát s erösségét, *Algezirát*, meghódítván, annak megkeresése következtében a keresztény templommá átalakított főmecsetet VI. Kelemen székes-egyházzá tette.

János cseh király s *Károly* morva örgróf (azután IV. Károly név alatt császár) iránti legbensőbb viszonyánál fogva 1344-ben a *prágai püspökséget érsekségre emelte*, melynek joghatósága alá a szintén ujonállított leutomischeli püspökséget s az olmüczit, mely előbb a magdeburgi szék alatt állott, rendelte. *Három évvel később* (1347) *készítette el a németországi egyetemek közt legrégibbnek, a prágainak, több kiváltságot tartalmazó okmányát.* 1347-ki junius 16-kán *Icót* († 1303. május 19), a szegények, özvegyek és árvák ügyvédjét s Robert beneczés apátot a szentek lajstromába irta. — *Hamvazó-szerdát kiváltságos nappá tette*, a melyre eső bármily ünnepnek a következő napra kell áttétetnie; mert illő, hogy ama napon a keresztények töredelmök nyilvános jeleit adják. — VI. Kelemen pápasága alatt 1347—1348-ig az ugynevezett *fekete-betegség* vagy *halál* egész Európában borzasztóan dühöngött s a népség két-harmadát elsöpörte. A szent-anya a gyóntató-atyák s betegápolók részére teljes bucsut hirdetvén, ezáltal a haláltóli félelmet nagyban

csökkentette. A nagy csapás megszüntetésére nyilvános körmenetet is rendelt. *E vészkorban a sz. ferenczrendiek közül ezrenként hullottak el a buzgó gyóntató-atyák, s az életben maradottakat nagy föláldozásukért még kitünőbb szeretet s tisztelettel karolták a hivek.* Mi azonban az irigyek egész táborát költé fel ellenök, kik 1351-ben néhány kardinált s főrangú egyháziakat részökre vonván, a kolduló-rendek ellen a pápánál felléptek. Az igazságszerető egyházfő a vádakat igen különöseknék találta, s csakhamar észrevevén azok tulajdonképeni okait, a kolduló-rendek iránt ama nehéz időben nyújtott buzgó s nagylelkű szolgálataikért teljes elismerését nyilvánította, felhíván azokat egyszersmind, hogy hivatásuk s kötelmeik készséges teljesítésével az irántok mindenkor tanusított köztiszteletet s hálát jövőre is kiérdemelni törekedjenek. Mire az irigyek kevély tábora, mely a közdicséreteket s tapsokat igen szereti ugyan, de az azokérti fáradságos szolgálatokat s áldozatokat gondosan kerüli, megszegyenülve hátrált. Ugyancsak az említett vészkor alkalmával azon álhir terjedvén el, hogy ama pusztító járványt a zsidók megmérgezés által hozták be s azért őket irtóztatosan üldözték, VI. Kelemen által erőlyesen védelmezettek. — A X. Gergely által behozott szigorú Conclavét egy 1351-ben kiadott saját Constitutiója által enyhébbre módosította, s ezáltal a kardinálokat igen lekötölte magának. — Majd a *flagellánsokat* is kárhoztatta. — Az egyházi fegyelem emelésére különféle országokban zsinatokat tartott.

Némely írók azonban ezen pápát *Nepotismusról vádolják*, ki rokonait jószágokkal, kincsekkel, rangokkal s tekintélyes összekötésekkel látta el. Mindjárt pápasága elején 10 kardinált nevezett ki, kik közt 9 francia (két vérrokona) s egy bevándorlott olasz volt. Később ismét 12 taggal növelte a szent-testületet, kik csekély kivétellel megint francziák voltak s két más kinevezés alkalmával még fiatal rokonait is igen felemelte. A francia király iránt tanusított ily nagyszerű kedvezményeivel annak uralmát s országát az egyház ellenében igen erős lábra helyezte. Azonban mindezeket levonva, VI. Kelemen méltán soroltatik az egyház legkitünőbb pápái közé, mint a ki oly tevékenyen s szép sikerrel ült sz. Péter trónján. — *Burio* egy jellemző történeteskét beszél el ezen pápáról. Mídon tudniillik a párisi egyetemen a hittudóságot nagy tapsvihar

közt elnyervén, látogatóul zárdájába visszatérne, az uton rablók által megtámadtatott, kik ingét kivéve, mindenétől megfoszták. Most utját gyorsan folytatta Turetumig, hol egy csekély javadalommal bíró lelkész őt ruhával s egyéb szükségességekkel ellátta. Midőn Roger Péter a jószívű paptól kérdené, mikor hálálja meg ezen nagy szorultságban iránta tanusított jótéteményeit? válaszolá a kérdett: midőn római pápa leszel. S később csakugyan ezen méltóságra emeltetvén, egykori jótevőjére visszaemlékezett, és azt magához hivatván, előbb cubiculariusává, azután pedig tolosai érsekké nevezé ki.

VI. Kelemen 10 évi, 7 havi s 27 napi tevékeny pápaság s rövid betegeskedés után 1352-ki dec. 6-kán igen épületes halállal mult ki. *Őt francia kardinál, mint vérrokonai, földi maradványait a la Chaise-Dieu nevű auvergnei apátságban, hol ifju korában sz. Benedek rendének tisztas öltönyét fölvette, igen értékes koporsóban temettette el. De a Jézus egyházának fejeit gyűlölő vastagnyaku kálvinisták vad dühe még hamvainak sem hagyott békét!* Mily nyugodtan szenderegnek a pápák porai a római sircsarnokokban, ahova már a történelmi jognál fogva is tartoznak, míg az Avignonban elhaltak a sirban sem találnak békét. Még tetemeiknek is lakolni kell sz. Péter székenek vakmerő áthelyezéseért. — VI. Kelemenről számos ünnepi beszédek, egy értekezést Jézus s az apostolok szegénységéről, melyet még mint párisi egyetemi tanár irt, egy kötetnyi levelet stb. birunk. A „*pro vitanda mortalitate*“ mise is, mely „*Recordare Domine Testamenti tui*“ szavakkal kezdődik, tőle származik. *Mansi*-nál jelent meg a még e korban is mutatkozó flagellánsok ellen kiadott körlevele, s egy a benczések javára kiadott határozata. Egyéb rendeleteit közli *Bzovius*, *Wadding* s *Ludovicus Jac. a S. Carolo*. A „*Commentaria super libros Sententiarum*“ czimű nevezetes művét kora tekintélyes tudósai nagy tetszéssel fogadták. Nyomtatásban egy a lelki hatalomról értekezés, levelek, határozatok s a sz. *Ivo canonisatióját tartalmazó irat* jelentek meg tőle.

CCI.

VI. Incze. 1352—1362.

VI. Kelemen halálakor Európa a legbonyolodottabb politikai viszonyok színhelye volt. Észak- s Nyugaton *Francia s Angolország* a békeszerződést feltörvén, *Gui de Boulogne* kardinál minden törekvései daczára is ismét harmadik háborúra készültek, mely még pusztítóbb lön, mint a két előbbi. Délen a saját, kegyetlen fejedelmei által feldult *Castília* igen szomorú képet mutatott, mely a kereszténységet üldöző császárok alatti Olaszországhoz hasonlólag nézett ki. *Némethon* a békének örvende, mert az örökös harczokat megunván, az élére emelkedett *Luxenburgiak* nem voltak barátai a művelődésre oly károsan ható háboruszkodásnak. *Nápolyban* a királyi pár oly gyöngének tünt fel, hogy alig tudta magát föntartani; mert a takarékos Robertnek hátrahagyott nagy kincseit a hadviselés s rossz gazdálkodás igen fölemésztette. *Olaszthon* két nagy köztársasága, a tengeren uralkodó *Genua* és *Velence* folyton ellenségesb indulattal lépett fel egymás ellen, mintha csak dühökben egymást teljesen tönkre juttatni és széttépni akarnák s a kölcsönös veszteségek csak elkeseredettebbekké tevék, míg *Visconti Giovanni* e küzdelmeket kizsákmányolandó, a félsziget egyensúlyát megsemmisítéssel fenyegette. De e politikai viszonyok közt az *Egyházi-államoké* legszomorubb alakban mutatkozott. Az *apró zsarnokok* ugyanis *Olaszthonban* sz. Péter örökségét egészen lefoglalták. A romagnai gróf leverésével a pápák világi hatalma is megsemmisítettett, s *Olaszthonban* annyira süllyedt, hogy az egy város által sem ismertettet el, kivéven *Montefiasco* s a spoletoi herczegség lakóit. Ez lön eredménye a pápai székhelyezésének s az *Avignonban* tartózkodó egyházfők uralkodó nemzeti politikájának, kik a kedves *Franciaország* érdekeinek emelése mellett az isteni gondviselés által adott Péter-örökséget majd egészen elvesztették.

Ily körülmények közt az egyház derék, bölcs s tevékeny pápát szükségelt, ki elég hatalmas a nehéz idők daczára is arra,

hogy áldásosan működjék. S valóban maga a Conclave is át volt eleinte hatva a reform szellemétől, mert *Borel Jánosra*, a karthausiak generáljára irányzá tekintetét, ki nagy életszentsége s roppant tudományosságaért a köztisztelet tárgya volt. A Conclave már egyhangulag megválasztja őt, ha *périgordi Talleyrand* azt más véleményre nem bírja az őt jellemző következő felszóllalásával: „*Amint látom testvéreim, szavazataitokat a kaurthausi rend-generálnak akarjátok adni, és bizonyára kisem érdemli meg jobban e kitüntetést, mint ő; de e mellett elfeleditek, hogy ő minden földi fénynek, pompának s fönségnek ellensége, melyek légkörében folyt eddig éltetek. Ha megválasztatik, első gondja lesz, hogy minket a régi erkölcsök s szokások egyszerűségének útjára terel, úgy hogy mi értékes állam-kocsiainkat tüstint áruba bocsáthatjuk, s a büszke, délczeg paripákat ekék elébe fogathatjuk. Ő személyes nemességet s hatalmat nem ismer, mi pedig az egyház jólétét illeti, abban ő valódi bátor oroszlán.*“ Ha a kardinálok komolyan gondoltak volna az avignoni udvar gyökeres reformjára, úgy nem engedik vala magukat a világi hiúságnak hódoló Talleyrand beszéde által más nézetre indíttatni, hanem megmaradnak a jámbor Borel mellett. De ők az említettnek tanácsa után indulva oly pápát akarnak adni az egyháznak, ki hatalmát s jövedelmeit velök megosztja.

Ennyire ment a papság Franciaországban; nem volt elég, hogy az a közvéleményt elvesztette, hanem a pápa szent személyét árnyékfejedelemmé s egészen *constitutionalis egyházfővé* akarák átváltoztatni, hogy rajta a francia politikát emelő szent-testület uralkodhassék. Ily tervek csak Avignonban szövethettek, Rómában a kardinálok uralma nem emelkedett volna annyira s következtésképp amaz egyház-gyalázó tervek sem jöhettek volna soha a fölszinre. Borel János tehát elmellőztetvén, ama hirre, hogy János király a választásra befolyást gyakorlandó, Avignonba veszi magát, hogy a választást a külső befolyástól megóvják, 1352-ki dec. 18-kán *Aubert Istvánt*, ki ostiai kardinál-püspök volt, VI. Incze név alatt megválaszták. Ő, mint előde, a limogesi egyházmegyéből való volt, s a kis *Mont* nevű faluban született, mely *Beyssac*-nak fiók-egyháza volt, a *pompadouri kastély* vidékén. Szülői- s ifjuságáról nem szól a történelem; csak 1335-ben tanuljuk őt ismerni mint toulousei híres

jogtanárt s később mint a főtörvényszék alelnökét. 1337-ben noyoni püspökké lön, mely széket 1340-ben a clermontival cserélte föl. A következő évben mint a király követe XII. Benedek udvarához küldetett s ezen pápa által *in petto kardinállá* neveztetett ki. VI. Kelemen alatt sz. János és Pál kardinála, majd ostiai s veletirii püspök és a római egyház nagy-poenitentiáriusa lön. Pápává választatván, dec. 30-kán minden feltűnő fény nélkül *Gaillard de la Motte* kardinál által megkoronáztatott.

VI. Incze méltó volt arra, hogy Borel mellé helyeztessék; ha nem birt is annak fölséges jámborságával, de élete épületes, hire szennytelen, viselete illedelmes, életmódja zajtalan, erkölcsi szigorúak voltak s igazságszeretetét kiki magasztalta. Szelleme nem sokára udvarán is mutatkozott s a kardinálok hamar észrevévék, hogy *Borelféle lelkületü főt ültettek akaratak ellen is sz. Péter trónjára*. Miután VI. Incze a katholika világ minden főpapjaival s fejedelmeivel tudatta az említett trónra történt lépését, a kardinálok által a Conclavéban aláírt s esküvel erősített aktákat, mint kánonelleneseket, megsemmisítette, mert már X. Gergely és V. Kelemen is meghagyták, hogy a kardinálok az apostoli szék üressége alatt semmi új intézkedéseket se tegyenek, hanem minden gondoskodásukat oda irányozzák, hogy az egyháznak méltó főpásztort adjanak. VI. Incze kitűnő kanonista lévén, az egyházi fegyelem helyreállítását s föntartását működése egyik főtárgyává tűzé ki. Tudván, hogy a magasról jövő példák vonzanak, azért a reformot legelőször önmagán s udvarán akarta végrehajtani. *Udvarából mindent, mi a fényűzést csak távolról illette is, száműzött*, csak a legszükségesebb hivatalnokokat s néhány szolgát tartotta meg, a fölöslegeseket elbocsátotta. Igen egyszerű életrendet hozott be; az előde által még meghagyott *Reservatiókat* s *Commendákat* eltörölte; az egyházi javadalmakrai kinevezések alkalmával *letenni szokott* illetékeket megszüntette. Udvari hivatalnokainak, névszerint a *Rota Auditorainak* évi fizetést rendelt, s hogy mások terhére s az igazságszolgáltatás hátrányára ne legyenek, az ajándokok elfogadását szigoruan eltiltotta. A koronázási ünnepélyre özőnlött egyháziak közül még azután is igen sokan mutatták magukat az avignoni palotában, zsirosabb javadalmak után leledzvé. Ezeknek szigoruan meghagyta,

hogy rögtön egyházaikhoz térjenek vissza, azokat az ő tudta nélkül el ne hagyják, mert ellenkező esetben javadalmaiktól minden irgalom nélkül megfosztatnak. Akarta ugyanis, hogy a fő- s gondozott papság kiközösítés büntetése alatt saját javadalma helyén személyesen tartózkodjék; mert illő és kell, hogy a pástor maga legeltesse juhait. Az egyházi méltóságokat s javadalmakat istenfélő és tudós férfiaknak adományozta, megjegyezvén, hogy e tekintetben nem a fényes születésre, hanem az erények, érdemek s képességre kell tekinteni. Példájának követésére felhívta a kardinálokat is, meghagyván nekik, hogy egyszerűen éljenek, a számos naplopó cselédséget, az esztelen fényűzést, és mindent, mi a szegények gyámolításától, az egyházak feldiszipése s általában a jó cselekedetek gyakorlásától a költséget elvonja, még rokonaikat, barátait, vagy bármi oknál fogva udvaraikban tartózkodókat is onnét eltávolítsák, s legközelebbi nő-rokonukon kívül semmiféle nőt házaikban ne tartsanak, nehogy az ilyeneken megbotránkosók gyanúsítgatása miatt az egész papi testület szenvedjen becsületében. Átalában az összes papságot az erkölcsi-ség követésére saját szép példáival lelkesítette, többször figyelmeztetvén az Ur szolgálát, hogy életüket Üdvözítőnket követve töltsék, kinek egész élete az emberiség oktatására volt szentelve.

Miután VI. Incze környezetét s az egyház reformját illetőleg oly szép sikerrel lépett fel, az Egyházi-államokra irányzá figyelmét. Hogy az elfoglalt tartományokat s városokat ismét visszanyerje, a spanyol eredetű hires *Albornoz Alvarez Egyed* kardinált, mint a *Latere követét* korlátlan felhatalmazással ellátva, Rómába küldötte. Sőt, hogy az ott feltolakodott apró köztársasági zsarnokok által előidézett népnymorokat enyhitené, Rienzit szabadon bocsátá, s mivel ez a római nép nagy része előtt ismét kedvesség s tekintélyben állott, ballépéseiről atyailag megdorgálván, s a jóra intvén, az említett követével Rómába küldé. 1353-diki iaug. 30-kán a pápa által római lovaggá és senatorrá neveztetvén, ugyanekkor meghagyott neki, hogy a népet igazságosan s bölcsen kormányozván, a rend, béke s nyugalom útjára visszavezesse. Míg a kardinál-követ tanácsát hallgatá, nem rosszul kormányzott; de midőn igazságtalanságokat követé el, és az ártatlan, erényes s nagytekintélyű Pandolfot kivégezteté, a nemességtől felizgatott nép a Capitoliumot megro-

hanta és Rienzire halált kiáltott. A megrémült főnök békeászlót tüzött ki, s eltette a népet; de midőn az a Capitoliumban elzárkózott Rienzit mégis ostromolta: ez szolgálai ruhába öltözve és a kapukat feltáratva, mintha maga is segíteni akarta volna a capitoliumi épület kiraboltatását, házi bútorokat emelve vállaira, a tolongók közt titkon menekülni akart, de felismertették, s megrohanták, megsebesítették, kardokkal megvagdalták, és nyakára kötelet vetvén, a Colonna-család épületeig hurczolták, hol 1354-ki október 8-kán felakasztatott s hullája több napig nélkülözte az eltakarítást. -- Az említett kardinál-követnek négy év alatt sikerült részint fegyverhatalommal, részint fáradhatlan szorgalom és bölcs tapintattal a lázangó városokat engedelmességre bírni. Az egész vállalat azonban roppant költségbe került s az egyházi kincstárt majdnem egészen kiürítette. A pápa által az egyházi javadalmak után az egész kereszténységből várt tizedek nem gyűltek be, a legtöbb ország a már eddigi tulterhelést vetette ellen s csak egyedül Némethon szolgáltatotta be ama pénzsegélyt.

Aközben IV. Károly Olaszthonba vonult, hogy Milánóban a lombardiai s Rómában a császári koronával disztitessék. Midőn Lombardiába ért, *Theodorich* minden püspököt Avignonba küldötte a pápához, kit római utjáról értesítette s a koronázás ünnepélyes végrehajtására egy követet kért. VI. Incze nagy előzékenységgel fogadta a követet, egy iratot adott át neki a császár részére, melyben az utóbbit olaszthoni utját illetőleg szerencse-kívánatairól értesesítette s tudtára adja, hogy kérelmét teljesíti. A pápa attól tartván, hogy a hatalmas *Visconti* család a császárt akadályozni fogja célja elérésében, Albornoznak megírta, hogy a császárt egész haderejével támogatassa. De a *Viscontik*, ámbár Bajor-Lajosnak buzgó pártbívei voltak, a legnagyobb tiszteletnyilvánításokkal fogadták IV. Károlyt; sőt *Visconti* Robert milánói érsek kikérte, hogy ő tehesse fel a vaskoronát Károly fejére, s pedig nem mint eddig szokás volt a koronázást Monzában tartani, hanem a híres saját székegyházában, Milánóban. Hol a koronázás 1355-ki január 6-kán Vizkereszt ünnepén a legnagyobb ünnepélyességgel megis tartatott. Aközben a pápa Bertrandi Péter ostiai kardinál-püspököt mint a Latere követét Rómába küldötte, hogy a császárt elfogadja, őt s nejét Annát az arany

vagyis császári koronával diszitse. Károly előbbi esküje szerint csak a koronázási ünnepély előtti napon vonult be Rómába, mely 1355-diki apr. 5-kén Husvét napján hajtatott végre az említett kardinál által. A koronázás után IV. Károly azonnal császári diszöltönyében pompás ménére ült, sz. Péter egyházából diszmenetben a lateráni palotába vonult, hol étkezett, az éjt *St. Lorenzónál extra muros* töltötte s következő reggel korán utnak eredt Némethonba.

VI. Incze igen sokat fáradozott azon is, hogy *János* francia s *Eduárd* angol királyokat kibékítse, a velenceieket s genuaiakat az oly káros harczoktól elvonja s a törökök ellen egy tekintélyes hadsereget létesítsen. A béke s egyházi fegyelem helyreállítására *Castiliába* egy jeles követet küldött. Ezen ország kegyetlen királyát *Pétert*, ki nemcsak testvérei ellen dühöngött, hanem még saját nejét is megmérgezte, egyházi átokkal sujtotta. — *Kázmér* lengyel király ujra segedelmet sürgetett a becsapásaikat ismétlő litvánok és tatárok ellen. Ennélfogva *Nagy-Lajos* királyunk 1354-ki év tavaszára a nyugtalan szomszédok ellen egy tekintélyes sereget szerelt fel. Erre a pápa is rég ösztönzé őt a keresztényhit terjesztése érdekében s a pogányoktól elfoglalandó földeket neki adományozta. Hadjáratának híre nagyszámu önkényteseket hozott a lovagias király zászlói alá, s *Kázmérral* *Halicsban* egyesülvén, a lithvánokat *Ladomérban* megverte s a tőlük elfoglalt lengyel tartományokat mind visszavette. Majd a Bug. folyamon is átkelvén, a megrettent tatárok ifju fejedelmével oly feltét alatt békére lépett, hogy az népével együtt kereszténynyé leend, a magyar korona felsőségét elismerendi, ennek jeleül évenként adót fizet s a beküldendő térítőket jó fogadtatásról biztosítandja. A tatárok mindezeket megigérvén, *Lajos* hazatért seregével. *Zágrábi* táborából 1356-ki június 4-kén tudatá derék királyunk a világgal, hogy a római egyház tiszteletének öregbitése, terjedelmének gyarapítása s saját koronája jogainak szilárdítása végett *Rácországot* hadaival készül megtámadni. A pápa öröme oly nagy volt e fölött, hogy *Lajost* a kardinálok gyűlekezetében az egyház zászlótartójává nevezte ki, s az egész keresztény világban könyörgéseket tartatatt, hogy *Isten* a *buzgó* fejedelem fegyvereit megsegítse s őt valahára egy örökösselel boldogítsa. *Lajos István* budai prépost által tudatta a pápával, hogy szándékai a szerb há-

boru tekintetében őszinték voltak. Ugyanis *Dusán István* szerb fejedelem, miután Macedoniát is meghódította, czári czímet vett fel, s a magyar korona felsőségét elismerni nem akarta. Minthogy ezért Lajos részéről háborut várt, Velenczével szövetséget kötött ellene, s még a pápa közbenjárását is kikérte, igérvén, hogy népével a római egyház kebelébe térend; midőn pedig a pápa e végett hozzá követet küldött, ebből, minthogy a háboru ellen mi biztosítást sem hozott, csufot üzött.

VI. Incze e szövetségről s a velenczések segélyhadairól értesülvén, tüstint irt *Gradonico* hercegnek, igen roszalván e szövetséget az eretnek rácz királylyal, kivált most, midőn a magyar király az eretnekségnek azon részeken elfojtása ellen készült fel hadaival. Aggodalmát fejezi ki, hogy e miatt viszály támadhat Velencze és Lajos közt, mely ezt az eretnekek elleni háborutól elvonhatja. Inti tehát a herceget, mondjon le a szövetségről, melynek kötelezése alól őt ezennel fel is oldja, sőt azt egyenesen megsemmisíti, s hogy a herceget ezekre rábírja, *Bonioannes* firmáni püspököt követül küldé hozzá, meghagyán ennek, hogy Velenczéből Lajoshoz térjen be, s őt szándokaiban a szerbek elleni hadjáratot illetőleg a közbejött események ellenére is megerősíteni igyekezzék. De ha lett volna is szándoka Velenczének engedelmeskedni a pápai intelemnek, mi igen kétséges, a bünbánat már későn jött volna. Lajos ugyanis értesülvén, hogy Velencze segély-hadat küldött Dusánnak, haragra gerjelt a fondor köztársaság ellen, s Dusán elleni hadjáratával egy időre felhagyván, az aquileai patriarchával, a görcei grófokkal, s Carrarai Ferencz Padua urával a velenczések ellen szövetekezett. A pápa ennek hírét, mint előre látható volt, igen sajnosan vette, s bár jól tudta okát Lajos e tettének, mégis érzékeny szemrehányásokat tett neki, hogy felhagyott tervével „*meggyújtani Ráczországban a hit világát*“, „*megtörni s megalázni a hitetlenek kevély nyakát*“. Erre Lajos sajnálkozását fejezé ki a pápának, hogy őt Velencze álnoksága a neki is igen kedves tervtől elvonta; bizonyossá tévé mindazáltal a pápát, hogy ő még most is kész méltányos feltételek alatt kibékülni Velenczével, s az egész viszályos ügy megoldását ő szentsége igazságos ítéletére bizza. Ennek következtében a pápa aug. 10-kén Péter pacei püspököt követül! Velen-

czébe küldé, intvén egyszersmind levelében a herczeget: hogy siesen a magyar királylyal kibékülni. Irt a megelőző napon Lajosnak is, őt a béke iránti hajlamában megtartani igyekezvén; a pacei püspök által pedig keresztel jelölt zászlót s több egyházi kegyelmeket küldött neki, hogy az eretnekek elleni hadjáratára viszsztatérítse.

A pápai követ Péter, pacei püspök, Velenczében küldetését bevégezvén, utasítása szerint Lajost is fölkereste *Budán*. De bármennyire megkedvelte is a vallásos királyunk a jámbor férfit, kit utóbb az egyház az ő szentei közé igtatott, közbenjárásának nem lett egyéb sikere, mint hogy a tél folytában őt havi fegyverszünetet engedett Velenczének; az eretnekek s hitetlenek elleni háborut illetőleg esküvel ígérte a szent püspöknek, hogy azt 10 év alatt végrehajtandja. A velenczésekkeli háboruját bevégezvén, ezen esküje következtében az 1356-ki év végén meghalt *Dusán István* utódja *Uróz* ellen, ki szintén nem ismerte el a magyar korona felsőségét, az 1358-diki év őszén a tengeren küldött egy hajóhadat, a következő évben pedig maga vezetett a szárazon egy sereget Serbiába. Lajos fegyvereit győzelem követte: *Uróz* kénytelen lön elismerni a magyar korona felsőségét s vallásos királyunk a pápa kívánsága szerint többféle intézkedéseket tőn a római egyház érdekében; de a kényszerítő eszközök nem vezettek célra: mihelyt hadai a tartományból kitakarodtak, a nép visszatért ősei vallására s a helytelen szabályoknak az lön eredménye, hogy a vallását féltő nép, midőn csak szerét tehette, azonnal fellázadt az anyaország ellen.

VI. Inczének viszonya Lajos nápolyi király iránt feszült volt; mert az a szokott hűbéri adót nem szolgáltatatta be. A francziák ellen győzelmes angol királynak lobogói alatt Európa minden népeiből voltak harczosak, s midőn a hadjárat végeztével a szolgálatból elbocsátattak, a perigordi születésű *Cervole Arnold* francia nemesnek nagyon nemtelen vezetése alatt raboltak s pusztítottak mindenütt, a hova csak jutottak. A pápa Bertrand kardinál vezénylete alatt keresztes-hadat küldött ellenök, de a horda ellen keveset ért a győnge sereg s az naponkint hatalmaskodóbb lön. 1361-ben is még igen törődött VI. Incze a hordával, mint több levelei mutatják.

Avignont erődtményekkel is ellátta; de e munkálatok közt megjelent a város előtt Cervole hordájával, a pápától nagy összeget kicsikart s a városon, mely csak így menekedett meg az elhamvasztástól, átvonult hordájával. Ennek elvonulása után az erődtményi munkálatok folytattattak s Avignon nemsokára oly erősség lön, mely az akkori korban képes lett volna minden hatalommal daczolni.

Ezen hordán kívül még tévelyek is merültek fel e korban, melyek ellen VI. Inczének egész apostoli buzgalmával kelle fellépnie. A *flagellansok felekezete Angolhonban* igen erős volt. Félíg lemeztelenített testeiket korbácsolva vonultak át az utczákon, harsányan énekelve: *„Az emberek iránti szeretetből jöve az Üdvözítő; az emberek iránti szeretetből halt meg; nyomort, gyalázást s kínt szenvedett, megostoroztatott s felfeszítettet. Oh, gondoly Üdvözítőd szenvedésére s ostorozd a bűnöst, ostorozd folyton.“* — Párisban egy ágostonrendi tanár a következő tévelyeket hirdeté: *„A szeretet, melyet az ember elveszthet, sohasem volt keresztény szeretet. — Az ember méltán megérdemelheti az örök életet, és ha az Isten azt meg nem adná neki, csak igaztalanságot követne el iránta. — Ha mi szabad akarát sem volna, mégis léteznék a lélek. — Az Isten mintegy kényszerítették az akarát jóra indítani“* stb. A hittudományi kar s a párisi egyház korlátnokának felhívása következtében e tévelyek visszavonattak. — *Angolhonban* több tévhirdetők mételyezék Jézus egyházát s VI. Incze 1354-ki aug. 18-kán következőleg irt a yorki főpásztornak: *„Értésölve vagyunk, hogy egyházmegyédben némelyek eretnek-tanokat hirdetnek...“* Ámbár a Krisztus és az apostolok szegénységéről tévtanok, mint főnebb láttuk, XXII. János által kárhoztattak, mégis néhány *tulbuzgó minorita* által azok még folyton nyilván hirdettettek. Ezek közül *chatilloni János* és *arquatei Ferencz* elfogatván, Avignonba vitettek; VI. Inczének annyira szíven feködt megtérítésök, hogy e tárgyban tudományos beszélgetésbe eredt velök. De mivel tévelyekben makacsul megmaradtak, az akkori szokás szerint átadta őket VI. Incze az Inquisitoroknak. Ezek mint az eretnekségben makacsul megmaradni akarók fölött kimondák az ítéletet, melyet aztán a világi hatóság

végrehajtott fölöttük. Ezen s egyéb tévelyek többé-kevésbbé a kor viszonyaiból burjánoztak fel!

Mintegy 1360 körül említi a történelem először az ugynevezett *Reformatio előfutóját, Wicleffet*. Ő akkor a kolduló-szerzetekkel vitában volt s Oxfordban azon tételt állítá fel, hogy a koldult alamizsnából élés ellenkezik az evangéliummal. Ezen s egyéb tévelyekre oly sikerrel feleltek az említett szerzetek híres hittudósai, hogy tekintélyök s tiszteletök csak növekedett a nép előtt. — VI. Incze elődei alatt az egyház kincsei eltékozoltatván, s az avignoni erődtések meg az olaszthoni háborúk is pénzszükséget okozván, a szent-atyá kénytelen volt *cabussolei Fülöp* cavailloni püspököt követveül Némethonba küldeni, hogy az összes egyházi jövedelmek tizedét a császár engedelmeivel az apostoli kamara részére behajtsa. Ebből azonban misem lön a főnforgó körülményeknél fogva s a szent-atyá tartván a szakadástól, az ügyet magára hagyta a béke kedvéért. Az aragoniai királynak azonban le kelle tenni a hűbéri esküt s a 4000 márka hátralék-adót Sardinia és Corsicaért. — VI. Incze oda is törekedett, hogy a görögöket az unióhoz közelébb vonja. Azért IV. *Palaeolog János* s *Cantacuzen János* görög császárokkal értekezleteket nyitott meg követei által. Palaeolog a törökök által szorongattatván 15 hajót, 500 lovas s 1000 gyalog-katonát kívánt a latinoktól, és megígéré, hogy egész népével visszatér a latin egyház kebelébe. A pápa válaszolt a császárnak; de minthogy a hajókat és fegyvereseket ki nem állithatta, az egész uniói ügy, mint már annyiszor, most is meghiusult.

IV. Károly császár kérelme folytán 1354-ben Német- s Csehország részére behozta a *lándzsa-ünnepet*, a husvét nyolczada utáni első péntekre tevén azt. — *Richard* armaghi érsek s irhoni primás a joghatósága alatti korduló-rendeket a szentségek kiszolgáltatása s minden néven nevezendő lelkipásztori ténykedések s kiváltságaiktól, melyeket pedig buzgó s áldozatteljes szolgálataikért egyenesen a pápáktól nyertek, önfejlőleg megfosztván, VI. Incze a hozzá folyamodók kérésére a pápáktól nyert minden szabadalmaik, előjogaik s kiváltságaik birtokába visszahelyezte azokat. Általában a kolostori papságot irigy elnyomóik ellen mindenütt védelmezte. — Bologna városának kérelmére megengedte, hogy az ottani tanintézetben a

szent hittudományok is előadassanak, s azt kitüntetésével nagy virágzásra emelte. — E pápa korában a vészkor Avignont annyira meglátogatta, hogy husvétől sz. Jakab napjaig (1361.) 17,000 embert, köztük 9 kardinált, mintegy 100 püspököt s igen sok más világi meg kolostori papot ragadott el. Azért, hogy a veszteséget kipótolja, az említett évi sept. 17-kén tartott Consistoriumban 8 új kardinált nevezett ki. Mint a *tudósok nagy pártfogója*, Petrarca által, kit udvarába édesgetett s ott megtartani szeretett volna, s egyebektől is egyhangulag magasztaltatik. Az egykoru írók különösen kiemelik becsületességét, jótékonyágát s szigoru erkölcsiségét. A nepotismusnak ugyan nem hódolt annyira, mint némely avignoni elődjei, de ő is a francia politikának kedvezett s az általa kinevezett kardinálok is mind e nemzetbeliek voltak. Különben e pápáról elmondhatni, hogy ő, ki annyi kedvezőtlen politikai viszonyok daczára is Avignonban független tudott lenni, Rómában békésebb körülmények közt a „Nagy“ nevet bizonyosan kiérdemlette volna.

De végre az ő tethdus életének alkonya is elközelge. 1362-diki sept. 12-kén 9 évi, 8 havi s 26 napi áldásos működése után Avignonban kimulván, ugyanazon hó 14-kén a Bold. Szűz templomában eltakarított. November 22-kén azonban földi maradványait az Avignontól nem messze fekvő azon karthausi egyházba szállították, melyet a kolostorral együtt ő emeltetett, s ott magának temetkezési helyet állíttatott. Nemcsak a kardinálok, püspökök, számos pap-ság és nép, hanem János francia király s egész udvara is kísérek az elhunyt pápa tetemeit a mondott helyre. — Nehány leveleit Raynald, Martene, Fabricius s egyebek közlik. Baluz „*Vitae Paparum Avenionensium*“ czimű művében VI. Inczének négy életrajzát ismerteti meg. — Hazánkra vonatkozó számos iratait olvashatni Theinernál (II. 1 – 48.)

CCII.

V. Orbán. 1362—1370.

VI. Incze halála után a kardinálok egy ideig nem tudtak meg-egyezni, míg végre 1362-ki september 27-kén szavazataik a szent-

testületen kívüli *Grimoard Vilmosra* estek. Ifjuságának történelme rövid, mert korán szerzetes életre adta magát. Született *Grisacban*, a gevaudani kastélyban, két mértföldre Mende nevű várostól, honnét a püspöki megye neveztetett. Atyja *Grimord* lovag s anyja montferrandi *Amphélisa* volt. Már gyöngé korában mutatkoztak nála a szerzetes élet minden erényeinek, kivált a szüzességnek, csirái. A gyermeki évekből kinővén, szülői tudományos pályára szánták őt, s azért az ugynevezett szabad-művészeteket, egyházi s polgári jogot, meg hittudományokat kelle tanulnia. Szép tehetségeit fényes siker koronázta; baccalaureus, a párisi, avignoni, toulousei s montpellieri egyetemeknél tudór lön s közönségesen a „*jog fényé*“-nek neveztetett. A *chiriaci benzés kolostorban vevé fel ezen érdemes ősi rend tisztas öltönyt*, itt tette le a fogadalmakat s nyéré a sz. rendeket. Az avignoni s montpellieri egyetemeknél tapsvihar közt tartta felolvasásokat az egyházi jog- s szentírás-értelmező-tanból. Azután clermonti és uzési átalános-helyettes, a clugnyi apátság dékánja, majd sz. Germán, s utóbb Marseillében sz. Viktor apátja lön. VI. Kelemen és VI. Incze pápák az ügyes s ismeretdus férfit a legnehezebb s legfontosb küldetésekre szokták alkalmazni mint követet. Épen mint követ Nápolyba utazott az 53 éves főpap, midőn Florenc városában VI. Incze haláláról értesülvén, ily nyilatkozatot teve: „*Csak egy oly pápát láthatnék, ki az apostoli széket eredeti helyére Rómdba visszahelyezné s Olaszhon apró zsarnokait megfékezné, akkor aztán örömet halnék meg.*“ Bár nem volt nagyravagyó, a pápaságot mégis örömet elvállalta, csakhogy említett nyilatkozata szerint a pápai trónt az örök-városba visszahelyezhesse. A pápai méltóság emelésére a tiarát harmadik koronával diszítette, melylyel nagy ünnepélyességgel megkoronáztatván, V. Orbán néven folytatja elődeinek szakadatlan sorát.

Ő mindjárt pápasága elején *János* franczia, *Waldemár* dán s *Lusignán Péter* cyprusi királyok által meglátogatott Avignonban. Az utóbbinak kérelme folytán a szigetét fenyegető törökök ellen a pápa a két előbbi uralkodót keresztes-hadra hívta fel s azon ígéretet nyerte tőlök, hogy két év alatt egy sereget vezetendének Keletre. Már egész Franciaországban készültek e hadjáratra, midőn e vállalat a pápa legnagyobb szomorúságára a franczia király-

nak 1364-ben bekövetkezett halála s az angol háborútóli félelem által meghiusított. Ide járult, hogy Európa fejedelmei többnyire személyes s országos érdekekkel levén elfoglalva, s a vallási buzgalom is, mely egykor őseiket lelkesítette, teljesen-kialudván, a keresztes-hadakra nem gondoltak, s azért V. Orbánnak minden e tekintetbeni fáradaimai sikertelenek maradtak. A pápa felhívása következtében IV. Károly császár is megjelent 1365-ben Avignonban s több értekezletet tartottak. A többi közt, a törökök s *Visconti Barnabo* megfékezése is szóba hozatott. Minthogy e korban több fejedelmek egymás közt viszálykodtak: az említett császár a magyar királylyal s *János* morva örgróffal; Nagy-Lajos Rudolf osztrák herczeggel; a castiliai király az aragoniai uralkodóval; a savoyai gróf a montferrati örgróffal, s a genuaiak a pisaiakkal, azért V. Orbán e surlodásoknak kiegyenlítése végett több követet hozott mozgásba, feladatukká tevén, hogy a kereszténység javára minden áron békét eszközöljenek.

Johanna siciliai királynőt, a hires Albornoz kardinál által, az apostoli szék, mint hűbérur iránti eskü letételére birta. — *Kázmér* lengyel király kérelme, hogy Oroszhonban egy érseki szék s Krakóban akadémia állittassék, meghallgattatott. — A *beghárdok* még folyton garázdálkodó felekezetének elnyomására komoly lépések tétettek. — A canáriai szigetekre az evangelium hirdetése végett jeles ferenczrendi szónokok küldettek. Valamint azon érdemben is dicséretesen működött V. Orbán, hogy Oláh, Bosnyákország s Albániában a keresztény hit erős gyökeret verjen; még a tatárok chánját s főnökeit is intette az evangelium elfogadására. 1362. dec. 5-én a *kunokhoz is térítő ferenczeseket menesztett.* Nagy-Lajos király István bosnya bán, utóbb király leányát, Erzsébetet, vevén nőül, midőn ipának a rakoncátlankodó eretnekek ellen segélysereget küldött, ezzel együtt több derék sz. ferenczrendi hitküldér-papokat is menesztett az említett országba, kik a nagyrészt meghódított ellenségből igen sokat megnyertek az egyháznak. Bosnyákhonból aztán Rác, Bolgár- s Moldvaországba menvén a hitbuzgó küldérek, még számosabbakat térítettek az ősi, üdvözítő hitre s egyszersmind a polgárisodás terére. V. Orbán pápa szerfölött megörülvén a lelkek ily nagy nyereségének, a vallásos-lelkű Nagy-Lajosnak egy

igen kedves tartalmu iratot küldött, melyben jámborságát, s az ő meg a főpapoknak az Isten országa terjesztésére irányzott nemes törekvésöket nagyon dicsérőleg emeli ki. (Ld. Gánóczy: *Episcopi Varad.* I. 212.) — E pápa adta az egykor oly hatalmas kedves pálos-szerzet számára, melynek ma már csak egy kis töredéke áll fön Csesztochovában, azon bullát, mely a benne foglalt sok szabadalomért „*Mare Magnum*“-nak neveztetik.

Olaszhon egyik legbüszkébb s leghatalmasabb zsarnoka *Visconti Barnabo* ellen, ki a polgári harczok miatt meggyöngült városok uralkodójává erőszakolta fel magát, s VI. Incze alatt az Egyházi-államok több városait is elfoglalta, erélyesen lépett fel V. Orbán. Ennek megválasztatásáról értesülvén a zsarnok, azonnal követeket küldött Avignonba az uj pápához, hogy vele a békéről tanakodjanak. De a szent-atya értesülvén, hogy a zsarnok az elfoglalt városokat s birtokokat visszaadni s az elkövetett kegyetlenkedésekért felelni nem akar, a béke-alkudozásokat megszüntette, s egy nov. 28.-kán kiadott s egész Olaszhonban kihirdetett bullájában a következő évi (1363) marczius elsejére Barnabót ítélőszéke előtti megjelenésre hivatá fel, hogy az egész kereszténység botrányára elkövetett gonoszságok s hajmeresztő kegyetlenkedéseiért feleljen. A többi között vádoltatott, hogy: *azon papokat és szerzeteseket, kik a hit, jog s becsület elleni rendeleteit nem teljesítették, lassankint halálra kinoztatta. Nehány kitűnő egyházi férfit vas-kalitban elevenen megégettetett, másokat halálra kinoztatott s egy minoritának füleit tüzes vassal átszuratta. Alattvalóinak eleveneni megégetés büntetése alatt megtiltotta a pápával vagy köveiteivel érintkezést. Pár-mában egy papot arra kényszerített, hogy VI. Inczét minden kardináljaival együtt az alatt álló roppant sokaság hallatára a legmagasabb toronyból egyházi átokkal sujtsa sítb.* Mivel a zsarnok a pápa által kitűzött időre meg nem jelent, az egyházból kizáratott s minden birtoka tilalom alá vettetett. S rendeltetett, hogy ellene mindazon kiváltságok alatt, melyekben a hitetlenek ellen harczolók részesülni szoktak, keresztes-had hirdettessék, midőn ipa, a francia király közbenjárására V. Orbán s Barnabó közt 1364-ben egyeség jött létre, melynek pontjai szerint az utóbbi az egyházi büntetések alól föloldatott, minden méltósága s jogaiba visszahelyeztetett.

IV. Károly császár ellen *Lajos királyunk* az 1362-ki nyár

derekán egy nagy hadat indított meg a morva szélek felé. A magerejében nem bizó császárt komoly veszély fenyegetvén, felkérte a pápát, vetné magát közbe a magyar királynál. V. Orbán, ki a keresztény hadi erőt inkább a törökök ellen óhajtá fordíttatni, örömmel elvállalta a közbenjárást s követet küldött a viszályos felekhez. A pápai követ, Kázmér lengyel király s Rudolf osztrák herczeg közös működése folytán 1364-ben végre a béke megkötöttetett s a fejedelmek közt ekkor azon örökösödési szerződés is jött létre, hogy Cseh- és Morvaország a *luxemburgi ház* kihalta után az osztrák-házra szálljon; ha pedig ez halna ki előbb, az osztrák-tartományok a már létező szerződések szerint előbb a magyar királyi házra, s ennek is megszakadtával a luxemburgi házra esnek. — A keleti császárság mindinkább enyészetnek indult birodalmában egy új hatalom, az *osmán-török* kezdett feltűnni, veszélylyel fenyegetve a magyar korona déli tartományait is. Azért Lajos mindent elkövetett, hogy a hódoltató török hatalom terjedése elé gátokat vethessen. Alig hódolt meg Bolgárország egy része Lajos királyunknak, midőn Palaeolog János görög császártól követek érkeztek hozzá, segedelmet kérvén a törökök ellen. Palaeolog ez időtájban írt a pápának is, s hogy általa a nyugati keresztények segedelmét annál biztosabban megnyerhesse, népével együtt megint a római egyház kebelébe térni ígérkezett. Palaeolognak legtöbb bizodalma volt Lajosban, kinek szövetségét neki a pápa is különösen ajánlotta. A görög császár 1366-ban személyesen is meglátogatta Budán a magyar királyt. Miután az előbbi esküvel ígérte, hogy segílyt nyervén, azonnal áttér a római egyházba, Lajos szintén esküvel biztosította őt a támogatásról. A császár egy főembere azonnal Avignonba küldetett a pápához, megvinni hozzá küldőjének a király előtt esküvel is fogadott újabb ígérteét az áttérés iránt. A görög követet Lajos a nyitrai püspök által kísértette V. Orbánhoz, kitől egyszersmind bucsut is kéretett mindazok számára, kik őt a hitetlenek elleni hadjáratában kísérendik.

A nyitrai püspök nemsokára visszatérvén a szent-atyától, választ hozott tőle mind a királynak, mind a görög császárnak. Az emehez intézett levélben örömet fejezi ki V. Orbán, hogy a római egyházzal egyesülni szándékozik s e végett Lajos királyt szemé-

lyesen is meglátogatta, s jelenti neki, hogy követet küld a magyar királyhoz, kivel ez a szakadár nép megtérését végrehajtsa. Lajos számára két levelet hozott a szent-atyától a nyitrai püspök. Egyikben a kért bucsut adja meg azoknak, kik a királylyal a hadjáratban részt veendenek; a másikban mindazáltal inti Lajost, hogy miután a császár mindeddig késett végrehajtani az egyházi uniót, ne siesen a hadjáratral. *„A görögök, ugymond, midőn súlyos körülmények által szorongattattak, már többször is uniót ígértek, de kenyérszegésre kerülván a dolog, sohasem hajtották végre az egyházi egyesülést. Ovatosan járjon el tehát ezen ügyben, nehogy a római egyház most is megcsalattassék a görögök által. Ha ad is némi segílyt, bővebb segélyezését akorra halaszssa, midőn a görögök valóban egyesültek a római egyházzal.“* Ezen pápai intés következtében az egyház iránt feltétlen engedelmességű Lajos maga is tanácsosbna véle a görög császárt csak akkor támogatni seregével, midőn az már tényleg végrehajtotta az uniót. *Aközben Lajos a pápa ösztönzése folytán a minoriták főnökétől kért 2000 áldozárt Moldva, Oláh, Bolgár, Szerb s Bosnyák-országokba küldötte, hogy az ó-hitű népeket a római egyház aklába tereljék. A bolgárokat sikerült egy részben (mintegy 200,000-et) néhány apostoli buzgalmu sz. ferencz-rendi áldozárnak a római hitre téríteni; mert félték a király hódoltató hatalmától s egyedül általa reméltek menekülhetni a még inkább rettegett töröktől. Vajko oláh vajda eleinte csak türte a térítőket; de 1368-ban miattok fellázadván, a szerzeteseket részint megölte, részint kiűzte!*

Lajos e lázadásról értesülván, azonnal hadjáratot indított a hütlen vajda ellen, kit legyőzvén, vele egyeségre lépett. Azonban Lajos hasztalan erőködött az oláh, szerb s bosnyák szakadárokat a római egyháznak s ez által a polgárosodásnak is megnyerni. Törekvéseinek eredményeül tekintendő, hogy a magyar uralom e népek-nél sohasem verhetett erősebb gyökeret. A vallásához hiven ragaszkodó nép minduntalan fellázadt s inkább a hódító törökhöz szegődött, ki, ha egyebekben zsarnokilag viselte is magát irányában, de vallásában nem igen háborgatta. A szakadár népek térítgetésénél sokkal nagyobb érdemet vívott ki magának Lajos azáltal, hogy a *Magyarországban a mult század folytán letelepült kunokat s nogáji tatárokat, kiknek egy része még mindig pogány volt, a keresztény*

hitre térítvén, a magyar elemmel jobban összeolvasztotta. A zsidók közül számosakat szintén megnyert Jézus egyházának, s a hitőkben makacsokat kiüzte birodalmából, s míg Francia, Német s egyéb országokban inkább kincseik, mint vallásuk miatt üldöztek, ő *uzsorával gyűjtött kincseiket, mint a sarat megvetvén, nem foglalta le*, hanem általában eléggé emberséges bánásmódot tanusított irányukban. V. Orbán Nagy-Lajos királyunkat az egyház terjesztése körül tanusított buzgalmaért nem szünt meg magasztalni. A király egyházhozi hü ragaszkodásának újabb bizonyítványa volt azon szövetség is, melyet 1367-ben Visconti Barnabo s más nyugtalan olasz urak ellen kötött a szent-atyával, midőn ez Avignonból Rómába szándékozott visszahelyezni az apostoli széket.

A rómaiak a pápához követeket küldöttek, hogy az olaszboni zavargások lecsillapításaért köszönetüket s üdvkívánataikat kifejezzék s őt az örök-városbai visszatérésre felhívják. V. Orbán, ki már a követek megérkezése előtt elhatározta, hogy sz. Péter székét Rómába, hol az a történelmi alapon legbiztosabban áll, átteendi, és szándékának valóításában csak az utakon garázdálkodó rabló hor-dáktólí félelme gátolta, miután a római követek által elhatározásában még jobban megerősítettett, a velenczéseket s genuaiakat kérte, hogy Olaszbonbai visszatérésére neki bizonyos számú hajókat küldjenek. Hasztalan akará őt a francia király visszatartani s vele elhitetni, hogy Frankhon a legszentebb ország s épen oly sok és becses emlékek, ereklyékkel bővelkedik mint Róma meg Olaszország; mert *Petrarca minden ékesszólását kimerítette, hogy V. Orbánt az apostoli szék áttételére bírja*. A többi között mondá a pápának: *„Inkább akar-e Avignonban a bűnösök, mint Rómában az apostolok közt föltámadni?”* Beszéli, hogy a római követség eltávozása után a francia király számos kiküldöttei által Olaszbonban zavarokat is idézett elő, hogy a pápának kedvét a visszatéréstől elvonja; de határozatát nem változtatta meg a francia udvar fondorlata sem. 1367-ki apr. 30-kán a szent-atyá a kardinálok, s udvara legnagyobb szomorúságára, nem hogy a kereszténység történelem-szenteseitette fővárosába kelle költözködniök, hanem mert félték, hogy a *francia ármány folytán a saracenok által Ktesiphonba vagy Memphisbe hurcoltatnak*, utra kelt.

Mielőtt V. Orbán Rómába bevonulna, kevés ideig Viterbóban akart időzni. Alig érkezett meg ide a pápa, Lajos követei által üdvözlé őt, kivel egyébiránt két más ügyben is kívánt végezni. Ezek egyike családját, másika hazánk tudományos műveltségét érdeklé közelebből. Ugyanis Johannának harmadik férjétől, aragoniai Jakabtól sem voltak gyermekei, s országának örökségét Anjou Lajos, a francia király öccse, nemcsak igényelte, hanem Provence egy részét el is foglalta Johannától. Lajos királyunk tehát a maga családjának jogait a szent-szék által biztosíttatni kívánta. A sicíliai örökösödést illetőleg azt válaszolta ő szentsége: *„hogy az igazság kiszolgáltatásában, midőn a rendelkezés ideje megjövend, nem lesz hiány a szent-széknek, valamint a király iránti kedvezésben sem, amennyire a lelkiismeret s mások joga engedi.“* Mi pedig a másik ügyet illeti: miután az egykoron virágzott *veszprémi főiskola*, már Lajos kormánya előtt süllyedésnek indult, s szűkebb szervezete mellett az ország szellemi szükségzeit különben sem elégíthetné ki, a király *Pécsett* egy szélesebb alapú főiskolát szándékozott fölláttatni. Erre vonatkozólag is kedvező válasz érkezett ő szentségétől, teljes jogot adván Lajosnak az említett városban egy *„generale studium“* czimű tanintézetet felállíthatni, melyben a *theológián kívül* minden egyéb tudomány előadathatik; *de kikötötte, hogy a tanárok illő ellátásáról mind ő, mind pedig utódjai bőkezűen gondoskodjanak.*

Viterbóban a pápa udvaronczaí s a lakosok közt keletkezett *vita* folytán három napig tartó lázadás tört ki. Ez alkalommal a kardinálok is keményen bántalmaztattak, lakaik kifosztattak, részben leromboltattak s cselédek közül többen megölettek. Némely írók e lázadást is a francia udvar működésének tulajdonítják, hogy a pápa afölött elkeseredve az Avignonbai visszatérésre indíttassék. S valóban többen már azzal hizelegtek maguknak, hogy az említett kellemtlen eset által felboszantott egyházfő Franciaországba térend vissza. Reményök azonban most még nem teljesült, mert V. Orbán 1367-ki okt. 16-kán a nép roppant örömrivalgásaí közt ünnepélyesen Rómába bevonult s a *Vatikánt, mely ettől fogva a pápák rendes lakhelye lett, birtokába vette.* Sz. Péter templomában ünnepélyes isteni-szolgalatot tartott, milyent Róma 63 év óta nem látott. Azután több római templomot, névszerint a lateránit s sz. Pálét kijavíttatta

s régi fényökbe visszahelyezte. Joanna, nápolyi királynőt, ki elébe jött, nagy kitüntetéssel fogadta, s a „*Laetare*“-vasárnap szentelt arany-rózsával megtisztelte, valamint egy husvét ünnepén szentelt diszkarddal, melyet az ő beleegyezésével a szintén jelenvolt cyprusi királynak adott át.

Az 1367-ki igen forró nyári időszakot V. Orbán a magasan fekvő s igen jó légű *Montefiascone* városkában töltötte. Honnét októberben Viterbóba vette magát, hogy IV. Károly császárt fogadja, ki az ő meghívása folytán 20,000 főből álló seregével Olaszthonba vonult az ismét hatalmaskodó Visconti Barnabó megfékezésére. A császár ő szentségét Rómába kísérte, s lovát kantáránál fogva, mint egykor elődei, gyalog a város egy részén át egész sz. Péter templomaig vezette, melyben negyedik nejét, Erzsébetet, a császári koronával diszittette. Viterbóbani második tartózkodása alatt V. Orbán az ellenségeskedő *Perugia* várost egyházi átokkal sujtotta, s az ellene vezetett keresztes-haddal legyőzván, az apostoli szék iránti engedelmességre visszavezette. — Igen fontos volt Palaeolog János görög császárnak Rómabani megjelenése. A törökök által a végsőig szorongattatván, a kereszténység atyjához folyamodott segélyért. A főakadály, mely eddig a görögökkeli szövetkezésnek útjában állott, a szakadály, elhárított. Ugyanis 1369-ki október 18-kán a görög császár három kardinál, a római egyház minden jegyzője s igen sok főrangúak jelenlétében a katolika hitvallást letette, melyet saját aláírásával s arany-pecséttel erősítve a pápának átnyújtott s a római egyháznak meg az apostoli székeknek állandó engedelmességet esküdött. De V. Orbán a saját viszályaik által igénybe vett nyugati fejedelmeket hasztalan hívta fel a görögök védelmére, melytől egyedül függött az unio biztosítása. *Ah! ha a keresztény fejedelmek a pápák esengő felhívására egyesülnek s a törökök még jókor megfékeznek, úgy nem hatalmasodott volna az el Európában, s a többi közt szegény hazánk is nem nyögött volna oly huzamos ideig a félhold járma alatt!*

V. Orbán 1368-ban, szeptemberben, 7 kardinált nevezett ki, kik közt volt az angol langhami *Simon* is. April 15-kén nagy ünnepélyességgel *Sabranói Lázár* grófot, ki Robert udvarában igazi remete-életet vitt, a szentek közé írta. 1223 óta sirja csodákkal dicsőit-

tetvén meg, a papság és nép szenttéavatását sürgették. Azután Rómát új hatósággal látta el, egy három tagból álló tanácsot alkotván, melynek tevékenysége a pápa s egy senator alá volt szorítva. Az utóbbi, kinek czime volt: „*Senator apostolicae sedis gratia*“ csak hat óra neveztetett ki. Egy földindulás sz. Benedek fiainak bölcsőjét, *Montecassinót*, majdnem egészen elpusztítván, V. Orbán ide irányozta figyelmét, és a dűledékből s porból új fényben emelkedett ki az ősi intézet, melyet a pápa által küldött új apát, *faenzai András*, a dicső rendalapító igazi szelleméhez visszavezetett. — 1368-ban a buzgó pápa a szent-testület tanácsa folytán rendelte, hogy Ker. sz. János születése emlékünnepe a szent-misében egész nyolczad alatt „*Credo*“ mondassék. — A *Columbán János* által 1356-ban alapított *jézuátok-rendjét*, mely sz. Ágoston szabályzatát követte, megerősítette, valamint sz. Brigitta társulatát is jóváhagyta. — Nem engedte meg, hogy a kardinálok lakai a gonoszaknak menhelyül szolgáljanak.

Ez egyházfő a tisztelet s tekintély ama főpontjára emelkedett, melyben elődei közül kevesen szemléltettek a kereszténység által. Kelet és Nyugat hódolva jeléntek meg trónjánál. *Elődeinek egyike sem látott annyi koronás főt az apostoli szék előtt meghajolni.* Majd minden vállalatait siker koronázta; a zsarnokok igája alatt nyögő tartományok örömet elismerték az apostoli szék felsőségét. A pápai méltóság erkölcsi befolyásának, mely V. Orbán pápasága elején majdnem egészen elenyészve s megsemmisülve volt, ezen egyházfő oly lendületet adott, hogy Európa legtöbb fejedelmei ismét tiszteletteljes helyzetet vőnek az egyház legfőbb méltóságának viselője irányában, ki Olaszthonban megint uralkodott. És ezen pápa, mindezek mellett is, melyek szívét a meglegedés legfőbb pontjára helyezték, elégedetlennek mutatta magát! Ő, kit az istenigondviselés arra látszott meghívni, hogy a pápai méltóságot visszaállítsa, eredeti fénypontjára emelje s annak székét az Isten által rendelt helyére áttegye; ő, ki annyit fáradozott, hogy e tervét kivigye, ki annyit áldozott, annyi akadályt háritott el, a haza iránti természetes vonzódást is elnyomta, s abbani további időzést már alig tűrhette, mély bánattól ragadtatott meg, e lépését *megbánta* és pedig oly nagy mérvben, hogy honfájdalmának elnyomására a végső esz-

közhez nyult! Azért látjuk őt a gondviseletszerű római székelést a montefiasconei roskatag palotával, majd Viterbóval s ismét Montefiasconéval felcserélni. Ezen utóbbi város festői vidéke, üde zöldje Avignon szép kerteit hozák emlékezetébe, székesegyházzá emelé s szökő-kutakkal látá el. Ez nem volt a római székhely, azzá tévé, hogy honfájdalomtól sajgó szívét nyugalommal örvendeztesse meg. De a mesterségesen előidézett nyugalom nem tartott sokáig. Montefiasconak feldiszitett palotája, szépen csergedező kristáltiszta vize s vidorége nem elégíték ki V. Orbánt; szemei előtt folyton a kedves Franciaország lebegett, és végre 1370-ki májusban kijelenté a római udvarnak, hogy Avignonba visszatér, s azért kiki készüljön az utra. Ezen az egész világot bámulatra ragadó határozatát avval igyekezék szépíteni, hogy az egymással ismét ellenségeskedő francia és angol királyok közti béke-eszközlés Avignobani jelenlétét szükségeli.

A pápának ezen határozata a jámbor hiveket fájdalommal s gyászszal tölté el, kik mindent elkövettek, hogy őt visszatartsák, svédhoni sz. *Brigitta* egy látmány következtében az ég haragjával fenyegette őt, ha az Alpeket átlépni fogja. De V. Orbán, akár azért, hogy a brigittai jóslat isteni eredetét nem hitte, akár pedig azért, mert szándoka volt, mihelyt a békét helyreállítja, ismét visszatérni, hogy ama jóslat fenyegetését kikerülje, nem engedé magát határozatától eltántoríttatni. A római küldöttség ékes beszéde is sikertelen hangzott el. Üdvözlé a követeket, s mondá: „*A Szentlélek vezérlett engem ide az egyház tiszteletére, és most, ugyanazon okból másuvá vezérel engem. Ha testileg nem is, de lelkileg mindig nálatok vagyok.*” — Nehány nap múlva Avignobai megérkezése után a francia s angol uralkodókkal tudatta visszatérte célját s találkozásra hívta fel őket, mely alkalommal a béke érdekében ő is jelen akart lenni. De működése közben, a még teljes erőbeni s ennélfogva huzamos kormányzásra jogosított egyházfőn sz. *Brigitta* jóvendölése teljesedésbe ment; rögtön egy makacs betegség rohaná őt meg, mely annyira sulyosbult, hogy élte végét közeledni érezé. Mély bufájdalom szállta meg lelkét, hogy a szent-széket Franciaországba viszsztatette. Erősen megfogadá, ha Isten egészségét visszaadja, azonnal visszatérend Rómába; de ez s Olaszhon nem láthaták őt többé.

1370-ki december 19-kén, 8 évi, 1 havi s 22 napi áldásos pápasága után, fivérének Grimoaldnak palotájában nyitott ajtók mellett mult ki, hogy a hívők láthassák, *mikép hal meg a pápa egy rossz nyoszolyán, szegényes bencze-öltönyben, melyet sohasem hagyott el, kezében keresztel s Isten akaratáni teljes megnyugvással.* Földi maradványai egy időre a „Nôtre Dame-des Dons“ nevű egyházban takarítottak el; később sz. Viktor marseillei apátságába szállítottak át, melyet temetkezési helyül nézett ki magának.

Mily köztiszteletben állott V. Orbán, mutatta a kereszténység gyásza, melyet világfájdalomnak lehetne nevezni, és e pápa valóban meg is érdemlé a népek tiszteletét; mert kiről lehet elmondani, mint ő róla, hogy *egész pápasága alatt egy vigaszra s segélyre szorult ember sem távozott lakából kihallgatás és gyámolítás nélkül.* A kortársak ezen egyetlen dicsérete fölöslegessé tesz minden további rajzolat. Ő birta amaz oly sok fejedelem előtt ismeretlen titkot, a népekért s nem önmagáért kormányozni. Igazságszeretetet vezetett minden tetteit; ajánlá ezt az uralkodók s kardináloknak is: ő mindig szigorun fenytette az igazság és jog ellen vétőket. Bár szeretetével mindenkit átkarolt, hozzá a folyamodók mindenkor egész bizodalommal járulhattak, mégis különös gondoskodást tanusított a szegények iránt. *Megosztá velök ételét, érzékenyen könyezve hallgatá gondjaik, szenvedéseik, szűkölködésök s nyomoraik elbeszélését, és gyakran felkeresé azokat, kiket a szemérem házaikban visszatart a segélykéréstől; az özvegyek és árvákról atyailag gondoskodott és sok szegény leányt kiházasított, hogy női erényök a házas életben ótalmat találjon.* A pápai kincstár gyarapításával nem gondolt, mert a pénzt csak annyiban becsülte, amennyiben azt eszközül használhatta mások boldogítására. A tudós férfiakat szerette, s javadalmakkal, valamint egyéb kitüntetésekkel is szerette őket meglepni. A krakói akademiát létrehozta s a harczí zavargások alatt megszünt bolognai főtanodát ismét megnyitvatván, szép kiváltságokkal nagy virágzásnak indította. Igen fájlalá, hogy oly sok szép tehetség a neveltetési s képeztetési költség hiányában az emberiség nagy kárára ki nem fejlődhetik, egészen elvesz. E szükségén is némileg segitendő, különféle egyetemeken, társodák s tanintézeteknél több mint 1000 tanuló iskoláztatott, élelemmel, szállással, ruházattal, taneszközökkel s általában minden szükségesekkel tiszteségesen ellátván őket. Montpellierben

12 orvos-tunulóra tápintézetet alapított, hogy az e pályára készülő szegény ifjak díjtalanul fussák meg tanfolyamaikat. A pessulani sz. Mártha s Benedek egyházát értékes harangokkal s sok más templomot különféle szükségesekekkel megajándékozott. Egy guiennei, avignoni s egyéb vidékeni éhség alkalmával roppant sok ember köszönte neki életét; mert ő ez inség alatt a venaisini grófságtól egész Olaszhonig éreztetette a szűkölködőkkel jótékonyságát. Említést érdemel, hogy midőn a keleti egyház egyesítése ügyében Konstantinápolyba követeket menesztett, a görög császárnak viaszból készült s általa megszentelt 3 ugynevezett „Isten bárányát“ küldött ezen költemény kíséretében, mely annak anyagát s tulajdonait tartalmazza, (s a szakadály megszüntetése után a Szentháromság ünnepét a keleti egyházban is megtartatni rendelte):

Balsamus et munda cera cum Chrismatis unda
 Conficiunt Agnum, quod munus do tibi magnum.
 Fonte velut natum per mystica significatum.
 Fulgura desursum pellit et omne malignum.
 Peccatum frangit, ut Christi sanguis, et angit.
 Praegnans servatur, simul et partus liberatur
 Munera fert dignis, virtutem destruit ignis.
 Portatus munde de fluctibus eripit undae
 Morte repentina servat, satanaeque ruina.
 Si qui honorat eum, retinet super hoste trophaeum.
 Pars minor tantum, tola valet integra quantum.

Azonban V. Orbán nemcsak a jó fejedelemnek s uralkodónak szép és szükséges tulajdonait birta, hanem egyszersmind gyakorlá a szentek erényeit is. Naponkint, miután töredelmesen meggyónt, gyakorlá a szenthez illő áhitatoskodást, bemutatá a szent mise-áldozatot, vagy azon példásan jelenvolt. Buzgó imáját gyakran könyzárpor követé. *Életmódja a legszigorubb szerzetesé vala*; igen egyszerű életét épületes olvasmánynyal fűszerezte. Az egész adventi s nagyböjti időn át a legszigorubb böjtöt tartott, s szerdán, pénteken meg szombaton csupán *kenyér és víz képezék táplálékát*. A sűrű, csak Isten előtt ismeretes önsanyargatásokról nem szól a történelem. Arany és ezüst, mint undok sár, valának előtte, s azért olyanokat kisem láthatott lakában. Ott a legszerényebb egyszerűség uralga.

Lakszobája inkább egy buzgó szerzetes kis cellájához hasonlított, mint az egyház fejének lakáához. A nepotismustól borzadt, s igen szép tulajdonokkal ékeskedő két pap testvérét csak a szent-testület többszöri esengése következtében emelte egyházi méltóságokra. Világi rokonait mi ranggal és vagyonnal sem látta el, s akarta, hogy egy unokája nem hercegnőt, vagy más főrangú nőt, hanem kereskedő leányát vegye nőül. Atyja, ki nála halt meg, nem nyert tőle egyebet, mint bűneitől feloldozást halálágyán: — Végre felhozzuk még, hogy az erkölcsiség, vallásos érzület s egyházi fegyelem emelésére saját szigorú példái s tartományi zsinatok által is igen jelentékenyen hatott. *Az egyházi javadalmaknak egy személy birtokábani összehalmozása ellen kérlelhetlen szigorral küzdött, és a püspököknek meg az apátoknak meghagyta, hogy az ő, vagy más országokban a főbb egyházi előjáró tudta nélkül székhelyeiket elhagyni ne merészeljék.*

Ily élet s működés után csodákkal dicsőíté meg sirját az Ur, és azért a francia meg dán királyok, valamint a nápolyi királynő, a lanquedoci és provencei püspökök XI. Gerelyhez flyamodtak canonisálásaért. VII. Kelemen is foglalkozott a szenttéavatási ügygyel, de a melyet a kor kedvezőtlen viszonyai nem engedtek bevégezni. Valamint *Bzovius*, úgy *Palatius* is felhossa a pert s a 24 petitiót, hogy a szentek közé irassék. Hol a következő felosztást lehet látni: *Studia, monachus, officia, Justitia, castitas, Pupa, manna, zelator catholicus, inventa Capita apostolorum, humilitas, constantia, mores, correctio, pauperes alit, justus, pacificus, mortuos resuscitat.* Avignonban dec. 19-kén megülik emlékét. Tán a canonisatio elmaradását Isten büntetésül szabta reá azon *egyetlen bottlásaért*, melyet egyedül lehet szemére vetni, hogy a szent-széket ismét visszahelyezte Avignonba. Valóban, a szentek lajstromába igtattatott volna, ha a honszeretet, a minden keresztények közös hazája, az anyaszentegyház iránti szeretetét benne fölül nem mulja. *Csak az egyedül nagy az Ur előtt, mi a catholicismus egységi s központjában gyökeredzik; csak az nevezhető katholikának, mi Rómával összeköttetésben van.* Mi nem értjük itt a bűnös Rómát, a gyarló világvárost, hanem a gondviseletszerű örök-várost, sz. Péternek s utódainak székét, az apostolfejedelmek sirja fölött tündöklő pápai trónt, melyet a

Mindenhatónak szent keze a földi Róma halmaira helyezett, hogy ott álljon, míg a Megváltó ismét eljövend nagy hatalommal és dicsőséggel, hogy megítélje az élőket s holtakat, ezen szék hiveit, valamint a szakadárokat, s az ő drága vérével megszentelt egyháza dühös elle-neit, az eretnekeket.

V. Orbántól néhány versekben s prózákban írott műveket s egy kötetnyi levelet birunk, melyek kéziratban a vatikáni könyv-tárban őriztetnek. Hazánkat illető számos iratait közli *Theiner* (II. 48—104). — *Baluznál* több életrajza fordul elő.

CCIII.

XI. Gergely. 1370—1378.

Az V. Orbán halála által szenvedett veszteséget 1370-ki dec. 30-kán egy méltó utód egyhangu megválasztása által pótolá ki a Gondviselés *beauforti* és *türennei* *Roger Péter* kardinál-szerpap személyében. Ő *en vallée beauforti Vilmos*, *Rosière* s *Chambon* urának meg ezen utóbbi uradalomról nevezett *Máriának* gyermeke volt, mely családdal már főnebb találkoztunk. Péter az egyházi pályárai hajlamát követve, a *la Haye aux bonshommes perjele lett Angersben* s csakhamar mint apostoli jegyző, a *roueni* és *sensi* egyház főesperese, *narbonnei* és *párisi* kanonok, *bayeuxi* dékán és végre mint a római *Santa Maria Nouva* egyház kardinálja tűnik föl a történelemben. Midőn öt nagybátyja, VI. Kelemen, ezen utóbbi méltóságra emelte, csak 17 éves volt. Ily korai kitüntetést csak a rendkívüli érdem igazolhatta, s ezt eléggé igazolta is. Mint családja többi tagjai, Péter is korán elárulá a bölcsészeti, jogtani s hittudományokrai hajlamait. Szép tehetségei hirneves tanárok és fáradhatlan önképzése által egész a közbámulatig kifejlesztetvén, kora legtekintélyesb tudásai közt igen jó hangzatu lön neve már ifjúkorában. *Mint kardinál is nem restellett ő a kor legtudósabb jogtanára ubaldini Balde-nak előadásaira szorgalmasan megjelenni*, ki bíboros tanítványa véleményének előleges kikérése nélkül egy jogesetet sem döntött el,

és ilyenkor aztán nemes szerénységgel mondá: „*Es a mi mesterünk nézete a törvény fölött.*“ Szép tehetségeit ragyogó erényei s ritka szivtulajdonai csak feltűnőbbekké tévék. Egész lénye annyira tündöklött a szeplőtlen tisztaság és jámborság jó illatától, hogy közönségesen csak a „*jámbor beauforti Péternek*“ neveztetett. Alázatossága, szerénysége, bőkezősége, okossága, szédulhatlan szendesége, szeretetreméltósága s egyéb erényeinek emelésében mindnyájan vetélykedtek az írók. E ritka tulajdonok a szent-testületben is nagy tekintélyt biztosítanak neki, annál is inkább; mert ő egészen igénytelenül, rangtársaiban csak testvéreit, nem pedig vetélytársakat szokott tekinteni. Minden egész gyöngélkedő egészségeig vonzóvá tévő Roger Péter személyét. Mint életrajz-írói mondják, *arcza halvány, testalkata gyöngye és beteges volt.* Az egyház fejévé választatván, ez mindenkit örömmel, csak őt egyedül tölté el szomorúsággal. Sokáig vonakodott ama roppant terhet elvállalni, melyről könyezve mondá, hogy erőit fölülmulja; de végre a kardinálok esengő kérelmének kénytelen volt engedni. Ekkor még alig volt 40 éves. Mivel csak (kardinál)-diákon volt, 1371-ki január 4 kén *boulognei Guidó* kardinál által áldozárrá, azután meg püspökké szenteltetett s XI. *Gergely* név alatt pápává koronáztatott.

Ő mindjárt pápasága elején törekedett kibékíteni a francia s angol uralkodókat, de sokkal magasabb fokra hágott már köztök az ellenségeskedés, hogysem a buzgó pápa e tekintetbeni fáradozásait siker koronázta volna. Szintoly eredménytelenül hívta fel a keresztény fejedelmeket a törökök visszaszorítására, kik mindig előbbre nyomultak s már egészen vérszemet kaptak. *A fejedelmek egymásközi viszálykodása, mint a pokol fekete fonala, huzódik át ezen egyházfő pápaságán is s a Castilia, Portugál, Aragonia meg Navara közti harczokat idézte volna elő, ha azok kitörését ügyes követői által meg nem gátolja.* Egy másik, még sokkal fontosabb kibékítési ügy is sikerült ezen pápának. 1302-ben aragoniai Frigyes s Anjou Károly közt béke jött létre oly föltétel alatt, hogy Sicilia Károlyra s örököseire szálljon, miért ő Frigyes örököseinek 100,000 uncia-aranyat tartozik fizetni. De e feltétel egész nápolyi Johannaig nem teljesítettett, és azért állandóan surlódtak az ezen örökösségben érdekeltek. Végre 1372-ki marczius 2-án XI. Ger-

gely a két ház közt szerződvényt hozott létre, mely szerint Johanna maga s örökösei nevében végkép lemondott minden igényeiről ama szigetet illetőleg. — 1372-ben Nagy-Lajos királyunk követei által, a törökök és tatárok közt hazánk ellen kötött szövetségről értesülvén, a király kérelmére az esztergomi érseket a keresztes-had hirdetésére utasítja XI. Gergely. — Ugyanő 1375. dec. 8. értesíti a jánoslovagok honi főmesterét, hogy a törökök elleni hadjáratra a tengeren túlra hazánkból 500 keresztes-lovag s ugyanannyi fegyveres szolga lesz küldendő az 1377-ki tavaszra. — Az esztergomi jánoslovagoknak panaszára, a király tisztjei által tőlök jogtalanul elvett hiteleshelyi pecsétet Nagy-Lajos által nekik visszaadatta. (Theiner II. 104 – 160). János alexandriai patriarcha mint követ 1372-ben Trencsinben időzött, Károly császár nevében kérvén királyunkat, hogy az ő tartományaiba be ne rontson. — 1375-ben pedig a pápa nuntiusai kérik Nagy-Lajost, hogy a görög császárt segítse a törökök ellen.

Négy évig foglalkozott ezen egyházfő a béke ügyeivel, midőn a rómaiak diszes követségét fogadta, mely őt esengve s sürgetve hívá fel, hogy az apostoli széket az annyi dicső egyházfő által szentesített illő helyére, Rómába tenné át. A szent-atya, ki a pápai trónra léptekor föltette magában, hogy az örök-városba visszatér, s ezen szándékáról a császárt, fejedelmeket s a főpapokat tudósította is, a római követek kérelmébe beleegyezett. De hogy a francia s angol királyok kibékítésére közelebbről még egy kísérletet tehessen, a visszatérést 1376-ki év tavaszára határozta. *Azután egy igen szigorú rendeletet bocsátott ki a főpapsághoz, melyben büntetések alatt meghagyja, hogy a megyés főpásztorok és apátok székhelyeiket el ne hagyják, mert az ő jelenlétüket a gondjaikra bízott hívek lelki üdvé igényli.* *) Valóban XI. Gergelynek jelenléte Ró-

*) Ekkor történt, hogy egy a pápával bizalmas viszonyban volt püspököt, némelyek szerint gyermekkori barátját, ki szigorú parancsa ellenére is még mindig Avignonban időzött, megszólította: *mért nem megy már vissza székhelyére, s mért okoz egyházának távolléte által annyi hátrányt a lelkiükben?* Mire a püspök megjegyzé: *„Hát te, szentséges*

mában igen szükséges lett volna; mert az olaszthoni zavargások miatt attól lehetett tartani, hogy az Egyházi-államok még el nem foglalt részei is a hatalmaskodók birtokába jutandnak. A fiórenciek ugyanis egyesülve a milánói zsarnok Barnabóval, az Egyházi-államokba betörték, több tekintélyes várost elfoglaltak, a pápai hivatalnokokat elűzték s a forradalom lobogóit kitűzvé, Bolognát, Perugiát s egyéb városokat is fellázítottak. Miután a pápa sikertelenül hívta fel őket, hogy az Egyházi-államokból seregeiket vonják ki s a tett jogtalanságért elégtételt nyujtsanak, sőt az általa küldött követeket is a legdurvábban bántalmazták, a legborzasztóbb átkot mondta ki fölöttök. Minden velök üzött kereskedés a kiközösítés büntetése alatt tiltatott, javaik s maguk is minden biztonságon kívül helyeztetek, minden fejedelmeknek, főpapoknak s a hiveknek is megtiltatott valamely florencit befogadni stb. Előbb ezen büntetéssel sem törődtek, s az ellenök küldött 10,000 főből álló francia sereg sem volt képes valamennyi általok elfoglalt pápai birtokot visszaszerezni. De midőn megdöbbenve tapasztalák, hogy az ellenök kibocsátott bulla következtében a különben virágzó florenci kereskedelem és ipar nagy hanyatlásnak indult, máskép kezdtek gondolkodni. *Sienai sz. Katalin* dömés apáczáat, kiről tudták, hogy a pápánál nagy tekintetben van, kérték fel, hogy mellettök Avignonban a pápánál közbenjáró legyen. Ezen utóbbi kész volt ugyan a kibékülésre; de a florenciek mitsem akarván engedni, az ellenségeskedések mind a két részről ismét megkezdődtek.

Most második követség is érkezett Rómából, hogy XI. Gergelyt a visszatérésre fölhívja, mely egyszersmind biztosította a szent-atyát, hogy a rómaiak teljes erejükből támogatandják őt az egyház birtokainak visszaszerzésében. De minthogy ő szentsége a visszatérést mégis hallogatta, a *harmadik követség* határozottan kijelentette, hogy ha mégis vonakodnék az apostoli széket a századok által szentesített eredeti helyére Rómába visszahelyezni, annak lakói a montecassinói apátot kiáltandják ki pápaul; s sienai Katalin is azon ígéretére figyelmeztette őt ekkor, melyet az első római kö-

*atya! mért nem térsz már vissza római püspöki székedre, hogy esáltal nekünk példát mutatnál?*⁴

vetség előtt nyilvánított. Erre, noha édes atyja, számos rokonai, a kardinálok, s a francia király által is maradásra sürgettetett, mégis elhatározta magát végre a visszatérésre. Avignont tehát, hol néhány francia kardinál visszamaradt, elhagyván, több uti kellemetlenség után 1377-ki január 17-kén Rómába megérkezett, s a lakosságtól, mint egy szemtanú írja, *egész az örjüngéssel (amente prae gaudio) határos lelkesedéssel és örömnilvánításokkal fogadtatott*. De mint-hogy a rómaiak ígéreteiket nem teljesítették, s a városban minden hatalmat és uralmat maguknak tartottak fön, nagyon megbánta, hogy Avignont elhagyta. A florenciek végre megúnván a háboruszkodást, minthogy kereskedelmük is tönkre jutott, követséget intéztek Rómába, hogy az egyház fejénél a békére törekedjenek. XI. Gergely barátságosan fogadta a követeket, békecsókra bocsátotta, feloldá őket a kiközösítés s tilalom alól, s megengedé, hogy Rómábani tartózkodásuk alatt az isteniszolgálatok megtartathassanak. De minthogy XI. Gergely lelkismerete s becsületével ellenkező feltételeket el nem fogadhatta, a békealkudozások ismét megszakadtak, a követek visszahivattak, az ellenségeskedések ismét megkezdődtek s XI. Gergely egész pápasága alatt tartottak. — A Maria Maggiore egyháznál néhány hozzánk is eljutott leveleket irt ezen pápa a canterburyi érsek, londoni püspök s oxfordi egyetemhez, *Wiccleff* angol hitszónok eretneki mótelyeitől óvandó a hiveket, mint ki nyíltan s több műveiben megtámadta a katholika-hitet s hierarchiát. A pápa ugyan erélylyel vetette magát ellen az eretnekfő működésének, de csekély lön fáradoalmának sikere; mert az erkölcstelen nagy tömegnél, sőt még a ministerium, nemesség s a polgárságnál is tetszésre találtak a tévtanok, s hogy tévelyeit annál inkább elhinthesse, a Szentírást iszonyuan eltorzítva, s tévelyeihez idomitva, angolra fordította. E müről az elfogulatlan író Knighton mindjárt megjelenése után következőleg nyilatkozott: „Ily módon a Biblia közönségesebb lesz az asszonyoknál, mint volt eddig az egyháziaknál, és az evangéliumi kincs tudatlanok, istentelenek multságaul fog szolgálni.“ S nem igazolja-e azt a tapasztalat? Nem azt teszi-e most is az iszonyuan meghamisított bibliákat pazarul szóró angol társaság, mit Knighton már annyi évek előtt mondott?

A Maria Maggioreból az Oltáriszentség elővitele mellett Anag-

niba vette magát, hol november 5-keig időzött, mely napon ismét visszatért Rómába. De mivel a rómaiakat rá nem vehette, hogy ígéretök szerint a florenciak ellen neki segílyt nyujtsanak s Róma apró urai, kik a város egyes részeit elfoglalva tartották, engedni nem akartak, elkeseredésében a visszatérésről kezdé gondolkodni, s e gondolat őt többé el nem hagyá. Mint mondják, már irt is a spanyoloknak gályáért, melyek őt s udvarát *Marseillébe* szállítanák. De minthogy aközben betegsége, mely őt kevésel Anagnibóli visszatérte után megrohanta, folyton súlyosodott, az Avignonbai visszatérés gondolatát fejből egy időre kivetette s csak egyedül avval foglalkozott, mint keljen halála esetére az utódot illetőleg intézkedni, hogy oly rendkívüli körülmények szakadályt ne idézzenek elő. Azért eltörlé X. Gergelynek a Conclavéra vonatkozó constitutióját s kiadott egy másikat, mely szerint a választás Rómában, vagy akárhol megtörténhetik, ha a szent-testület tagjainak nagyobb része fog ahhoz s az tekintendő pápaul, kire legtöbb szavazat esik. Mig a halála utáni nyugtalanságok elhárítására vonatkozó több intézkedést akart volna kidolgozni, de a *köbetegség* annyira győtré őt, hogy 1378-ki marczius 27-kén 7 évi, 2 havi s 27 napi pápasága után élte 47-dik évében kimult. *Gerson* azon elbeszélése, hogy XI. Gergely halálához közeledvén, környezőit intette, hogy ne adjanak azon rajongóknak hitelt, kik saját álmaikat, képzelődéseiket s ábrándjaikat az égely színe alatt isteni kijelentésekül hirdetik, kiktől ő tanácsosai s barátai minden kérése daczára is elámittatván, a bekövetkezendő nagy egyházi szakadályra alkalmat adott, — bátran a mesék világába utasítható; mert az egykoru írók, kik e pápára vonatkozó legparányibb esetkéket is hiven feljegyezték, *Gerson* ama légből kapott meséjét távolról sem említik.

Egy Constitutiójában a *lateráni egyházat a római püspök székes- s az egész világ, még sz. Péter egyházát sem véve ki, főtemplomának nyilvánította*. Ugyancsak 1372-ben behozta a nyugati egyházba a Bold. Szűznek ugynevezett *praesentatioi ünnepét*, mely a keletiben már emberi emlékezet haladó idő óta megületett novmb. 21-kén. Az Oltáriszentségre vonatkozólag is adott ki egy Constitutiót. 1374. mart. 6. a kunoknál térítő döméseknek ötféle utasítást s oda 1375. jun. 28. több hitszónoki szerzetest küldött. — *Sz. Jeromos*

remetái társulatát megerősítette. Nagy dicséretére szolgál ezen pápának, hogy a fejedelmekkel minden surlódást gondosan került, még oly esetekben is, melyek más pápák alatt a jó egyetértést bizonyosan veszélyeztették volna. Ilyenkor úgy tetette magát, mintha figyelmét kikerülték volna az esetek, mint valami csekély fontosságú dolgok. Az egyházi méltóságokra csak érdemes férfiakat emelt, s a szent-testületet 23 ily jeles taggal bővítette. Az vignoni pápák közt XI. Gergely volt legkedvezőtlenebb körülmények közé szorulva. Rövid pápasága folytonos láncolata volt a zavargásoknak. Ha pedig erkölcsiségét, szendességét, bőkezűségét, szerénységét, nagylelkűségét, igazságszeretetét s egyéb ragyogó tulajdonait tekintjük, meg kell vallanunk, hogy mint a kereszténység atyja méltán kiérdemli minden népek tiszteletét, habár Olaszhon fele, elég oktanul, zsarnoknak nevezte őt, mivel sz. Péter örökségét nem bocsátá prédára. Tevékenységét, tehetségeit s ritka ügyismeretét tekintve, kinek sem lehetett alaposabb reménye egy dicsteljes, szerencsésebb kormányra mint neki, és az övé, csak egy láncolata volt a terveknek, melyek kivitelét a kedvezőtlen körülmények meggátolák. — Akarata szerint földi maradványainak a *Chaise-Dieu kolostor* egyházába kellett volna átszállíttatnia VI. Kelemen, az ő nagybátyja tetemei mellé; de a körülmények nem engedék a végpillanataiban is Franciaországba vágyó pápa' ezen kívánságának teljesedését. Minden igaz hivek, nagy emberek, szentek, püspökök, királyok s császárok a gondviselési Róma szent emlékei közt epedve vágytak időzni, élni s meghalni. Csak az avignoni pápák szívébe lopódzott ott be a honfájdalom férge. — XI. Gergely tehát akarata ellen a *Santa Maria Maggiore* bazilikában nyugszik, hol siremlékén maig is olvashatni a következő későbbi felíratot:

Chr. Sal.

Gregorio XI. Limovicensi

Humanitate, Doctrina, Pietateque

Admirabili, qui ut Italiae seditionibus

Laboranti mederetur, *sedem Pontificiam*

Avenionem diu translatam, divino

Afflatus numine, Hominumque maximo

Plausu post annos septuaginta Romam

feliciter reduxit

Pontificatus sui Anno VII.

S. P. Q. R. tantae religionis et beneficii
non immemor, Gregorio XIII. Pontif. Opt. Maximo
Comprobante, anno ab Orbe redempto
M.D.LXXXIV. pos.

Baluz „*Vitae Paparum Avenionensium*“ czimü jeles művében
XI. Gergelynek öt életrajzát közli. Okmányait, leveleit s örökségi
iratait pedig ismerteti D'Achery : Spicil. Tom. III. 338.

CCIV.

VI. Orbán. 1378 – 1389

XI. Gergely halála után a Rómában levő 16 kardinál a Conclavéba ment, hogy az egyház minélelőbb pápát nyerjen. A rómaiak attól tartván, hogy, ha ismét francia származású választatik meg, ez székét Avignonba teendi át s őket előnyeiktől megfosztandja: azért a fegyvert ragadott lázadók nagy sokasága fenyegetődzve követelék, hogy a kardinálok rómaid, vagy legalább olaszt válasszának egyházfővé, ki a roskadásnak indult római templomokat és palotákat eredeti fényökbe visszahelyezze s a szent-széktől elesett városokat, meg birtokokat visszaszerezze. Ily körülmények közt az örök-városbani 11 francia, 4 olasz s egy spanyol kardinál kétharmada 1378-ki ápril 8-kán a nápolyi-születésű *Prignano Bertalan* barii érseket választotta pápává. Ez ugyan nem volt római, de a kardinálok azon reményben voltak, hogy mint született olaszszal a rómaiak megelégedni fognak. Egyszersmind, minthogy a megválasztott azelőtt több időt Avignonban töltött s egy francia herczeg birtokán is élt, azt hitték, hogy a választás a francziákat is kielégitendi. Az új pápa a választás utáni napon *Orsini* kardinál által megkoronáztatván, a pápai trónra VI. Orbán név alatt lépett, élte 60-dik évében. Jelmondata volt: „*Kelj fel Uram s igazgasd dolgomat!*“ Az Avignonban visszamaradt kardinálokat az apostoli székre történt emel-

tetéséről azonnal tudósította, kik őt okmányilag elismerték s az Angyalvár francia parancsnokának meghagyták, hogy azt haladéktalanul VI. Orbánnak adja át.

*Ezen pápa kora legtekintélyesb jogtudósainak egyike volt s jámborságaért mindenki által nagyrabecsültetett. Minden estve olvastott magának a Szentírásból, míg az álom erőt nem vőn rajta s imával, tanulással vagy tiszte teljesítésével folyton elfoglalta magát. Éjjel s nappal egyiránt viselte a vezekleti öltönyt. Csak, ha sürgős ügyek kívánták, hagyta el lakát s ekkor rendesen öszvéren tette meg utját egy szolga kíséretében, ki lovon ült. Szerencsétlen eseteit békével türe, míg a másokéi mélyen meghaták őt. A bőjtöket szigoruan megtartá; a jámbor s tudós szerzeteseket igen kedvelte s nagyon örült, ha őt meglátogatók. Ő maga is nagyon tudós férfiú lévén, a tudósokat becsülte s másokat is a folytonos tanulmányozásra buzdított. A kölni egyetemet a párisinak kiváltságaival látta el. Az avignoni pápák alatt becsuszott visszaélések, simonia, fényűzés s egyéb vétségek ellen apostoli erélylyel küzdött. A kardinálokat is minden tartózkodás nélkül a szigoru erkölcsiségre intette; mi által azonban őket maga ellen ingerelte. Azonkívül VI. Orbán már pápasága elején néhány hatalmas olasz nagyot is megbántván, őket magától elidegenítette. *Braunsehweigi Ottót*, Johanna siciliai királynő férjét, egy alkalommal lenézte s vele kicsinylőleg bánt; *Honoratus Cajetán* fondii gróftól a Campagna fölötti helytartóságot elvette. A kedvezőtlen hangulatot, — melyet mások megbántása s az erkölcsi szigornak tapintatlan keresztülvitele által, mielőtt magát az Olaszthonban igen alásülyedt apostoli széken megerősítette volna, — folyton maga ellen növelte, különösen azért is, hogy a kardinálokat gyakran minden méltóságaikrai tekintet nélkül többek jelenlétében is lepirongatta. Ezek a kedvezőtlen hangulatot siettek felhasználni. Azon ürügy alatt ugyanis, hogy az igen alkalmatlan nyári hőséget egészségesb léggel cserélendik fel, *Fondiba* vették magukat a francia kardinálok egyetlen spanyol rangtársukkal s ügyöknek az olasz kardinálokat is megnyervén, VI. Orbán megválasztatását érvénytelennek nyilvánították, mivel arra a rómaiak lázadása által kényszerítették s szabadválasztási jogukkal csak akkor élhettek, midőn Rómát elhagyták. Azért VI. Orbán megválasztatásától szá-*

mitva, négy hó múlva, 1378-ki sept. 20-kán a már Avignonból is megérkezett kardinálokkal együtt *Robert genfi gróf* s a 12 apostol kardinálja személyében ellenpápát választottak, ki magát VII. *Kelemennek* nevezte.

Az ellenpápa azonnal követeket küldött a keresztény fejedelmekhez, hogy elismertetését keresztülvinni törekedjenek. A francia, skót, spanyol, savoyai, siciliai s cyprusi királyok azonnal pártjára állottak, az első t. i. igen könnyen megfogható oknál fogva. Ellenben a császár, magyar, angol, portugál s lengyel királyok, valamint Scandinia s Olaszhon tekintélyes része VI. Orbánt ismerték törvényes egyházfőül; sőt voltak, kik a szakadálnak egy közzsinat általi megszüntetéseig semlegeseknek nyilatkoztatták magukat. *S ez volt eredete ama gyászos nagy nyugati egyház-szakadálnak, mely nemcsak az apostoli székre, hanem az egész keresztény Nyugatra oly káros hatással volt! Ugyanis átkos viszályok, véres polgárháboruk, iszonyu botrányok keletkeztek s dúltak mindenütt; borzasztó volt látni, mint vitáztak egymással a tudósok, egyetemek, egyházak, theologusok s canonisták. Mit az egyik pápa megkötött, azt a másik feloldotta s viszont; ugyanazon püspöki, apáti méltóságra, vagy valamely lelkészi állomásra gyakran mind a két pápa által történt kinevezés, s kinek erősebb védelmezője volt, az nyere aztán meg fegyverhatalommal a járadalmat.* VI. Orbán az ellenpápát minden kardináljaival, püspökeivel, vagy bármily néven nevezendő követőivel együtt kiközösítette. Ugyanazt tette VII. Kelemen is a törvényes pápára s hiveire nézve a lehető legnagyobb ünnepélyességgel. *Ezen kölcsönös kiközösítés az erkölcsiség mély súlyedését s ennek folytán a később fölmerült számos tévtanokat eredményezé!*

VI. Orbán egy meglehetősen erejű sereget küldött az ellenpápa párthivei ellen, kik a gascognei születésű *Salle-Bernárd* vezénylete alatt léptek a harcztérre; de az ütközet az ellenpápa javára dőlt el. A szerencsésen megmenekültek Rómában a francziákon töltötték boszujokat, kiket megcsonkítottak vagy megöltek. Ugyanazon időtájban az Egyházi-állam több vazalljai a római területen iszonyu pusztításokat vittek végbe. Nemsokára Johanna Siciliai királynő is VII. Kelemen pártjára állott, ki által igen nagy kitüntetésekkel fogadtatott. De midőn a nápolyiak VI. Orbán mellett tömegestől fel-

keltek, az ellenpápa elhagyta Nápolyt, s értesülvén, hogy a mellette küzdő gascogneiek s britonok VI. Orbán emberei által levertek, egészen lehangolva, Déli-franciaországba vitorlázott. Most Johanna a néptőlí félelmében VI. Orbánhoz követeket küldött, hogy vele kibéküljön. De a pápa Johanna első férjének testvérével dicső Nagy-Lajos királyunkkal követe által érintkezésbe tévén magát, azt arra indította, hogy egy jelentékeny sereg élén Nápolyban megjelent. Egyszersmind Durazzói Károlyhoz, a sicíliai királyság legközelebbi örököséhez is fordult, ki akkor épen az előbb említett nagy királyunk zászlója alatt a velenczésekkel harczolt. Lajos királyunk VI. Orbán felhívását, hogy Károlyt Sicília meghódításában támogassa, követte is. Johanna a pápa által 1380-ki áprilban az egyházból kizáratott s királyságától megfosztatott, Károly ellenben ugyanazon évi júniusban a római sz. Péter templomban ünnepélyesen Sicília királyává koronáztatott s kenetett, miután megígérte, hogy a capuai herczegséget több uradalmakkal együtt a pápa unokaöcsének, *Prignáni Ferencznek* átengedi. De Károlynak pénze nem lévén, a magyar sereg zsoldjának pontos kiszolgáltatása végett kénytelen volt a pápa a papságot súlyos adókkal terhelni, sok egyházi s kolostori birtokot eladni vagy elzálogosítani, sőt a kelyheket, keresztek s a szentek szobrai is összeolvasztatni s azokból a mondott czélra pénzt veretni.

Ily körülmények közt Johanna rokonaihoz, névszerint V. Károly francia királyhoz fordult segélyért, s minthogy gyermektelen volt, annak fivérét anjoui Lajost gyermekeül elfogadta, és sicíliai meg francia birtokainak örökösévé s utódává nevezte ki. Ez alkalmon az ellenpápa is igen kapott, remélvén, hogy ez uton Olaszországban is számos követőket nyerend. Azért anjoui Lajos örökbefogadását megerősítette, s őt, ki vetélytársa Durazzói Károly ellen hadra készült, 1382-ki májusban Avignonban Nápoly s Jerusálem királyává nagy ünnepélyességgel megkoronázta s az összes egyházi sereg főparancsnokává nevezte ki Prignani Bertalan ellen, ki magát VI. Orbánnak nevezi. Aközben Durazzói Károly vitéz magyar harczosaival Alsó-Olaszországba betört, s a királynőnek braunschweigi Ottó által vezényelt csapatait teljesen legyőzte, Ottót elfogta, s azon ígéretre, hogy bántalmaztatni nem fog, a királynő is megadta

magát. Mindazonáltal Johanna Károly parancsára 1382-ki május 22-kén megfojtatott, s pedig mint *Kolb* említi, ép azon helyen, hol ő a közvélemény szerint első férjét, Andrást, életétől megfosztatta. Anjou Lajos is átkelvén az Alpeken, oly sikerrel folytatta olaszthoni táborozását, hogy Károly kénytelen volt neki Apulia egy részét átengedni. VI. Orbán arról értesülván, hogy Lajos győzelme esetében az olaszok őt VII. Kelemen kezeibe szándékoznak adni, Tivolibba vette magát. Innét meg a kardinálok minden előterjesztése daczára is, kik a pápa s az új király közti viszály kitörésétől tartottak, Nápolyba utazott. Károly VI. Orbán látogatását nem vette jó néven, mert a capuai herczegségre vonatkozó ígérteét még nem teljesítette. A pápának egész Aversáig elébe ment s a szokásos tisztelgéseket külszinleg megtette; de a pápa hamar kénytelen volt belátni, hogy Károlynak kelepezéjébe esett. Minden tiltakozása s ellenkezése daczára is Castell-Nuovóban néhány napig fogva tartatott. Azonban ismét kibékülés jött létre közöttük. Mire VI. Orbán anjoui Lajost, ki Apuliában egyre folytatta hódításait, kiközösítette s Károlyt az egyház zászlósává nevezte ki.

Mivel anjoui Lajos nemsokára hadjáratí fáradalmak következtében megbetegedett s meg is halt, s ezáltal Károly legveszélyesb ellenétől megszabadult, ismét kitört a vitály közte s a pápa közt, ki ekkor Nocerába vette magát. VI. Orbán észrevevén, hogy saját kardináljai közt egy párt képződik ellene, mely őt pápai méltóságától megfosztani akarja, a *vétkeseket az aquilejai püspökkel együtt bebörtönöztette, s addig kinoztatta, míg az ellenei törekvést ki nem vallották*. Durazzói Károlyt nejével, Margittal, mivel az ellenpápa-hoz szitottak, s az ellene összeesküdt kardinálokat kiközösítette, Nápolyt pedig tilalom alá vetette. Mire Károly feldühödván, VI. Orbán követőit, kinek pedig koronáját köszönhette, valódi barbarsággal üldözte, Nocerát, hol a pápa tartózkodott, seregével körülvette s a háladatlan, 10,000 aranyforint jutalmat ígért annak, ki VI. Orbánt élve vagy halva kezeibe adja. *A pápa pedig elég bátor volt naponkint háromszar égő gyertyák s harangok zugása közt a királyt seregével együtt laka erkélyéről átokkal sujtani*. Már élelem hiányában a legvégsőbb szükségét kezdé szenvedni, midőn az osztrómlás hetedik havában Ursini Raymund, a nólai gróf fia, Sanse-

verinó Tamás s néhány kalandor által 37,000 aranyforintnyi összegért megszabadított. Környezetével s a fogoly kardinálokkal együtt a genuaiak által küldött 10 gályán Sziciliába s onnét Genuába menekült, hol egész a következő év végeig időzött.

Ezen városbéli elutazása előtt foglyai közül ötöt, kivéven Ádám angol kardinált, kit Richárd angol király kérése folytán szabadon bocsátott, mivel Nocerában ismét összesküdték ellene, s őt *megakarák ölni, méltóságai és javadalmaiktól megfosztván, elítélte s hulláikat egy istállóban titkon elásatta*. Itt nem kell feledni, hogy e korban a felségsértésben elmarasztaltak e bűnért életökkel lakoltak, s az öt kardinálra e bűn egészen be volt bizonyítva; azért a pápának mint egyszersmind világi souverainnak nem lehet vétkül tulajdonítani, hogy a kor divó jogviszonyainál fogva az őt megmérgezni akaró kardinálokat kivégeztette. (Müller: XV. 144—145.) A fölségsértő s hűtlen kardinálok elleni eljárását többen helyeselték, mások meg a szigorú büntetést roszalván, az ellenpápához pártoltak. Jgy leghivebb kardináljainak ketteje őt elhagyván, VII. Kelemenhez szegődött, s az egyik, *de Prata kardinál* a páviai főtéren nyilvánosan elégette a vörös-kalapot, melyet VI. Orbán kezeiből nyert. A szent-atyá Genuából Luccába költözködött, hol 9 hóig időzött. Több német fejedelmek követeknek, kik közte s VII. Kelemen közt egyezkedést ajánlottak, tagadó választ adott. Ugyanazon időtájban a navarrai s aragoniai királyok is VII. Kelemen pártjára állottak. A nápolyi királyságban ekkor roppant zavarok uralkodtak. Három párt küzdött az uralomért: az 1386-ban orozva meggyilkolt Durazói Károly gyermekei, II. anjoui Lajos fiai, kik az ellenpapa által aranynyal támogattattak, s a kik mellett a nápolyi senatus is nyilatkozott, és végre VI. Orbán, ki Nápolyt az apostoli székhöz tartozó hűbérül tekintette. A pápa meghagyta a püspököknek, hogy keresztes-hadat hirdessenek, és Perugiában akaró haderejét összpontosítani, hogy Alsó-Olaszhonba vonulhasson. Az említett városban majdnem egy évet töltött, folyton serege felszerelésével foglalkozván. 1388-ki augusztusbani elvonulásakor öszvéréről leesván, oly veszélyesen megsérült, hogy gyaloghintóban kelle odább vitetnie. Rómát kikerülve Tivolin át vette útját. A rómaiak azon indítványát, hogy a nápolyi ügygel felhagyva Rómába térne vissza,

elutasította, s gyorsan Alsó-Olaszthonba folytatta útját. Azonban, mivel harczosai, valószínűleg zsoldhiány miatt, őt elhagyták, 1388-ban visszatért az örök-városba, melynek népessége ekkor 13,000 lélekre volt leolvadva azon zavarok következtén, melyeket az egyházi szakadály idézett elő. Iszonyu volt látni, mint üldözték s öldösték egymást a két pápa párhivei, kivált az örök-városban! A VII. Kelemen által fizetett britonok oly irtozatosan öldököltek Rómában, hogy a vér patakokban folyt az utcákon. De a VI. Orbán által az Egyházi-állam helytartójává kinevezett *Hawkwood János* angol tábornoknak sikerült a vad-hordákat legyőzni, melyek barbár tetteik jutalmát mindnyájan elvették.

Ily körülmények közt a pápa hideg, barátságtalan fogadtatásra talált a népnél. A Rómában töltött néhány napot az egyházi ügyekre szentelte. A jubilaumi évet 50-ről 33-ra tette Urunknak e földön töltött évei emlékére s meghagyta, hogy a legközelebbi Jubilaum 1390-ben megtartassék. Mint a Bold. Szűznek nagy tisztelője, kinek esedezésétől várta a szakadály megszüntetését, annak „*Sarlós-baldogasszony*“ nevű ünnepét július 2-kán évenként megtartatni rendelte. Meghagyta, hogy Urnapján az egyházi tilalom ideje alatt is megtartassék az isteni-szolgálat, mint azt karácson, husvét, pünkösöd és Nagy-baldogasszony ünnepén megtartani VIII. Bonifác megengedte. Annak, ki az Oltáriszentséget valamely beteghez elkiséri, 100 napi bucsut engedett. Továbbá rendelte, hogy, ha a Mindenszentek ünnepe után vasárnap következne, ez esetben a halottak napja ezen vasárnapot követő hétfőn ülendő meg.

VI. Orbán pápasága igazolja, hogy a nagy szigor s buzgalom eszély és mérséklet nélkül épen az ellenkezőt eredményezik. Sokkal jobban teendi, ha a súlyos viszályokat fegyverrel erőszakoskodás helyett lassankint békés uton, mint némely tapintatdus nagy elődei egyenliti ki. Különösen megnehezült helyzete a nápolyi ügyekbeni élénk részvéte miatt, mely a nem épen jóhírű unokaöcse iránti tulzó szeretetével szorosan egybeforva volt. Azon zavarok miatt, melyeket VI. Orbán tetteles felleptével az egyházban mindenütt okozott, braunschweigi Ottó által igen találóan „*Turbanus*“ gunynévvel illetetett. Azért igen csakély szeretetre s ragaszkodásra talált. *Viterbói Egyed* kardinál szerint, halálakor nem igen siraták őt. Könnyen

elgondolhatni, hogy a VI. Orbán s ellenpápa közti harc az írók egész seregét vezette a sorompókba, kiknek mindegyike saját pápája törvényességeért küzdött. *Oldoin* szerint, 32 nagy kötetnyi kézirat *drizletik a vatikáni könyvtárban, mint e nevezetes tollharcz eredménye*. VI. Orbánt a kereszténység legnagyobb része még pedig minden politikai vagy magán érdek nélkül törvényes egyházfőül ismerte. Mire kora nagy hatásu egyénei is befolyással voltak. Különösen a már főnebb is említett sz. *Katalin* mi fáradságot sem kimélt, hogy a szakadár franczia kardinálokat s a királyt a törvényes pápa iránti engedelmességre visszavezesse. Az utóbbit meg esengve kérte, hogy az ingadozó egyház megszilárdítása s a balesetek kikerülése végett az igen csekélyre apadt szent-testületet különféle nemzetekből kinevezendő jeles tagokkal egészítse ki s erősítse meg. Ezt, bár későn, VI. Orbán meg is tette, 29-et diszitván fel a biborral, kikből azonban három e kitüntetést el nem fogadta. Az említett szentnek kortársnője s névrokona, a svédhoni sz. *Katalin* is, sz. Brigitta leánya, kenetteljes leveleivel buzgott VI. Orbán törvényessége mellett, még pedig többször szép sikerrel. Ugyanazt tette *Péter* aragoniai Infáns, sz. Ferencz rendének hirneves tagja, is. A kor két leghíresebb jogtudósa: *perugiai Baldus* és *lignánói János* is a tudomány hatalmas fegyverével harcoltak VI. Orbán törvényessége mellett, kiknek iratait a *Baronius* által megkezdett „*Évldk*“ derék folytatója, *Raynald*, a XVII. kötet mellékleteül közli (497 — 528.) Ezen pápa tudós ellenei közül leginkább említendő niemi *Theodorich*, ki a gyászos nyugati szakadály történelmét „*Libri quatuor de Schismate*“ czimű tekintélyes művében ismerteti meg. — Hazánkra vonatkozó 4 iratát adja Theiner (II. 160 — 164.)

VI. Orbán a barii főpásztorok történelmét megírta egész koraig. Constitutiói a nagy Bullariumban közöltetnek. Miután az egyházat 11 év, 6 hó s ugyanannyi napig kormányozta, 1389-ki október 15-kén megmérgezés következtében (mitől, hogy óvja meg magát, eléggé inté sienai sz. *Katalin*) kimult s földi maradványai sz. Péter bazilikájában takarítottak el, hol sirja a következő felirattal *Panvinus* korában még látható volt:

Hic animo magnus, sapiens, justusque monarcha
Partenopaeus adest *Urbanus sextus* in Arca:

Fervebat fidei-latebras conferre magistris.
 O Deus! hic fretus semper post prandia sistris
 Schismatibus magnis animo majore regebat.
 Omne simoniacum tanto sub patre tremebat.
 Quid juvat hunc terris mortali tollere laude?
 Pro meritis Coeli splendet sibi gloria valde.

A nápolyi családi sirboltban következő emléktábla tanuskodik
 VI. Orbánról:

„Urbanus papa VI. Ex familia Prignana Neapoli natus
 Sed a Pisis oriundus antea erat. Barii Archiep.
 Is mortuo Gregorio Papa XI. a Cardinalibus
 IV. Aprilis in Conclavi consentientibus
 Pontifex Op. M. fuit renuntiatus, ac 14. Kal. Maii
 Papatus Insigne assequutus fuit.
 Sedit magno tumultu Annos 11, menses 6, dies 6.
 Obiit Romae A. 1389. Id. Octob. Jacet in
 Basilica S. Petri.“

VI. Orbán életrajzának kutfői: *Raynald*, ki arra nézve igen
 bő anyagot gyűjtött egybe, *Muratori*, Script. Rer. Ital., *Eggs* Ponti-
 ficium doctum, *Maimbourg*, Hist. de grand Schisme d'Occident.
 Paris 1679. Tom. I. *Mansi* XXVI. pag. 609. köv.

CCV.

IX. Bonifác. 1389—1404.

VI. Orbán halála után az általa kinevezett kardinálokból még
 19 maradt életben s 14 jelenvolt Rómában. Ezek a Conclavéba
 lépén, több szavazat után 1389-ki november 1-jén *Tomacelli Péter*
 kardinált egyhangulag pápává választák, ki magát ugyanazon hó 9-én
 megkoronáztatván, IX. *Bonifác* név alatt lépett a pápai trónra. To-
 macelli Nápolyban egy régi nemes, de kevésbbé vagyonos családból
 származott. VI. Orbánig halgat felőle a történelem. Mint pap ezen
 pápa alatt lépett fel először s azután gyorsan protonotarius, kardi-

náldiakon s kardináláldozár lőn Közönségesen csak *nápolyi kardinálnak* neveztetett. A Conclavében *Acciajoli Angelo* és *Orsini Poncello* közt ingadozott a választás, míg végre *Carlone Francesco* nagy poeritentiarius hatalmas befolyása következtében Tomacellire estek a szavazatok, ki ekkor 34, mások szerint meg 45 éves volt. Igen *megnyerő ékes külseje, eszélyessége, szerénysége s kivált tiszta feddhetlen élete ajánlák őt*; de emellett fensőbb képzettsége, névszerint a theologiai szakokban hiányzott, mely hiányt azonban természetes tehetségei bőven kipótolák. Ámbár fiatal volt, mégis az öregek érettségével birt s látni fogjuk, hogy huzamos pápasága alatt ügyviteli tapasztalat s jellemszilárdsága által nagyon is kitünteté magát.

Mindjárt pápasága elején körlevelet küldött az elődjét törvényesnek ismerő olasz, német, magyar, angol s lengyel uralkodók, meg a főpapokhoz, kérvén őket, hogy a gyászos és botrányos szakadály megszüntetésére neki segédkezet nyujtani siessenek. Decz. 18-kán 4 uj kardinált nevezett ki, s az előde által ezen méltóságtól megfosztottakat abba visszahelyezte, köztük az ugynevezett „háromkalapos“ *de Prata kardinált* is, ki VI. Orbán által letétetvén, VII. Kelemenhez ment át, az előbbinek halála után pedig megbánván tettét, annak utódjához szegődött. — Aközben az ellenpápa 1389-diki november elsején Avignonban anjoui Lajos fiát, II. Lajost, nápolyi királylyá koronázta s a kereszténység nagyobb része által törvényes egyházfőül ismert IX. Bonifáczt minden követőivel együtt átokkal sujtotta. Ugyanezt tette később a törvényes pápa is VII. Kelemen s hivei irányában s 1390-ki május 29-kén Durazzói Károlynak 17 éves fiát, Lászlót, florenci Angelus kardinál s alkorklát-nok által Gaëtában nápolyi királylyá koronáztatta, miután magát az apostoli szék hűbéreseül ismerte s késznek nyilatkozott Rómát VII. Kelemen s II. Lajos ellen védelmezni. Hogy pedig az utóbbinak az egyházi államokbai betörése ellen magát IX. Bonifáczt biztossítsa, területe több városait s várait a fölöttüki fensőség jogaival együtt évenként fizetendő bizonyos összeg s szintén meghatározott számu lovagok készentartása fejében a tekintélyesb nobiliknak átengedte. Így *estei Albert* örgrófot, később pedig annak természetes fiát, *Miklóst*, 10,000 aranyforint s 100 jól képzett lovagért Ferrara

helytartójávé tette, hol 1391-ben egy tekintélyes főtanodát is állított.

VI. Orbán életrajzában említettük, hogy a Jubilaeumot 33-dik évre tette s azt 1390-ben megtartatni rendelte. IX. Bonifác elődjének, ezen a közerkölcsiség emelésére oly igen üdvös intézkedését tiszteletben tartandó, különféle országoknak s fejedelmeknek oly engedményeket adott, *hogy a jubilaumi bucsuban honn is részesülhetnek a hívek, ha azon költség nemi részét, melybe a római zárándoklás kerülne, az avégre kiküldött bucsuhírdető szónokoknak kézbesítik.* Az ily uton bejövendő összeg a római főtemplomok kijavítására fordítottatott azután a pápa által, kit a visszaélések, melyeket több ily szónokok követtek el, arra indítottak, hogy a ratzeburgi, meiszeni s hildesheimi püspököket az e tekintetbeni legszigorubb felügyeletre intette. — IX. Bonifác 1391-ki marczius elsején ismét egy uj körlevelet bocsátott ki a szakadály megszüntetésére s Franciaországot különösen felhívta, hogy őt mint törvényes egyházfőt elismerje. Ezen iratában megjegyzi, hogy a római egyházat Isten maga őrzi s vezérli. Főlemlíti a többi közt a babyloni fogság végét Avignonban, mint tanácsolták aragoniai Péter s sz. Brigitta is VI. Kelemennek az örvárosbai visszatérést; mint halt meg V. Orbán Marseillében, akin sz. Brigitta jóslata beteljesedett, mert az apostoli székek eredeti, ősi helyén maradni nem akart; mint halt meg Isten különös akarata folytán XI. Gergely is a római területen, hogy mint szándékozott, Avignonba vissza ne térhessen s mint szakadt el Franciaország félreértés következtében VI. Orbántól. Ugyanazon évben II. Richárd angol királyhoz is fordult, hogy a francziák Olaszthonbai betörése ellen segélyt nyerjen, és október 7-kén a svédhoni jámbor özvegyet, Brigittát, ünnepélyesen a szentek tiszteletére méltatta, ki mint az erények gyönyörű fénytükre 1373-ki július 23-kán Rómában mult ki.

A rómaiak idegenkedése s a városrészek előljáróinak ellenséges törekvései, kik minden hatalmat magukhoz akartak ragadni, arra indították IX. Bonifácot, hogy a perugiaiak előleges beleegyezése folytán 1392-ik évi sept. 28-án városukba költözködött; hol mindenki nagy öröme amnestiát hirdetett. Ennek következtében ugyanazon évi nov. 30-án Perugia városa a hódolati okmányt

átnyújtotta pápának. De az ismét kitört lázadást el nem nyomhatván, 1393-ki agustus végén Assisibe vette magát. 1392-ki apr. 2-án egy szép lelket tanusító iratával két ügyes karthauzi szerzetest küldött a szakadály megszüntetése érdekében VI. Károly franczja királyhoz. Midőn a követek Avignonba értek az ellenpápa által mindenféle ürügyek alatt visszatartattak, míg a király s párisi egyetem kívánságára elbocsátattak. Épen karácson ünnepére érkeztek meg Párisba s a királytól szóbeli ugyan, de kedvező nyilatkozatot nyertek. IX. Bonifác kenetdus levele oly hatást idézett elő az országban, hogy még VII. Kelemen is úgy tetette magát, mintha az uniót óhajtaná. Körmeneteket tartatott, általa készített *uniómiséket* mondatott s még bucsukat is engedett az unió ügyében buzgólkodóknak. De ugyanazon időben egy tekintélyes karmelitát, ki a törvényes pápának ellensége volt, Párisba küldött az uniói hangulat gyöngetésére.

Aközben a király egy időre örültségbe esett s nagybátyjai a berryi és burgundi herczegek a pápának 1393-ki junius 20-án kelt második levelét válasz nélkül hagyták; mert abban csak VI. Orbán törvényessége s VII. Kelemennek canonellenes feltolása említettett s mi uniói ut sem jelöltetett ki. Az ellenpápa ügye mellett hihetetlen tevékenységet fejtett ki; *de Luna Péter* kardinált Párisba küldötte, hogy mellette működjék. Aközben a párisi egyetem 1394-ki junius 6-kán *Clemangis Miklós* által a király beleegyezésével a szakadály megszüntetésére három módott terjesztett elő: *mind a két pápának lemondását, mint legczélszerűbbet, a compromissum- s egy közzsínatbai beleegyezést.* Az ellenpápának ezen indítványok közül egy sem tetszett, mert jól tudta, hogy bármelyik mód fogadtassék is el, ő pápának meg nem maradhat; pedig ő oly igen beleszeretett a pápaságba, hogy anélkül élni sem akart e világon! S midőn tudomására esett, hogy az uniói indítványok valamelyikét kardinálai elfogadni hajlandók, 1394-ki sept. 16-án boszuságában szélhűdés rohanta őt meg, mely rögtön véget vetett életének. *) Az Avignonban jelenvolt

*) VII. Kelemen ellenpápa Lajos királyunknak is tőn némt kellemetiséget boszúból, hogy ama nagy uralkodó őt törvényes pápaul el nem ismerte. Ugyanis *Vladiszláv* volt gniewkovi herczeget, ki néhány évvel előbb

21 kardinál, a francia s arágoniai királyok, meg a párisi egyetem intelmei daczára is, *de Luna Péter* kardinált választotta XIII. *Benede*k név alatt VII. Kelemen utódaul. Az új ellenpápa spanyol származású s egykor katona volt; e pályát elhagyván, a jogtanulmányozásra adta magát. Mint pap s a montpellier-i egyetemenél jogtanár XI. Gergely által vörös-kalappal tiszteltetett meg s VII. Kelemen ellenpápa által követül Spanyolhonba is küldetett. A választás előtt a kardinálok 18-an egy esküformát irtak alá, melynek tartalma szerint a szakadály megszüntetésére mindent elkövetnek s a választott is lemondani tartozik, ha azt a kardinálok többsége az unió érdekében szükségesnek tartaná. Sőt a Conclavéba léptekor maga *de Luna* is igen erősen esküdözött, hogy mihelyt a kardinálok többsége akarja, azonnal lemond a pápaságról. Azonkívül ismételve mondogatá: „*Ego, si eligerer, statim ea celeritate et facilitate papatum abdicarem, qua cappam exuere possem.*“ És: „*Si ego mille Pontificatus haberem, omnibus libentissime abdicarem.*“ Midőn a Conclavé második napján egyhangulag megválasztatott, alázatosságot színlelve kiálta fel: „*Heu me! Domini mei, quid facitis? Heu me! Vos profecto destruitis Ecclesiam sanctam Dei!*“ De nemsokára kimutatta, hogy mily igen beleszeretett ő is a pápaságba Jézus egyházának kárára; mert épen nem volt kedve önkényes lemondásával a szakadályt elhárítani!

Most egész Franciaországban a szakadálnak *cessio* általi megszüntetésével foglalkoztak mindenütt; evégből a hercegek, főpapok s tudórok Párisban több értekezletet tartottak, különösen a híres *Sorbonne* ajánlotta a *cessió*t, mint az unió legbiztosabb útját; de a szintén uniót-színlelő ellenpápa mindig tudott kibuvó ajtót találni. 1396-ki október végén VI. Károly s II. Richárd királyok a *cessió*ra egyesülvén, mindkét pápához követeket küldöttek, valamint *Venczel* római császárhoz (1378—1410) is, nemkülönben a castiliai s arágoniai uralkodókhoz a *cessió* ügyében; de a spanyol királyok

10,000 forintért s egy magyar apátságért minden igényeiről lemondott, az 1381-ki október 1-jén szerzetesi fogadalmaitól feloldván, felszabadítá, hogy Lengyelországot magáévé tegye. Ld. (VII. Kelemen bulláját Fejérenél: Cod. Dipl. IX. 5, 493.)

csak a kölcsönös kiközösítés eltörlésébe s a két pápának egy meghatározott helyeni találkozásába egyeztek, hogy ők az egyház egységéről ott tanakodjanak. Az említett fejedelmek még ugyanazon időben követeket küldöttek IX. Bonifácshoz, ki aközben a nápolyi király támogatása folytán a rómaiak egy lázadását elnyomta, és a frankfurti birodalmi gyűlés is, mely 1397-ben tartatott, a római pápát szintén a cessióra intette. De IX. Bonifác határozottan megtagadta a lemondást; mert őt a kereszténység nagyobb része mint törvényes egyházfőt ismeri s mivel Venczel az említett gyűlésen nem volt jelen. Azonban Franciaország a cessió mellett mindig hangosabban nyilatkozott, és 1398-ban a prágai egyetem sürgetésére maga Venczel is a cessiót illetőleg Rheimsban a francia királylyal értekezni elhatározta. IX. Bonifácot fel is hívta, hogy az említett városba két kardinált küldjön, ki azonban az említett uralkodókat az ily találkozás czélszerűtlenségéről tudósította. Hiában igyekezett *Ruprecht* palotagróf Venczelt meggyőzni, hogy az ily tanácskozás által IX. Bonifácot megbántaná s ezáltal csak a francia érdekeknek kedvezne; mert a találkozás csakugyan megtörtént, melynek következtében *d'Ailly Péter* cambrayi püspök a római pápához küldetett, felhíván azt a lemondásra s kijelentvén, hogy, ha az első választás őt érendi, ugy pápa marad, ellenkező esetben a királyok a lemondani nem akarót letettnek nyilvánítják s az engedelmességet neki megtagadják. Mire IX. Bonifác kinyilatkoztatá, hogy, ha XIII. Benedek lemond, azonnal ő is azt teendi. Hoszszu tanácskozás után végre 1398-diki július 28-kán egész Franciaország megtagadta az ellenpápának, ki lemondani nem akart, az engedelmességet, ki kardináljai legnagyobb részétől is elhagyatva az avignoni palotában 5 évig szigorú őrizet alatt tartatott. Az említett napon közhirre tett kibocsátványban mondatik, hogy a IX. Bonifác iránti engedelmisség megtagadásáról szó sem lehet, miután őt Franciaországban kisért ismerte el.

Hogy az Egyházi-államok területén a pápa világi uralmának visszaállítása igényelte költségek fedeztethessenek s hogy nápolyi Lászlót támogassa, IX. Bonifác vagy az ő tudtával udvara az egyházi javadalmak, exspectatívák, dispensák s a többiért bizonyos összegek lefizetését kívánta és 1399-ben az ugynevezett „*Annátá-*

kat^a, vagyis évenként fizetendő adót behozta. Némely pápagyűlölő írók itt nagygyorsan talpra ugornak s egész buzgalommal kürtölik gyönyörű közönségüknek, hogy az Annáták IX. Bonifácz rokonai gazdagítására hozta be, holott történelmileg bizonyos, hogy az említett pénzforrások megnyitását az apostoli szék szorult helyzete s az akkori körülmények sürgették. Igaz, ő rokonait fölemelte s meggazdagította, mint sz. Antonin is írja, de ezt ő az Annáták nélkül is tehette. IX. Bonifácz a második római lázadás óta állandóan Perugia vagy Assisiben tartózkodott. De amint az 1400-dik év közele, a rómaiak követséget küldöttek hozzá, hogy őt az örök-város-bai visszatérésre felhívják; mert attól tartottak az említett város lakói, hogy a pápa távollétében a Jubilaeum nem leend oly népes, mint különben lenni szokott s így a dus jövedelemtől megfosztatnak. A pápa szemökre vetette, hogy iránta tiszteletlenséggel viseltettek s Rómában hiányzik a jó rend, és oly hangon szólott, mintha a jubilaumi ájtatosság csakugyan távollétében fogna megtartatni. Azonban, miután óhajtása szerint pesároi Malatestát senatorrá tették, a városrészek előljáróit hivatalaiktól elmozdították, s még uti költséget is küldöttek IX. Bonifácznak, visszatért Rómába s lassankint az Angyalvárt, Capitoliumot, védfalakat, tornyokat, s egyéb birtokokat is hatalmába kerítette a várossal együtt.

A *Jubilaeum* hagyományos módon az 1400-ik polgári évben megtartatott, de forma szerint kihirdetve nem volt; mégis számosan jelentek meg a zarándokok, különösen Francziaországból, bár a Rómábai zarándoklást alattvalóinak szigoruan megtiltotta a király; mert mint mondá, abból könnyen IX. Bonifácz elismerését következtetnék többen. A pápa beleegyezésével 1400-diki aug. 20-kán Rhensében a választófejedelmek a „Tunyá“-nak nevezett Venczelt letették s helyette előbb Frigyes braunschweigi herceget, ennek megöletése után pedig Ruprecht rajnai palotagrófot s bajor herceget választák meg. IX. Bonifácz e választást 1403-ban megerősítette, míg a tunyaságnak örvendő Venczelt a letétel épen nem busította. -- Ezen évben az ellenpápa Avignonból a szigorú őrizet daczára is megszökött, s ravasz fogásai folytán, bár csak rövid időre, ismét sikerült neki Francziaország engedelmességét megnyerni. Hogy az unió iránt ismét hajlamot szinleljen, a legközelebbi évben

követeket küldött Rómába, miután előbb azoknak IX. Bonifác által biztos őriző csapat ígértetett. A követeknek az ellenpápa lemondását tartalmazó okmányt kellett volna magukkal Rómába hozni; de ők ahelyett csak az ellenpápa egyesülési óhaját nyilváníták, s hogy az e végből szeretne egy meghatározott helyen IX. Bonifácczal találkozni. Ez a követeket szeptember 29-kén egy törvényes pápa méltóságával fogadá s kívánságuk jogtalanságát kimutató, s midőn azok ezáltal felfingereltetve a pápát *simoniacus*nak mondták, e nyilatkozat megtörte annak szívét. Már különben is huzamos idő óta *kőbetegségben* szenvedett, e baj folyton erősült s 1404-ki október elsején, élte 60-dik évében, miután az egyházat 14 év s 11 hóig oly erélyesen kormányozta, kimúlt, még mielőtt a követek, kik egy népmozgalom következtében fogságba kerültek, a várost elhagyták volna.

Legszebb dicsősége ezen pápának, *hogy a pápa világi uralmát az apostoli székek biztosította* és az Egyházi államok majdnem egész területét visszaállította. Az ő pápaságaig a rómaiak semmi hatalom, fegyver, császár vagy barbárok által sem birathattak engedelmességre. Hasztalan vivattak e végből a csaták, sikertelen áldoztattak fel seregek, eredmény nélkül történtek a tűz- és vassali pusztítások, és mitsem használtak a századokon át sürűen kimondott egyházi átkok. Egyedül IX. Bonifácznak sikerült századok mulva óvakodva, engedve, türve kivinni azt, mit mások törvényekkel és erőszakkal el nem érhettek. Azért joggal mondá felőle *Fnniussal* a papság: „*Egyedül bölcs engedelkenysége s korszerű eszközök alkalmazása által állította helyre a jó rendet.*“ A kedvező pillanatot bölcsen használva, Rómát az apostoli szék részére ismét visszahódította; tiszta s feddhetlen életének hire annyira vitte a rómaiakat, hogy miben sem mertek vele ellenkezni. Amily erős a hitben, ép oly szilárd volt ő az erkölcsiségben is. *Híres önmegtartóztatását azáltal is bebizonyította, hogy készebb volt meghalni, mint az orvosok különös tanácsa folytán, a villámlás és menydörgések közt kiadott parancsolatok VI-ának megszegésével testi baján könnyíteni.* Valóban bámulatra ragadhat bennünket e mondata: „*Inkább meghalni, mint tisztátalanul élni.*“ Bizonyára IX. Bonifác a jó pápák közé tartozik, s ha a főnebb említett új jövedelmi forrásokért néhányan nepo-

tismusról vádolják is őt, igen tudja a történelem, hogy mire fordította a pénzt. Az avignoni uralom alatt roskadásnak indult templomokat, s a már romokban hevert középületeket, valamint Róma erődtítményeit is nagy költséggel helyreállíttatta. Említést érdemel, hogy 1392-ben az *erfurti egyetemet megerősítette* s az egyházak, kolostorok, valamint kórházak birtokainak megőrzését illetőleg is adott ki egy igen czélszerű határozatot. A honi történelmünkben ugynevezett *Kis-Károly*, megkoronáztatása 39-ik napján, febr. 7-kén, *Forgách Balázs* főpohárnokmester által hátulról orozva csákánnyal súlyosan megsebesítettén s *Visegrádra* börtönbe vitetvén, minthogy itt sebei gyógyulni látszottak, megfojtatott. Mivel VI. Orbán által egyházi átokkal sujtatott, tetemei a börtönben temetetlenül hagyattak s csak 1390-ben takarítottak el végre IX. Bonifác pápa rendeletéből egy visegrádi klastrom sirboltjában. — Ugyancsak ezen pápa volt, ki 1394-ben Kanizsai János esztergomi érseket (1387—1418) a született követ kiváltságával ruházta fel. (V. Miklós pápa pedig Széchi Dénes érsek (1440—1465) s utódaira nézve megerősíté a született követ s primás jogait s ezeket egész Magyarországra s minden melléktartományaira is kiterjeszté 1452-ben.) — 1399. apr. 18. IX. Bonifác a magyarországi ferenczeseknek nagyon szivökre köti, hogy az ezen országban kunok, philisteusok, tatárok s patarenok megtérésére gondjuk legyen. (Wadding, Annal. IX. 153—154.) — Egyéb hazánkra vonatkozó működésének okmányait közli *Theiner* (II. 163—177., *Szvorényi* M. IV. 46—47.)

Ezen egyházfő pápasága alatt I. *Bajazeth Tamerlán által legyőzöt* s *Wicleff tévtanai* mindig számos követőkre találtak. 1399-ben egy vallási zarándokfelekezet fehér öltönyben s fekete csuklyával Északról egész Viterbóig hatolt egy pap vezetése alatt. Jámbor áhitatos külviselők s új szivindító énekeik számos követőket vonzottak hozzájuk. De alattomban minden szemérem levetközésével a legiszonyubb fajtalanságokat gyakorolták; hanem becstelenségök kinyilvánulván csaló vezetőjük gyalázatos életét máglyán végzé be. — E pápa hálás kortársaitól e siriratot nyerte:

Flete super pugilem claves, Crux, alma tiara;
Ecclesia viduata viro, simul inclyta Roma:

Ex petra parva Patrem sub coelica Sidera primum
 Claudit apostolica, solum qui rexit habena,
 Catholicamque fidem servans a turbine Sanctum
 Remigium Christi, victis virtutis tyrannis.
 Orthodoxus erat super omnes, arca superni
 Concilii, sua jura tenens, et grandia tractans,
 Caesaris ex animo fidei clypeatus honore etc.

A sz. Péter-egyház újraépítésekor e feliratot viselő szép sirja elrontatott; Palatius azonban annak hü rajzát művében (II. 379.) föntartá az utókor számára.

CCVI.

VII. Incze. 1404—1406.

IX. Bonifác halála után a Conclavéba vonult kardinálok 1404-ki október 12—17-keig a választással foglalkoztak, mely az utóbbi napon *Migliorati Kozma* kardinál-áldozásra esett, ki VII. *Incze* nevet vőn fel s mint ilyen november 11- vagy 12-kén magát megkoronáztatá. Ő az abruzzói területen, ha nem is épen gazdag, de tekintélyes családból vette származását *Sulmonában*. Első életéveiről hallgat a történelem, s csak a nyilvános hivatalokrai emelkedésekor tünteti őt fel, mint mind a két jogban járatos, erény- s becsületességben kitűnő főpapot. A pápának nem épen kedvező niemi Theodorich is mint nemesszívü, bőkezü, jótékony-jelleműt festi, ki minden fényzésnek s pompának ellensége volt, a kevélységről és dicsvágyról mitsem tudott, a simoniától igen irtózott s a köz-államügyek vezetésében nagy ügyességgel és tapintattal birt. Előbb Capuában mint jegyző alkalmaztatott, azután Bolognába vette magát, hogy a híres *Legnano* alatt jogot tanuljon, ezen egyetemnél tudori rangra emeltetett, mely őt mint Bologna városának követét VI. Orbánhoz küldötte. Ekkor tanulta őt az említett pápa ismerni s mint *Legnano* kedves tanítványát érdemeiért Rómában visszatartotta. A *Rota auditora* s azután az apostoli kamara fel-

ügyelője lön; majd annak érdekében Angolhonba utazott. Honnét 1386-ban visszatérván, a pápa őt bolognai püspök s utóbb ravennai érsekké nevezé ki. VI. Orbán elhunytakor kamarás volt s a Conclave felügyelésével bízott meg, melyből IX. Bonifácز lépett ki. Ezen pápa által az első kardináli előmozdításkor sz. kereszt kardinál-áldozárává neveztetett ki. Reá az utóbb említett pápa a legfontosabb ügyeket bizta, mint például: az olaszthoni városok egymást folytonos háborukkal pusztító apró zsarnokai közti békeszerzést, mi valóban nagy feladat volt. Midőn IX. Bonifácز megbetegedvén, nyilvánosan fel nem léphetett, mindig *Migliorati* elnökölt a gyűlésekben a pápa nevében s ilyenkor is mindenkit megnyert kedvessége s elragadó ékesszólása által. Szendesége, kegyessége, szerénysége, bölcsesége s erkölcs-tisztaságaért mindenütt egyhangulag magasztaltatott. Élete példás volt, majdnem naponkint böjtölt s dus alamizsnákat osztogatott. Mindenhol jótékonyságáról beszéltek s hire már IX. Bonifácز életében annyira általános volt, hogy a pápai udvar és nép benne az utódot tisztelték. Csakugyan az apostoli székre emeltetvén, ennek annyira megörültek a hivek, hogy mindenek szemei reá voltak irányozva, mint egy kitűnő kormányosra, ki sz. Péter hajócskáját a szakadály viharából kimentendi, mely az egyházat már annyi éven át botránkoztatta!

De mit tehetett a legjobb is, ha a korviszonyok egész sulya reá nehezült? Mindjárt pápasága elején Rómában, hol a ghibellinek s guelfek pártjai egymásközt harczoltak, nyugtalanságok törtek ki, melyeket csak a római népnek engedett különféle szabadalmakkal birt VII. Incze elnyomni. A béke helyreálltakor a pápa az unió érdekében Rómában egyetemes zsinatot hirdetett, mely azonban az örök-városban ismét kiütött zavarok miatt elmaradt. László nápolyi király nagyravágyása folytán, ki Róma fölötti uralomra vágyott, a rómaiak felbujtogattatván, a kötött szerződés folytán a nép által kinevezett előljárók az egész hatalmat magukhoz akarták ragadni s a pápai tisztviselőket keményen bántalmazták. Mi által *Migliorati Lajos*, a pápa fiatal unokaöcse, elkeserítettvén, a rómaiak közül, midőn a pápával az Angyalvárban tartott értekezletről jöttek, több tekintélyes egyént VII. Incze tudta s akaratan kívül elfogatott s kivégeztette. A pápai unokaöcs a kivégeztetést azért nem közölte

előlegesen VII. Inczével, mert jól tudta, hogy a szelid-lelkű egyház fő abba bele nem egyezend. Idáig már eléggé láthattuk, hogy a pápák nagyon is kimélték elleneik életét. S ha mégis vannak, kik őket vérengzők s boszulihegőknek tartják, azok bizony csak a történelembeni járatlanságukat árulják el, s azt, hogy fejökben jókora agyrém motoz. Hogy ezen kemény visszatorlás következményeit a pápa kikerülje, unokaöcsével s kardináljaival együtt kénytelen volt gyorsan Viterbóba menekülni.

De a rómaiak a ghibellinek vezérének, *Colonna Jánosnak*, uralmát megunták s az utóbbi által segítségül hívott nápolyi királynak hódolni nem akartak, VII. Inczét, kinek aközben az említett elítéltetésekbeni ártatlanságáról meggyőződtek, diadalmenetben vezették vissza Rómába. Mivel a pápa többszöri intelmei daczára is Colonnának a városban, László katonái meg az Angyalvárban folyton garázdálkodtak s Róma vidékén iszonyu pusztításokat vittek végbe, VII. Incze végre szívének keserűségében Lászlót egyházi átokkal sujtotta s az apostoli székhöz tartozó királyságról letettnek nyilvántotta. Ez meg is tette a kívánt hatást, mert László attóli félelmében, hogy vetélytársa anjoui Lajos ezen alkalmat használandó, ellene fegyvert ragad, a pápával alkudozni kezdett s az utóbbi által előterjesztett föltételeket mind elfogadta. Ekkor a pápa által a római egyház zászlósává s védnökévé is kineveztetett; de az esküszegőt ismét átokkal akarta sujtani, ebben azonban bekövetkezett halála által meggátoltatott. *Barberino Alberich* nápolyi főnemes s szintén az egyház zászlósa ellen is, ki szavát meg nem tartva, az egyház bolognai birtokait adnectálta s magát a várost is hatalmába ejtette, kelle VII. Inczének fellépnie, a ki is az Egyházi-államok minden helytartóit kiközösítésseli fenyegetés alatt felhívta, hogy a lázadónak segélyt ne nyujtsanak, kit ő egyházi átokkal sujtott. *Ordelaffi Ferencz* halála folytán *Forli* és *Cesena* ismét az apostoli székre szálltak vissza; de midőn azokat *Coscia* kardinál-követ birtokbavenni akarta, *Forli* lakói fellázadtak s megtagadták az engedelmisséget. Honnét a békeszerető szent-atyára új gondok háramlottak. — A konstantinápolyi görög császár, *Palaeolog Manó*, kövelei által VII. Inczétől segélyt kért Tamerlán s a tatárok betörései ellen. A pápa Nápoly, Sicilia, Dalmát, Magyar, Rác, Bosnyák,

Szerb, Bolgár s Göröghonban haladéktalanul keresztes-hadat hirdetett, amelyben résztvevőknek bucsukat engedett s a hivek segély-adományait a görög császárnak kézbesíté. Ez mutatja mily előszere-tettel fordulnak a népek Rómához, s még a szakadályban is mint egy ösztönszerűleg az isteni eredetű pápaságot felkeresik.

Aközben az ellenpápa Genuába vette magát, hogy VII. Inczével az unió ügyében a főnebb említett valamelyik czélhozvezetőbb módról értekezzék. De VII. Incze, ki ellenének ravaszságát igen jól ismerte, a követei által kért biztonsági kíséretet megtagadta. Ebből aztán XIII. Benedek alkalmat vett magának arra, hogy valamennyi keresztény fejedelmekhez intézett iratában VII. Inczét gyalázta és rágalmazta, mint a ki a megválasztása előtti ünnepélyes esküjét megszegte s az egyházi szakadály megszüntetésével nem gondol. Ellenben a törvényes pápa ugyanazokhoz intézett irataiban megmutatta, hogy XIII. *Benedek egy ravasz, tettető, hamis ember ki csak azért sürgette az értekezletet, hogy a világot ámitsa s az, általa oly igen megszeretett pápaságban megmaradásra időt nyerjen.* Egyébiránt a francia nemzet hangulata XIII. Benedek iránt, ki, hogy a Genuában kitört vész-kórtól megmeneküljön, aközben ismét Provençébe tért vissza, oly kedvezőtlen volt, hogy neki az engedelmességet meg is tagadták; míg a francia papság oda törekedett a királynál, hogy az unió érdekében közzsínt tartassék. VII. Incze 2 évi s 21 napi pápasága után, 1406-ki november 6-án, szélhűdés következtében rögtöni halállal mult ki. Mi alkalmul szolgált azon alaptalan hirre, hogy udvaronczaí által megmérgeztetett. Ekkor 68-ik évében volt s *arezzói Lénárd*, egy cortonai Ferenczhez intézett iratában, a nyujtott méregröli elbeszélést teljesen alaptalan-nak bizonyítja be. Birunk VII. Inczétől *egy beszédet az egyház uniója fölött s néhány levelet, melyek Fabricius által közöltetnek, valamint két életrajza Muratorinál látott világot* VII. Incze, kit némely írók szintén nepotismusról vádolnak, csak szép lelket tanusított azáltal, hogy a *tudósokat becsülte.* Halála a Vatikánban következett be s tetemei a sz. Péteregyházban takarítottak el. V. Miklós a régi sz. Tamáskápolnát, melyben sirja volt, helyreállítván, a következő feliratot tétette amaz általa kijavított sirra:

Innocentio VII. Pont. Max.

Cum neglecti eius sepulchri memoria interiisset,
Nicolaus V. Pontifex Maximus restitui curavit.

CCVII.

XII. Gergely. 1406—1409.

VII. Incze halála után a szakadály megszüntetését komolyan óhajtó kardinálok nem akartak azonnal új pápát választani, mert azon reményben voltak, hogy, ha a római szék üres maradna, XIII. Benedek minden vonakodás nélkül lemondana. De a rómaiak fegyvert ragadva zaklatták a kardinálokat, hogy haladéktalanul a választáshoz fogjanak. Miután hát előbb a következő két pontra nézve megesküdtek, hogy, bárkire esnek közülök a szavazatok, az az unió érdekében méltóságáról leköszönend, ha ugyanazt teszi az ellenpápa is, s hogy az unió létrejötte előtt a pápa kitsem vesz fel a szent-testületbe, 1406-ki dec. 2-kán *Corrario Angyal* sz. Márk kardinál-áldozárát választották pápává, ki XII. *Gergely* nevet vőn fel.

Az új pápa ősi tekintélyes velencei családból származott, IX. Bonifác alatt castellii püspök volt; s ámbár Velenczében született, nem találta magát jól a köztársasági kormány alatt. Azért folyton ostromolta a pápát más püspökségért, s az igen befolyásos, a pápai udvarnál tartózkodott *Migliorati Kozma* (később VII. Incze) kardinál által sikerült neki a konstantinápolyi patriarcha czimét meg a negropontei püspökség commendáját megnyerhetni. Rómába ment s állandóan Migliorati kardinál házában lehetett őt látni, kinek teljes tiszteletét s barátságát birta. De Migliorati minden tekintélye mellett is IX. Bonifácznak Corrario iránti idegenkedését le nem győzhette s meg nem nyerhette annak részére a vörös-kalapot. Midőn Migliorati pápává lőn, a konstantinápolyi patriarchát ügyelődőjává nevezte ki s mint ilyen a pápai palotába költözködött át. Néhány hó múlva az anconai márka helytartója, legatusa s sz. Márk kardi-

nál-áldozárává neveztetett ki. Nemsokára állomásáról visszahivatott. Corrarío oly férfiú volt, ki a régi szigort megtartotta s jámbor, szent életet vezetett. Már 70 éves, *szikár s hosszú testalkatu volt s csupa csont- s bőrből látszott állani*, mint valami másvilági alak, jegyzi meg életírója. A Conclavébani kardinálok örömet választák őt meg, remélvén, hogy hajlott koránál fogva szivesebben lemondand méltóságáról, ha ezt az unió kívánandja.

A pápai trónra lépte utáni napokban nem is volt okuk megbánni, hogy őt az apostoli székre emelték. A szent-testületben ezen szöveg fölött: *„Készítsétek az Ur útját“* mondott első beszédében, inté a kardinálok s az egész római udvart, hogy vele a szakadály megszüntetésére közreműködjenek. E tárgy fölött oly ékesen szólt, hogy azon a kardinálok nagy öröme indulva egyhangulag magasztalák őt. Többszöri bizalmas beszélgetésekor XII. Gergely kinyilatkoztatá, hogy ő kész vizen vagy szárazon utazni ama helyre, hol az unióról sikeresen tanakodni lehet. Ha gályát nem kaphat, megelégszik egy kis csolnakkal, s ha lovat sem lehetendne szerezni, akkor kezében bottal kel az utra. E nyilatkozat annyira megtetszett a kardináloknak, hogy társalgásaikban s leveleikben XII. Gergely szent élete, bölcsesége, kegyessége s eszélyességének dicséretétől áradoztak. Hasonlólag fejezte ki magát XII. Gergely azon körlevelében is, melyet pápasága elején a királyok, fejedelmek s főpapokhoz intézett. Az ellenpápához küldött gyönyörű levelében a többi közt mondja: *„Minél világosabb és bizonyosabb az én jogom, annál nagyobb leendő érdemem, ha azt az egyház békéjének feláldozom. Én ebben hasonló akarok lenni azon anyához, ki inkább átengedte gyermekét a vetélytársnőnek, semmint annak kettévágatását megengedte volna.“* Valóban ő kész is volt törvényes méltóságáról lemondani, s az ellenpápával eziránt bárhol is értekezésbe bocsátkozni; de midőn észrevette, hogy XIII. Benedek neki csak tört akar vetni, őt katonai hatalommal foglyává tenni, Rómát elfoglalni törekszik: jogosan tette, hogy az ellenpápa nagyravágyásának méltóságát fel nem áldozta, miután az arra teljesen méltatlan volt.

XII. Gergely magatartását félreértették a kardinálok, s midőn a Conclavében tett esküje második pontja ellen 4 új kardinált nevezett ki, amazok a szakadár-rangtársak által tévutra vezettetve Pi-

sába vették magukat. Hogy a kiközösítési s leléptetési büntetéseket, melyekkel őket XII. Gergely fenyegette, ha tőle oly messze távoznának engedélye nélkül, kikerüljék, egy közzsínatra hivatkoztak, mely a pápák fölött is ítélne, azok tetteit helyeselné vagy elvetné s ezen föllebbezésök másolatát igen sok példányban egész Nyugaton elterjeszték. Azonkívül a fejedelmeket s főpapokat intették, hogy az engedelmisséget mind a két pápának tagadják meg. Midőn ennek következtében az ellenpápa a francia király előtt magát biztonságban nem látná, Perpignánba (Catalonia) utazott, a tőle elvált kardinálok meg, kik vele már rég nem voltak megegyedve, Pisába költöztek, hol a római rangtársaik által barátságosan fogadtattak. Itt abban állapodtak meg, hogy 1409-ki márczius 15-kén az egyházi egység helyreállítására egy közzsínatot nyitandnak meg Pisában. Erre a fejedelmek s főpapok szokás szerint meghivattak. Midőn XII. Gergely arról értesült, hogy az ő beleegyezése nélkül akarnak a kardinálok zsínatot tartani, azt érvénytelennek s a kardinálokat letetteknek nyilvánította. XIII. Benedek is bőven szórta az egyházi átok villámain a hűtlen kardinálokra. *Mind a két pápa most saját czéje alatt hirdetett zsínatot.* XIII. Benedek Perpignánban az általa kinevezett kardinálokön kívül 1408-ki novemberben szépszámu püspököket birt egybegyűjteni, kik azonban megegyezni nem tudtak s többen még a zsínat bezárása előtt hazatértek. XII. Gergely pedig, ki 9 új kardinált nevezett ki az elpártoltak helyett, *Udinébe* hirdetett egy zsínatot. Mielőtt azonban az megnyilhatott volna, a *pisai* már működni kezdett, melyre a két pápának 24 kardinálja, az alexandriai, antiochiai s jeruzsálemi patriarchák, 92 püspök személyesen, 102 képviselői által, 82 apát személyesen, 200 küldöttei által, a négy kolduló-rend generáljai, 120 hittudományi mester, 300 tudór, részben az egyházi s római jog szabadalmazottjai, *Páris, Toulouse, Orleáns, Angers, Montpellier, Bologna, Flórenc, Krakó, Bécs, Prága, Köln s Cambridge* egyetemeinek küldöttei s az angol, francia, portugál, cseh, lengyel, sicíliai s cyprusi udvarok követei jelentek meg. A papság, állam s a tudományok idáig ily gyönyörű mérvben még nem voltak képviselve.

1409-ki márczius 25-én tartatott az első ülés *maleseci Guidó* kardinál-dékán elnöklete alatt. Miután a zsínat a tudományok hir-

neves férfiai által tett nagyszerű vitatkozások után a 8-dik és 9-dik ülésben, magát az összes egyházat képviselőnek, tehát *egyetemesnek nyilatkoztatta ki*, tekintetbe nem vevén a császár s nápolyi király tiltakozásait, kik XII. Gergely részére kísérleteket tettek, a 15-dik ülésben *mind a két pápa, mint javithatlanok, esküszegők s szakadárook méltóságaiokról letétettek s ráadásul még ki is közösisítették*. A következő ülésben egy ünnepélyes ígéretet olvastak fel, hogy az általok választandó új pápa a zsinatot fel nem oszlatja, míg az egyháznak főben s tagjaibani reformja eszközöltetni nem fog. Annak megvitatása után, hogy a kardinálok kebelökből most már új pápát választhatnak, az egyház legfőbb méltóságára az említett évi június 26-kán *Philargus Péter* kardinált emelték, ki magát V. *Sándornak* nevezte. S így a zavar csak növekedett; mert most már egyszerre három pápája volt az egyháznak, miután XII. Gergelyt a nápolyi király, német császár s néhány olasz város, XIII. Benedeket az aragoniai, castiliai, meg skót udvarok, V. Sándort pedig a többi fejedelmek ismerték pápának.

Aközben XII. Gergely *Udinében* néhány nagy bajjal egybegyűjtött püspökeivel csakugyan tartott zsinatot, melyben XIII. Benedeket s V. Sándort, mint hitszegőket, szakadárokat s egyházpusztítókat kiközösítette. De a velenczésektől, kik a pisai zsinatot elismerték, tartván, Gaëtába vette magát, hol László nápolyi király által mint törvényes pápa fogadtatott. A viszonyok nem változtak, midőn V. Sándor 10 havi pápasága után 1410-diki májusban Bolognában kimult; mert utánna *Cossa Boldizsár* kardinál választatott pápává, ki XXIII. János nevet vőn fel. De ezen utóbbi jelentékeny támpontot nyert, midőn Ruprecht császár halála után *Zsigmond* magyar király lőn római császárrá, ki XXIII. Jánossal barátságos viszonyba lépett. Az utóbbi, ki az őt igen szorongató nápolyi király ellen segítséget kívánt a császártól, követeket is küldött hozzá, kik Zsigmonddal egyszersmind a pisai zsinatott illetőleg is értekeztek. Ez alkalommal annak folytatására *Konstáncz* tüzetett ki, hol XXIII. János letétetett. XII. Gergely pedig a 14-dik ülésben a riminii *Malatesta Károly* meghatalmazottja által lemondását tudatta az atyákkal. Résztint ezen lépés fölötti örömeiben, melynek folytán a szakadály megszüntetése könnyítettett, résztint azon reményben, hogy

majd XIII. Benedek is hajlandó lesz lemondani, a zsinat elhatározta, hogy *Corrario Angelo* portói kardinál-püspök, a márka állandó legatusa, a szent-testület dékánja, s ha XIII. Benedek lemondása esetében valami változást tennie nem kellend, a törvényes pápa után első rangja leend az egyházban. Midőn XII. Gergely ezen határozatról értesült, a hozzá még hiven maradt püspökök s egyéb egyháziak jelenlétében a pápai öltönyt s diszjelvényeket letevén, s a konstanczi atyáknak egy mély hódolatot tanusító iratában forró Köszönését fejezte ki. Egyéb kitüntetésekben is részesíték őt, melyeknek azonban csak két évig örvendhetett; mert 1417-ki július 4-kén *Recanatiban* élni megszűnt. A pápai méltóságot a pisai zsinat általi letételeig 2 év, 6 hó s 3 napig viselte, lemondásaig pedig 8 év, 7 hó, s 5 napig. Tetemei az említett város székesegyházában takarítottak el, hol a következő felirattal szép siremléket állítottak tiszteletére:

Maximus Ecclesiae princeps, summusque Monarcha
Ordine Gregorius bis senus clauditur arca.

Hic pro pace datus coelesti munere semper
Fervuit, aethereos superis munire decenter
Archischisma malum, facta haec dementia Pisis.

Iipse pius relevat, facta est Constantia testis
Cardine bis sacro Pastoris conscia sede

Marchia suscepit, Recanati Filavius aede

Obiit anno D. MCCCCXVII.

Midőn 1623-ban a templomot ujiták, sirja felnyitattott, tetemei pápai öltönyében rothadatlanul találtattak meg. XII. Gergely feddhetlen életével bő tudományosságot s tapasztalatot egyesített. A vatikáni könyvtárban őriztetik leveleinek kézírata, melyekből niemi *Theodorich* s *Binnius* a zsinati gyűjtemények VIII. kötetében többet felhoznak. — Ő volt a 2-dik egyházfő, ki aranymisét mondott, élte 92-dik évében halván meg. — Záradékul felhozzuk, hogy *Dominici János* dömsz, raguai érsek és kardinál Zsigmond királyunknál az egyházi szakadály ügyében mint oldalkövet működven, midőn Budán időznék, a Nyulakszigeteni sz. Margit tetemeinél áhítatoskodóknak az itteni Máriaegyház javára bucsut engedett, s a következő évben ismét Zsigmond királyunkhoz ment, hogy az ő működése

folytán egy, a szakadályt megszüntető zsinat tartassék. — 1406-ban Zsigmond király 60,000 emberével *Szolimán* török császár kíséreteit késleltetendő, Bosnyákország felé tartva, *Valentet*, a pécsi püspököt és *Brentius András* spalatói érseket, *Sienába* XII. Gergelyhez segítségért küldé, — de a jogtalan követelő XIII. Benedek, és az őt támogató fejedelmek által szorongatott pápa, sem aranyban, sem ezüstben segélyt nem nyújthatván, bucsut hirdetett mindazoknak, kik a magyar király zászlója alá szegődnek. (Raynald. ad. ann. 1407. Nr. 32. — Theiner II. 177—184.)

CCVIII.

V. Sándor. 1409—1410.

Mint láttuk, a pisai zsinat 1409-ki június 26-kán a 24 kardinál által választott *Philargus Péter* kardinál személyébeni pápát, ki V. Sándornak nevezé magát, ismeré el törvényes egyházfőül. Ennek születését homály borítja, s még születési helyét sem lehet bizonyosan tudni. Némelyek görögnek, mások olasznak tartják. Legelőször Candia szigetén találkozunk vele, mely valószínűleg származása bölcsőjét is látta. Szülőit s rokonait sohasem ismerte. *Első korától fogva elhagyatott lévén, koldulva kereste napi élelmét, míg egy irgalmas szivű sz. ferenczrendi szerzetes megkedvelé őt, s kiemelé gyámoltalan helyzetéből*, ki őt latinul s olaszul olvasni megtanítá, majd szép tehetségeit sejdítve kieszközlé azon kolostorbai fölvételét, melyet a szerzet Candia szigetén birt, s később Olaszhonba vitte magával. Hol kitünő elmebeli tehetségeit látva előljárója, az oxfordi egyetemre küldé őt Angolhonba; azután a párisi egyetemet látogatta meg, hol bölcsészetet s hittudományt tanult s mind a kettőből tudóri rangot nyert. A theologiát fényes sikerrel tanította s *Salamon közmondásai fölött egy nevezetes Commentárt írt*, mely roppant ismereteiről tanuskodik. Ezen mű emelte hírét. Azonkiül kora leghíresebb hitszónoka volt, s midőn Párist elhagyta, hogy Olaszhonba térjen vissza, közönségesen csak „*il doctor refulgido*“ név alatt ismerték őt.

Lombardiába menvén, *Galeazzo János* udvarába vette őt fel s élelmősége meg bő ismeretei által elragadtatván, első tanácsnokává nevezé ki. A herczeg jó hajlama megnyitá előtte az egyházi méltóságok utját is. Rövid idő alatt a vicenzai meg novarrai püspöki s a milánói érseki székeken látjuk őt tündöklenni. Midőn Galeazzo hatalma tetőpontjára jutott, *Philargus* Venczel császárhoz küldötte, hogy neki annál a herczegi czimet megszerezze, vagy helyesebben mondva megvegye. VII. Incze a 12 apostol kardinálja s *Lombardia legatusává* nevezé ki, hogy ott a Galeazzo halála által jelentékenyen megzavart békét helyreállítsa. Midőn a pápai székre lépett, 70 éves volt.

V. Sándort szívjósága s ritka képzettségeért mindenki kedvelte, erényeit bámulták, s különösen a szegények, özvegyek s árvaik benne atyjokat tisztelték. A *st.-dénisi névtelen szerzetes s egykoru író* szerint, *vallásos férfit volt*, ki minden fitogtatás nélküli szent életet vitt. *Platina* nagy szónoknak, *Viterbói Egyed* pedig a kor legjobb bölcsészei s leghirnevesb hittudósai egyikének tartja. *Egy sz. ferenczrendi szerzetest ékesítő szigoru szegénységet mint pápa is megtartotta; igen szűken élt, hogy a szegényekkel annál több jót tehessen.* Kinek sem tagadta meg kérelmét s bőkezűsége egész a tékozlásig terjedett. Gyakran szent örömtől ragyogó arcczal mondogatá: „*Gazdag püspök, szegény kardinál voltam s most koldus pápa vagyok.*” Mindnyájan, kik felőle irnak, erényei s ismereteinél fogva méltónak tartják őt a pápaságra, csak az egyetlen niemi Theodor rajzolja őt középszerű személyiségnek, arról vádolván, hogy egyedül a hatalmas *Cossa Boldizsár* kardinál befolyása alatt állott; egész kormányzói tehetsége csak az udvari színezet, illem s formák megtartására szorítkozott; az ügyvitelben tapasztalatlan volt; az egyházi javadalmakat s méltóságokat minden megfontolás nélkül vakon osztogatta; mi által oly rendetlenség s zavar kezdtek lábra kapni az egyházban, hogy azokat sokáig nem lehetá leküzdeni. Ezen vádak alaptalanságát azonban *Wadding* az V. Sándort magasztaló számos írókból világosan és teljesen begyőzi.

Hogy V. Sándor vezetése alatt a pisai zsinat kedvezőbb eredményt nem mutatott, annak ő nem oka, hanem a fejedelmek, kik közül többen megtagadták neki az engedelmességet s tovább is

az említett zsinat által letett XII. Gergelynek, meg XIII. Benedeknek hódoltak. Az uralkodók közül különösen László nápolyi király V. Sándor leghevesb elleneül tűnt fel s az Egyházi-államokba is betört seregével. Anjoui Lajos a nápolyi koronárai igényeit valószínűleg Olaszthonban termett. Ezt V. Sándor s több olasz állam törvényes királyul elismerték s László ellen egyesültek, (ki Rómát még folyvást megszállva tartá, a letett XII. Gergelyt támogatta s egy tekintélyes sereggel Toscana felé tartott), ellene Róma alá sereget küldtek. V. Sándor Lászlót kiközösítette s országának elvesztésére ítélte. Kegyetlenkedéseieért a rómaiak őt gyűlölván, már 1409-ki december vége felé a pápai sereget Rómában örömmel fogadták. A szorongató harci helyzetből V. Sándort *Cossa Boldizsár* kardinál ugyan kiszabadította mint bolognai követ, de azután igen nagy befolyást kezdett reá gyakorolni, kit tulajdonkép Bolognában fogva tartott. Egyébiránt bár néhány olasz állam XII. Gergelyt, a spanyolok és skótok meg XIII. Benedeket tartották pápának, de a kereszténység nagyobb része V. Sándorhoz szitott. Ennek dicsőségére válik, hogy az *Európában már oly nagy hatalomra vergődött törökök ellen a keresztény uralkodókat szent-had alakítására hívta fel.* A pisai zsinatot megerősítette, s a szentségek kiszolgáltatása fölött a gondozott és kolostori papság közt kitört vitályt egy külön Constitu-tiójában akép döntötte el, hogy amannak jogai csonkítást ne szenvedjenek, de a sz. *ferenczieknek hit és áldozatteljes szolgálataikért a pápáktól nyert kiváltságaik, szabadalmaik s előjogaik szintén tiszteletben tartassanak, melyeket ő az említett jeles rend iránti hálából mind megerősített.* Bolognában a rómaiak küldöttségét fogadá, mely őt az örök-városbai költözésre hívá fel. Üres s határozatlan lön a válasz. Oda ő nem mehetett. 1410-ki május elején megbetegedett, s midőn élte végét közeledni érezé, halálágya köré gyűjté a kardinálokat és midőn őket szomorkodni látná, az Üdvözítő szavaival vigasztalá őket: *„Az én békémet hagyom nektek, az én békémet adom nektek“*, s valóban bámulatosan szólott a világüdvözítő ezen bucsuszavai fölött. Inté őket az unió érdekébeni összetartásra, önmagát s a pi-sai zsinatot ismételve törvényesnek nyilvánította, szolgálát s embe-reit pártfogásukba ajánlá, letevé az apostoli hitvallást, megáldá minden környezőit s a haldoklók szentségeinek példás-felvétele után

1410-ki május 4-kén csuklások s fohászkodások közt kiadá lelkét. A pápai méltóságot csak 10 hó s 8 napig viselhette. Halálát megmérgezésnek tulajdonítják. Saját meghagyása folytán tetemei a bolognai sz. ferencziek templomában takarítottak el, hova a szegények ezrei zokogva követték koporsóját, kinek hálakönyvei e pápa érdemkoronájának legdrágább s legragyogóbb ékköveit képezik.

Sirirata, Ciaconius szerint, következőleg hangzott: „*Summus pastorum, Alexander Quintus et omnis scripturae lumen, sanctissimus, quem Ordo Minorum dedit, et proprio nomine Petrus, migravit a. D. 1410.*“

Midőn e felirat olvashatlanná lőn, 1588-ban a következőt nyerte: „*Petro Philargo Cretensi, viro insigni, oratori gentium, concionatori facundissimo, conciliatori ducum, disputatori acerrimo, Parisiis publice Theologiam profitenti, in quatuor sententiarum libros scriptori luculentissimo, qui ex Ordine Minorum ad Episcopatum Vincentiae, Novariae, Archiepiscopatum Mediolanensem, Cardinalatum, et tandem summi Pontificatus apicem evectus est, Alexander V. apellatus. Bononiae moritur anno salutis 1410. Pontificatus sui mense (octavo) decimo.*“

Birunk töle hát a sentenciák könyvei fölötti értekezést is, különféle bölcsészeti tartalmu iratokat, valamint a Bold. Szűz szeplőtlen fogantatása fölötti jeles dolgozatot, melyben megmutatja, hogy e tan a hitből származik s leveleket. — V. Sándor pápasága alatt Husz János cseh eretnekfő már mételyezé Jézus egyházát.

CCIX.

XXIII. János. 1410—1415.

Sajátságos volt a világ helyzete ama korban, melynek történelme most bennünket foglalkoztat; valamint a pápai méltóság három közt volt megosztva, ép úgy a római király czimeért is hárman küzdöttek a Luxemburgi-házból, kik fölött azonban végre Zsigmond királyunk lőn a győztes. 1410-ki május 15-kén 17 kardinál a Concla-

véba lépven, 17-kén *Cossa Boldizsár* kardinált választák meg pápaul, ki magát XXIII. Jánosnak nevezte. Ő Nápolyban született s trójai János grófnak, *Procida* urának, fia volt. Ifjúságában a bolognai egyetemen szép sikerrel jogot tanult s ebből tudóri rangra is emeltetett. Azután ama reményben, hogy pápa lesz, Rómába vette magát. Legalább, mint *Platina* írja, barátai tudakozván tőle, hogy hová szándékozik menni, válaszolá: „Rómába pápának.“ Hol IX. Bonifác alatt a szent-szék kamarása lön. Minthogy a fiatal tudór csakhamar bő ismeretet, jó tapintatot s bátor vállalkozói szellemet tanusított, ama bonyolult politikai viszonyokban, melyeknek az említett pápa kitéve volt, igen keresett egyéniség volt; és minthogy a benne helyezett reményben az illetők nem csalatkoztak, nemsokára sz. Eustachius kardináljává neveztetett ki s egyszersmind a fontos bolognai legatiót is elnyeré. Minél fölebb emeltetett annál jobban szilárdult a pápa iránti ragaszkodása. Bolognát a Viscontik kezéből viszszaragadá s sz. Péter örökségének ezen részét azután oly tapintattal, eszély s erélylyel kormányzá, hogy azt az Egyházi-államok egyik legvirágzóbb márkájává emelé. Valamint harcziasszelleme, fáradhatlan tevékenysége, a politikabani szerencsés ötletei, s meglepő leleményessége által IX. Bonifác pápasága vége felé sikerült neki tulsulyra emelni s az ő személye a szakadályban kikerülhetetlen volt. Az ő törekvése folytán jött létre a pisai zsinat, melynek ő volt vezénylője, V. Sándor alatt László ellen ő eszközlé a flórenci ligát, röviden, az ő pénze és esze megnyeré a kardinálokat s igazgató a szakadályt. Emellett oly önzetlenséget tanusított, hogy kiki azt hívé, miszerint egyedül az egyház jólétét irányozzák tettei. Valóban e kardinál tekintélyes tevékenységet fejtett ki s több író szerint buzgalma korlátot nem ismert.

Más részről magánélete kora fejedelmeitől nem igen különbözött; kortársai előtt inkább egy derék katonai tekintély, ügyes államférfi, mint épületes főpap hírében állott. Szerette a pénzt s keresé azt, de nem azért, hogy azt szennyes lélekkel rakásra rakja, hanem hogy azon magának egy tőle függő világot biztosítson, miután az uralomvágy minden egyéb szenvedélyt elnyomott benne. Niemi Theodor szerint a IX. Bonifác alatti simonia-panaszok mind neki rovatnak fel. VII. Incze s XII. Gergely nem akartak vele

érintkezni; sőt az utóbbi alatt ki is közösítettett. De a korviszonyok reá nézve kedvezők lévén, ámbár kardinál volt, daczolt a büntetéssel s a pápa akarata ellen is megtartotta magát a bolognai legatiónban, mert annak nem volt elegendő ereje a hatalmaskodót engedelmességre kényszeríteni. Innét van, hogy többen választását ellengették s a kardinálok egyike így szólt a Conclavében: *„ha Cossa kardinál királylyá vagy császárrá választatnék, úgy számíthatna szavazatára, de mint pápa soha.“* Azért Cossa megválasztatásán sokan megbotránkoztak s többekre kellemetlen benyomást tett, mint-hogy az canonellenesen történt. Bolognát az ő parancsnoksága alatti sereggel körülvette, a kardinálokat fenyegette s mint titkára niemi Theodor írja, pénzzel is megvesztegette. A flottájával megérkezett anjoui Lajos is ajánlotta őt a kardináloknak. *Ily körülmények közt könnyű volt kivinnie, hogy régi fellengző vágya, a tiara elnyerése, teljesedésbe ment.*

Trónra lépte után 7-dik napon, a vivieri kardinál, ostiai püspök által áldozárrá, a következő napon pedig püspökké szenteltetett s azután Brancaccio kardinál kezeiből fogadá a koronát. *Koronázás után egy vörös-takaróval borított pompás ménre ült, a kardinálok, patriarchák s püspökök paripáit fehér takaró fedé; így vonult át diadalmenetben Bologna utcáin; áldást osztott s minden utczában, melyet a menet megértett, pénzt szórt a nép közé. . . .* Cossa nem sejdíté még ekkor, hogy e diadala később reá nézve a keservek s szenvedések gazdag forrása leend. Koronázása után XXIII. János körlevelében tudatta a keresztény világgal felemeltetését s azt ama ragaszkodásra, melylyel elődei iránt viseltetett, felhívja s a pisai zsinat által XIII. Benedek, és XII. Gergely fölött kimondott ítéletet megújítja. V. Sándor működését megerősítette, kivévén annak a sz. ferencziek javára kiadott bulláját, melyet hogy a világi papásgnak annál jobban kedvezzen, teljesen semmisnek nyilvánított. Mivel elődjének a szegények iránti nagy kegyessége a pápai pénztárt egészen kiürítette, a pisai érseket Franciaországba küldötte, hogy a papi jövedelmek tizedét, a minden megürült javadalmak időközi jövedékét, s az elhalt papok hagyatékait beszedvén, azokkal gyorsan visszatérjen. De ezen vérmes reménye a párisi parlament s egyetem ellenállása folytán meghiusult. Hogy azonban László

nápolyi király ellen, ki XII. Gergelyt segítette, XXIII. János magát védelmezhesse, a francia papság önkényes adakozását az említett küldötnök beszédni megengedtetett. — 1410. aug. 18. XXIII. János Zsigmond magyar király kérésére meghagyta *Branda* placentiai püspöknek, mint pápai követnek, hogy a Magyarország koronája alatt és szélein lakó új keresztény kunok, filiszteusok s tatárok között a keresztény hit ügyeit intézze el. (Raynald, XVII. 408. Nr. 29.) — Zsigmond Velenczével 5 évre fegyverszünetet köt, oly föltétel alatt, hogy addig minden a „*status quo*“-ban maradjon, a kereskedés mindkét részről szabad legyen; a fegyverszünet alatt az állandó béke XXIII. János közbenjárásával tárgyalassék, Zsigmond királyunk a maga seregeivel szabadon átmehessen Velence birodalmán. (Tört. Tár. IX. 51. Theiner II. 184—195).

XXIII. János Bolognában majdnem egy évig időzván, 1411-ben anjou Lajos kíséretében Rómába ment, s László ellen sereget rendelt vezetni. Egy csata elvesztése után az utóbbi a pápa által kiközösítettén, s ellene kereszt-hadat is hirdettetvén, László XXIII. Jánossal egyességre lépett, de azon szándékkal, hogy az első kedvező alkalommal azt megszegendi. A pápa egy 1412-ki áprilisban kelt rendelete folytán a pisai zsinatot legalább szinleg folytatni elhatározta; mely azonban a püspökök csekély száma miatt olyannak már alig tekintethetett, s miután *Wicleff* meg *Husz* eretnekfők tévtanaik, melyek a közerkölcsiség szomorú állapota miatt mindig számos követőkre találtak, valamint az ellenpápák is futólagosan kárhoztattak, széteszlott. Hogy terve szerint a zsinatra több püspök ne mehessen, erre különös gondja volt a pápának, ki a kibékült László királylyal egyetértve, annak meghagyta, hogy az utakat mindenütt fegyvereseivel megszállva tartsa. Hanem azért a püspököknek nagyon szívókra kötötte, hogy a zsinatra megjelenni el ne mulasszák. Azonban alig bocsátotta el a pápa csapatait, midőn László által megtámadtatván, előbb Flórencba, onnét pedig 1413-ban Bolognába volt kénytelen menekülni. Innét Zsigmond császárhoz, kinek megválasztatását elősegítette s ki épen Olaszthonban volt, követeket küldött, hogy annak támogatását kinyerjék s egy közzsínat helye és idejéről vele értekezzenek.

Aközben László hirtelen meghalván, Zsigmond a közzsínat

helyeül *Konstanczot* tüzte ki, melynek megnyitása 1414-ki november elsejére határoztatott. A pápa, ki Zsigmonddal Piacenzában találkozott, csak nagy nehezen volt reávehető, hogy a zsinat az említett városban tartassék. *Az egyház e zsinaton is hatalmasan volt képviselve, mert arra nem kevesebb, mint 18,000 egyházi férfi jelent meg, köztük: 20 érsek, 92 püspök, s 124 apát.* Az uralkodók és nagyok közül is többen személyesen jelentek meg. Mindenünnét oly roppant sokaság özönlött a városba, hogy abban állandóan 50,000 idegen tartózkodott, sőt a legünnepélyesebb ülésre egykor mintegy 150,000-en jelentek meg 30,000 lóval. Midőn Lászlótól annak halála által megszabadult XXIII. János, csak nagy bajjal birták őt a kardinálok arra, hogy a zsinatra személyesen megjelenjék. Midőn ide utaznék, *Aulenbergen* kocsija felborult, s ő az alá a hóra esett; erre udvaronczaí s szolgálái hozzá sietvén, kérdék őt, hogy nem tört-e el valamije. Mire a pápa ezt válaszolá latinul: *„Jaceo hic in nomine Diaboli.“* Midőn pedig *Konstanczot* megpillantotta, felkiáltott: *„Ime a kelepce, melylyel rókákat fognak!“* Uti kellemetlensége csak erősíté őt ama félelemben, hogy az említett városban egészen Zsigmond kezeibe esik, ki véget vetend uralmának.

Ezen közssinat ellen a két álpápa is tiltakozott, de hasztalan. 1414-ki nov. 9-kén tartatott az első ülés XXIII. János elnöklete alatt s a 2-dik a következő évi márczius 1-jén. Ekkor ki is jelentette XXIII. János, hogy az unió érdekében szívesen lemond a pápaságról, ha ugyanazt teendi a két ellenpápa is. Később azonban komolyan vonakodott azt tenni s a zsinati atyák a lemondásra félelem által akarák szorítani. *Konstanczban egy életét tartalmazó irat terjesztetett el, és tudjuk, hogy világi élete az egyházi pályára lépteig nem épen épületes volt.* Ez megtette a kívánt hatást. Az utóbb említett napon elfogadá a cessiót s ezt esküvel is erősíté, ha ugyanazt teendik XIII. Benedek s XII. Gergely is. De ennek daczára is, Zsigmond ellene Frigyes osztrák herczeg által támogatva, márczius 20-kán szolgának öltözve *Konstanczból Schafhausenba, azután Laufenbergbe s utóbb Freiburgba illant.* Azt hitte ugyanis, hogy a zsinatot, ha mint törvényesnek ismert pápa odahagyja, az azonnal feloszlan fog: de csalatkozott reményében. Visszatérésre hívták őt fel, s minthogy meg nem jelent, Frigyes arra kényszeríték, hogy ez őt

Rudolphszellbe vitette, hol azután őrizet alatt tartatott. A zsinat most a 3-dik ülésben kijelentette, hogy *az a pápa s néhány főpap eltávoztával egyetemes jellegét el nem veszítette*, s mindaddig nem fog bezáratni, míg az unió s az egyháznak főben s tagjaiban reformja meg nem történik. A 4-dik ülésben a zsinat még határozottabban egyetemesnek nyilatkoztatta magát, *kijelentvén, hogy annak mindenki, még a pápa is, engedelmeskedni tartozik*. Ugyanaz tárgyalott s állapított meg az 5-dik ülésben is.

Aközben XXIII. János a lengyel király s egyéb nagyokhoz, kiknek területe nem volt képviselve, leveleket intézett, melyekben panaszolkodék, hogy lemondását a zsinat kiereszkolta. De ezen nyilatkozata csak súlyosítá helyzetét s a *közszinat 54 vádpontot hangoztatott ellene*; mire a 12-dik ülésben, miután a pápai méltóságot 5 év s 13 napig *oly viharok közt és mégis örömet viselte*, 1415-diki május 29-kén, a két ellenpápával együtt letétetett. Megadta magát s a Konstancz melletti *Gottleben* nevű erős várba vitetett őrizet alá, hol letételi okmányát aláírta. Most hát ismét azzá lett, mi azelőtt volt, tudniillik: *Cossa Boldizsár kardinál*; később a pfalzi választófejedelemnek adatott át, ki őt *Heidelbergben* őriztette. Itt azonban tiszteségesen bántak vele; a várban s annak környékén szabadon járhatott s környezetét nemes emberek és két pap képezték. Fogságában költészeti kísérletekkel törekvék idejét tölteni s eléggé beláthatá, hogy mi remény sem csillámlik többé a pápai méltóság visszanyerhetésére, a melybe oly igen beleszeretett; mert az ott szerkesztett költeményeiben a többi közt így ír:

Qui modo summus eram, gaudens de nomine Praesul,

Tristis et abjectus nunc mea facta gemo.

Excelsus solio nuper versatus in alto,

Cunctaque gens pedibus oscula prona dabat.

Nunc ego poenarum fundo devolvor in imo,

Et me deformem quemque videre piget.!

Omnibus ex terris aurum mihi sponte ferebant:

Sed nec gaza juvat, nec quis amicus adest.

Cedat in exemplum cunctis, quos gloria tollit:

Vertice de summo qui ego Papa cado.

De nem így gondolkodtak barátai, köztük az *elhirhede János mainzi érsek*, ki később a zsinat bevégezése után, őt kiszabadítani s pápaul elismertetni törekvék. Azonban adatok hiányában tudni nem lehet, valjon beleegyezett-e abba Cossa Boldizsár. Miután néhány évig Heidelbergben őriztetett, nagyobb biztonság okáért a palota-gróf által egy Rajna melletti várba, *Manheimba* vitetett. De 1418-ban az említett gróftól, mint látszik, a római király tudta nélkül, 30,000 aranyforinton szabadságát megvásárolta. Miután minden oldalról üldöztetett, tanácsosbnak látta a törvényes pápához fordulni. 1419-ki júniusban V. Mártonnak legnagyobb örömeire megjelent a pápai udvarnál Flórenc városában, a pápa lábaihoz vetette magát, elismeré őt Jézus Krisztus törvényes helytartójaul s a konstanci zsinatnak minden őt illető határozatait érvényeseknek nyilvánította. Mire V. Márton Cossa Boldizsárt tusculumi kardinál-püspökké s a szent-testület dékánjává nevezte ki s oly engedményekkel is ellátá, melyeknél fogva a többi kardinálok fölé emeltetett. De már ugyanazon évi december vége felé bujában vagy megmérgezés következtében Flórencban kimult, hol barátja *Medici Kozma*, kit mint pápa leggazdagabban gyámolított, Ker. sz. János hires kápolnájában pompás siremléket állított tetemei fölé, melyen a következő egyszerű feliratot lehet olvasni :

„*Joannes quondam Papa XXIII. obiit Florentiae*

Anno D.MCCCCXIX. Kal. Januarii.“

A „*De varietate fortunae*“ című költeményén kívül, melyet fogságában írt, birunk még töle néhány epigrammot, számos leveleket, s bullákat. XXIII. Jánosnak letételét a zsinat minden fejedelmekkel tudatta. A zsinat eljárása nem igen tetezett a francia udvarnak; mert a letétel előtt VI. Károly tanácsát s beleegyezését nem birta a zsinat. Különben is az említett udvar igen feszült figyelemmel nézte Zsigmond római királynak a zsinaton kifejtett buzgalmát s áldásos befolyását. XXIII. János életével több író foglalkozott, kik közül említendők: *Niemi Tivadar, Pagi, Eggs, Ciaconius, Palatius, Hoffmann, Novaes, Aeneas Sylvius, sz. Antonin, Gobellin, Bzovius, Raynald, Spondanus, Bergamói Fülöp, Ilescas Gonzalo, Lünig, Pertz* stb.

CCX.

V. Márton. 1417—1431.

A konstanci zsinat 40-dik ülése az apostoli széket üresnek nyilvánította, s elhatározta, hogy a kardinálok a választást megkezdhetik. A 21 vagy 23 kardinálhoz csatlakozott még kivételképen, a zsinat határozata folytán, 30 más főpap, kik közt 6 német, 6 angol, 6 francia, 6 olasz s 6 spanyol volt s még néhány tekintélyes pap. Ezek 1417-ki november 8-kán a konstanci tanácsházban Conclavéba vonultak. Zsigmond császár jelenlétében a szokott esküt letévék, ki által igen szívélyesen intettek, hogy alkalmas egyházfőt válasszanak. Már ugyanazon hó 11-kén este *Colonna Ottó* sz. György (in Velabro) kardinál-diákona választatott meg pápává 43 szavazattal. Mindjárt a választás után Zsigmond császár igen forró köszönetet mondott a választóknak, hogy az egyház s állam legnagyobb öröme oly ritka tulajdonokkal ékeskedő főt adtak az emberségnek, kinek ő a hódolatnál a legmélyebb tisztelettel s alázattal csókolta meg lábait. A választottat még ugyanazon este Zsigmond, az egész zsinat s roppant népség a székesegyházba vezették, hol trónra emeltetvén, V. Márton nevet vett fel, mert a választás ezen szentnek napján történt.

V. Márton a *Colonnák ősi tekintélyes nemzetségéből* származott, Perugiában egyházi jogot s egyéb tudományokat tanult és tudományossága, erkölcstisztasága, szelidsége, emberszeretete, szerénysége s egyéb ritka tulajdonaiért mindenkor s mindenki által kedveltetett. Tanulmányainak bevégezése után VI. Orbán alatt főjegyző s ügyelődő lőn, IX. Bonifác a *Rota auditora* s az olasz államok udvarainál Nuntiussá tevé. VII. Incze sz. György (in Velabro) kardinála, Róma helytartója s a lateráni bazilika főpapjává mozdította elő. Igen emeli őt, hogy a huzamos szakadály alatt mindig a törvényes pápával tartott, XII. Gergelyhez hű maradt, míg a többi kardinálok azt elhagyván, a szakadályhoz szegődtek; hű maradt hozzá mindaddig, míg annak helyére a pisai zsinat XXIII.

Jánost emelte. Ezen pápa sz. Péter örökségének, a spoletói herczegség, Todi, Orvieto, Terni s Aemilia városoknak, igazgatását biztára. Mindezen állásokon ritka ildomosságot, ügyes tapintatot s eredménydus tevékenységet tanusítván, minden alattvalóinak szeretetét megnyerte. Mondjon bármit a szörszálhasogató *Aretin*, minden írók oly férfiúnak festik őt, kinek szive és esze nagyonis a maga helyén volt. Ennek leghatalmasb bizonyítéka ama nevezetes szavazattöbbség, melyet az őt tisztelő kardinálok s nemzetek megbízottjaitól nyert.

Még a választás napján bocsátott ki V. Márton egy körlevelet, melyben a keresztény világ fejedelmeivel s főpapjaival tudatja felemeltetését. Mivel csak (kardinal)-diákon volt, azon iratban nem nevezte magát, mint különben szokás, választott püspöknek, hanem csak egyszerűen: *Márton pápa, az Isten szolgáinak szolgája*. Nov. 20. áldozárrá, azután püspökké szenteltetett és erre a szokott ünnepélyességgel, s megható szertartásokkal pápává koronáztatott. Azután a székesegyházból diszmenetileg sz. Ágoston templomába vonult, mely alkalommal a pápa pompás szürke ménjének kantárát ősi szokás szerint jobbról maga a császár, balról pedig brandenburgi Frigyes birodalmi herczeg tartották gyalog.

Az egyház körül magának annyi fényes érdemet kivivott császár és német nemzet, melyhez eleinte az angolok is csatlakoztak, azt kívánták, hogy a reformügy még a pápaválasztás előtt végeztessék be. De a híres *Gerzon* s *d'Ailly Péter* ezen nézetet nem osztották, s döntő érveikkel megmutatták, miszerint a reformügy a tanácskozmánynak oly fontos s több időt igénylő tárgya, hogy azt néhány határozattal bevégezni nem lehet; de másrészt mint mondák: ki fogadná el az oly zsinat rendeleteit, mely fő nélkül tartatik? A közszinat V. Márton elnöklete alatt folytatta a 42., 43., 44. és 45-dik ülést, s azt, miután 4 év s 4 hétig tartott volna, 1418-ki apr. 22-kén bezárta, bár a 40-dik ülésben megállapított pontok közül: „*Intendimus insistere pacem, exaltationem et reformationem Ecclesiae et tranquillitatem populi Christiani*,“ csak az első foganatosított. Emlitendő a zsinat azon működése is, illetőleg egyik főfeladata, miszerint *Husz*, *Wicleff* s *Prágai Jeromos* tévtanai ünnepélyesen elvetettek. Az első leléptetett, az egyházból mint megátalkodott eretnek

kizáratott, s a polgári hatóságnak átadatván, a kor törvényei s szelleme szerint, mint olyan, kinek tévelyei az egyház s államban főnálló rendet szükségkép felforgatással fenyegeték, 1415-ki július 6-kán máglyán végezte igazgató életét. De kivégeztetése csak növelte a bajt s mételyes tanai az erkölcsiség ezen szomorú korában mindig számoss követőkre találtak!

Aközben a fáradhatlan Zsigmond császár tovább dolgozott a szakadály megszüntetésén. Ekkor XIII. Benedek Valenciának jól megerősített *Peniscola* (Peninsula) nevű városában tartózkodott, a dertusi egyházmegyében, s bár két hozzá híven megmaradt kardinálnal s cselédségén kívül alig tartotta őt valaki más pápának, mégis azt hitte, hogy ő az egyház egyedüli s igazi feje. Minden kérelmek s fenyegetések sem voltak képesek makacsságát megtörni. Mosolyogva mondogatá környezete előtt: *„Főnahadt az egyház, mint egykor Noe bárkája.”* Az említett császár s magyar király nem sajnálta fáradtságát, nem riadt vissza a hosszú ut kellemetlenségeitől, XIII. Benedeket az említett helyen felkereste, személyesen kérvén őt, tekintené az egyház szomorú állapotát, s ne növelné makacsságával meggöggjével a már különben is nagy zavart: *de mind hasztalan! Az egyházi ügyekben fáradhatlan Zsigmond sikertelen tért vissza a zsinatra, mely XIII. Benedeket mint makacs, szakadár, eretnek és szánszándékos békezarót minden tisztelettől, rang s méltóságtól megfosztotta és kiközösítette.* A Narbonnéban összeült őt követő fejedelmek erre ünnepélyesen megtagadták neki az engedelmességet s a zsinathoz csatlakoztak. Mit egykori gyóntatója, a híres *ferreri Vincze*, nagyhirű hitszónok által juttattak tudomására; ez szintén mindent elkövetett, hogy az álpápát a törvényes egyházfő iránt engedelmességre bírja: *de mind hasztalan!* XIII. Benedek a zsinat ellene kimondott ítéletéről is értesülvén, peniscolai sziklafészkéből megátkozta az egész világot, melynek éppen nem volt kedve őt pápaul tisztelni. Mindvégig makacsságában megmaradva 1424-ki novemberben mint 80 évesnél korosabb kimult Peniscolában, hol el is takarított. Hülája később Aragoniának *Inglueca* nevű várába nem szentelt földbe tétetett, és Burio meg egyéb írók szerint is, 1727-ben még épségben találtatott. XIII. Benedek mint álpápa 1394 – 1424-ig, tehát 30 évig zavarta az egyház békéjét!

De térjünk vissza a zsinatra, hol V. Márton az egyházi reformok eszközzésére igen sürgeték az atyák. Minthogy azonban ezen fontos ügy tüzetes s merőbeni tárgyalására a körülményeket alkalmatosáknak nem találta, azért a visszaélések, erkölcsromlottság s fegyelmetlenség okai és forrásainak kipúhatolására 6 kardinált szemelt ki, s a nemzetek követeiből egy bizottmányt alakított. Azonban megegyezni nem tudtak, mert követeléseik egymással homlok-egyenest ellenkeztek. Azért a nemzetek (a francia, angol, olasz és német) legalább a legkirivóbb visszaélések kiirtása végett a pápával 5 évre Concordatumot kötöttek. A konstanci zsinat bezárása után V. Márton Flórenc városába tette át széket, honnét az olasz-honi surlódások kiegyenlítésére fordította gondjait; azonban sokkal nagyobb akadályokra talált, semmint azokat teljesen elintézhette volna. Mivel a zsinat alatt *Braccio* a római terület több városait meghódította, a pápa által 1419-ben kiközösített; de már a következő évben vele kibékülvén, az egyházi közösségbe nemcsak felvette, hanem tábornagyjává, valamint Perugia s egyéb tekintélyes városok helytartójává nevezte ki oly feltét alatt, hogy az apostoli székek bizonyos elfoglalt városokat visszaad. Bologna meghódításában segítette ugyan a pápát, de azután 3000 lovagjával a nápolyi királynő szolgálatába állott s azért helyére V. Márton 1421-ben a hős harczost, *Tartagliát* nevezte ki.

A zsinat bezárása után V. Márton, mint már említők, Flórencbe vette magát, ámbár a császár tartózkodása helyeül Német-hont, a francziák meg Avignont ajánlották. Mire a pápa megjegyzé: „*Kötelességem sz. Péter elárvelt örökségébe visszatérni, hogy azt megmentsem s gyámolítsam. Csak Rómában van maga helyén a pápa.*“ Florencben 1421-ki sept. 22-keig maradt. Miután hazatértekor több városban időzött, s az egyetemes egyház és tartományok javára, melyeken átvonult, szép sikerrel működött s több olasz-honi apró zsarnokot engedelmességre indított, Rómához közelve. E város lakóinak öröme oly rappant volt, hogy visszatértének napját a Capitolium évkönyvébe ígtatták. Az egész népség elébe sietett s ezen egykor oly híres város hercegei s nagyjai oly lelkesedéssel fogadták őt, mintha sejténék, hogy a haza atyja s korának boldogsága tér vissza hozzájuk. . . . V. Márton Rómát a beláthatlan romok alatt

meg nem ismerte, mintha eltűnt volna az, s egészen a könyekig meghatá a pápát, ki csak bedőlt házakat, szétdult templomokat, elhagyott utcákat s ronda, elégtelenült köztéreket talált. Mit mondjak még egyebet? Misem mutatta többé, hogy ama nyomor s inség által elundokított hely város, melyet emberek laknak. Azt hitte volna az ember, hogy minden boldogtalanok, s a világ legundokabb zugainak összes söpredéke vándoroltak oda! *Ez volt mindig Rómának sorsa pápa nélkül. A franczia szakadály s székelés e tekintetben jókora leccze lehetne Rómára nézve!*

V. Márton működésének roppant tér nyílt s az ő fáradhatlan tevékenységét kiki bámulta. A fejtelenség elnyomatott, Isten házai romjaikból régi fényökben emelkedtek ki, a számüzöttek csapatonkint tértek vissza. Kormányzat, politika, polgári igazgatás, művészetek s tudományok, és mindaz, mit egy nép jóléte és polgárisodása kívánnak, nagy lendületet nyertek a buzgó s széplelkű pápa eszközlése folytán. Valóban, ezen egyházfőnek tevékenysége bámulatra ragadja a történelem aknáiban kutatókat. *Spanyolhonban* aragóniai Alfonz a szakadály utolsó szikráit, melyek az agg de Luna Péter halálával egészen kialudni látszottak, pusztító lángokra lobbantani erőködött. *Francziaország* az angolok zsákmánya lőn, s az orleánsi szüzön kívül mi reménye sem maradt többé. *Némethont* a huszitharczok pusztiták; *Konstantinápolyt* a törökök szorongaták; *Drinápolyt* elfoglalák, *Thessalonicát* gyorsan ugyanazon vész környezé; *Északon* a lengyelek s német-lovagrend küzdöttek egymással; *Délen Milánó* és *Velencze* harczottak, *Róma* és *Bologna* változó szerencsével forgaták a fegyvert; *Nápoly* trónját a második Johanna, ki Lászlónak nővére és örököse volt, valamint anjoui Lajos s aragóniai Alfonz vetélytársak szennyezők, az egykor oly szép királyság romjaiért harcolván. Ide járulnak még az egyházi fegyelem emelése, az erkölcsök javítása, szóval a reformügy roppant terhei. Valóban, megdöbben az ember, ha ezen pápa óriási tevékenységének számos részletein végig tekint, s annak csüggedhetlen lelki erejét fontolóra veszi. Mindenüvé követeket s jegyzőket menesztett. Miután az Egyházi államban garázdálkodó apró zsarnokokat megfékezte, a városokat tőlök visszafoglalta úgy, hogy sz. Péter örökségét előbbi állapotába visszahelyezhette, a nápolyi ügyre fordította gondjait.

A nápolyi királynőveli vitályban V. Márton előbb anjoui Lajossal tartott; de midőn aragoniai Alfonz azzal fenyegetődött, hogy tovább is de Luna Pétert fogja támogatni, ha részére nem áll, a pápa egy ideig vele tartott, de azután határozottan Lajost védelmezte. Ezért Alfonz megboszankodván, az épen néhány nap előtt büneiben meghalt de Luna Péter helyébe *Mugnos Egyed* barcellónai kanonokot léptette, ki elég hiu volt azt hinni, hogy, ha magát VIII. Kelemennek nevezi, az aragoniai király vezényszavára az egész keresztény világ meghajol előtte, mint pápa előtt. Ezen álpápához V. Márton azonnal a híres *Foix kardinált* küldötte követül, hogy őt s a királyt kérje, miszerint az anynyi fáradsággal létesített uniót ne zavarnák meg ismét, s *hogy a király gondolja meg, mivé lenne Jézus egyháza, ha minden fejedelem maga teremtene kegyenczeiből pápát, kinek az lenne feladata, hogy nem a hívek üdvét, hanem ura kívánságait tartsa szemei előtt!!* De Alfonz a követet országába sem bocsátotta. Azonban az a castiliai királylyal háboruba keveredvén, Mugnos tanácsosbnak látta lemondani a képzelt méltóságról. Mi 1429-ben megtörténvén, V. Márton által kárpótlásul a majorcai püspökségre emeltetett. S így az említett évben a *nagy nyugati szakadály, miután 50 év- s majd 10 hóig tömérdek sok roszt s visszaéléseket okozott, megszűnt.*

Azután Csehországra irányzá figyelmét, hogy a husziták által okozott zavarokat elhárítsa. Az ide vonatkozó kölcsönösen váltott iratok maig is fön vannak. VI. Orbán határozata folytán 1423-ban megtartotta a *jubilaeumi évet*, melyet azonban nem igen számosan látogattak, miután a Francia, Olasz s Németségokban dühöngő harczok gátolák a zarándokokat a szent helyek felkeresésében. Az egyházi fegyelem emelésére számos üdvös rendeleteket adott ki s az avignoni székelés és nyugati szakadály alatt nagyon alásülyedt pápai tekintélyt helyreállította. A szent-testületet reform alá vetette s tagjainak szigorú életrendet irt elő. A népek s vezetőik mindig nagyobb tért foglaló szabados iránya sok gondot okozott ezen pápának. Így például 1426-ban szemrehányásokat tett a winchesteri főpásztornak, hogy a király és kormányának az egyház ügyeibei tulzó avatkozását, jogai eltiprását hallgatással mellőzte. Fájdalmát fejezi ki, hogy a kormány halállal fenyegeti azokat, kik az apostoli

szék által küldve az eltiprott angol egyházat védelemezni s felemelni törekednének. Felhívja azután az említett főpásztort, hogy az egyházi szabadság elleneit kiközösítse s arról a népet lekipásztoraik által értesitse. Rendelte, hogy az Urnapja nyolczadával együtt bármily egyházi hatóság által tilalom alá vetett helyeken is megtartassék. Örvendetes volt reá nézve, hogy az egyház s erkölcsök emelését célzó felhívásait a fejedelmek többnyire meghallgatták s az engedelmesség szelleme ismét ébredni kezdett. — *Dominici János* kardinál a Zsigmond jogara alatti országok s tartományokban a nevezett király kérelmére 1418-ban mint pápai követ működvén, a többi között, sokat fáradozott a cseh-eretnekség kiirtására. De hasztalan lévén minden törekvése, Budára költözött, hol 1419. máj. 12-kén a pálos-szerzet vezérfőjének, Péternek, kérelme folytán a világi papság ellenében ama törvényt adta ki, hogy az a pálosok által végzett szolgálatok díjából mitse követeljen. Ugyanazon évben meghalván, a pálosok Buda-fölötti templomában eltemettetett. — 1425-ben *Orsini Jordán* kardinál lön utódja a pápai követségben nálunk. (Theiner II. 195 — 232.)

Az ő pápasága alatt keletkezett rostocki és löweni egyetemet megerősítette s sok kiváltsággal látta el. Ruprecht palotagróf s bajor herczeg bőkezősége folytán létrejött heidelbergi gymnasiumot, valamint a lipcei, merseburgi, elii s egyéb tanintézeteket szintén jóváhagyta s előjogokban részesítette. *Általában a tanügyet, mint a közművelődés egyik igen hatalmas eszközét, oly melegen pártolta, hogy Európa különböző városaiban 12 tanintézetet* (egyetemet, akademiát, lyceumot, gymnasiumot) részint állított, részint jelentékenyen segélyezett s kitünő kiváltságokkal emelt. 1426-ban 14, s 1430-ki szeptember 8-kán két kardinált nevezett ki. Mi az egyházi javadalmakat s méltóságokat illeti, oda törekedett, hogy azokra csak jámbor és tudós férfiak emeltessenek. Szilárdságát s a balsorsbani bátor kitartását általánosan magasztalták. Két fivére volt, kiket gyöngéden szeretett. Az egyiket Johanna királynő salernói herczeggé nevezte, de a vészkór elragadta; a másik egy rögtön kigyulladt toronyban vesztette életét. E két gyászhirről egyszerre értesült V. Márton anélkül, hogy azok csak legkevesebbé is megrendítették volna jellemét. Ő jószívű ember, pap és államférfiu volt.

Az egyház békéjét, Olaszhon nyugalmát s az oly sokáig árva Róma az őt megillető fényt neki köszöni. Életében ugyan félreismerített, de halála után megsiratták őt s az érdemeit méltányolni tudó világ „*Felicitas suorum temporum*“ diszcimmal tisztelte őt meg. Ellenei pénzszeretetről vádolják, de sz. Antonin így szól: „*Ezen méltatlan szemrehányás magától elenyészik, ha ama roppant összegre gondolunk, melyet a huszita-harczra, a római egyházak, sőt az egész városnak helyreállítására fordított, miután mi költséget sem kimélt, hogy a keresztény világ fővárosát feldiszipse.*“ V. Mártontól több iratot is birunk. — „*De translatione corporis S. Monicae B. Augustini matris Ostia Romam,*“ est Sermo. Különféle levelei a vatikáni könyvtár kézíratai közt őriztetnek, Constitutióit a Bullariumban olvashatni.

Eseménydus pápaságának rövid történelmét ezennel előadtuk, melyet illetőleg nem kevesebb, mint 340 irat létezik. Már az 1431-dik évbe lépett, melyben az általa Baselbe hirdetett zsinatnak tartatnia kellett volna, midőn február 20-kán éjjel szélhűdés következtében kimult. Jézus egyházát 13 év, 3 hó s 22 napig diesteljesen kormányozta. Mint *Platina* írja, a római papság és nép oly sok könyvek közt kísérte tetemeit sirjaig, mintha Isten egyháza s Róma városa egyetlen és legjobb atyjától fosztatott volna meg. Földi maradványai a lateráni egyházban sz. Péter és Pál fejei mellett takarítottak el, hol siremléken maig is olvashatni ezen egyszerű feliratot:

„*Martinus Papa V. sedit annos XIII.*

Menses III. Dies XXII. Obiit anno

MCCCCXXXI. die XX. Februarii

„*Temporum suorum felicitatem.*“

E pápa életrajzának kútfői: *Oldoin, Papebroch, Palacky, Reichenthal v. der Hardt, Laszberg, Hefele, Ximenes, Gerson, d'Achery, Raynald, Bzovius, L'enfant, Voigt, Monstrelet, Goldast* s egyebeknek művei. Összes iratait olvashatni *Martene* gyűjteményében.

CCXI.

IV. Eugén. 1431—1447.

Szeretné az ember azt hinni, hogy az 1431-ki évvel, melyben V. Márton e világból kiköltözött, az egyházra nézve a legszebb remények korszaka állott be. Hisz a szakadály legyőzetett, a szentszék ismét a régi fényében ott ragyogott Róma halmain, a konstancai zsinat azt megszilárdította és a derék V. Márton kitűnően igazgatta az egyházat. De haláléve egy napfogyatkozást jelzett s a pápai hatalom még folyton vulkáni földön állott, mely már a konstancai zsinaton látni engedé a közeli kitörés minden előjeleit; V. Márton pápasága alatt a tűz égett már, ámbár észrevétlenül, ama vulkáni földben, míg a baseli zsinaton kitörésre került a dolog. Földrengések valának minden országban észrevehetőek s a fekete füst, a vész előjeleül, mutatkozott már Angolhon s Csehországban, elborítván ott az egyháznak századokon át ragyogó egét. A szabad eszméket, melyek alapját a konstancai és baseli zsinatok vetették meg, mindenütt érvényre emelni törekedtek. Valamint az állami életben az aristoktai elv érvényre jutott s a monarchai ellen működött, úgy az egyházban is a tagok a fő fölé emelkedni akartak, és amit *Gerson* és társai tanítottak s a zsinaton nyíltan védelmeztek, de még kivinni nem bírtak, azt Baselben végre érvényre emelék. És ez az oly sokat emlegetett *gallican szabadság fekete fonala*, mely annyi idő óta nyujtatván, Baselben ezen alapelv: „*A zsinat a pápa fölött áll*“ feállításával célpontjához jutott. Ennyit a következő, IV. Eugén pápasága bevezetéséül.

1431-ki márczius 2-kán 14 kardinál a Conclavéba vonult, mely a *Maria sopra Minerva-egyház* kolostorában állíttatott fel, s egyhangulag *Conduimieri Gábor* sz. Kelemen kardinál-áldozára választott meg a következő napon IV. *Eugen* név alatt V. Márton utódjaul. A régi patriciusi család, melynek az új pápa életét köszönte, Páviából származott s eredetét a genuai köztársaság első koráig lehet visszavinni. Ezen köztársaságnak Páviáivali harczaikor *Condu-*

miéri *Angelo* fiával Velence városának hajókon segélyére sietett, miért a senatus őt nemesi rangra emelé. A többi családtagok polgári állásban maradtak. Az előbbi ágból származott Velenczében *Gábor*, kinek atyja az említett *Condulmieri Angelo*, s anyja *Corrario Beriola*, tekintélyes családot képeztek, melynek fője három pápát, számított legközelebbi rokonai közt, t. i. XII. *Gergelyt*, mint testvért, IV. *Eugént*, mint fiát, s II. *Pált* mint *Polyxena* leányától unoka-öcsét. Ép így *Beriola* nővére, anyja s nagyanyja volt az említett pápáknak, valamint 9 kardinál, 6 patriarchának s 11 püspöknek pedig ősanja. Nemsokára atyja halála után az általa s rokona *Corrario Antonio* által Velenczében alapított s sz. *Györgyről* czimezett szabályzatok *kanonokok* (*Collegium Canonicorum Regularium in Alga*) társulatába állott, miután előbb 20,000 aranyat osztott ki a szegények között. Midőn egy napon a portás tisztét teljesíté, egy remete azt jósolá meg neki, hogy kardinál, s arra 16 év múlva pápa lesz, sok viszontagságot fog eltűrni s azután meghal. Midőn *Foscari Ferencsel* Egyiptben utazott, ennek egy más remete azt jövendölé, hogy a haza atyja, *Gábor* pedig a kereszténység közös atyja leend. Midőn *Corrario Antal* nagybátyja XII. *Gergely* név alatt pápává választatott, ennek tiszteletére mindketten Rómába siettek. Ettől szívesen fogadtatván, egymásután tekintélyes egyházi méltóságokra emeltettek, és pedig *Gábor* előbb apostoli főjegyző, utóbb a római egyház kincstárnoka, és sienai püspök lön; miután e püspökséget letette, az apostoli kamara papjává s végre kardinállá neveztetett ki. V. Márton alatt a Márkák s Bologna helytartójává mozdított e'ö, hol körültekintésével, bölcs tapintatával s emberbaráti szeretetével a lázangó mozgalmakat meggátolván, az egyháznak igen fontos szolgálatokat nyújtott.

A Conclavében megválasztatása előtt a kardináloknak megkelle ígérnie, hogy az ő tudtok nélkül a szent-testületbe új tagokat fölvenni nem fog, az Egyházi-államok jövedelmeit velök megosztja s hogy végre az egyház reformja érdekében közzsinatot tartand. Mindjárt pápasága elején a jámbor s feddhetlen erkölcsű IV. *Eugén* különféle zavar s vitába bonyolodott, melyek huzamos kormányán egészen áthuzódnak. Már az első Consistorium is, amelyet tartott, rosztat sejtő benyomással volt a kedélyekre. A roppant embertömeg

sulya alatt egész a terem talapzataig nyomult le a pápa; a tolongás és rendetlenség oly nagy volt, hogy egy püspök leesvén, a tolongók által agyontiportatott. Ezen eseményre még kellemetlenebbek következtek. Egész pápasága kettős küzdelemből, az Egyházi-államokbani lázongó alattvalói s a baseli zsinat atyái elleni harczából áll. Mig a felemeltetése alkalmából érkezett követeket s leveleket fogadta, ezekre válaszolt s a közeli zsinattal foglalkozott, egy sz. ferenc-rendi szerzetes azon hirt terjesztette el, hogy V. Márton nagy kincseket hagyott hátra, mire a *Colonnák* fegyveres sereggel azonnal előálltak, hogy azon állítólagos kincseket hatalmuk s birtokukba kerítsék. Az *Orsini-ház*, mely mindig leste az alkalmat, hogy a Colonnáknak árhasson, a pápa pártjára állott. Most ismét csatára került a dolog a városban, vér folyt az utcákon, s Colonna István-nak el kelle a várost hagyni. Ama szerzetes, mint a pápa elleni merénylet részese s a lázadás okozója, perbe fogatott. Azonban a levert Colonnák ismét fellázadtak, s Colonna Antal (salernói herceg) és István számos fegyveres emberrel Rómába nyomult, de követőkre nem találtak. A pápa ellenők az özvegy nápolyi királynőhez fordult segítségért. Az első minister a Colonna háznak ellensége lévén, könnyű volt a pápának az általa említettől 1000 jeles lovast nyerni, kik a pápai csapatokkal egyesülve, a Colonnákkal emberül elbántak. Egyezés jött létre, mely a salernói hercegre nagyon hátrányos volt. A királynő halála után IV. Eugén Nápolyba követet küldött, kinek feladata volt oda mőködni, hogy a nápolyiak az ő tudta és megegyezése nélkül királylyá kitsem válasszanak. E követségnek azonban a pápa kívánságát illetőleg nem lett eredménye.

IV. Eugén egész pápaságát igénybe vette a *baseli zsinat*. Ennek elnökévé V. Márton a bölcsészeti s hittudományokban igen járatos *Caesarini Julián* kardinált tette, s minthogy ő a huszitáknak az egyházbai visszatérése végett Csehországba küldetett, *ragusai János dömés tudórt* küldé maga helyett a baseli zsinatra, melyet sok tudór, kanonok, világi és kolostori papok s több mint 10 püspök jelenlétében július 3-kán meg is nyitott. IV. Eugén Juliánt az elődje által kinevezett elnökségben megerősítvén, meghagyta neki, hogy Baselbe siessen. Hova a kardinál-elnök október 13-ára a fejedelmeket, püspököket s huszitákat meghívta; de minthogy Julián *Pulchri-*

pater tudór által a pápát arról értesíté, hogy a zsinat igen rosszul látogattatik, s az a zsinatra készülő főpapok veszélyét nagyítva adá elő, a pápa s kardinálok úgy vélekedének, hogy mivel a tél már ugyis igen közel van, s a görögök is egy Olaszthonban tartandó zsinatot kívánnak, legezészerűbb leend a zsinat helyét Bolognával cserélni fel. A pápa Juliánt visszahívta, s egy iratot bocsátott ki, melyben a baseli zsinatot feloszlottnak s Bolognában folytatandónak nyilatkoztatja ki. De a zsinat fel nem oszlott, mert azt Zsigmond császár s az atyák is határozottan ellenzették, s minden országba körleveleket küldvén, kijelentették, hogy a baseli zsinaton állandóan megmaradnak, s azok, kiknek joguk van arra megjelenni, s még meg nem indultak, csak Basel városának tartsanak. Julián elnökölni megszűnt, de a városban maradt, s egy levelében esengve kérte a pápát, hogy ellenkezésével ne adjon okot a szakadályra. A zsinat hatalmát annyira felfokozta, hogy miután Zsigmond is hiában sürgette a pápát a feloszlató bulla visszavételére, ápril 29-kén kelt végzésében a zsinat IV. Eugént kardináljaival megidézte. A hatalmaskodó zsinattal a pápa csak egy évig birt daczolni, ki igen zokon vette, hogy az a 2-dik ülésben *magát egyetemesnek nyilatkoztatta ki s hatalmát a pápafölöttinek hirdette.* A 3-dik ülésben a zsinat a feloszlató bulla visszavonására hívta fel az egyház fejét azon kemény megjegyzéssel, hogy, ha a kitűzött időre a zsinat előtt személyesen meg nem jelenik, ellene azonnal törvényes (?) eljárást indítanak meg. Miután a pápa Zsigmondot egyházi átokkal fenyegette, ha a zsinatot pártolni meg nem szünnék, ez a pápát ismételve pörbefogással fenyegette. Mi végre megtörte a pápai jogot s tekintélyt védő egyházfő lelkét s az 1433-ki január elsején kelt iratában elismerte, hogy a baseli zsinat oecumenice kezdetett meg, mint olyan folytatott s a feloszlató bullát visszavonta. A pápa ezen irata a következő évi febr. 16-kán tartott 16-dik ülésben az atyák nagy örömeire felolvastatott; mire a zsinat kijelentette, hogy a pápa kívánságának eleget tett. Ezen iratot az egész zsinat jóváhagyta. A következő ülésben a pápai követek IV. Eugén nevében ismét elnökölni kezdettek.

Hanem most már a szent-atyá viszont kérte Zsigmondot, védené őt a zsinat ellen. A király ezt neki örömmel meg is ígérte, föl-

tételül szabván, hogy a császárrá koronázást végrehajtsa, Velenczével pedig békét eszközöljön. Az egyezés ekként helyreállott a király és pápa közt; mivel pedig ezt a baseli atyák némi gyanuval fogadták, mintha ez a zsinat szabadsága ellen volna irányozva: Zsigmond apr. 15-kén irt levelében kijelenté, hogy a pápa irányában, kivéve azon egyet, hogy őt székében föntartani kívánja, semmire sem kötelezte magát, mi a zsinat céljaival ellenkeznék. A pápa közbenjárására april 7-kén Velenczével meg is kötöttett a béke öt évre s a velencei születésű pápa utóbb egészen kiengesztelte Zsigmondot a köztársasággal. Mire 1433-ki május 21-kén Zsigmond Rómába ünnepélyesen bevonult, s a pápa által a nevezett hó 31-kén, épen pünkösd napján, császárrá koronáztatott. Háromhavi mulatása után Rómából megindulván, az ősz elején ismét Baselban termett.

Aközben a pápának egyéb keserőségei is voltak. Gróf *Sforza Ferencz* az ankónai márkát s a pápa egyéb területrészeit elfoglalta, és a vihart máskép le nem csendesíthette, mint az említett márkának a gróf részére élethossziglani átengedésével, kit ráadásul még a római egyház zászlósává is ki kelle neveznie. Alig nyerte azonban meg ezen ellenét, midőn egy másik lépett föl ellene. *Fortebraccio Miklós* egykori pápai tábornok is IV. Eugén ellen fordította fegyverét s Rómába nyomult, hol a ghibellinekkal barátságos viszonyba lépett, ezek által a népet fellázította. A vadul rivalgó tömeg hangosan követelé, hogy a pápa a város világi kormányát a népnek adja át, és mivel a pápa e felhívást nem teljesíté, unokaöcse, *Condulmieri Ferenc* kardinál börtönbe vettetett, a pápai palota is örökkal körülvéttetett. De a pápának sikerült mégis szerzetesnek átöltözve (1434.) előbb *Licornóba* menekülni, honnét *Flórencbe* vette magát, s itt 1436-ig tartózkodott. Nemcsak a milánói herceget, hanem a baseli zsinatot is vádolák, hogy ama lázadást alattomban szintén szították. Az utóbb említett városból keserves helyzetéről s mimódoni megszabadulásáról tudósította a zsinatot; mely a szomorú értesítvényen megindulva, a pápát ellenségei hatalmaskodásai ellenében védelmezni komolyan megígerte. A zsinat az egyházi fegyelem emelését illetőleg tevékenyen kezde működni; de nem tekintvén a pápa szorult helyzetét, annak jövedelmeit csökkenté, ígért ugyan

kárpótlást, de azt szorosabban meghatározni nem akarta. A pápa kivonulása után Róma legnagyobbbrészt Fortebraccio hatalmában volt, ki elhitette a néppel, hogy, ha a pápa kezeiből az uralmat kiragadja, igen jó dolga lesz. De a gondolkodni tudók csakhamar fájdalmasan kezdék tapasztalni, hogy a szájaskodó népboldogítók, kik a zavarosban oly ügyesen tudnak halászni, a népet a kivetett nagy adók folytán az elszegényedés örvényébe dobták. Azért a törvényes ura elleni lázadásért oly súlyosan meglakolt nép követeket küldött a pápához Flórencebe, esengve kérvén őt, térne vissza Rómába a jó rend helyreállítására s a nyomor enyhítésére. De IV. Eugén ismervén a *római nép ingatag jellemét s ravaszságát, mely csak akkor alázza meg magát, midőn gyönyörű népboldogítói által a nyomorba döntetik, s ha a baj megszűnik, a pápának hálátlansággal s tisztelatlenséggel fizet*, azért a római követeket remény és vigasztalás nélkül bocsátotta vissza. De Flórencet elhagyván, Bolognába vette magát s csak 1443-ban tért vissza Rómába.

Azalatt minden gondját világi uralma visszaállítása, a híres népboldogítók által ütött s még folyton tátongó sebek begyógyítása, a jó rend megszilárdítása s Ancona visszafoglalására fordította. Ezt Sforza észrevevén, ismét elfordult tőle, s ártalmára mindent elkövetett. IV. Eugén egy bullát bocsátott ki ellene, kiközösíté őt, anélkül, hogy ellenében magát biztosítani tudná. Végre kénytelen volt aragoniai Alfonzzal, ki a pápa akarata ellen a nápolyi királyságot, (melyet IV. Eugén Johanna királynő halála után *Renátus* anjoui hercegnek adott hűbérbe), elfoglalta, egyezsége lépni s az említett országot neki hűbérbe átengedni. E szövetség folytán sikerült a pápának Sforzát 1446-ban legyőzni s az ankonai márkát az Egyházi-államokhoz visszacsatolni. — A mély belátású pápa még eleinte észrevevé, hogy egyetemes zsinat tartására Basel nem alkalmas helyiség, mert kevés püspök jelenhetett meg. Azért ezen s egyéb fontos okoknál fogva, miután a zsinat a 25-dik ülésig folytatott volna, az előbb *Ferrarába* tétetett át. Itt 1438-ki január 8-kán *Albergati Miklós* elnöklete alatt kezdett működni, és hogy annak IV. Eugén nagyobb fényt és tekintélyt kölcsönözzön, ugyanazon hó 27-kén maga is személyesen megjelent. Márczius 4-kén érkeztek meg a görögök 9 gályán, a görög császár *Palaeolog János*, ennek

fivére *Demeter*, *Morea ura*, *József* patriarcha, érsekek, püspökök, apátok, egyéb papok, a császár udvara, összesen mintegy 700 személy, a leggazdagabb diszöltönyökben, s ünnepélyesen vonultak be Ferrarába. A görögökkel a hit- s fegyelmi vitapontok fölött azonnal megkezdődtek az értekezletek. 15 ülés tartatott, anélkül, hogy a „*Filioque*“-t illetőleg meg tudtak volna egyezni. A vész-kór kitörése s a pápa elleneinek hadi szerencséje miatt az említett városban biztonságban nem lehetvén, a zsinat Flórencbe tétetett át. Hol végre 1439-ki július 6-kán ünnepélyes menet, fényes isteniszolgálat s harangzugások hirdeték a keresztény világnak a görög s latin egyházak közt létrejött uniót. Az egyesülési okmányt a császár több főrangú alattvalóival együtt aláírta.

E törekvések alatt Róma IV. Eugén bölcs intézkedése folytán békének örvendett. Csak a pápai csapatok hűtlen parancsnoka, ki a pápa akaratára bebörtönöztetett, lön kivéve az amnestiából. Miu-tán a dicsvágyó s boszúlihegő *Vitelleschi* kardinál, ki a római állam megerősített helyeit elfoglalta s a milánói herczeggel a tiara ellen szövetkezett, mint békezavaró eltávolíttatott, IV. Eugén bevonult Rómába. Az unió fölötti örömet az is emelte, hogy a görögökön kívül a *Jacobiták*, az *örmények*, szóval *Syria minden szakadár s eretnek-felekezetei*, elvetvén előbbi tévelykeit, visszatértek az ős egyház kebelére.

De a szent-atyának ezen öröndetes események fölötti öröme-csakhamar megzavarta néhány püspök s apát (azok 25, ezek 17-en voltak), kik Baselben visszamaradván, szakadályt idéztek elő s fel-fuvalkodottságukban az egyház fejének jogait nyirbáló törvényeket alkottak! E 42 főpap s néhány tudórból képződött Conciliabulum a flórenci egyetemes zsinat fölé akarta magát emelni. IV. Eugén apostoli szelidséggel s szeretettel lépett fel ellenök s a béke kedvéért nem egy határozatot fogadott el tőlök. Azonban mindannak visszavonását követelte, mi méltósága s a követek ülésrendi joga ellen általok rendeltetett. De a felhívás csak daczosabbakká tevő őket, a pápai jogokat még dühösebben nyirbálták, a kardinálok számát 24-re tették, s több oly intézkedéseket tettek, melyekre nézve az anyaszentegyház őket meg nem bízta, fel nem hatalmazta. Utóbb vakmerőségük any-nyira ment, hogy IV. Eugént megidézték s a 27-dik ülésben kijelentet-

ték, hogy az általa kinevezett kardinálokat el nem ismerik! Bár Zsigmond császár még betegágyáról is mérsékletre intette őket követei által, de mind hasztalan! Felfuvalkodottságuk a tetőpontot érte el, midőn az említett császár halála (1437.) után 1439-ki június 26-kán IV. Eugént letettnek nyilvánították s december 17-kén Amadaeus savoyai herceget, ki kevéssel azelőtt birtoka kormányát fiának adván át, a genfi tó melletti *rivailléi remeteségben* ájtatos imák, elmélkedések s önmegtagadásokban töltötte napjait, választották meg V. Felix név alatt pápaul. S így ismét három pártra szakadt az egyház: a legnagyobb rész IV. Eugént, a kisebb az álpápát, s voltak, kik a kettő közül egyiket sem ismerték el egyházfőül. Ezen újabb szakadály annyira megbotránkoztatta a kereszténységet, hogy az angol király felkiáltana: „Az Anti-Krisztus korát idézik elő!” Sőt méltó boszankodásában a bajor herceget háborúval is fenyegette. A szelid IV. Eugén még egyszer intette s kérte a szakadárokat, de hasztalan; s azért az egyházbóli kizáratásukat tartalmazó okmányt kihirdettette.

Nagy csapás volt a pápára nézve a császár halála, mely őt egyetlen támaszától is megfosztotta! Utódja Albrecht a vitaügyben semlegesnek mutatta magát s midőn III. Frigyes alatt a vészfellegek igen magasra tornyosodtak IV. Eugén ellen, akkor jelent meg Aeneas Sylvius, mint egy mentő angyal, elhagyta a szakadár atyákat, kilépett az ellenpápa szolgálatából s III. Frigyeshez állván, mint ennek követe, a pápa s császár közt békét eszközölt, és ettől fogva a pápa s császár közti, a baseli atyákra vonatkozó értekezleteknél tanácsadója volt a császárnak, kit ő egészen megtudott nyerni IV. Eugén részére; ő volt az, ki a német választó-fejedelmeket, különösen a mainziti, a végső eszközöktől, melyek a római udvarrali teljes szakítást vonták, volna maguk után, visszatartotta, a pápát az ellenkező kardinálok daczára is engedékenységre bírta s így a szakadály megszüntetésére igen jótékony befolyást gyakorolt; a német fejedelmek megnyerettek, s midőn IV. Eugén a kölni és trieri érsekeket letenni kénytelen volt, ezek is engedékenyebbeknek mutatak magukat s a német császárral együtt kilépván a semlegességből, határozottan IV. Eugén mellett nyilatkoztak, s így az álpápa meg a baseli zsinat is megfosztattak reménylett támpont-

jaiktól. De mily áldozatába kerültek a törvényes egyházfőnek a német fejedelmekkel alkudozásai, mutatják a Concordatumok!

Az ellenpápa Baselben maradt, kardinálokat nevezett ki s IV. Eugént szintén minden hiveivel kiközösítette. Aközben a florenci közzsínat üdvösen működött. Több tárgyak megvitattak s kellő világosságba hozattak, ngymint: a *Szentléleknek az Atya- s Fiutóli származása, a pápaság, az egyházfő jogai, hatalma* stb. IV. Eugén e zsinaton kardinálokat is nevezett ki s 1443-ban visszatért Rómába, hol a népboldogítók által a népre rótt terhes adókat eltörölte. A törökök ellen keresztes-hadat hirdetett, majd 1445-ben Aeneas Sylvius (később II. Pius) császári követet fogadta, hogy az a baseli zsinat alatt tartott birodalmi gyűlést igazolja s egy Némethonban tartandó zsinatra engedélyt kérjen. De ezen utóbbiba IV. Eugén egyezni nem akart. — *E pápának jótékony volt hazánkrai befolyása*, hol Zsigmond halála után ismét trónvillongás kezdé pusztítani. *Caesarini Julián* kardinált küldé Magyarországba, hogy Albert özvegye Erzsébet királyné s Ulászló lengyel király közt, kit pártosai megkoronáztak, békét eszközöljön, a koronáért küzdő felek közt az egyetértést helyreállítsa s a lecsendesített rendeket a hit s Magyarország közös ellenségét pusztító háborura tüzelje. S valóban a derék pápai követ a civódó feleket békére s barátságra birta, így Magyarországot a fenyegető veszélytől megszabadítván. 1443-ban Ulászló király az egybegyűlt banderiumokkal Budáról a törökök ellen kiindulván, Julián kardinál az általa szerzett egy sereg keresztessel azokhoz csatlakozott. Ezekről értesülván a pápa, 1444-ben ismételve követekeket küldött *Budára*, hogy hazánkat a Muráth ellen szerencsésen megkezdett háboru folytatására tüzeljék s az ő hathatós segedelméről biztosítsák. Ugyanazon évben az említett városban országgyűlés tartatván, a rendek sürgetve kérék a pápát, burgundi herceget, Velenczét és Genuát, hogy a törökök ellen ígért hajóhadat minden halogatás nélkül szerelnék fel s alkalmas időben a *Hellesponthoz* utnak inditanák. És valóban az olaszoknak egyesült hajóhada *Alberti Ferencz* kardinál kormánya alatt 1444-ki nyárutó 3-kán szerencsésen bevitorlázott. A kardinál hajóival a csatornát el akarta zárni, és Muráth zultánnak Ázsiából, hol háboruba keveredett, Rómániábai visszanyomulását meggátolni, hogy azalatt a ma-

gyarok ígéretök szerint a törökök meggyöngült haderejét tönkre tévén, vele *Gallipolis*nál egyesüljenek. „*Olaszországból, így ír a kardinál, minélelőbb számos segéd-seregek érkezendének, s a hős magyarokkal izzadságban, győzelemben, dicsőségben és jutalomban osztozandának.*“ Meg is jelent *Castrióta György* egy jókora olasz hadsereg élén *Servia* határain. (*Feszler: Gesch. der Ungarn, IV. 364.*) Midőn az említett zultán *Belgrádot* ostromolta, hogy a frigyszegést megboszulja, *Hunyady János, hazánk nagy kormányzója, a pápától, ki őt igen kegyelte, gyámolítást és segédseregeket kért.*

E pápának több követe s nunciusa működött hazánkban. Így 1437. s a két következő évben *de Dominis János* n.*váradi püspök, Német- s Magyarországbán nuncius volt, s utóbb 1444-ben a várnai csatában elesett. — A pápoczi sz. ágostonrendi monostor és az e helyeni társas-káptalan közt némely birtokok fölött per támadván, ezt *de Bonitis Bertalan* az apostoli kamara ügyhallgatója 1439-ben az említett szerzetes-ház részére döntötte el, melyet *capuai Miklós* kardinál IV. Eugénnek hazánkban követe is megerősített a következő évben. 1442-ben V. Felix ellenpápa Sándor tridenti főpapot küldte követi-minőségben I. Ulászló királyhoz, hogy őt az ellenpápa részére vonja; ugyanakkor IV. Eugén a törvényes egyházfő meg *Caesarini Julián* sz. *Sabina* kardinál-áldozárát menesztette követül Magyar, Lengyel, Cseh, Dalmát és Horvátországba, nemkülönben a salzburgi egyháztartományba. A ki is már előbb, 1433-ban,*mint pápai követ, Baselben kelt iratában megengedte az eperjesi polgároknak, hogy a városnak a husziták elleni védfalain ünnepeken is dolgozhatnak. Majd előbb Budán, azután Győrött Ulászló király és Erzsébet Albert özvegye közt a pápa nevében békét létesíteni törekedett. 1443-ban a Conventualis-ferenczesek *budai, pesti, szegedi és marosvásárhelyi* (*Forisiculorum*) kolostoraikat, a rend-szabályzatot szorosabban megtartó és azért *tartályos*oknak nevezett sz. ferenczieknek adta át. — A török elleni had létesültén nagy lelkesedéssel fáradozott, s a várnai szerencsétlen kimeneteli csata áldozata lőn önmaga is. Ki Juliánnak honunk jóléte iránti részvétét, lángoló buzgalmát, evégetti sok utazásait, fáradalmait s általában kedves hazánk körüli fényes érdemeit behatóan tanulmányozni akarja, olvassa el az egykoru kutföket, s meggyőződhetik, hogy Julián az vala

a magyarnak, mire ennek mindenkor legnagyobb szüksége volt, t. i. kibékítője, a pártokra szakadozott népnek szerencsés egyesítője. Mig mások felekezetekre, pártokra szakadozva, majd Frigyes császárnak, majd Lengyelországnak érdekeit védték, saját hasznukat tartva szemeik előtt s így a hon boldogságával legkevesebbet sem gondoltak, addig ő az egész kereszténység javának szempontjából a legnagyobb lelkesedéssel sürgeté a belbékét, mondván: „Az Istenre kérlek, fogadjátok el a békét. Legyetek rajta, hogy e szegény ország felüdüljön.“ — 1442-ben jött hazánkba ugyanazon Juliánnal *Ker. János* theatinrendi, a kihez Hunyady János kormányzó által két év múlva a nagyvárad egyház ügyében, melynek főpásztora, de Dominis János, a várnai csatában szintén elesett, menesztett levélnek csak töredéke van fön. — 1445-ki apr. 2. kelt levele szerint, e pápa *Carvajal János* kerdinál-diákon követét, a Magyarország békéjét és a kereszténység gyarapodását illető fontos ügyekben Frigyes római királyhoz küldi. Ez irat eredetiben megvan maig is a bécsi császári irattárban. (M. Tört. tár IX. 63.) A nevezett pápai követ szintén sokat fáradozott a béke érdekében a budai és pozsonyi hongyüléseken; s ugyanez alkalommal Szécsy Dénes kardinál és esztergomi érseknek meghagyta, hogy a már említett Conventualis ferenczeseket az esztergomi, lippai, debreczeni, szathmári, győri és nagyvárad rendházakból elűzvén, azok a tartályosoknak adassanak. — IV. Eugén 1433. sept. 30. Zsigmond királyunk kérésére a boszniai sz. ferenczesek által a Bolgárhon felé lakó eretnekek s Magyarország szélén kunok ügyeit rendeztette. 1439. aug. 12. a kunokhoz térítőket küld, s ezeknek szabadalmakat enged. — A Jánoslovagok Rómában tartott főgyűlése *Sorisi Jakabot* nevezte ki magyarországi priornak s e kinevezést IV. Eugén is megerősítette 1447-ben. De ő nem juthatott a priorság birtokába; mert egy, a szerzetesek javaira áhító hatalmas világi és nemes tolta föl magát elég nemtelenül. — Ámbár e pápának oly sűrű és nagyszerű érintkezése volt hazánkkal, mint az előadottakból is láthatni, mégis *Theiner* többször hivatolt pápai iratgyűjteményében IV. Engéntől egy okmány sem fordul elő. — A szerencsétlen várnai csatában elesett I. Ulászló királyunk ezen sirverse általánosan ismeretes:

Rómaiak Kannát — én Várnát vérrel irám föl,
 Esküdet ember! megtartani el ne mulaszd.
 Hogyha frigyet nem tépet szerte a pápa parancsa,
 Nem görnyedne magyar szittyai járom alatt.

S a költőnek e szavai után indulva gyakran még jó katolikusok is állítják, hogy a várnai szerencsétlen ütközetnek, s hogy később hazánk török járom alá jutott, ennek a pápa és a főpapok voltak okai, kik a pogányoknak adott esküt nem kötelezőknek mondogatták. Igen, ezt a modern pogányság csuf szelleme által elragadott pápafaló írók teletorokkal hirdetik. De a kiket *Somogyi Károly* (Rel. és Nev. 1843. 52. sz. 413. l.), *Hollók Imre* (Rel. 1843. 2. sz. 9 — 12 l. és 3. sz. 17 — 19. l.) és *Vaszari Kolos*, a honi érdemdus s tudós benczésrend kitünő tagja, a világ- és magyar történelem ny. és r. tanára az esztergami főgymnasiumon, a „*Várnai csata*“ című jeles, egykoru írók nyomán készült értekezésében (Pest, 1864. 84 lap), mint történelmi buvárlataik szép sikerével annyira lefegyvereznek, hogy, a kik a valónak, az igazságnak ezen szép földéritése daczára is „*Mensis Pontifices*“ és „*non ferret scythicum*“-ot, mely, *Katona* és *Budai Ezsiás* szerint, a XVI. században készült, con amore dudolgtatják, ezzel csak vastag tudatlanságukat mutogatják. Mire pedig ami megjegyzésünk az, hogy: „multa licent atque poëtis.“

Aközben IV. Eugén az egyházi szakadály megszüntetésén nagy hévvel dolgozott, de siker nélkül. A hitterjesztés érdekében Keletre több hitküldéreket menesztett, még pedig fényes eredménnyel. *Tolentini Miklóst* a szentek tiszteletére méltatta. Flórencben egy jeles papképző intézetet állított, s a híres páduai gymnasiumnak a pápák s császárok által adott minden előjogait, szabadalmait s kiváltságait ünnepélyesen megerősítette. Átalában véve a tanintézeteket, igen szerette emelni s kivált a római gymnasiumot tévé gyöngéd gondoskodása tárgyává, melyben a tudományok minden szakai előadattak az ő bőkezűsége folytán. A tudományokat igen szerette s azért nagyon bőkezű volt a tudósok iránt, kikkel bizalmasan társalgott s arezzoí *Lénárd*, *Poggius*, *Trapezuncius* és *Blondus*, híres tudományosságu férfiak, titkos irnokai voltak. Ő maga is jeles képzettségű, kivált a történelemben igen járatos s nem annyira ékesen mint hatékonyan szóló egyházfő volt. Udvara fénytől tündöklött, de életmódja igen taka-

rékos volt. *Étkezéseinél tudós s értelmes férfiakkal környezettette magát, kiket ilyenkor igen sürrién kikérdezett, hogy mit tartanak az emberek kormányáról, hogy így a maga s hivatalnokai hibáit kijavíthassa.* Bölcs gondoskodását Róma diszitására is irányzá. Így a többi között sz. Péter bazilikájának bronzból pompás diszkaput készíttetett. A lateráni egyháznak elődje alatt megkezdett ujitási művét bevégezte; *Ghiberto által 5 font tiszta aranyból igen diszes mitrát készíttetett, melyen az igaz-gyöngybőlí ékitmény 30,000 aranyforintra becsülletett.* Tudományos ismereteiről levelei, iratai, a husziták elleni könyve, a baseli zsinatra vonatkozó irományai, levelei, bullái s constitutiói tanuskodnak. *Az istenfélő s tudós szerzeteseket nagyon kedvelvén, számos kiváltságok s javakkal látta el kolostoraikat. Tekintélyes testalkatu volt, mely iránta mindenkit tiszteletre gerjesztett, s mint volaterrai Raphael írja, ha nyilvánosan megjelent, csak lecsüggesztett fővel s földre szegzett tekintettel mutatta magát alázatosságból. Mindenki, de kivált a szegények iránt bőkezű volt.*

Igen veszélyes volt az ő pápasága a fejedelmek, egyetemek, valamint a zsinatok ellenében, s kisem érzé ezt jobban, mint ő. Azért amaz aggodalomból, valjon ily szorongatott körülmények közt nem tett-e valamit, mi az apostoli székre nézve hátrányos volna, vagy az atyák tanával ellenkeznek, 1447-ki február 6-kán, élte alkonyán egy bullát bocsátott ki, melyben minden ilynemű engedményeket s intézkedéseket semmiseknek nyilvánít. Ha a Colonnákkal, milánói herczeggel, a rómaiakkal, Sforzával, Fortebraccioval s aragoniai Alfonzzali küzködését tekintjük; ha a különböző országokkal kötött egyezményeire, a baseli zsinatra s V. Felixxeli érintkezésére gondolunk; ha figyelemre méltatjuk, hogy élte végén is mennyire ostromoltatott, hogy a kostanczi zsinat végzeményeit jóváhagyja, a német nemzet nehézményeit eloszlassa, a letett kölni és trieri érsekeket székeikre visszahelyezze, a baseli szakadár zsinat alatt Német-honban történt egyházi kinevezéseket s javadalmazásokat megerősítse; ha végre a roppantul felhalmozott ügyekre, az egyházra s az államot alapjában vészszel fenyegető törökök s az eretnkségekre tekintünk, úgy teljesen méltányolni tudjuk a derék egyházfőnek ezen, élte végén mondott szavait: „*Óh Gábor, Gábor, jobb lett volna neked, ha soha püspök, kardinál s pápa nem lettél volna! Óh bár ugy*

zárhattad volna be napjaidat, mint azokat kezdetted, mint egyszerü pap a kolostorban elrejtve s a szabályzat szerint élve!"

IV. Eugén élte végét közeledni érezvén, egybehívá a kardinálokát: „*Szeretett testvérek, mondá nekik, az elvállás órája itt nagyon; nem panaszkodhatom, hogy ez életet el kell hagynom, mert azt elég huzamosan s boldogul élveztem. Ó bár kegyesen megbocsátaná az Ur ama botlásaimat, melyeket tán egyháza kormányzatában elkövettem . . . Igaz, emberi gyarlóságnál fogva benső örömet éreztem afölött, hogy engem ama méltóságra emellek, melyet most elhagynom kell; bár őszintén mondhatom, hogy méltóságra soha sem törekedtem . . . Amaz időponthoz közeledve, midőn számot kellend adnom minden tetteimről, még egyszer egybe akartalak gyűjteni titeket, mint Jézus egykor egybegyűjté tanítványait, hogy nektek a békét s teljes egyetértést ajánljam. Kövessétek Jézus parancsát, a ki azt akarja, hogy egyik a másiknak hibáit békével elviselje. Az ő jegyese, az egyház, nemsokára fő nélkül maradand. A tulajdonok, melyekkel annak birnia kell, ki utódom leend, ismereteseek előttetek. Válaszszatok tudós és jellemes férfit; száműzzetek a választásból minden emberi tekintet, és az Isten dicsőségét, a közjót, meg az egyház emelését elébe tegyétek magánérdekeiteknek. Válaszszatok különösen olyant, a ki ellen mi kivételt sem lehet tenni, hanem általánosan tiszteltetik; mert ami Megváltónk mindenütt ott van, hol a béke s egység szövetkeztek egymással; én, mint egykor III. Eugén, kinek nevét viselem, minden szertartás nélkül kívánok eltemettetni.*“ Ezen épületes szavak után a haldoklók szentségeit sz. Antonin flórenci érsek kezeiből fogadván, szemeit örökre bezárta, miután Jézus egyházát 15 év, 11 hó s 20 napig oly nehéz időben is dicsteljesen s apostoli erélylyel kormányozta. Halála 1447-ki február 22-kén élte 64- vagy 66-dik évében következett be. Tetemei a sz. Péteregyházban kívánsága szerint takarítottak el, hol *Condolmieri Ferencz* kardinál az ő emlékeül egy pompás sirkövet állított, melynek rajzát Palatius III. kötetében láthatni, a következő szép felirattal:

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius

Testantur vitae splendida facta suae.

Istius ante sacros praebuit alter ab Ortu,

Alter ab Occasu Caesar uterque pedes:

Alter ut accipiat fidei documenta latinae ;
 Alter ut aurato cingat honore caput.
 Quo duce et Armenii Graecorum exempla secuti
 Romanam agnorunt Aethiopesque fidem.
 Inde Syri atque Arabes mundique e finibus Indi
 Magna, sed haec animo cuncta minora suo.
 Nam valida rursum Turcos iam Classe petebat
 Dum petit, ast illum sustulit ultra dies,
 Qui semper vanos mundi contemnit honores,
 Atque hac impressa, condite, dixit, homo.
 Sed non, quem rubro decoraverat ille galero,
 Non hoc Franciscus stirps sua clara tulit.
 Susceptique memor meriti, tam nobile quod nunc
 Cernis, tam praestans surgere jussit opus.

Az általa alapított szerzetes-káptalan velencei templomában pedig a következő emlékirat tanuskodik felőle :

„Memoriae Eugenii IV. Summi atque Optimi Pontificis : hic in pace gravis, in bello pro Christi Ecclesia impiger, in injuriis patiens, Religiosorum amator, ac in eruditos viros munificus ; Concilii Basiliensis insolentiam Adversus Pontificiam Romanam potestatem, Concilio Florentino celebrato, refrenavit ac fregit ; in quo Joannes Palaeologus Graeciae Imperator, Romanum Caput agnoscens, eius pedibus se, multasque externas ac remotas Regiones humillime substravit. Congregatio Canonicorum S Georgii in Alga Venet. Religiosissimo Fundatori pietatis causa P. C.“

IV. Eugén a legnagyobb pápák közé sorolandó, s élete egy teljesebb, tüzeteseb rajzot is megérdemelne. Annál, mit mi itt elöadunk, feladatunk keretébe többet be nem szoríthattunk ; de ama kevés is oly világosságba helyezi alkatát, életét s működését, mely eléggé vonzó arra nézve, hogy iránta tiszteletre gerjedjünk. Mily kép állna azonban előttünk, ha az ő beszédeit, leveleit s tetteit egybefüggésben a kor történelme s személyeivel, kikkel érintkezésben állott, használhattuk volna. De reméljük, hogy egy *Hurter*, vagy egy *Gförrer*-féle tekintélyes tollú írók IV. Eugén eseménydus pápaságának s korának kimerítő rajzával fogják majd idő folytán megörvendeztetni a történelem barátait.

E pápa életrajzának kútfoi: *Vita Eugenii IV.* scripta ab auctore coetaneo in Baluz. Miscell. — *Platina*: de Vitis Pontificum. — *Raynaldi Annales.* — *Pagii Breviarium Gest. Pontificum.* — *Andreae Binii* historia ap. Muratori. — Basileense Concil. in *Harduin.* Actis Concil. — *Aeneas Sylvius* de Conc. Basileensi. — *Natal Alex.* Tom. IX. — *Bellarmin.* Disput. Tom. II. De Conc. lib. I. cap. 7. et in *Animadversiones Roncagliae* ad Alex. Nat. — *Turrecremata* lib. 2. cap. 100. *Du Pin* de antiqua Eccl. disciplina, pag. 344. A baseli zsinat leírása gallicán szempontból *Richer Ödöntől*, — *Aschbach*: Zsigmond császár, *Chmel*: III. Frigyes, — *Hefele Gieszner évkönyvei* (1835. 4. Bd.) fölött, — *Sandini, Kolb, Burio, Müller, Hoffman, Smets*, stb. stb.

CCXII.

V. Miklós. 1447—1355.

Az egyház nagy veszélyek s szenvedéseknek volt kitéve. A *baseli álzsinat* által előidézett szakadály még folyton nyugtalanította a kedélyeket. *Német s Magyarország* belső harczok nyomása alatt nyögtek. *Franciaország* az angolok által majdnem egészen elpusztított s még csupán az Istentől küldött *orléansi szüz* tartotta benne a lelket, kit a mélyen sülyedett s tétlen uralkodó az ellenség áldozatává lenni engedett. Egész ereje abban állott, hogy Angolhonnal folyton békét kötött, mely sohasem tartatott meg. A *görögök s keletieknek* a római egyházzal egyesülése ismét felbomlásnak indult. *Olaszhon* annyi pártokra volt szakadozva, hogy a tartományait pusztító kalandoroknak nem birt többé ellenállani. Az *Egyházi-államok*bani bárók, kikre a pápák különféle helytartóságokat bízta, mind megannyi zsarnokok uralkodtak. *Velence, Genua és Florenc*, a legtekintélyesb olasz köztársaságok, folytonos harczokban pusztiták egymást s mások birtokait, anélkül, hogy csak egy pillanatig is letennék a fegyvert. Ennyi bajnak elejét venni, annyi rosz ellen gyógyszer találni, annak lön feladatává, ki IV. Eugén utódaul megválasztatik.

Az Exequiák bevégzése után Rómában mintegy 18 kardinál a

Conclavéba vonult s 1447-ki márczius 6-kán *Parentucelli Tamás* bolognai püspököt s sz. Zsuzsánna kardinál-áldozárát választák meg egyházfőül. Ő 1398-ban *Sarzanóban* született s egy orvosnak fia volt. Korán a papi pályára vonzván őt benső hajlama, a híres bolognai s flórenci tanodákat kitünő sikerrel látogatta. Majd szép erkölcsi és tudományos képzettsége s *roppant irodalmi ismereteiért* hamar nagy hirre emelkedvén, a bolognai püspök bizalmával tisztelé őt meg, kinek udvarában 20 évig tartózkodott s már ez idő alatt is a fontos ügyekben gyakran igénybe vette őt a szent-szék. Pártfogójának halála után 1445-ki nov. 27-kén IV. Eugén bolognai püspökké nevezé ki s folyton a legnehezebb ügyek vezetésével bizta meg, névszerint a szakadárú fajult baseli zsinattal s V. Felix álpápávali vitályban is Carvajallal együtt *Parentucelli Tamásnak* kelle a német nemzetteli alkudozásokat vezetni, hogy ezt a semlegességtől elvonván, a római pápa részére megnyerje. Evégből 1446-ban a frankfurti birodalmi gyűlésre is megjelent. Szép sikerű fáradaimainak jutalmaul IV. Eugén 1446-ki december 14-kén kelt iratában a szent-testületbe vevé őt fel, s még nem mult el három hó, midőn a főnebb említett napon egyhangulag megválasztatott az egyház fejévé. A német értekezletek alkalmával tanusított ritka ügyessége s csüggedhetlen szorgalma, a szakadály megszüntetéseért tett eszélyes, bölcs engedékenysége, valamint egyéb fényes tulajdonai is arra indították a kardinálokat, hogy oly ritka elmbeli tehetségekkel s erélylyel bíró egyén kezeibe adják az egyház kormányának rudját, amilyent épen a viharos körülmények igényeltek.

Aeneas Sylvius, ki *Parentucelli Tamást* igen közelről ismerte, a baseli dolgok fölött írott elmélkedésében következőleg magasztalja őt: „Az egész város örült a pápaságrai emeltetésén. Voltak, kik más kardinált, kitől nagyobbakat vártak, akartak e méltósággal felékesíteni. Ezt kiki örömmel fogadta. Ezen egyet kivéve, egy sem volt kardináljaink között, kit valami oknál fogva nem gyűlöltek volna. Némelyek *Orsinüt*, mások *Colonnát*, azt a francziák, ezt a catalaoniak nem akarták. De a mindenlív beható vigasztaló *Szentlélek* ezt akarta, ezt választotta, kiről tudta, hogy mindnyájan szeretettel fogadandják. A vizsgáló Isten ezen atyában alázatosságot látott, s azért ezt fölmagasztalta; látta különös igazságszeretetét, s azért megjutalmazta; látta szelidsé-

gét, ezt megszerette; látta nagy ildomosságát, ezt kiválasztotta; látta tudományát, ezt tette jegyesének főnökeül; látta áradozó ékesszólását, ezt a legfőbb pásztorban szükséges kelléknek tartotta. Nem is egy, vagy más tanszakot ismer, mint közülünk némelyek s már ebben is elbizzák magukat s másokat lenéznek, hanem az egész tudomány egyetemében otthonos, a művészeteket mind ismeri. A bölcsészek, történészek, költők, szónokok, hittudósok mind ismeretesek előtte. A polgári s szent jogtanban igen járatos, az orvosi tanszakok nem idegenek előtte; több tartományt beutazott, a keresztény államok tekintélyesb fejeivel érintkezett; a legkomolyabb dolgok, országok, városok ügyeinek vezetésében tapintatos. Ha valaha remélték az egyház felvirágzását, az ezen pápa alatt valósulni fog; már most azt véleményezik felőle, hogy kiirtván a bűnök, az erény s tudomány magvait fogja elhinteni a világon stb.“

Az új pápa márczius 19-kén sz. Péter egyházában a szokott ünnepélyességgel megkoronáztatván, *nagyszerű diszmenetben egy fehér-méhen kezében arany-rózsával* a lateráni egyházba vonult. Ezen, mint látni fogjuk, kitűnő egyházfő, ki. V. Miklós nevet vőn fel, kis testalkatu volt ugyan, de igen nagy szellemű. Főlséges tulajdonaiért III. Frigyes császár (1440—1493) által is igen kegyeltetett, miért e két nagy férfiú barátságos viszonyától a kereszténység igen sok jót várhatott. Már megválasztatásának napján megígérte, hogy a nem rég kötött német egyezményt, az ugynevezett fejedelmekét, hiven megtartandja, és *Aeneas Sylviusnak megvallotta, hogy a püspöki hatalom jogköre egy idő óta a pápai által szűkebb korlátok közé szorítottatott*; 1447-ki márczius 28-kán pedig ismételve kijelentette, miszerint a német nemzetnek adott minden engedmények biztosítani s általa hiven érvényben tartatni fognak. V. Felix álpapa gögösen hívta fel a törvényes egyházfőt a lemondásra s a baseliek mindent elkövettek, hogy a francia királyt pártjoknak megnyerjék. VII. Károly 1447-ki június s július hónapokban tartott is *Bourges* s *Lyon* városokban gyűléseket s az értekezletekben némely *Róma-ellenes* német püspökök is részt vettek. Egy egyezkedési tervet készítettek, mely szerint az álpápának ugyan lemondania, de V. Miklósnak is a baseliek javára több pontokban engednie kellendett volna. A pápa azonban erre mi feleletet sem adott. Ugyanazon időben egybegyűjté III. Frigyes is *Aschaffenburgba* a nagyokat, hogy

őket a pápa iránti hódolat ra bírja. Az utóbbinak nevében egykor társa *Carvajal* jelent meg, a császár pedig másutt levén elfoglalvai *Aeneas Sylviust* s *Capelli Hartung* tanácsost nevezé ki főügyvezetőül, kiknek kitartó s erélyes buzgólkodásuk folytán a gyűlés ezen határozatot hozta: „*Egész Németország V. Miklóst ismerje el törvényes pápaul, ez pedig az elődei által kötött egyezményt erősítse meg. A teljes kiegyenlítés érdekében nemsokára egy új országgyűlés tartassék Nürnbergben, mely a pápát előbbi jövedelmeinek csökkentése miatt kártalanítsa, ha addig követével e pontot illetőleg szerződés nem létesülne.*“ Mindjárt a gyűlés bevégezte után III. Frigyes egy 1447-k. aug. 21-kén kelt kibocsátványában meghagyta, hogy az özszes német nemzet V. Miklóst ismerje törvényes pápának. Mivel pedig ezen leirat némely német fejedelemre nem tette meg a kívánt hatást, tanácsosnak tartá *Carvajal* a nürnbergi gyűlést be nem várni, hanem a jóakaratu királylyal s egyes fejedelmekkel is előlegesen értekezni. Sikerült is neki azok nagy részével magán-szerződvényre lépni s ezek nyomán Bécsben egy általános német Concordatum kötéséről tanakodtak, a melyet is 1448-k. febr. 17-kén III. Frigyes a német nemzet, választó-fejedelmek s országnagyok nevében *Carvajal* pápai követ jelenlétében létrehozott. Ezen egyezmény közönségesen „*aschaffenburgi*“-nak neveztetett, mivel sokáig azon hiedelemben voltak, hogy az az említett városbani választó-fejedelmek gyűlésén kötöttett. A bécsben létesült egyezmény által a pápa némely jogait visszanyerte, melyeket a választó-fajedelmi egyezmény tőle elvont.

Azonban sokkal fontosabb volt V. Miklóstra nézve a szakadálnak 1449-dik évben történt teljes megszűnése. Ugyanis a bécsi egyezmény szerencsés létrejötte a baseli szakadár-zsinatra a halál órája volt. Már azelőtt kívánta III. Frigyes Basel városa tanácsától, hogy az egyenetlenkedés átkos magvait hintő szakadár-gyűlést falai közt ne töltsön. Mire a szakadárok 1448-k. év nyarán *Lausannéba* költözködtek, hol az álpápa elnöklete alatt néhány ülést tartottak. De VII. Károly francia király s V. Miklós erélyes törekvéseinek sikerült V. Felixet arra bírni, hogy a szakadár gyűlés beleegyezésével a lemondásra magát hajlandónak nyilvánította. Mire V. Miklós 1449-k. jan. 18-kán kelt bullájában a tőle vagy elődje által az álpápa, a szakadár zsinatra s minden ezt követőkre hozott felfüg-

gesztést, kiközösítést vagy bármely egyházi büntetést megszüntetettnek, semmisnek hirdetett. Ép így az álpápa is a mondott évi ápril 5-kén kelt iratában IV. Eugén, V. Miklósról ezek hűveire általa kibocsátott minden megrovást s büntetést semmisnek nyilvánított, és két nappal később, 1449-ki ápril 7-kén, a lemondási okmányt ünnepélyesen aláírta. Zsinata pedig ápril 19-kén azon ürügy alatt, hogy a pápai szék most már üres, Parentucelli Tamást V. Miklós név alatt részéről is megválasztotta pápának. *Felix rangjára nézve az egyházban második személy lett, mint Sabináról nevezett első kardinal-püspök, Savoya s a szomszéd tartományok apostoli követé.* De ő remetei magányába, melyet csak mások ösztönzése s sürgetésére hagyott el, ismét visszatért. Életének hátralevő részét jámborságban s isteni félelemben töltötte, míg nemsokára 1451-ben kimult. Mint ellenpápa 9 évig működött, s mint ilyen ő volt idáig az utolsó. Lemondása a kereszténység legnagyobb öröme visszahozta az egyeséget, mely örvendetes esemény Rómában ünnepélyes hálaadásokkal s különféle örömtüntetésekkel ületett meg.

A következő 1450-dik évben V. Miklós a nagy, *hatodik Jubilaumot* tartotta meg, mely czélszerű intézkedései folytán a legszebb rendben folyt le. Fájdalom, egy szerencsétlenség mégis történt! Ugyanis az ünnepély alatt az Angyalvár melletti hid leszakadt, s 200 ember vesztette életét. A szent-anya mindnyájokat ünnepélyesen temettette el s a hídfenél kápolnát emeltetett, melyben a szerencsétlenül kimultak lelkeért évenként isteni szolgálat tartatott. A jubilaumi ünnepélyt nagyban emelte *sienai sz. Bernardin sz. ferencz-rendi tagnak szenttéavatása.* Ugyanazon évben Alfonz nápolyi király s a fiórenci köztársaság közt békét eszközölt; és most III. Frigyes is magát Rómában a császári koronával diszittetni kívánta. A pápa eleinte bele is egyezett, hogy mint elődjei, Rómában nagy ünnepélyességgel bevonulhasson; de Olaszthonban ezt többen ellenzették s a pápát rávenni törekedtek, a többi közti azt magára az Egyháziállamra is veszélyesnek festvén, hogy szándékát megváltoztassa. Minek folytán a pápa oda akart hatni, hogy a császár olaszthoni útját a következő 1452-ki nyárra halasztaná; de Aeneas Sylvius egy jeles tartalmu levelében megnyugtatta a pápát. Ennek következtében az aggodalomtól megszabadult egyházfő most már szívből óhaj-

totta „szeregett fiát, a királyt, átölelni.“ III. Frigyes mindjárt az 1452-ki év elején több ezer emberből álló sereg s a német főnemes-ség élén Olaszhonban termett; az Egyházi-államok határához érve, letette a pápának a szokott esküt, azután Rómában nagy ünnepélyességgel fogadtatott, portugáli Eleonorávali házasságát a pápa megáldotta s azután mindkettőjüket a mondott évi márczius 19-kén ünnepélyesen a császári koronával diszitette*) Ugyanazon napon kelt bullájában jelenti a pápa, hogy a nevezett hó 16-kán a császárt a lombardiai koronával diszitette föl, az illető érsek jogának föntartása mellett. Egy más ugyanakkor kelt okmányában hirdeti a császárra koronázást, egy harmadikban megadja neki az ugynevezett „*jus primarum precum*“-ot; egy márczius 22-kén keltezettben fölhatalmazza őt az osztrák herczegség törvényes örökölhetésére, ismét egy más bullában megengedi a császárnőnek, hogy *Eleonóra* helyett magát *Ilonának* nevezheti. Végre szintén egy bullában felhatalmazza a császárt, hogy a *szükség eseteiben a püspökök engedélye nélkül is róhat adót a papságra.*

De nemsokára a császárrali barátságos viszonya miatt V. Miklós kellemetlen érintkezésbe jött Osztrák s Magyarhonnal. Frigyes császár ugyanis az ifju László főherezag gyámnoka volt, ki nagyatyja után Osztrák, Magyar s Csehországokat örökölte; de azok rendei eme gyámsággal elégedetlenek voltak s a császár ellen kikeltek, úgy, hogy a pápa kiközösítés büntetésének fenyegetésével törekedett az említetteket engedelmességre bírni. De bulláit elvetették, őt magát higonyolták, követeit bántalmazták, s a császár ellen háborut kezdetek, kit is engedelkenységre kényszerítetttek. — Hazánknak nemcsak a császárral, hanem a törökökkel is meggyült baja s e vi-

*) Ekkor mondta el a császár egy a pápára vonatkozó álmát: „Midőn Bécsben tőlem mint követ elváltál, azt álmodám, hogy békében mentem Rómába s te megkoronáztál; csodálkozám: mert álmomban azt hívéim, hogy nem jól, nem érvényesen vagyok megkoronázva, mert ezt nem a római pápa, hanem a bolognai főpap hajtotta végre. Fölebredvén, nem törődtem többé az álommal; de midőn értésemre esett, hogy te kardinál s pápa lettél, ekkor megtörténhetők kezdtem hinni, amit álmodtam.“ (Gesch. der röm. Päpste, von einem kath. Geistl.)

szonynál fogva is nagy levelezésben állott a római székkal. Jelesen a *rigómezei veszteség* után is, mely 9000 magyar, 6000 oláh és 2000 idegen zsoldos, meg 34,000 török életébe került, *Hunyady János többször pénzsegélyért az apostoli székhöz fordult*; de a nagyszerű építkezések, egyházi s tudományos kincsek gyűjtésébe merült V. Miklós maga is pénzszükségben szenvedett, s azért inté levelében a magyarokat, hogy előbb országukban a békét s egyetértést helyreállítsák, a szerb és bosnyák fejedelmekkel úgy egyezkedjenek, hogy ezek a törökkel szövetségre ne lépjenek, különben kül elleneiket le nem győzhetik, és hogy lesz idő, midőn pénzzel és harcosokkal is segíthetendi őket. S valóban a pápának a belbéke megszilárdítását javasoló tanácsa nem is volt helytelen az akkori körülményeknél fogva, mert az országnak a csehektől sem volt nyugta. Midőn a császár az ifju magyar királyt, Lászlót, gyámsági fogságából elbocsátani nem akarná, a kormányzó s a *Pesten egybegyűlt rendek* V. Miklóst kérték fel, hogy igazságos ügyökben a császárnál közbenjáróul lépne fel: *„Esedezve kérjük Szentségedet, hogy méltatná apostoli figyelmére ügyünket, irák a többi közt. Most a többi közt csak három dolgot kívánunk Szentségednek apostoli gondoskodása s ótalmába ajánlani: választott királyunk kiadását, az ország határainak, melyeket Frigyes erőszakosan elfoglalt, odahagyását, s nádorunknak a római király méltatlan fogságából ki szabadítását; — kérjük Szentségedet a római király közbenjárói megintésére.”* E kérvény nem maradt eredménytelen, mert V. Miklós közbenjárására Frigyes hajlandónak mutatkozott az alkudozásra s egy napot tűzött ki, melyben mind a két fél követei *Pozsonyban* találkozáván, 1450-ki október 28-kán a császár és magyarok közt az egyeség megtörtént s fogságából a nádor is elbocsáttatott. De nagyon felindultak a rendek V. Miklós ellen, midőn ez *Bálint* pálos szerzetest, pápai követet s gyóntatót egy brevével Magyarországra küldötte, melyben a *dömösi prépostságot* pálos perjelséggé változtatván, ezt Bálintnak adományozta. *Az országtanács nem fogadta el a királyi kegyuri jogot sértő brevét s István királyi irodai főjegyző és sz. Tamás esztergomi prépostja gondviselésére bízta a dömösi prépostságot.* A mellőzött Bálint ennek következtében egyházi átkot eszközölt ki a pápától István ellen, ha a kérdésben forgó prépostságot át nem adja. E tárgy

most a pesti országgyűlésen szőnyegre hozatván, a rendek kijelenték, hogy *Bálintot be nem fogadják, s a pápának megírták, hogy az ország jogait sértetni nem engedik.* — 1448-ki jul. 10-kén megerősítette a lombardiai Jánoslovagok perjelségéhez tartozott *Castellaciói Mihály* visitatornak fölhatalmazó levelét, ki a Jánosrend s a magyar rendtársak ügyében küldetett a rhodusi nagymester által hazánkba. — 1448. jul. 22. meghagyja a nevezett látogatónak, hogy *Sorisi Jakabot* a perjelség birtokába juttatni segítse; ellenkező esetben azt a király és nagyok előtt kedvelt egyénnek adományozza. (Theiner II. 232—271.)

Azonban V. Miklósnak még sokkal szomorítóbb eseményekkel is kelle találkoznia. 1441-ki év elején II. *Muráth* meghalván, öt 21 éves fia II. *Mohamed* követé a zultáni trónon. Fiatalsága s sima szavai a bysantiakba oly elbizakodottságot öntöttek, hogy a latinokat s a Flórencben létrejött uniót nélkülözhetőeknek gondolván, az egység mellett buzgólkodó Gergely patriarchát elűzték. V. Miklós 1451-dik évi október 11-kén igen komoly tartalmu iratot intézett X. *Konstantin* (1448—1453.) császárhoz, melyben panaszkodik, hogy míg Nyugaton az uniói okmány mindenütt kihirdettetett, az a bysanti birodalomban nem történt; egyszersmind határozottan kijelentette, hogy Bysant csak úgy számíthat Nyugat segélyére, ha az uniót igazán elfogadja, az elűzött patriarchát visszahívja s a pápa nevét a *Diptychákba* iktatja. Ugyanazon időben törekedett a pápa a törökök által szorongatott János cyprusi király részére segélyt szerezni s erre a nyugati keresztény uralkodókat is felhívta, egyszersmind a Franciaországból begyűlt bucsupénzt is elküldte a királynak, hogy a *Nicosia* nevű erődnek falait felépíttethesse. De a zultán 1452-ki év elején a Bosporus európai oldalán egy roppant erős várat emeltetett, mely nagyatyja által az ázsiai oldalon állítottnak átellenében emelkedett, s miután így a Konstantinápolyba vezető ut egy részén uralkodott, az említett évi juniusban a háborút ismét megkezdte. Mint közönségesen a szükség idején mindenkor, úgy most is unió iránti hajlamot tanusítottak, vagy igazabban mondva színlelték a görögök, és ezért a pápa az említett évi nyáron vagy őszön *kiewi Izidor* kardinált küldte követi minőségben Konstantinápolyba, hogy az unió érdekében működjek. Az egyesülés

ugyanazon évi december 12-kén a *Sophiatemplomban* megis történt, minek jeleül közös isteni-tisztelet tartatott. De a görög alsó-rendű papság, szerzetesek s a világiak alsóbb osztályai az uniót ellenzeték, s a görög gyóntató-atyák anynyira mentek, hogy azoktól, kik az uniói istenitiszteleten jelen voltak, megtagadták a feloldozást, vagy nagy poenitencziákat hagytak s hiveiknek a legszigorubban eltilták az uniós papoknak szent áldozataira megjelenni, miután ők azokat érvényesen be nem mutathatják! Sőt, inték a betegeket is, hogy inkább szentségek nélkül haljanak meg, sem mint egyesült papok által láttatnák el magukat!!

Erre a székestemplomok egészen kiürültek; kiki önhaszna keresésén fáradozott s a fenyegetett haza megmentésére ki sem akart vagyonából áldozni. Ugy látszott, mintha az egész Bysant csak azért gyűjtötte volna kincseit oly iparral, hogy a törökök annál nagyobb és dusabb zsákmányokra tehessenek szert. Nem csoda, hogy V. Miklós haragra lobbant, midőn a dúsgazdag görögök a különben is szegény Olaszhontól kérték pénzsegélyt, míg ők honn nagy kincseiket gondosan rejtegették és dugdosták. A görögök ezen szűkkeblűsége, valamint az unió-ügybeni közmondássá vált hűtlenségök, a latinoakat tőlök egészen elidegenítette. S azért, midőn 1453-ki ápril 6-kán a törökök Konstantinápolyt ostromlani kezdték, s X. Konstantin a nyugatiakat ismét segélyre hívta fel, csak kevesen voltak hajlandók ezen ügyben segélyt nyújtani. Egyedül Genua, Velence s a pápa gyámolíták a szorongatottakat, más államokat és fejedelmeket is felhívtak, s minden gondjaikat a harcosok és hajók gyors felszerelésére fordították. V. Miklós Izidor kardinálon kívül még János ragusai érseket is a bysanti udvarhoz küldötte, s az általa felszerelt flotta parancsnokává nevezte ki. Fájdalom, ezen 20—30 hajóból álló flotta különféle körülmények miatt elkésett; de ha jókor jelenik is meg, a főváros elestét meg nem akadályozhatta volna; mert a török-haderő 300,000 emberből s 420 hajóból, tehát a görögökénél 20-szor nagyobból állott s vitézségök ezerszeresen is fölülmulta a görög harcosokat. S ez okozta, hogy *Nagy-Konstantin szent városa*, 1453-ki május 29-kén, a *híhetlenek kezeibe kerülván*, a bysanti birodalom, mely az említett Nagy-Konstantinnal, ki Ilonának fia volt, kezdődött, 1123 év múlva, ugyancsak Konstantin alatt, ki szintén

Ilonának fia volt, megszűnt. *Igy büntette Isten a görögöket szűkkeblűségök s szokszoros hűtlenségükért!* Egykoru írók mondják, hogy e szomorú esemény okozta V. Miklósnek nemsokára bekövetkezett elhunytát.

Pápasága utolsó évében minden erejét oda fordította, hogy Nyugat keresztény fejedelmeit Konstantinápoly visszafoglalására egy nagykeresztes-hadra bírja. E vállalatra ő roppant összeget akart ajánlani, a kardinálok s a többi papok jövedelmök tizedét ígérék oda s a pápa e hadjáratban résztvenni akaróknak különös bucsuengedményeket is hirdetett. A regensburgi s frankfurti (1454) birodalmi gyűléseken e célra a pápai és császári követek tevékeny működést fejtettek ki s a német fejedelmek tevékeny segílyt ígértek. Ugyanazon időben a pápa által küldött hirneves hitszónokok járták be az országokat, hogy az egész kereszténységet a szent-hadra felhívják. E lángbuzgalmu hitszónokok közt leginkább kiűntette magát az *istenfélő s tudós Capistrán János áldozár, sz. Ferencz rendjének örök disze, s Hunyady Jánosunk hőslélkü barátja*. E célra 1455-ben még Bécs-Ujvárosban is tartatott gyűlés; de azalatt V. Miklós 1455-ki márczius 24-kén 8 évi s 19 napi dicsteljes pápasága után kimulván, e hirre a keresztes-hadra vonatkozó intézkedés a következő évre halasztatott. De mindezen törekvés, s mi e tekintetben később történt, nem vezetett célra; mert Bysant a törökök hatalmában maradt, s van maig is.

Nagy dicsőséget szerzett magának V. Miklós, *hogy a tudományokat előmozdította; az ő meleg pártfogása folytán kezdettek ismét a classica tudományok virágzani, s e tekintetben ő volt a legfőbb Maecenas*. Nagy bőkezűséggel gyámolítá s segíté a tudósokat, kivált a hazájokból kimenekült görögöket. Tanszéket állított, tanodákat nyitlatott, a külföld tudósokat nyug- s évpénzzel látta el, megvette a görögök jeles iratait, a görög classicusokat latinra fordíttatta, Strabo s Homér fordításait házak, jószágok s aranyokkal jutalmazta. Igy Valla Lőrincz Thucydides fordításaért 500 tallért, Pevatti Polybius latinra tételeért ugyanannyit s Quarino Strabo fordításaért 1500 tallért kapott tőle. Philelphusnak az *Odyssea s Ilias* fordításaért Rómában egy palotát, egy derék uradalmat s 10,000 tallért ígért aranyban. Sz. Máté evangeliumát tartalmazó régi (némelyek szerint ere-

deti) kéziratért 5000 dukátot adott; Quintilián, Coelius Apicius s Porphyrius Horácra vonatkozó művei ő alatta fűdöztettek fel. Különböző országokból több mint 5000 Codexet roppant költséggel összevásárolván vagy lemásoltatván, elmondhatni, hogy ezzel tulajdonkép ő vetette meg a világhírű vatikáni könyvtár alapját. Emellett a szűkölködők segélyezésére mindig nyitva voltak kezei, a szerencsétlen családokat fölemelte s a szegény szűzek női erényének megmentésére azokat tisztességes kiházasítással örvendeztette meg. Európa egy fejedelemének udvarát sem lehet a pápaéval egybehasonlítani; az ő udvarában éltek: Manetti, Berninii, Aretin, Poggius (ki ekkor még nem írta meg Facetiáit) történelmi írók; Quarino, Aurispa János, gázai Theodor, Valla, Philelphus, trebisonthi Gergely, Rosellini építész, a nagy Alberti s Fra Angelico Fiesole, a fölséges festész. — Mit szólnak ehhez ama nyegle firkászok, kik folyton azt kürtölik, hogy a pápák csak a butaságot és sötétséget terjesztik? Nézzenek e nyomorultak körül a vatikáni világhírű könyv, irat, codex, képtárak s muzeumokban, milyeneket a cape-rape-féle elveket valló olasz kormány nem szerezni, hanem csak elrabolni tud! Nézzenek ott körül, és ha még a becsület és igazságról birnak valami kis fogalommal, kénytelenek lesznek megvallani, hogy nincs az az uralkodó-ház a világon, mely oly tömérdek szellemi kincset gyűjtött volna össze, mint ezt a pápák tették annyi századokon át. (V. ö. Zanelli: *Bibliotheca Vaticana*, Roma, 1857.)

E pápa ifjuságától fogva a munkához szokván, sok ideig a becses kéziratok lemásolásával foglalkozott; a tudomány egy ága sem volt előtte ismeretlen. Ő a tudósoknak tanácsot, a bölcseknek oktatást adhatott s Vasari mondja, hogy a művészek benne izlés- s tapasztaltteljes vezetőt találhattak volna. De ami leginkább a hirneves egyházfők ragyogó polczára helyezi V. Miklóst, kik szintén bökezüek s a tudományok előmozdítói voltak, mint ő, az, hogy kedves szellemi foglalkozásánál sohasem hódolt az alaknak s a vallásos érzületet és eszmét, melyeknek főre az apostoli-szék, sohasem áldozta föl. A római állam igen sok emléket köszön neki. Mig az orvietói, civita-castellana s narnii erődök emelkedtek, Civita-Vechia körfalazata is becses építkezéssel diszítettett, és Rosellini Viterbóban fűdőt épített, mely fényét s számos szobáit tekintve, a régi Róma fűd-

dőit idézte vissza az emlékezetbe. Számos nevezetes templom neki köszöni művészi fényét, s ő volt első a pápák közt, ki a sz. Péteregyház ujjaépítésére gondolt. A vatikáni palotát is egészen átalakítani akarta, de ebben őt a halál meggátolta. Udvarában a visszaéléseket megszüntette, igen istenfélő s önmaga iránt szigorú volt, mire környezetét s másokat is szép sikerrel buzdított. Az igazságot igen szerette, s a nepotismusnak még árnyékát is gondosan kerülte, *rokonaiul csak a tudós s jámbor férfiakat tekintette*. Platina szerint egyetlen hibája volt a hirteleni fellobbanás, mit azonban aztán többnyire igen megbánt. — Vatikáni sirirata szép fényt vet életére:

Hic sita sunt *Quinti Nicolai Antistitis* ossa,
 Aurea qui dederat saecula Roma tibi,
 Concilio illustris, virtute illustrior omni,
 Excoluit doctos, doctior ipse viros.
 Abstulit errorem, quo Schisma infecerat urbem:
 Restituit mores, moenia, templa, domos.
 Tum Bernardino statuit sua Sacra Senensi,
 Sancta Jubilaei tempora dum celebrat.
 Cinxit honore caput Friderici coniugis aureo,
 Res italae icto foedere composuit.
 Attica Romanae complura volumina linguae,
 Providit en tumulo fundite thura sacro.

Palatius szerint, *Aeneas Sylvius* emlékeül ezen siriratot készíttette:

Pontificis Summi *Nicolai* hic conditi *Quinti*
 Ossa cubant, liber spiritus astra colit.
 Aemulus ille Numae, pacem sibi praetulit armis
 Praetulit, et divis cantica sancta tubis.
 Miro idem studio ritus, cultusque sacrarum
 Curavit, mira denique sacra fide.
 Alter et Augustus dictus, *doctissimus ipse*.
 Excoluit, summa semper, et auxit ope.
 Extulit atque altae renovavit moenia Romae,
 Extulit ingentes, et renovavit opes.
 Saecula qui magni Jubilaei tecta sacravit.
 Caesareum rutilo cinxit et Orbe caput.

Qui scissum Ecclesiae pastor compegit ovile,
Ad suaque errantes claustra reduxit oves.

Fontos decretumai, bullái, levelei s egyéb iratai képezik életének főkvüföit. Életrajzát közlé titkára *Manetti Ineze*, egy másik pedig „*Vita Nicolai V. ad fidem veterum monumentorum*“ czim alatt 1742-ben in 4-to Rómában jelent meg. — Aeneas Sylvius: *Europa et historia Friderici III. Imperat.* — Antonini: *Hist. Florent. Chron.* — *Franciscus Philelphus*: *Epist. ad Calixt. III.* — *Poggius Florent.* *Orat. Panegy.* — *Raynald.* *Annal. Vitae Nicolai. V.* — *Platina, Zanotti, Manetti, Vespasianus, Palatius, Chmel, Horváth M., Sandini, Kolb, Burio, Hoffmann, Smets* stb.

CCXIII.

III. Calixt. 1455–1458.

V. Miklós halála után 1455-ki ápril 8-kán *Borgia Alfonz* kardinál választatott pápává szavazat-hozzájárulással. Ugyanis *de Celif Alain* kardinál és avignoni érsek észrevevén, hogy a szavazati többség *Bessarion* kardinál, a tudós és tisztes görög felé hajlik, e viharos szavakban tört ki: „*A latin egyháznak görög pápát adunk-e? s a könyv elejére új megtértet helyeziünk-e? Még szakállát sem vette le Bessarion s már fejünk lesz? mily szorultsága ez a latin egyháznak, mely méltó férfit nem talál, hacsak a görögökhöz nem folyamodik, s azt nem emeli fel pápának, ki a legközelebbi napokban még a római egyházat ostromolta? S a ki csak még most tért meg, a mi mesterünk s Krisztus seregének vezére lesz-e? Ine, a latin egyház szegénysége, mely a legfőbb apostoli székre méltó férfit nem talál, hacsak a görögökhöz nem folyamodik! De tegyétek, mi nektek tetszik, atyák! én s a kik velem tartanak, a görögnek megválasztásába sohasem egyezünk.*“ E felszólallás nem maradt hatás nélkül, mert a választó-testület szavazatának két harmada Bessariontól elfordulván, *Borgia Alfonz* emeltetett 77 éves korában az apostoli székre, ki magát *III. Calixt*-nak nevezé.

Az új pápa Spanyolhonban *Rativa* nevű helységben, a valenciai egyházmegyében ősi s igen tekintélyes családból vette származását, honnét 14-dik évében *Leridába* vonult s az itteni egyetemenél mind a két jogból tudóságra emeltetvén, egyszersemind a tudomány egyéb ágaiból felolvasásokat tartott. *De Luna Péter*, ki akkor a spanyol félszigeten, törvényes pápaul tekintetett, az említett városban kanonokká nevezé őt ki. Majd V. Alfonz aragoniai király tanácsosai közé vevé őt fel s igen szép sikerrel használá a nyugati szakadály maradványának megszüntetésénél. V. Mártonnali kibékülése után VIII. Kelemen ellenpápához küldé, hogy ezt az általa bitorlott méltóság letételére bírja. Miután Borgia Alfonz *de Foix Péter* V. Márton követe által támogatva 1429-ki július 26-kán ezen feladatát szerencsésen megoldotta, a törvényes pápa által a valenciai érsekséggel jutalmaztatott meg. Mint érsek is résztvett az állam fontos ügyeinek vezetésében, és névszerint az aragoniai s castilii királyok közt békét eszközölt. Nem kevésbbé törekedett ő az V. Alfonz s IV. Eugén közti surlódásokat is kiegyenliteni; miért is őt ezen pápa hálából 1444-ki július 12-kén a *négy-koronázott-vértanuról* czimzett kardinál-áldozárságra emelé. A becsérzet, jogszeretet s egyenesszívűség tilták őt a szakadárú fajult baseli zsinatra megjeleni, bár oly komolyan hívá is őt fel erre királya, kinek több évig hű szolgálatokat tett. Erényeinek egyszerűsége, ékesszólása s közmondássá vált önzetlensége, ékesíték őt, mint kardinált is. Szilárd s becsületes jelleme okozta, hogy a boszuvágyó király s ő közte meg hasonlítás történt, mely a király halálaig tartott. Midőn az aragoniai király arról értesült, hogy Borgia Alfonz a pápai trónra emeltetett, kérdést támasztott nála aziránt, hogy mily viszonyban leend most iránta, III. Calixt válaszul adá: „*Kormányozza a király államait, s hagyjon engem békében kormányozni az anyaszentegyházat.*” — Különös sajáttsága volt ezen pápának, hogy a jövő dolgokat is látta, s ezek megtörténésébeni hite, bizodalma rendithetlen volt. Így megválasztatása előtt több évvel megjósolta, hogy az apostoli székre fog emeltetni; de ezt környezői nem hitték, mosolyogva mondván: „*A jó öreg ur szokása szerint enyeleg!* Ugyanazt a szentéletű honfitársa, *Ferreri Vincze*, is megjósolá neki, kit 1455-diki július 29-kén a Boldogok tiszteletére méltatott. S ezen meg-

győződésben élve, mint kardinál megfogadta, hogy a pápai székre jutván, a törököket megalázza.

III. Calixt pápaságra emeltetését még a választás napján tudatta VII. Károly francia királylyal; azután a még előde által 1453. ban kibocsátott iratot, melyben a keresztény fejedelmek egyetemes keresztes-hadra hivatnak föl a törökök ellen, megújította s minden országba tekintélyes követeket küldött, *) hogy buzgó működésökkel a fejedelmek közti surlódásokat kiegyenlítvén, *mindnyájokat a kereszténység közös ellenének megtörése végett egy nagy-szerű hadjárat létesíthetéseire egyesítsék*. Számos keresztihirdetők, köztük *Capistrán János* s marchiai *Picen Jakab*, hires sz. ferenczrendi áldozárok, járták be Német, Francia, Spanyol és Magyarországot, mindenütt oda törekedvén szívet s lelket-indító szónoklataikkal, hogy a népek ezreit az említett célra pénzáldozatra, személyes részvételre vagy buzgó imára indítsák. A szent vállalat bármi módóni támogatóinak III. Calixt az egyház lelki kincstárából bőven osztogatá a bucsukat. *Ez időben lőn általánossá ama szép szokás a nyugati egyházban, hogy az imádkozásra naponként háromszor jel adatik.* A római Egyházi-államok templomai által felajánlott kincsekből pénz veretett, s az így előteremtett összegben a pápa egy flottát szerelt fel a törökök ellen, mely azoknak *Lajos aquilejai kardinál-patriarcha* vezénylete alatt sokféle és érzékeny károkat okozott. Ugyanazon időben a Spanyolhonból begyűlt pénzen egy más flottát is szerelt föl a pápa, melyet *Péter taragonai érsek* parancsnoksága alá helyezett s *Granadában* a saracenok ellen egy keresztes hadmenetet nyitott meg.

De III. Calixtnak az összes kereszténység érdekeért lángoló buzgalma, az egymás közt egyenetlenkedő s szűkkeblű fejedelmeknél semmi vagy igen csekély viszhangra talált. Követeik s leveleik

*) Magyarországon *Szécsy Dénes* kardinál s esztergomi érsek (1440 — 1465), Német- s Lengyelhonban, valamint a keresztes-sereg s a déli szláv népeknél az áldozatkész s kitartó erélyű *Carvajal*; Angolhonban *Cusa Miklós*, Franciaországban az avignoni kardinál, Portugállban *Alváro* silvessi püspök s Aragoniában V. Alfonznál mint Orator *Salerio János* működött. (V. ö. Müller: XV. 268.)

ugyan sűrűen érkeztek Rómába, hogy az új pápának szerencsét kívánjanak, de a közös érdekért tetteleg fellépni nem akartak. Csak V. *Alfonz s burgundi Fülöp vették fel a keresztet s a genuaiak tengeri hada már küzdött a törökök ellen.* De a hűtelen aragoniai király a törökök ellen fordítandó spanyol keresztes-sereget a genuaiak ellen vezette. *Németországban* III. Frigyes, mint mindig, tétlen s határozatlan maradt és V. *László magyar királylyal* (1444 – 1457) folytonos czivakodásban állott; a mainzi és trieri választó-fejedelmek s a püspökök a német egyháznak a bécsi egyezmény pontjai által biztosított szabadságait féltették és azért Carvajal által azt akarák kieszközölni, hogy a törökök elleni hadra rendelt egyházi tized nálok be ne szedessék. Ámbár a francia király eleinte kész volt a vállalatot támogatni, utóbb megtiltotta a *keresztes-bulla* kihirdetését, mert Angolhonnal ellenséges viszonyban levén, attól tartott, hogy a keresztes-had alatt az angolok országára törnének, és a párisi parlament a török-adó alóli felmentést kívánta; még a pápai vállalat felé hajló *orleánsi herczeg* is nem igen birta annak a francziákat megnyerni. Az angol király különféle mentségekkel állt elő, a portugál flotta pedig, a Sienában kitört s az aragoniaiak által gondosan táplált nyugtalanságokat hozván fel ürügyül, viszatért.

Azonban *ennyi átkos részvétlenség mellett is támasztott a Gondviselés a szent ügynek lelkes bajnokokat.* Ugyanis hazánk dicső *Hunyadyja s Capistrán János Isten szent szolgájának sikerült II. Mohamedet,* ki felfuvalkodottságában gyakran mondogatá, hogy „*valamint egy Isten van a mennyben, úgy egy uralkodónak kell lenni a földön*“, roppant seregével együtt Belgrádnál megalázni, 1456-ki július 22-kén. *Capistrán,* a hivek lelki üdveért buzgólkodó sz. *Ferencz* rendjének örök büszkesége, zászlót ragad, melyen a *Bold. Szűz,* hazánk védasszonyának képe ragyogott s lángszónoklatával gyűjtött kereszteseit Belgrád alá vezette, melynek megmentésétől függött nemcsak Osztrák-, Magyar- s Németon, hanem a keresztény Nyugat nagy részének sorsa is. De mily csekély erő volt a Capistrán szelleme által gyűjtött s összetartott 60,000 főből álló keresztes-sereg a 120,000 török ellenében! Capistrán azonban Istenben s az igaz ügy szentségében bízva, kereszttel kezében utat tör a keresztesek között s bátorságra lelke-

sítve kiálta fel: „*Legyetek kitartók férfiak! ti Jézus Krisztusért, az ő egyháza s a kedves hazáért küzdötök!*“ A harcosok szent lelkesedését bámulva, apostolnak, Isten angyalának s a Szenlélektől megszállottnak tartották őt. Majd gyalog, majd lovagolva járt be éjjel s nappal a sereget, bátorítván s lelkesítvén mindenütt s mindenkit, oly példátlan kitartással, hogy, mint ő maga írja, 17 nap alatt alig aludt hét órát. A török zultán mindig friss csapatot vezetett a rohamra; már a törökök kezében volt az alsó-vár s ennek árkaiban tölték az éjet is: de Hunyady kitört a Capistrán által végerőködésre tüzelt várőrséggel s égő szurokkal felgyújtá a törökök nagy-menységű rőzse-kötegeit, melyeket a rések kiigazítására hordottak a falakra s azokat a sürűen hullámzó ellenség tömegeire hányatta. Az így keletkezett zavart felhasználva, úgy megveré a törököket, hogy 40,000 maradt közülök halva a csatatéren, a zultán Drinápolyig futott, s a martalékká lett 300 ágyu, 23 hajó, számtalan fegyver stb. hirdette a magyarok győzelmének nagyságát. Így menekült meg ezuttal Belgrád és Magyarország III. Calixt, Hunyady s Capistrán szent törekvései folytán.

De e dicső győzelmet nem sokáig élte tul Hunyady. A táborban kiütött vészskór e nagy hősre is elragadt, kit a mult napok rendkívüli fáradalmai különben is kimerítettek. *Zimonyba* átvitvén, 1456 ki aug. 11-kén, életének 68-dik évében, utolsó diadalának hű társa s részese, *Capistrán János* karjai közt *a magyar történelem legnagyobb hőse, egyik legszebb, legtisztább jelleme, a vallásos, igazságos és nagylelkű honfi földi pályáját bevégezte.* Tetemei másnap kívánsága szerint a gyulafehérvári sirboltba vitettek végnyugalomra. Két hónappal később követte őt a halálban, a szentéletű, agg *Capistrán János* is, kit az életének alkonyán, Belgrád falai alatt hazánk védelmében kifejtett buzgalmaért honi történelmünk magasztalni soha meg nem szűnik. III. *Calixtus Hunyady haláláról értesülvén, kardináljaival együtt fájlalta annak elhunytát, emlékért Rómában nagyszerű gyászmisével dicsőítette, s őt fényes érdemeiért a „hit védelmezője“ disznévvél tisztelte meg s készen volt az irat, melyben őt királyi czimmal ajándékozandja meg, s a korona, melyet babér helyett homlokára tüzend. De a halál e kitüntetéstől őt elvonta. S így a történet az, mely nagyságát hirdeti, s az ihletett költők azok, kik*

tiszta dicsőségét zengedeztk. (V. ö. Budapesti Szemle, 1857. 9. lap.) — Midőn a hősnek fia, *Mátyás*, hazánk királyává megválasztatott, igen nehéz volt neki a külföldi trónkövetelők s a hazai zavargók ellen szilárd lábra állni. *Első volt ekkor III. Calixt pápa, ki őt az apostoli szék elismerésével megvigasztalta, ótalmáról s segedelméről biztosította. Laetare*-vasárnap utáni kedden kibocsátott levelében különös örömét fejezé ki az agg egyházfő Mátyás megválasztatásán, miért Istennek különös hálákat adott.

III. Calixt a *Belgrádnál* kivivott, s Isten különös segítségének tulajdonított fényes győzelemről Nyugat minden fejedelmeit azonnal tudósította s a szent-had folytatására ismételve felhívta őket; de ismét sikertelen maradt a felhívás. Pihenni nem tudó buzgalma most *Bosnia, Macedonia s Aethiopia fejedelmeihez fordult, sőt Syria, Georgia és Persia lakóit is meg akará a szent ügynek nyerni, és még Örményország királyának, a mohamed-hitű Usumcassan-nak is hirdeté a keresztes-hadak által Isten nevében Belgrádnál kivivott fényes győzelmet s őket támogatásra hívta fel. Ugyanazon időben egy bullát bocsátott ki a török uralom alatti keresztények védelmére s egy másikat azok ellen, kik a törököknek fegyvereket szállítottak, vagy a zsidókkal, kik a törököknek Nyugaton elömenetelén különösen örvendeni látszottak, közelebbi viszonyba lépnének.*

Ily üdvös, az összes kereszténység javára irányzott törekvések közt folyt le a tüzes és tevékeny aggastyán pápaságának első éve. A következő 1457-ki évben a keresztesek erős flottája szép sikerrel működött a törökök ellen; de minthogy ezek a Belgrádnál valott kudarczot megboszulandók, *Magyarországra rontani szándékoztak, az új veszélyt azáltal akarta a pápa elhárítani, hogy a III. Frigyes s V. László közti surlódásokat kiegyenlítvén, a törökök erőszakoskodó hatalmát derekasan ellensúlyozta. Azonban a fiatal magyar királynak halála az ügynek más fordulatot adott. De a hős Scanderbég. Albániának ura, előtérre lépett. Előre is látván III. Calixt, hogy a feldarabolt haderővel nem sokat lehet a törökök ellen lendíteni, harmadszor is felhívta a fejedelmeket, hogy jelölnének ki egy alkalmas helyet, hol ama módokról, melyek a célt legjobban megközelítenék, közösen tanakodni s az ellenséget azután egyesült erővel megtámadni lehetne. De a szenttörekvésű egyházfő ezen felhívása*

sem talált viszhangra. Különösen *Némethonban* az önző s szűkkeblű választó-fejedelmek azzal akarták a pápa üdvös törekvéseit népszerűtlenné tenni, hogy III. Calixt ellen hangosan panaszkodtak, mintha ő a török-tizedet saját kincstára javára sürgetné. Igen, ezen *gaz ürügyet használdk a lelketlenek, hogy magukat az egyház s emberi-ség érdeke követelte teher alól örök gyalázatokra kivonják!* De a pápa elleni vádat az aközben kardinálságra emelt *Aeneas Sylvius Apológiája* teljesen alaptalannak bizonyítván be, a rágalmazókat megszégyenítette.

Egyedül *Francziaországban* állott az atyjával meghasonlott *Lajos* koronaörökös a pápa mellé, ki azonban itt sem lelt eredményt; mert a *hatalmas párisi egyetem, hogy az ország magát a török-tized alól kivonhassa, egyetemes zsinatra hivatkozott, jól tudván, hogy azért ilyent tartani nem fognak. Angolhon a francziák s skótokkal* háboruban volt; *Svédhonban* VII. Károly épen akkor üzetett el s az új király, I. *Keresztély, Dánia fejedelme, előbbi ígéretéhez hűtlenül a többi kislelkű s önző fejedelmekkel tartott, kik a civilizatio közös ügyével mitsem törődtek. Olaszhonban* V. Alfonz még folyton ellenségeskedett a genuaiakkal. *Hazánk új királya, a belgrádi nagy hős fia, Hunyady Mátyás (1458—1490), ki III. Calixttól, kinek szeméi megint csak a törökök elleni főcsatátérre, hazánkra valónak irányozva, rég igen kegyeltetett, szomszédaival volt elfoglalva.* Az új cseh király *Podiebrad György* pedig csak tetette magát s ügyesen szőtt ürügyeivel ki tudta magát vonni a pápa kérelmének teljesítése alól; a *velenczések* gyáván kihúzták magukat a teher alól s csak maga Scanderbég állott ki a sikra. Így múlt el az 1457-diki év s egy része a következőnek. Az aragoniai királynak 1458-ki június 27-kén bekövetkezett halála új vitába keverte a pápát, mely csak ezen utóbbinak nemsokára történt elhunytával végződött. Ugyanis V. Alfonz egy fivért s egy IV. Eugén által törvényesített természetes fiát, *Ferdinándot*, hagyott hátra. Ennek Nápolyt kellett volna örökölni, amannak pedig Aragoniát s Siciliát; de a pápa megboszankodván a szószegő és saját hasznát vadászó Alfonzra, Ferdinándnak örökösödési jogát vonakodott elismerni, s 1458-ki július 12-kén kelt iratában kijelentette, hogy Nápoly a király halála után visszaesett az apostoli székre, mint régi hűbérurára, és ezáltal alkalmat adott

azon szemrehányásra, hogy *Nápoly koronáját unokaöcsének, Borgia Péternek*, ki már spoletói herceg s az Angyalvár kormányzója volt, *szándékozott kezére játszani*; oly szemrehányás ez, mely fájdalom! erkölcstelen s birvagyó unokaöcsei iránt tanusított egyéb eszélytelen kedvezései folytán, kik közül kettőt t. i. *Lenzuoli Rodriguót* (VI. Sándor) s *Mila János Lajost* ugyanazon napon kardinálokká nevezett ki, nagyon is megszilárdítani látszott.

Azon terve által ösztönöztetve, melyet *pápasága földadataul tüzött ki*, élte utolsó szakát is arra fordította, hogy a béke angyalát, honnét az eltávozott, oda ismét visszavezesse. A navarrai örökösödési versengést, a lyoni s roueni érsekek közti rangvitát, a florenci érseknek az ottani dömésekkel az urnapi körmenet miatti surlódását, kiknek ily szent járdalatuk pápai engedményeken alapult, bevégezni törekedett, miután fél évvel előbb a brágai érsek jogait a világi hatalom megtámadásai ellen erélyesen védelmezte. Átalában véve a harczy mozgalmak s komoly készülétek közt sem mulasztotta el III. Calixt az egyház jogaira s jólétére irányozni figyelmét. Erről tanuskodik a többi közt két bullája is pápasága első havából; az egyik a salzburgi egyházmegye papságának mentessége érdekében adatott ki, a világi hatalom tulkapásai ellen, míg a másikkal a spanyol-galiciai fejtelenségi és rablói garázdálkodásoknak akart gátot vetni. Az angol-egyháznak *Osmund* salisbury-i püspök személyében új szentet adott, valamint a főnebb említett *Ferreri Vinczén* kívül, *Ödön* angol, *László* magyar királyokat s *viterbói Rózát* a szentek közé írta. Egy bizottmányt nevezett ki, hogy a szerencsétlen *d'Arc Johannának*, az ugynevezett *orleánsi szűznek* pöriratait megvizsgálja. Ezen vizsgáló bizottság ítélete folytán, 1456-ki július 7-kén kijelentette, hogy *az az egély, haza s király védelmezésében mint vértanu végezte életét s megengedte, hogy ezen hösnőnek roueni sirjánál kiengesztelő ünnepély tartassék.*

III. Calixt 1458-ki augusztus 6-án *Urunk színváltozása ünnepén*, melyet ő egy évvel azelőtt a *Belgrádnál kivívott fényes győzelem emlékeul* az egész katholika egyházban kötelező ünneppé tett s a melynek *Officiumát* ő maga készítette, kimult élte 80-dik évében, miután Jézus egyházát 3 év, 3 hó s 29 napig oly nehéz idők daczára is áldásdusan kormányozta. Földi maradványai a vatikáni egyház-

ban elődeiéi mellé takarítottak el. Ő nagy-elméjű s mind a két jogban annyira gyakorlott volt, mint tán senki elődei közül. *Még élte végén is szóról szóra idézte a törvényeket.* Egy egyetemes keresztes-had létesítésére irányzott buzgalmát tekintve, kisem hasonlítható hozzá; ép oly nagy volt a *szegények iránti bőkezűsége* is. Az egyházak feldiszipálására, részint rövid pápasága, részint amiatt, hogy mindennemű jövedelmet a törökök elleni háborúra kelle fordítania, keveset tehetett. Csak az Aventin hegyéni sz. Prisca templomának s a roskadozásnak indult római védfalaknak kijavítása említtetik az ő pápasága alatt. Míg messze-kiható üdvös működésével a pápai méltóság tekintélyét nagyban emelte, több mint 50,000 dukátot hagyott hátra, mint mértékletességének s takarékosságának valóban ragyogó jeleit. Jellemszilárdságát s erényeit egyhangulag magasztalják kortársai, s rokonainak hibáit, melyeket ő, mint a felsőbb körökben rendesen történni szokott, kevesebbé ismerhetett, nem róhatja fel neki a történelem. Hogy Borgia Péternek akarta volna a nápolyi királyságot adni, ez csak Ferdinánd s követői által terjesztett hír volt, melyet is azért történelmi tényül venni épen nem lehet. Ő maga már mint püspök és kardinál a legszebb példáját adta önzetlenségének. Így a többi közt mint valenciai érsek több zsiros egyházi javadalmakat kaphatott volna commendaul, mi ezen időben igen divott; de el nem fogadta, hanem szorosan az egyház szelleme s törvényéhez ragaszkodva kijelenté, hogy *elég a vőlegénynek egy jegyes.* Jótékonyága nemcsak a szegényekre terjedt ki, kiknek leányait szépen kiházasította, hanem tekintélyes családokat is gyámolított, melyek rangjokhoz illőleg nem élhettek. A tudományokat kedvelte s előmozdította. Ő alatta ugyanis a barbárok Görögországot elfoglalván, s ott tüzzel-vassal pusztítván, hogy a görög-codexeket a végenyészettől megmentse, 40,000 arany-scudit áldozott. (Ld. *Assemani*: Bibliotheca Orientalis, Tom. I.) Ő jobb korra lett volna méltó s a nehéz időben is több tettekkel örökíti vala nevét, ha tovább élhetett volna. Nemsokára követé őt a sirba a szigorú-életű *Caprina Domonkos* kardinál s fermói püspök, ki, mint beszélték, egykor szemére merte volna lobbantani III. Calixtnak a nepotismust.

Az ő korában tartatott 1455-ben *János* rheimsi érsek elnökle

alatt, az egyházi fegyelem érdekében a *soissoni zsinat*, valamint 1457-ben az *avignoni*, Foix Péter kardinál s pápai követ vezérlete alatt. — III. Calixt leveleit közli *Raynald* (ad. ann. 1455–58. per integrum.) Nehány levele d'Achery-nél is előfordul (Spicil. Tom. III. edit. Paris. 1723. 796–894.), *Magnum Bullarium Romanum*, edit. Lugdun. 1692. Tom. I. 379–382., Aeneas Sylvius: *De creatione Culixti*, Theiner (II. 271–318., Szvorényi Mihály IV. 57–63. stb.

CCXIV.

II. Pius. 1458—1464.

Aeneas Sylvius a *Corsignánó* vidékén létező mezei jószágon 1405-dik évben született; a nemes ugyan, de vagyoni tekintetben már nem épen nevezetes s Sienából származott *Piccolomini* családhoz tartozott, mely közönségesen nagy férfiak bölesőjeül tiszteltetett. A Sienából elüzlött s szorult helyzetbe jutott család körülményei azt kívánták, hogy mihelyt *Bertalan* valamennyire megerősödött, atyját a mezei munkában segítse. És így növekedett ő fel 18 éves koráig anélkül, hogy a földmivesi munkára kedvet s hivatást érzett volna. A gyakran feltűnő, figyelmet gerjesztő éles-elméje, s a nagy könnyűség, melylyel a mezőn munkaszünet alatt a nyelvtant tanulmányozta, atyját végre arra indította, hogy a tehetségdus ifjut 1423-ban Sienába küldte tanulni. Hol legelőször is a költészeti és szónoklati osztályokat látogatá s már ekkor igen kedves olasz és latin költeményeket irt; azután jogot hallgatott. Buzgalma oly nagy volt, hogy alig aludt és evett. Szegénységénél fogva könyveket nem szerezhethetett, hanem a másoktól kölcsönzöttekből tanult, azokból kivonatokat készített; s így rövid időn az anyagiakban szegény ifju, dús ismereteket gyűjtött magának a tudományok különféle ágaiból. Végre ő maga is a sienai főtanodánál a legnagyobb tetszéssel tanította a jogot, ámbár tanárul rendszerint kinevezve nem volt. 1431-ben Sienában a háboru kiütvén, a főtanodát el kelle hagynia s ekkor kénytelen volt a baseli zsinatra utazó

Capranica Domonkos kardinált mint magántitoknok oda követni. Hol a fiatal, tehetségdus, de a világban tapasztalatlan Piccolomini az egyház-elleni párttal tartott. A IV. Eugént gyalázó kardinálok s a római udvart elhagyottak szavai nála hiteltre találtak. Ide járulnak még az egyetemek befolyása, melyek a zsinaton képviselve voltak, az egyházi s polgári jog két nagy férfja, *Pontanus* és *Palermitanus*, kik szintén az ellenzékhez tartoztak, mely oly hatalmas volt, hogy kisem tartotta tanácsosnak ellenmondani. Ezeket megfontolva, könnyen elgondolhatjuk, mint ragadtatott el az ár által Aeneás is. Ő tevékeny részt vett, urával az arrasi gyülekezetre ment, hol Francia s Angolországot valamint Burgundot, mint küzdő feleket kellett volna békességre birni. Ez alkalommal ismerni tanulta Belgium városait, átvitorlázott Skóthonba, megérintette Norvégia Partjait, beutazta Angolországot, ámbár VII. Henrik a szabad menlevelet megtagadta s a népség mint arrassi béketörekvőt szidalmazta. Nemcsak az egyházi érdekek melletti buzgólkodás, hanem még inkább a *tudományok iránti határtalan szomja vezette őt*. Az általa megírt utazását maig is birjuk. Baselbe visszatérvén, önállólag lépett fel s a zsinat mellett nyilatkozott. Az atyákat arra bírta, hogy a zsinat helyeül *Pávia* jelöltessék ki a görögökkeli értekezhetések végett; a zsinat titkára lőn, jelenvolt ily minőségben a 12 tagból álló bizottmány ülésin; elnökölt a hitbizottmány havi ülésein, képviselé az olasz nemzetet. A legfontosabb követségekkel bízták őt meg; ily minőségben háromszor volt Strassburgban, kétszer Konstanzban, egyszer Frankfurtban, azután Albert király udvaránál, hol ezen fejedelemmel a magyarokat kibékitette.

Ámbár világi volt s nézetei a polgári s egyházi pálya közt ingadoztak, mégis javadalmakat fogadott el a zsinattól, melyeket a kánonok szerint nem birhatott volna. Saját érdekeitől vezetve, nem akarta látni ilyenkor a választási visszaéléseket, s társait is arra vette, hogy a pápától megtagadott jogot ők maguk bitorolják. Jelenvolt az ellenpápa választása s megkoronázása szertartásainál, de csak mint zsoldáros, mert oly rozsol énekelt, hogy, ha mint ilyen egyszer föllépett, a zsinati atyák azon nyolcz napig is elnevettek. Az ellenpápa titkárává nevezé őt ki; de elhagyá annak pártját, midőn több köztiszteletben állott férfiú elfordult a baseli

ügytől. Midőn 1440-ben az Aachenben megkoronázott osztrák Frigyes a szakadárok nem tudák megnyerni az álzsinat s ellenpápának, egész Némethon semleges maradt vele. Ekkor Aeneásnak azon gondolat villant meg agyában, hogy ő nem törvényes uton jár, s azért jónak látta arról letérni. Különféle küldetések folytán III. Frigyes Aeneást ismerni tanulván, udvarába vette őt fel, császári titkárrá nevezte ki s mint *hirneves költő a császár kezeiből fogadá a borostyánkoszorút minden azzal járó kiváltságokkal együtt.* A császár mint legbizodalmasabb tanácsnokát igen kedvelé, s azért a legfontosabb s legnehezebb ügyekben mint követet s diplomatiiai ügynököt működttette.

Ezen uj állásban elveszté lassankint IV. Eugén iránti ellenséges indulatát s mint e kor több nagy emberei, például: *Cusa Miklós*, Aeneás is végre az előbb hevesen üldözött pápának legtevékenyebb hive s követője lőn. Ura III. Frigyes is, ki előbb semleges volt, mindig határozattabban nyilatkozott a törvényes egyházfő mellett s IV. Eugén meg a nemet fejedelmek közt, Aeneás tapintatos s ügyes működése folytán, létesült 1446-ban a *frankfurti* vagyis *fejedelmi egyezmény.* A vészfellegek, melyeket *heimburgi Gergely* s egyebek a pápa feje fölött összetorlasztottak, nemsokára elvonultak s így egész Némethon a törvényes pápát ismerte el. V. Miklós Aeneásnak az egyház körül kivivott fényes érdemeit megjutalmazandó, *triesti püspökké* nevezé ki. Hogy ezen tekintélyes széket elfoglalhassa, minthogy csak *alszerpap* volt, mely rendet a négy kisebbekkel együtt VI. Eugén kevéssel halála előtt 1447-ben, 42-dik évében, adta föl neki, a többi rendeket is gyorsan fölvette. Ezen uj méltóságában is jelentékeny szolgálatokat tett a császárnak, kinek kedvencz tervén serényen dolgozott s az 1448-ki bécsi (aschaffenburgi) egyezmény kötésében jelentékeny része volt, sőt annak terve egészen az ő tollából folyt. Ennek következtében, mint főnebb is említettük, a pápa némely jogokat ismét visszanyert, melyeket a fejedelmek egyezménye tőle elvont. Ámbár nem birta a milánói herczegséget, melyet *Sforza Ferencz* elfoglalt, a császár részére megtartani; de a cseh lázadást lecsendesítette s a császárrá-koronázást, valamint annak ugyanazon alkalommal portugáli Eleonórávali egybekelését illetőleg a szükséges előkészületeket megtette (1452.)

Midőn III. Frigyes a koronázás végett Rómába vonult, utközben így szólt Aeneás Sylviushoz: „Ime Rómába megyünk, nekem ugy látszik, hogy kardinál leszel, de itt szerencséd még nem állapodik meg, még főlebb fogsz emeltetni, sz. Péter széken ülendesz, de midőn e méltóságot elnyerended, vigyázz, meg ne vess!” Kevéssel előbb a sienai püspökségre emeltetett, hova családi emlék is kötötte őt, és egyszersmind II. Albert fiának, az ifju Lászlónak nevelésével is megbízott, ki azután Osztrák, Cseh és Magyarországot örökölte. 1456-ban III. Calixt a sienai püspököt a szent testületbe vette fel s emeléndi püspökké is kinevezé.

Az eddig mondottakból láthatjuk, hogy Aeneás Sylvius egész lelkével csüggött az egyház s állam érdekein. Vessünk most egy futólagos pillanatot magánéletére is. Aeneas, mint valami szigorú szerzetes, szerénységben, elvonultság s önmegtartóztatásban töltötte napjait s azért mindenki által tiszteltetett annyira, hogy kisem mert volna valami illetlen szót előtte kimondani. Azonban élte első szaka, midőn még nem gondolt arra, hogy egyházi pályára lép, nem volt minden megrovás nélkül. A zsinat, gyors belépése a nagy világba, melyet odáig kevesebbé tanult ismerni, az őt minden oldalról környező rosz példák s botrányok, őt is az erény útjáról letántorítván, a bűnére vonták. A pogány remek-írók tanulmányozása, kedves költői foglalkozásai, melyek ritkán végződnek mással, mint Ámor hálójábai kerüléssel, s Baseli követi utazásai mind befolyással voltak eltántorodására. Egy ily küldetése alkalmával *Straszburchban megismerkedett egy Erzsébet nevű angol nővel*, ki neki egy természetes fiat szült, s ezt atyjának, ki ezért neki szemrehányásokat tett, egy nem épen illő tartalmu levelében, gondjaiba ajánlja. A tilos viszony gyümölcse Flórencben neveltetett. Egyes levelei s költeményei is, bár a kellem s az antik vonzó formák alá rejtve, látni engedik némileg e szerelmi kalandot. Azonban kíváncs volt, hogy jobb s teljesebb kiadását bírná a tudós világ műveinek, mert az, *mely 1571-ben Baselben megjelent, a lutheránus tudórok által meg-hamisított*. Azután azt sem kell feledni, hogy akkor Aeneás még nem lépett az egyházi pályára, s világi korában történt botlását mint pápának felróni s beszámítani esztelenség volna.

Aeneás Sylvius III. Calixt halála után 1458-ki aug. 27-kén

II. Pius név alatt sz. Péter székére emeltetett, miről ő maga nekünk egy iratot hagyott hátra. A Conclavéban a roueni kardinálnak csel-szövényei meghiusultak; mert még élénken emlékeztek Rómában az avignoni pápák babyloni fogsága s a francia befolyásra. Azért, midőn *Etholt* terve meghiusultát látta, hevesen kiálta fel: „*Hogyan, ti egy Piccolominit, egy nyomorult, köszvényes költőt akartok pápává tenni, ki az egyházat a hitregetan törvényei szerint fogja kormányozni!*“ Valóban II. Pius nem mint valami közönséges, hanem mint a politikában minden elődeinél járatosabb, hirneves tudós s tapasztalatdus pápa lépett a trónra. Másrészt nem tagadhatjuk, hogy szép életét némely hibáival elhomályosította; de azoknak ama trónraléptekor már mi nyomuk sem volt, azok helyét a legtisztább, a legszentebb buzgalom foglalván el. A ki tehát őt gyalázni akarja, az tegye azt a fiatal világgal; mi itt mint pápával foglalkozunk, s *örülünk, hogy a katholika egyház barátai s ellenei is kénytelenek elismerni, hogy most a század szónoka, a pápák és császárok közege s minden nagy vállalatok lelke űlt sz. Péter székére.* Fáradhatlanul harsogott a gyöngye aggastyánnak hangja a világ legszélsőbb határaig; harczias szelleme s vallásos honfúsága mi nyugalmat sem ismertek. Midőn Demosthenes és Cicero a haza ellenségei ellen küzdelemre keltek, lelkesültségökben az ékesszólás szebb formáit mutatták fel, de érzelmeik II. Piusénál nemesebbek nem voltak. A pápa dicső érzelmei az övéiket annyira meghaladták, a mennyire az *egély s az emberiség üdve fölülmulják a politika törvényeit s a haza javát.*

Mindenekelőtt II. Pius oda törekedett, hogy mindazt, mit az előbbi években, névszerint a baseli zsinaton a pápaság ellen beszélt, irt s működött megsemmisítse, s egy visszavonó bullájában elvesse; minden egyház- s pápaellenes elveit kárhoztatta, s meghagyta, hogy a szakadár báseli zsinat tételeire s határozataira kiki a feledékenységg fátolyát vesse; kárhoztatta előbbi műveit is, melyek *ifjúi botlásának kifolyásai voltak* s kiközösítés büntetése alatt megtiltotta a pápa ítéletétől az egyetemes zsinatrai hivatkozást. Felhívta a hivatásokat s általában mindenkit, hogy *inkább higgyenek II. Piusnak, mint Aeneas Sylviusnak.* Most minden törekvéseit oda fordította, hogy a *pragmatica sanctiót*, melyben Franciaország 1438-ban a baseli alapelveket elfogadta, XI. Lajos eltörölje s az apostoli széknek jogait

az egyházi ügyekben tiszteletben tartsa. A király ugyan abba beleegyezett, de a parlament azt ellenezvén, az ügy nem hajthatott végre teljesen. Továbbá II. Pius a pápai székek anyagi támaszát, melyet az a nápolyi királyban birt a veszélyek idején, nemcsak föntartani, hanem szerződvény által is szilárdítani törekedett. A királynak a római szék iránti vazall-viszonyát egészen megújította s az országnak a római egyházrai visszaesését okmányilag elismertette az akkori Ferdinánd királylyal, ha ez férfi-örökös nélkül mulnék ki. E kiegyezkedés a francia udvart megsértette, minthogy annak létesültekor *anjoui Renatus* trónkövetelő tekintetbe nem vétetett. *Harmadik feladatul tűzte ki magának, egész Európát, mint egykor II. Orbán, a törökök ellen fegyverre hívni fel s így a kereszteshadak korát megújítani*; de sikertelen, mert a XV. században a valósi lelkesedés kora már nagyon letűnt.

Sienában több kardinált nevezett ki, e várost több épületekkel diszíté s miután súlyos betegségéből fölépült, onnét Rómába vette magát, hova ünnepélyesen vonult be. Itt a törökök által elűzött utolsó görög császár fivérét, *Palaeolog Tamást* szeretettel fogadta. A mantuai zsinatra történt elutazása előtt kevéssel a *bellehemi Bold. Szászról* nevezett lovagrendet alapította, melynek székhelye *Lemnos* s feladata az volt, hogy a törökök ellen a tengeren harczoljon. Elutazásakor egész Róma könyekre fakadt. Ezen útja alkalmával az elnyomott sienai nemességet pártfogása alá vette, a várost érsekségre, szülőföldét, *Corsignánót*, püspökségre emelé s atyjának egy siremléket állított a következő felirattal:

Sylvius hic iaceo, Coniux Victoria mecum est;

Filius hoc clausit marmore Papa Pius.

A pápa megjelent a zsinatra, de a népek kevés követőit találta ott. Az olaszok jó akaratot mutattak, a többi nemzetek nem követék példájokat. Az angol király kibujó ajtót talált, Némethon 40 ezer fegyverest ígért. A francia uralkodó képviselője, ki legutósó jelent meg, a király azon hideg válaszát tudatta a pápával, hogy előbb birodalma püspökeit s nagyjait egybegyűjteni s velők tanakodni szándékozik. *Hunyady Mátyás királyunk pedig, kit a pápa szintén meghívott a mantuai gyűlésre, követe által tudatá II. Piussal, hogy a kereszténység ügyének a császár által támasztott lázadás*

miatt nem tehet szolgálatot. A pápa, ki minden igyekezetét a hadjárat előkészítésére fordítá, nagy kedvetlenséggel értesült a történetekről; többi között, hogy egy párt a királyi trónt V. László halála után üresnek nyilvánította s annak rokonát Frigyes császárt, királylyá választották, s azonnal meginté a császárt, ne akadályozná a lázadók pártolása által Mátyás készüléteit a török háborúra. A pápa követét fölhatalmazta, hogy a pártosokat egyházi átokkal sujthassa, a fejedelmek közt pedig békét eszközöljön. II. Pius nem egy követé által oda működött, hogy a császár a magyarokkal kiegyezkedjék, de míg az megtörtént, elég sokat kelle küzdeni a királynak a fősvény s pénzvágyó Frigyesseel. Mátyás s II. Pius a törökök elleni ügyben számos levelet váltottak, s midőn a többi közt Mátyás a törökök szándékáról értesült, kik már *Jajczát* nagy faltörő ágyukkal kezdék lödöztetni, esengve kéré a pápát, hogy Európa fejedelmeit valahára a keresztes-hadjáratra birná a közös ellenség megalázására. *A pápa ez ügyben roppant sokat tett, de a fejedelmeknek nem volt kedvök a kereszténység védelmére.*

A lengyel királyt is felhívta II. Pius, hogy a poroszokkal békére lépjen; a szent-hadat Lithvánia, Gothia s Norwégiában is hirdette, *Caramán* ciliciai fejedelmet a hősie kitartásra tüzelte, a török zultánt a keresztény hit fölvételére intette s kérte, szóval mindenütt egyeséget akart eszközölni a nagy ügy érdekében, és *tobb egyetemet, Baselban akademiát állított.* Végre 88,000 emberre számítva még, érzékeny könyeket hullatott az oltárnál, és 1460-ki év elején elhagyá Mantuát. „*Erőnkön fölül működünk, irá Bessarionnak, és az egész világot betöltöttük kívánságunkkal.*” Nem kevesebb fontosak Olaszhon belső ügyeire s a kis római államokra irányzott fáradoimai, megőrizte nemzetiségöket s *megszilárdítá világi hatalmát, mely a római szék függetlenségének támasza.* Azért leküzdé annak legdühöseb elleneit, a folyton lázangó s hűtlen vazallokat. Ép akkor, midőn a zsinatot feloszlatta, *anjoui János* egy sereget vezetett a nápolyi királyság ellen s egész Olaszhon lángba volt borulva; *Campagna* a rablók által elpusztított, *Romagna* zsarnokai vetélykedtek a kegyetlenségben. Rómában is összeesküvést földöztek fel, melynek anjoui János s néhány kardinál voltak támasztói. Mégis visszatért II. Pius Rómába, *Skanderbéget* Ferdinánd támogatására előhívta s a francziák 1462-ben *Trójes* mellett megverettek, és a pápa is le-

győzé az Egyházi-állam elleneit. A *pragmatica sanctio* fölötti alku-
dozások Franciaországgal, szintén gátolák a szent-had ügyét.
Némethonban nem voltak a viszonyok jobbak, mint Castiliában,
szóval *egész pápasága nem volt egyéb, mint egy folytonos felhívás a*
háborúra, az egély s művelt világ rendeltetése ellenségének megalá-
zására, s ezen szent-háboru érdekébeni buzditás az általános béke s
egyességre. Emellett nem szűnt meg az egyház jogait védelmezni,
államának függetlenségét biztosítani. Miután II. Pius minden ki-
gondolható eszközt megkísértett a törökök elűzolásának meggát-
lására s hasztalan igyekezett a keresztény fejedelmeket a szent
ügynek megnyerni, még egy kísérletet tön, hogy a rettenetes ellen-
séget, kit fegyverrel le nem győzhették, az igazság pallosával meg-
hódíthassa. Mint már említettük, II. Mohamedet egy iratában (1461)
a keresztény hit elfogadására hívta fel, de siker nélkül.

És így II. Piusnak nem maradt egyéb hátra, mint ama két-
ségbeesésteljes kísérlet, hogy *ő maga álland a keresztes-sereg élére*,
melyet az ellenség ellen vezetend. A keleti keresztény fejedelmek
150,000 ember kiállítását ígérték; de az csak ígélet maradt. Nem
lehet mély megindulás nélkül olvasni 1463-ki bulláját, melyben még
egyszer felhívja a fejedelmeket a szent-hadra, tudatván velök, hogy
egy második Mózesként annak élére állani s gyöngye kezét az égre
emelni akarja, míg a többiek a hit s keresztény műveltség dühös el-
lenségével küzdenek. Mielőtt Rómát elhagyná, sz. *András apostol*
fejét, melyet a már említett Palaeolog Tamás vitt Rómába, elfogad-
ta, s a sz. Péteregyház főoltárán elhelyezte, azután visszavonó-bul-
láját kihirdetvén, hajóra ült s a keresztes-sereghoz vitetvé magát,
melyet a törökök ellen felszerelt. Az olasz hatalmak, s ezek közt
Velence is ígérték ugyan egy hajóhadat, minek következtében már
előbb tudtára adá *Mátyás királyunknak*, hogy e hajóhad júniusban
Anconából kiinduland; halasztaná tehát addig ő is szárazföldi had-
járatát. De az ígért hajók lassan gyűltek; leginkább késedelmes-
kedett Velence a maga gályáival. A pápa, bár betegen, maga is
Anconába utazott s *hogy a készülődést szüntesse, naponkint szelyle-*
székben vitetvé magát a kikötőbe. Végre megérkeztek a velencei ha-
jók is, s a pápa a hajó ablakához vitetvé magát, hogy a tengeri sere-
get, mint óriási törekvéseinek csakély gyümölcsét még egyszer

láthassa. A következő éj már tudatá vele, hogy napjai megszámlálvák. A legközelebbi napon a kardinálok körében erőteljes hangon mondá el sz. Athanáz hitvallását, a szent-hadat meleg pártfogásukba ajánlá, s bocsánatot kért tőlök, ha valamiben megbántotta volna őket. Mindnyájan térdre borultak ágya körül, s viszont kérék őt, hogy hibáikat feledje el s könyeiket az övéivel vegyíték. Még azon éjjel elkezdődött a halál-küzdelem. Egyedül a páviai kardinál volt nála; kihez a haldokló így szóla: „*Emlékeztessd testvéreimet a szent vállalat folytatásának kötelemére.*“ Azután a kardinált átölelve hozzá tevén még: „*Jól intézzétek, fiam, a dolgot s imádkozzáll éretem.*“ Ez volt utolsó szava. Miután Jézus egyházát 5 nap hiján 6 évig oly mély belátással, ritka tapintattal, apostoli buzgalommal s hősies önfeláldozással kormányozta, 1464-ki augusztus 14-kén kimult.

Halála ismét mindent annyira szétbomlasztott, hogy a keresztes-hadjáratból semmi sem lett. *Mátyás* ezalatt nagy buzgalommal készíté fel seregét s az olasz hajóhad kiindulását, valamint egyéb ígért segedelmek minél előbbi megküldetését ujabban is sürgette, *keservesen panaszkodván a pápának a hanyagság és gondatlanság miatt, melylyel Európa fejedelmei a kereszténység ügye iránt viselkednek.* De e levelek már halva találták II. Piust, s nem is érkezett más segedelme, mint ama 20,000 arany, melyet a pápa eszközlése folytán Velence, s azon 40,000 arany, melyet a haldokló pápa végrendelete szerint a kardinálok küldtek neki. De *Mátyás*, ki e pápától a törökök elleni hadra, 3 részletben, összesen 120,000 darab-aranyat kapott, mi ekkor roppant összeg volt, magára hagyatva sem veszté el bátorságát, szembeállani a sokszorta hatalmasb ellennel.

Mily magusztos s megható a hős aggastyán képe, ki korgyöngye s roskadt testét a kereszténység mellvédeül adja oda egy sereg élén, mely oly emberekből képződött, kik, mint koldusok, csavargók, nélkülözve a szükségeseket majdnem meztelenül jelentek meg a család-atyáknak Krisztus lakomájára felhívó szava következtén, míg a keresztény világ báróit, lovagjait s nagyjait a henyesség, élvezetvágy s egyéb gonosz hajlamaik, váraik dőzspalotáiban vagy a fejedelmek udvarainál visszatarták! Mily kép lehet megragadóbb, mint a jámbor s tudós pápae, ki haldoklása közben is még a gályákra veté tekintetét, melyeknek őt a Muhamed igája alatt nyögő Görögországba s Je-

rusalemben kellett volna átszállítani. II. Pius életéből a legnevezetesebb eseményeket, az akkor alig 20 éves *Raphael*, a sienai székesegyházban 10 fresco-képben örökitette. Ezek közt legnevezetesebb s legmeghatóbb az, *mely a haldokló pápát a gályákra irányzott tekintetével ábrázolja.* — Milyen volt e pápának alkata, kinek életét röviden vázoltuk?

Az ő, közönségesen barátságos érzetet mutató szemei a fellobbanás pillanatában a harag villámain szórták; feje lecsüggesztve ült rövid s vastag nyakán; haját a kor megöszítette s gyéritette, és egész külseje a szenvedés kinyomatát viselé. Idejét a főnforgó ügyek s tanulás közt osztá meg. *Egyedüli pihenését ama félórai mulatság képezé, mely a rövid s igen egyszerű, rendszeren a kertben elköltött ebédjére következett. Ilyenkor a művészet, tudomány s hit fölötti vitatkozásokot igen szerette.* A tavasz beálltával rendszeren a szomszéd vidékek fürdőire költözött, mint ezt egészségi állapota kívánta; de az ily helyeken tartózkodását s kirándulásait is igen szerette hasznára fordítani. Egy nevezetes helyet sem látogatott meg anélkül, hogy tapasztalatait s a látott nevezetességeket föl ne jegyezte volna. Felügyelete alatt számos épületek keletkeztek. Így a Vatikán szép lépcsőit helyreállította, Corvóban egy új kikötőt építtetett, a régit megnagyobbíttatta, *Sienát*, ahonnét nevezett sz. *Katalint* a szentek tiszteletére méltatta, valamint *Piacenzát* szép épületekkel díszítette, *Assisét* s *Tivolit* erős védtornyokkal véteté körül stb. Utazásai alkalmával is mindenkor kész volt a hozzá folyamodókat kihallgatni; sőt a fürdőkben is előadatul magának az ügyeket. Mindenütt környezék őt előadói, kik vele az ügyek fölött tanakodtak s a végzéseket írásba téve, azokat az illetők tudomására juttaták. Rendszeren *Lollius*, páviai kardinál s a híres történész *Flavius Blondus* kedves titkára környezék őt. Ez utóbbit annyira becsülte, hogy nagyszerű történelmi művéből egy rövidletet (*Epitome*) is készített.

Valamint érdemes rokonait emelte, úgy régi tanáraitól sem feledkezett meg, évpénzzel örvendeztette meg őket s közölök harmat igen kitüntetett. Barátaikt igen szerette s irányokban nyíltan nagy gyöngédséget tanusított. Egykor *Pfullendorffal* pillanatra meghasonlván, annak okát nyíltan megmondá neki: „*Őszintén meg*

kell vallanom, mi áll barátságunk útjában. Te a világon csüngsz, én attól visszavonom magam. Te a pénzt szereted, én azt mire sem becsülöm. Te nyers és belfuvalkodott, én pedig szelíd s sokkal közlékenyebb vagyok.“ Levelei a baráti viszony leggyöngédebb s legszebb nyilatkozataival telvék. — II. Pius kora leghíresebb államférfiainak egyike volt, azon kornak, melylyel az *európai egyensúly rendszere kezdődik* s valamint az apostoli székek hőse volt, úgy a kor, sőt az egész század nagynevű s szépszámu tudósainak diszpolczában tündöklött ő. Két világ vállpontján állott ő, az eltűnő- s kezdődőén. A középkor utolsó hősei, a *Hunyadyak, Scanderbeg, Capistrán, általa segélyeztettek s kitartó küzdelemre lelkesítették, míg ugyanazon időben a rabszolgakereskedés ellen erőlyesen tiltakozott.* A század ropant mérvű tudományos buvárlataiban részt vett, mely annyi felfedezésnek korszaka vala s méltán nevezhetni őt a *Renaissance* irodalmi mozgalmái fáradhatlan, sőt páratlan bajnokának. Ő költész, szónok, nyelvész, állambölcs, hittudós s író volt egyszersmind.

Azonban iratai nem mindig tüntették elő a keresztény eszmét, sőt volt idő, midőn azokat fegyverül fordítá a pápai méltóság ellen. De meg kell jegyeznünk, hogy ő oly időben kezdett írni, midőn az erények s finom szokások részint nem tiszteltettek, részint szűk körre voltak szorítva, s a nyelv is féktelen volt. Szabadabb iratai akkor kerültek ki tolla alól, midőn a papi pályára távolról sem gondolt. *A többi műveinek legnagyobb része az egyház s kereszténység védelmére íratott, melyek a legmagasztosb eszmékkal, messze kiható nézetekkel, a legtisztább morállal s politikával telvék, annyira, hogy elmondhatjuk, miszerint érett korában szerzett művei egészen keresztény szellemet lehelnek.* Ő az egély, tudomány, művészet s a *civilisatio* érdekeiért élt s halt meg, s ha világi, ifjúi korában némi szenny tapadt reá s irataira, bőven lemosta azt legragygóbb erényeivel, melyekre utóbb emelkedett. Művei közül rövidség okáért csak a következőket említjük: 1) *A baseli zsinat dolgairól Commentár*, két könyvben; 2) *Csehország történelme eredetétől 1458-dik évig*; 3) *Cosmographia* két könyvben; 4) *Európa történelme III. Frigyes alatt*; 5) *A római birodalom eredete s tekintélyéről III. Frigyes osászárhoz*; 6) *III. Frigyes által viselt dolgok történelme*; 7) *Némethon fekvése, szokásai s állapotának leírása*; 8) *Egyetemes vi-*

lággtörténelem; 9) *Az ő idején történt nevezetes dolgok Commentára*, XII. könyvben, melyet titkos irnoka *Gobellin* adott ki; 10) *Az ifjuság neveléséről*; 11) *Jézus Krisztus szenvedése*, Epos; 12) *Önéletírása*; 13) *Curiale és Lucretia*, ifjúkori műve, amely, mint nem tiszta regény fölött 409-dik levelében keserű szemrehányásokat tesz magának; 14) *432 egybegyűjtött leveleinek könyve*. Ezen művei közül több egyenkint is megjelent; levelei (melyeket teljesen nem birunk) 20 kiadást értek. Egy majdnem összes műveit tartalmazó kiadás Baselen látott világot. III. Frigyes császár történelme először 1685-ben *Straszburchban* adatott ki; földrajzi s egyéb történelmi művei 1699-ben *Helmstadt*-s 1707-ben *Frankfurtban* kerültek ki a sajtó alól. Nehány előbb ismeretlen iratait, névszerint a „*Dialogi de generalis Concilii auctoritate et gestis Basileensium*“ cziműt, 1762-ben *Kollár* adta ki (in *Analect. Vindobon. Tom. II.*) 1823-ban pedig *Fea Károly* Rómában egy kisebbszerű: „*Pius II. a calumniis vindicatus*“ czimű művében a következő, előbb szintén ismeretlen két dolgozatát hozta napfényre: *Epistola Retractationis*, melyet még mint triesti püspök írt; 2) *Commentarius de rebus Basileae gestis*, melyet szintén mint püspök írt. Minthogy mindkettő tulajdonkép visszavonó irat, *Fea* azon híres bullát is közli, melyben II. Pius minden előbbi hibás állításait s nézeteit visszavonja. Ezen bulla a zsinati gyűjteményekben s rövidletben *Raynaldnál* is előfordul. (V. ö. *Busze*: „*Grundriss der theol. Lit.*“ II. Theil. S 397., *Bibliotheca Latina* med, et inf. aet. stb.) Életrajzával többen foglalkoztak, köztük az egykoru *Platina*, ki azzal végzi II. Pius életírását, hogy tetemei Rómába vitettek s a vatikáni sz. András kápolnájában takarítottak el, hol következő rövid sirirat tanuskodott róla:

Esse hoc in tumulo Pium II.

Ne tu crede, Pius petivit astra.

Terris gloria nominis vagatur,

Praeterquam ossa nihil reliquit urnae.

Egy életrajzát írta az általa püspökségre emelt *Campanus* (ld. *Muratorinál*: Tom. III. P. II. p. 967. sequ.), egy másikat a szintén egykoru *Platina* (ld. In *Vitis Pontif.*); az újabb időben *Helwin* foglalkozott e pápa történelmének tanulmányozásával, kinek „*De Pii II. rebus gestis et moribus*“ czimű műve Berlinben látott világot 1825-

ben. V. ö. Hagenbach: *Erinnerungen an Aeneas Sylvius*, Basel 1840.; Scharpf s Dux: *Der Cardinal Cusanus*, I. S. 268—283.; Gieseler: *Kircheng.* II. 4. S. 121—145., hol II. Pius történelme igen avatottan adatik elő., G. H. Verdie, G. Pfitzer. stb. — Hazánkat érdeklő számos iratait közli *Theiner* (II. 318—398.); a magyar egyházra vonatkozó működését adja *Szvorényi Mihály* (IV. 63—69.)

CCXV.

II. Pál. 1464—1471.

II. Pius halála után, ennek végakarata szerint, a kardinálok Anconából Rómába mentek a Conclave megnyítására, melybe 1464-diki aug. 18-kán vonultak be s háromféle őrség tartotta fön a függetlenséget, gondoskodván a kánoni intézkedések szigoru megtartásáról. Az első püspökök képezték, kik az élet szükségéről gondoskodtak s minden külső összeköttetést elzártak; a második ügyvivők, a harmadik pedig katonákból állott. A Szentlélekrőli mise a kardinálok jelenlétében bevégeztetvén, egy arany-kehely tétetett az oltárra, melybe a szavazatok hanyattak. Három nap mulva azok többsége *Barbó Péter* sz. Márk kardinálára esett, ki *II. Pál* nevet vön fel. A választás előtt ő és a többi rangtársai a következő pontokra megesküdtek: *a törökök elleni hadjárat az új pápa által minél előbb eszközöltetni fog; minden harmadik évben egyetemes zsinatot hívand egybe; a római udvarnál a régi szigoru fegyelem helyreállítatni fog általa; az egyház javainak fönntartásáról gondoskodand; a szent-testületbe csak méltókat veend föl, annak tagjait 24-re szorítja, családja tagjának a kardinál-kalapot nem adandja; a szent-testület tudta nélkül mi fontos ügyben sem intézkedik stb.*

Barbó Péter egy régi nemes velencei családból származott, atyja *Niccolo* fényes állami s hadi méltóságokat viselt. Anyja *Polyxena* IV. Eugén pápának nővére volt. Velence kereskedelmi köz-társaság levén, az ily pálya a legtisztessé s legkeresettebbnek tartott s a fiatal *Barbó* is ezen életmódra volt szánva. Már hajóra vitte

öt atyja, hogy kereskedelmi tapasztalatok s ismeretek gyűjtése végett Keletre vitorlázzon, midőn nagybátyja IV. Eugén 1431-ben a pápai székre lépett, s így amaz utazás elmaradt. Legöregebb fivére Pál, ki különféle hivatalokban s ügyvitelekben magát igen kitüntette, sürgetni kezdé Pétert, ki már az első ifjuság korát meghaladta, hogy a tudományokra szentelné magát. Mások szerint meg IV. Eugén maga Ferrarába híván őt, jeles tanárok által képezteté. Tanulmányainak bevégezése után az említett pápa által bolognai főszerpappá, azután pápai főjegyzővé s cerviai püspökké nevezetett ki. Majd a pápai bizalomnak örvendő ajánlata folytán 1440-k. június 22-kén a „*St. Maria in Novella*“ czimű kardinál-diákonságra emeltetett. Ügyessége, kedves megnyerő modora s külsejénél fogva V. Miklós, III. Cilixt s II. Pius kegyeit is nagyban birta s jellemző reá nézve, hogy az utóbbi pápa által, az egész szent-testület kérelme folytán, sz. Márk kardinál-áldozárává mozdíttatott elő. Bármit mondjon is *Platina*, ki ezen pápa életét boszúból epébe mártott tollal írta meg, az egykoru írók korábbi életéből mi oly adatot sem említenek, mely reá árnyat borítana, sőt inkább magasztalják őt. Így *Canesius Mihály* egyházi jog tudora s kanonok ifjuságától fogva igen jámbor- s szeretetreméltónak festi őt, ki a kardinálok kérelmére vétetett föl az ő testületökbe. Ezen állása kötelmeit buzgón teljesítette; türelmes s ellenei iránt is szives volt; a reá bízott küldetéseket érett megfontolással s szép sikerrel hajtotta végre; különösen kitünt barátai s a szegények, valamint a betegek iránt tanúsított szolgálatkészsége. Oly részvevő volt, hogy II. Pius, mivel a nyomor látásán gyakran könyekre fakadt, „*Mater dolorosa*“-nak nevezé őt. Ezen gyönyörtü jelleménél fogva Róma átalános szeretetét birta, mit ellenei sem mertek tagadni. Mindenki szabadon járulhatott hozzá, s amennyire csak birta, mindenkin szeretett segíteni. A pápák szeretetét s kegyeit, kik alatt kardinál volt, inkább barátai s a szegények, mint saját javára, szeretete kizsákmányolni és őket szilárd kitartással szolgálta.

II. Pál az apostoli székre emeltetvén s ama pontokat, melyekre a többi kardinálokkal ő is megesküdött a választás előtt, revisió alá vevén, úgy találta, hogy azok életbe-léptetésével a pápa monarchiai hatalma oligarchiaivá változtatnék; az egyetemes zsinatok

folytonos ülésekből állanának, a keresztény világban a pápai hatalom mellett a zsinati tolná fel magát s így a baseli szomorú jelene-
tek folyton megújulnának. Ama pontok keresztülvitele által a pápai
hatalom alapjaiban rendítették meg, s azért kijelenté, hogy az
*egyetemes zsinat egybehívása nem a szent-testületet, hanem a pápát
illeti*. Minthogy a leghiresb jogtudósok is veszélyesnek állíták ama
pontok megerősítését, elveté azokat. Ez ugyan a római udvarnál
viharos s szenvedélyes roszalásra adott alkalmat, de a római nép
II. Pál koronázásánál igen élénk örömet tanusított. Főlemeltetésé-
ről a keresztény világot tudósítván, azonnal a kor legkiáltóbb szük-
ségre fordítá figyelmét s elődének nyomdokit követve, annak a
törökök elleni harczy intézkedéseit folytatta, bár nem oly ritka,
önfeláldozó buzgalommal, mert a fejedelmeknél mindenütt aka-
dályra talált, névszerint Némethonban. Ide járultak a Ferdinánd
nápolyi király részéről nyugtalanítások s a Rómában támadt párt-
mozgalmak, melyekkel nagyon meggyült baja. Keseríté őt a cseh
királylyali kellemetlen érintkezése is. Ugyanis a római udvar s
Podiebrad király közti viszonyt egész a szakadásig feszültté tette
II. Piusnak az 1464-ki június 14-kén kiadott bullája, melyben a
cseh királyt, *mint a katholika hit ellenségét* 180 nap lefolyása alatt
maga elé idézte. A nemsokára meghalt II. Piusnak utódja II. Pál
a cseh királyt Rómába idézte meg s ellene *Mátyás* királyunkat
hivta fel, hogy, ha a szükség úgy kíváuná, azt fegyverrel is enge-
delmességre szorithassa. Mátyás a fölhívást fontos okoknál fogva
elfogadta, s a többi közt így ír a pápának: „*A cseheknél sokkal erő-
sebb ellenségekkel szálltam én már szembe Szentséged s elődei ősz-
tönzéseire. Akár a csehek, akár a törökök ellen van tehát szükség,
készen áll Mátyás s vele Magyarország. Amennyire csak a magam és
országom ereje terjed, az mindenekfölött Szentségednek s az apostoli
széknek van és lesz örökké szentelve.*“ Ezen uralkodónk II. Pál
alatt is sűrű érintkezésben volt az apostoli székkal, mely őt minden
ügyeiben, dolgai, vállalatai, háboruiban s az említett cseh király
halála után Csehország elfoglalásában, melyre jogos igénye volt,
szó, intés, tanács és erélyes követek által támogatta. Különösen a
törökök elleni had folytatására roppant pénzüsszegeket küldött.
Igy egykor 7500, máskor 100,000, ismét egy alkalommal 100,000

arany-forintot küldött s a török háborúra adakozóknak teljes bucsut engedett. Majd ugyancsak a pápa követe *Noborella* a Moldvaország elleni táborozásból visszaérkező királynak *Egernél* ismét 50,000 aranyat kézbesített. 1471-ben *Gábor* pápai követ II. Pál fényes hódolatjeleivel érkezék Mátyás királyhoz. Tudniillik egy apostoli brevében a szent-atya a „*hitvédő*“ diszczimel tiszteelte meg a királyt; küldött emellett egy, *ő* maga által az apostolok fejedelmének sirján megszentelt kardot és sisakot, hogy ezek által a királynak a törökök elleni harczvágját még inkább élesztené s mentségül szolgálának az apostoli kincstár szegénységének, melyből neki ez alkalommal a pápa csak 18,000 arany-forintnyi segítséget nyújthatott a legközelebbi táborozásra. Mily nagy becset tulajdonított e jelvényeknek Mátyás, válaszában szavaiból, melyek az eddig is gyakorta kapott segélyről tanuskodnak, bőven kitünik, midőn így ír: „*Saepe collatam in me Apostolicae munificentiae gratiam, saepe conatus sum gratitudine consequi, atque ita excolere officiis, ut, quod ultro delatum prius accepi, post promereri viderer. Ad haec dum omnem curam, omneque studium praepararem, accessit novissime gratia omnem priorem exsuperans, in dono sacri ensis; — — Qua in re licet multa sint et magna, quae mihi clementia Santitatis Vestrae, tam dono ipso, quam sermone tribuit, tamen etc.*“ (Pray: *Anal. Regni Hung. Pars. IV. 69.*) — Ime, mily jótékony volt ezen pápának is befolyása hazánkra; de fájdalom! az ősi egyház s szent hitünk csufellenei, kivált napjainkban, igen is nagy gondot fordítanak arra, hogy a pápáknak oly ragyogó jótéteményei iránt sem tudjon hálás tiszteletre gerjedni azon ősök ivadéka, kik minden szükségükben s szorultságukban csak az apostoli széknél kerestek és találtak segélyt!

III. Frigyes császár az 1466-ki év vége felé zarándoknak öltözve 600 lovag kíséretében Rómába utazott, hogy a törökveszélyt illetőleg a pápával személyesen tanakodjék, mire a regensburgi s nürnbergi gyűlések is eredmény nélkül végződtek. Az e császár által alapított sz. *György lovagrendjét oly föltétel alatt erősítette meg II. Pál, hogy annak vitézei a törökök ellen hősieleg harczoljanak.* Sok keserűséget okoztak a szent-atyának a Franciaországgal alkudozások, a *pragmatica sanctio* eltörlését illetőleg. Ezt ugyan a

király nem ellenzette volna, de a parlament, egyetem s papság ellen-
vetették magukat. Ferdinánd nápolyi király tovább is jogtalan s
hálátlanságot tanúsító követeléseihez ragaszkodott, melyeket ő
egész a végsőig hajtott. II. Pál örömet átengedte volna e király-
ságot a francia trónkövetelőnek, hogy onnét békét nyerhessen, ha
ebben nem gátolja őt a *törökök közelgése, kikkel Ferdinánd benső
viszonyban állván*, e lépése Olaszthonban nagy zavarra adott volna
alkalmat.

Nemcsak kívülről nyugtalanított II. Pál, hanem saját ud-
varában is kelle kellemetlenségeket eltűrnie. Ide tartozik azon bo-
szusága, mely őt az ugynevezett *abbreviatorok* hivatali személyzeté-
nek feloszlata s megszüntetése alkalmából érte. E hivatal szük-
ségtelenné lön s több alácsusztatásokról vádoltattott. 'Mínthogy
Sacchi Bertalan, vagy írói nevén *Platina*, ki szintén a feloszlattak
közt volt, ezt igen zokon vette, a pápa ellen egy gyalázatos levelet
írt s lázított, miért börtönbe vettetett. E büntetésért Platina keserű
boszut állt II. Pálon a pápák történelmét tartalmazó ismeretes mű-
vében. Ahol a többi közt így szól: „*A tudományokat annyira utálta,*
hogy azok kedvellőit eretnekeknek nevezte, és azért a rómaiakat arra
akarta bírni, hogy ne engedjék meg tovább fiaiknak a tudományokkali
foglalkozást; elég nekik, ha írni és olvasni tudnak.“ Ezt azonban
többek, s névszerint *Kolber* is, merő rágalomnak tartják; hisz törté-
nelmileg bizonyos, hogy a kor legjelesebb tudósai, még pedig olyanok,
kik a hajdankor művészetében a legotthonosabbak voltak, görögök és
olaszok, általa nemcsak buzdíttattak a tudományokbani buvárkodásra,
hanem bőkezűleg segélyeztettek is. *Trapezunti Gergely, Gaza Theodor,*
Philelphus Ferencz, Campanus J. A., Flavius Blondus, s egyébek ta-
nuskodnak erről.

II. Pál igen szerette az építkezést, s hogy mily művészi ízlése
volt e tekintetben, mutatja a kormánya alatt épült sz. *Márk egyháza*
s *palotája*. Építész ezen épületek alapjaul a régi *Colosseum* köveit
használta s így a régi emlékek ekkor is pusztítottak, mit *Aeneas*
Sylvius így ró meg egy költeményében:

Tuus hic populus muris defossa vetustis,
Calcis in Obsequium marmora dura coquit.

Impia ter centum si sic gens egerit annos,
Nullum huic indicium nobilitatis erit.

E gyönyörű mű befejezésekor a szent-atyá népünnepélyt rendeztetett, melyet III. Frigyes császár s egyéb magas méltóságok is emeltek jelenlétökkel, kiknek egyike a Rómába menekült Palaeolog Tamás volt. Ugyanekkor időzött itt a törökök által elűzött *Scanderbég* s az *estei Borsó*, ki szerencséje virágában oly ünnepélyes bevonulást tartott, hogy a régi Róma diadalmeneteit is elhomályosítani látszott. II. Pál a keresztény hit hős védelmezőit nemcsak pénzzel támogatta, hanem Európa minden fejedelmeit megnyerni törekedett a szent ügynek. Követeit oda utasította, hogy lángbuzgalmu törekvéseikkel a békét mindenütt megalapítván, a fejedelmeket egy általános szövetségbe vonják a közös ellenség megalázására. Olaszthonban elérte a czélt, a surlódásoknak véget vetett s a kibékülést fényes ünnepély követte. 1467-ki Áldozó-csütörtökön fényes hála-istenizszteletet tartott s az *Agnus Dei*-nél a kardinálok, meg a hatalmak követeinek békecsókját fogadá. A velenczések egy flottát állítottak ki, melylyel a nápolyi király s a 20 pápai gálya egyesülván, a szövetséges tengeri sereg a törököknek jelentékeny veszteséget okozott.

Az uralkodó visszaéléseket egész erejével elnyomni törekedett. A római udvarnáli simonia ellen erélyesen lépett fel, az Egyházi-állambani hivatalnokokat hűtlenségökért szigoruan megfenyítette. Egy külön bullájában meghagyta, hogy az apostoli követek s tartományi kormányzók mi ajándékokat sem fogadjanak el az ételen s italon kívül, mit gyorsan elkölthetnek. Az egyházi javak elidegenítését megtiltotta s azoknak haszonbérbe adását három évre szorította. A csekélyebb jövedelmű kardinálokat a közpénztárból segélyezte s a szent szertartásoknál diszök emelésére használni szokott öltözküket ujakkal növelte, melyek őket az alsóbb praelatusoktól megkülönböztetnék. A Jubilaeumot minden 25 évben megtartatni akarta s pedig 1475-től kezdve. Ez változtatlan így tartatott is meg egész 1800-ig, midőn az egyház szenvedései e tekintetben is változtatást idéztek elő. II. Pál volt az első, ki azon gondolatra jött, hogy a várak parancsnokságát nem egyedül katona-rendűekre, hanem más alkalmas egyházi férfiakra is lehet ruházni, hogy így az

Egyházi-állam védhelyei a pápa souverain hatalmának annál jobban biztosittassanak. A pápai államok védelmére a todii, casciai s monteleonei erődöket építtette.

II. Pál magas, athletailag nagy testalkatu, s igen kedves, megnyerő, ékes arczu férfiú volt. Midőn azért Péter nevét a választás után (II.) *Formosus*ra akarta változtatni, erről lebeszéltek őt a kardinálok, a többi közt megjegyezvén, hogy ama nevet könnyen hiúságul rónák fel neki. Valóban ritka szépségű férfiú volt. — Életírói azt is följegyezték, hogy igen szerette a *régészetet* s Róma legszebb romjaiból igen dus *antik-cabinetet* állított. Ép így nagy ismerője volt a régi pénzeknek, melyekről az első tekintetre megtudta nevezni az uralkodókat, akik alatt verettek, anélkül, hogy a köriratot elolvasta volna. Pénzcabinetje igen kitűnő volt. — Mi az egyházi fegyelmet illeti, a legjámborabb pápák közé tartozik. Ő mondá: „A pápa sok dologban ember lehet; de ha arról van szó, hogy az egyháznak pásztor adassék, úgy angyalnak, ha pedig a szent-testület tagjainak számát kell növelnie, akkor Istennek kell lennie. Hiányzik nála a püspökválasztásnál az első, akkor ő istentelen, ki az egyházat meggyalázza, melyet egy tiszta jegyes helyett házasságtörőre biz, a ki, mivel minden érdemnélküli, nem egyesül az egyházzal. Ha a másik kötetlme (kardinálok kinevezése) ellen vét, akkor ördög ő, mert az egyház romlásán dolgozik, minthogy a szent-testület naponkint annak legfontosabb ügyeivel foglalkozik.“ Szintén ő mondá: „Az egyházi méltóságokrai kinevezéseknél nem kell hamarkodni, vagy a magas állásuak könyörgéseire s ajánlgatásaira hallgatni, hanem egyedül a személyek érdemei s erényeire tekinteni.“ Azért ezen gyönyörű nézetei s elvei által indítatva, többször a legkitűnőbb férfiakat a messze-távolban is erényeik jutalmul egyházi méltóságokra emelte, anélkül, hogy azok arra lépéseket tettek vagy csak legkevesebbé is sejdítették volna az előléptetést.

Mikép kedvelte a művészeteket s tudományokat, már érintettük; azokat előmozdította, de a pogányságtól megőrizni törekedett, s azért az annak hódoló tudósokat nem kegyelte. Épen az ő pápasága korára esik a könyvnyomda bevitele Olaszthonba. 1468-ban II. Pál engedélye folytán három német könyvnyomó települt le Rómában, miután már előbb a *subiagói kolostorban* a szerzetesek fölhívása

folytán három évig dolgoztak volna, és II. Pál támogatása következtén több, az európai könyvtárak meg az összes tudós világ által maig is igen keresett műveket adtak ki. — A nép részére nyilvános mulatságokat rendeztetett s e tekintetben bőkezűsége elhomályosította a régi római császárokat. Ő alatta, mint Palatius ekkép énekei, boldog napokat élvezett Róma:

Exultavit Roma viso Paulo:

Qui ipso aspectu Pontifex

Praealto corpore solus aequabat Petri solium.

Fabula pene est saeculum aureum:

Sub Paulo historia fuit.

Cum Roma ita abundaret annona;

Ut agros colere dedignarentur coloni.

Oly vidám kedélyű volt, hogy az akkor divó illem ellenére is fejedelmi személyek s kardinálok jelenlétében igen jóízűen felkaczagott, sőt midőn egykor a kardinálokkal együtt sz. Özséb bibornokához volt ebédre hivatalos, vidám arcczal, bejelentés nélkül jelent meg s a legutolsó üres helyet foglalván el, meg nem engedé, hogy valaki az ő kedvéért helyét elhagyja.

Jól tudván, hogy mily nagy benyomást tesz az, ha valaki méltóságához illőleg öltözködik, a kihallgatásokat mindig teljes pápai diszöltözetben, trónján ülve, fején a tiarával szokta tartani. Ezen utóbbinak feldiszipítésére nagy összeget fordított. *A triregnum mintegy 200,000 dukátnyi aranytól, drágakövek s gyöngyöktől ragyogott, és a gyönyörű alkatu, a ritka szépségű ember, ezen diszében a papság emberfölötti fölséges alakját mutatá. Hogy a jótékonyság s állása fényének emelése, az egyházak, Róma feldiszipítése s általában nagyszerű építkezései pénzt kívántak, ezt kiki beláthatja; de a ki őt fősvénységről vádolja, az II. Pál jellemét épen nem ismeri. Kegyes és igazságos volt. Még a nagy bűnösöket is szeliden büntette s meg nem engedé, hogy közülök csak egy is halálra ítéltetésék. Minden nagyobb ünnepeken többeknek visszaadá szabadságát, legritkábban a gyilkosoknak. Hasztalan adák elő neki a hatóságok, hogy a börtönökben mind olyanok vannak; legfőlebb gályákra ítélt őket s ilyenkor is azok parancsnokainak pénzt adott részökre s maghagyá, hogy velők keményen ne bánjanak. Midőn egykor jelenték*

neki, hogy nyilvánosan zúgolódnak a gonosztevők érdemlett halálos büntetéseinek elmaradása miatt, válaszul adá: „*Oly csekély dolognak tartod te, egy embert a halálnak adni át, melyet az emberi társadalom annyi fáradsággal s oly sok éven át megjobbitani törekedett s a melyet az Isten oly jeles és csodálatos alakkal látott el?*“

Bármennyire törekszik is Platina boszujában a derék egyházfő jellemképét eltorzítani, végre ő maga is megvallja, *hogy igazságos és kegyes volt.* II. Pál valóban kitűnő pápa volt, és kisem lépett volna fel ellene gáncsral, ha a korábani szép szellemek Scepticismusa s Pyrrhonismusa, meg a huszitai eretnekségek ellen oly apostoli erélylyel föl nem lép. *Különösen protestáns írók berzengnek ellene a huszita-tévelyek ellen tanusított határozottságaért.* De hisz az már náluk megrögzött szokás, a pápákat csak azért gyalázní, mert ők a katholika egyház fejei. *Pedig mindez hasztalan erőlködés, mert a legundokabb rágalrnak oroszlán- s tigrisfogaival sem képesek ama közel 19 százados sziklát, melyen, Jézus biztosítása szerint, a pokol kapui sem diadalmaskodhatnak, elrágni, s annak helyére csak a XVI. században keletkezett s emberi véleményen alapuló eklézsiájokat emelni.* Hogy II. Pál a pogány eszmék s tévelyek ellen küzdött, ez csak élete egyik dicspontját képezi s azért legkevesebbé sem méltó a gáncsra. Levelei, constitutiói maig is főnvannak, valamint a „*Tractatus de regulis Cancellariae*“ czimű nevezetes dolgozata. — Hazánkra vonatkozó leveleit közli *Theiner* (II. 398—428.), *Szporényi M.* pedig követei általi működését (IV. 69—70.)

II. Pál az 1475-dik évre kirendelt Jubilaeumot meg nem élte, mert már 1471-ki július 6-kán élte 53-dik évében szélhűdés következtében rögtön kimúlt, miután az egyházat 6 év, 10 hó s 26 napig, mint láttuk, oly dicsően kormányozta. *Halála napján még egy nyilvános Consistoriumban elnökölt.* A vatikáni egyházban temettetett el s a következő siriratot kapta, mely oly szép fényt vet életére:

D. O. M.

Paulus II. Venetus Pont. Max.

*E vetusta Barborum familia praeclaris naturae
dotibus*

*Avunculo Eugenio IV. non inferior; justitiae,
pietatis,*

Divinarumque Ceremoniarum cultor religiosissimus ;
Ecclesiasticae libertatis, majestatisque defensor
constantissimus ;

Praecipuo pacis servandae studio, et singulari
omnis

Generis munerum abstinencia, formidanda etiam
lege,

Magistratibus indicta clarissimus ; in principes
Munificentia, in pauperes misericordia insignis,
patrioque

More annonae copiam Urbi dedit ; Patrimonium
B. Petri

Erratis populorum indulgentissimi parentis affectu
Emendatis, et conservavit, et auxit : furentes armis
Haereticos repressit, et quod perdifficilem rerum
temporumque

Conditionem effici cum dignitate non poterat,
matura

Cunctatione feliciter saluberrimeque disposuit. Vi-
xit Annos 53, Mens. 10, dies 26.

II. Pál életrajzát megírták veronai *Gáspár s Cannesius*, ld.
Diarium Urbis Romae ap. Muratori III. 2. pag. 1139. *Querini, Cherubini*: *Bullarium Magnum*, I. pag. 365. *Philelph.* Epist. lib. I. ep. 35. ad Sixtum IV. stb.

CCXVI.

IV. Sixtus. 1471—1484.

A szokott temetési ünnepélyek után az akkor Rómában volt 17 kardinál a Conclavéba ment s ez alkalommal ismét a tisztes, bölcs, erénydus s nagylelkű *Bessarion* kardinálra esett a szavazatok többsége, ki azonban hajlott kora miatt a választást el nem fogadta, hanem oda törekedett, hogy *della Rovere* kardinál nyerje

el a szavazati többséget. Ez 1471-ki aug. 9-kén meg is történt; a választott ugyanazon hó 25-kén megkoronáztatott s a Lateránt birtokába vette. A pápai testőrség az utcákon, melyeken a menet haladt, kissé keményen nyomta a népet vissza s utasította rendre, minek folytán zendülés keletkezett, melyet azonban *Orsini* kardinál lecsendesített. Az új pápa IV. *Sixtus* névvel lépett a pápai trónra.

*Rovere egy lombardiai nemes családból származott s 1414-ben a Savona melletti Calle-ben született, hova szülői a nevezett városból a vészkor elől menekültek. Anyja egy látmánya s súlyos betegsége következtén sz. Ferencznek ajánlotta föl fiát, s ezen aggodalmát egy másik betegsége csak szilárdítván, annak daczára is, hogy a gyermekre a rend szigorú életmódját veszélyesnek mondták, szerzetessé lön az. E rendben oly szerencsés sikerrel tanult *Rovere Ferencz*, hogy a rendnek Genuában tartott általános gyűlésén, 20 éves korában mindenkinek bámulatára vitatkozott és szónokolt. Nemsokára *Páduában* elnyeré a bölcsészeti s szent hittudományokból az akadémiai rangokat; mely tudományokat azután nemcsak ott, hanem *Bologna, Pávia, Siena, Florenc s Perugia* városokban is köztetszésre adott elő. Egykori tanára Bessarion is gyönyörrel hallgatá a derék sz. ferenczrendi tudórt, barátjává lön s annak ítélete nélkül egy tudományos művet sem bocsátott napfényre. Mint hit-szónok is minden városban nagy tekintélynek örvendett. Rendjének főnökei mint segédet használák s annak egyik méltóságáról a másikra gyorsan emelkedett, míg végre a *szerzet generáljává* lön. Tudományos műveivel már II. Pius figyelmét magára vonta s annak közvetlen utódja alatt a szent-testületbe vétetett föl.*

IV. Sixtus mindjárt pápasága elején a törökök ellen állítandó *egyetemes hadra* fordította minden figyelmét, s nyíltan kijelentette, hogy ő ezen szent vállalatra nemcsak tekintélyes összeget kész áldozni, hanem, ha kell, a hit s keresztények védelméért vérét is áldozatul adja. Hogy az ügynek általános menetet adjon, a lateráni egyházban közzsínatot hirdetett, de minthogy a helyre nézve meggyezni nem tudtak, a keresztény világba gyorsan követeket küldött, hogy időt ne veszítsen. *Franciaországban Bessarion* nem fogadtatott kedvezőleg; a *Német, Magyar s Lengyelországba* kül-

dött *Barbó* követ fáradoalmait sem koronázta jobb siker; országgyűlések tartattak, melyek azonban szintén eredmény nélkül végződtek. *Spanyolhonban* Borgia követ hasztalan fáradozott; jól fogadtatott, de fényes ígéreteknel egyebet nem nyert. Az uralkodóktól így elhagyatva, IV. Sixtus 1472-ben maga szerelt fel egy flottát 24 vitorlával, melyet *Caraffa* kardinál parancsnoksága alá helyezett s kiindulása előtt ünnepélyesen megáldott. Ezen haderő a nápolyi s velencei flottákkal egyesülvén, a törököktől Attaliát s Smyrnát elvevé s azután *Caraffa* győzelmi zsákmánnyal terhelten diadalmenetben tartotta bevonulását Rómába. A rhodusi johanniták is visszaverék a törököt 10,000 embernyi veszteséggel. De ezen egyes csaták nem tarták vissza a keresztény név ellenségét az otrantói kikötőbeni megjelenéstől, hogy Olaszhont elfoglalja. A törökök a várost rohammal bevették, több mint 12,000 keresztényt leölték s a város érsekét darabokra vagdalták egy fáfűrészszel. Ez egész Olaszhont megindította. A pápa ismét egy tengeri sereget szerelt fel s Olaszhon államainak egyesült flottái a törököket visszatérésre kényszerítették. IV. Sixtus ezen hadi költségek fődőzésére elődjének értékes tiaráját s a pápai palota összes ékítményét pénzzé fordította.

IV. Sixtus 1472-ben 26 éves unokaöcsét *Riario Píttert* szintén sz. ferenczrendi szerzetest kardinállá s fiórenci érsekké nevezte ki s utóbb egész Olaszhon legatusává is előmozdította. De minthogy ez már 1474-ben meghalt, kegyeivel másik unokaöcsét *Riario Girolamot* halmozta el, kit Róma praefectusává mozdított elő, imolai s forlii herczegségekre emelt s utóbb az összes Egyházi-állam fölötti helytartóságot is reá bízta, valamint részére a nápolyi király természetes leányának, Máriának, kezét is kinyerte közbenjárásával. Ezen házassági viszonyt a politikai körülmények igényelték. Ugyanis az ő pápasága elején a római és nápolyi udvarok közt ismét egyenetlenkedés ütött ki. Ferdinánd erőszakoskodása oda vitte a dolgot, hogy a pápa kénytelen volt neki egész életére elengedni az évenkénti adót. Kárpótlásul megígére a király, hogy az apostoli széket s annak birtokait védelmezendi; a pápának évenként egy pompásan felnyergelt lovat küld annak jeleül, hogy Nápolyt pápai hűbérnek tekinti. Aközben IV. Sixtus intézkedéseket tett az előde

által 1475-re kihirdetett Jubilaeumra, annak erre vonatkozó bulláját megerősítvén. A Jubilaeum azonban az akkor egész Európában dühöngő harcok miatt nem volt oly látogatott, mint máskor. Az uralkodói házakból csak Ferdinánk nápolyi király, Charlotte cyprusi királynő, és a bosnyák király s királynő voltak Rómában jelen.

Azon időben, midőn Olaszhon folytonos harcok színhelye volt, a szent-atyá a velenceiek s fiórenciek ellen a nápolyi királylyal szövetséghez. A pápának és királynak sikerült a fiórenciek jeles hadvezérének ezek nagy hátrányára megnyerni. Azalatt a pisai érseki széket megürülvén, ezt a pápa *Salviati Ferencz*zel akarta betölteni; de a fiórenciek őt méltóságához jutni nem engedék, sőt párthiveivel együtt felakasztatták. Min a pápa még jobban elkeseredvén, a fiórenciek s a *Medici-ház* ellen, ezen utóbbi ellen a fiórenci házak egyik legkitünőbb tagját, *Pazzó Ferencz* pápai kincstárnokot léptette föl. De ez alkalmul szolgált Florencben a lázadás kitörésére, melyben a *Medici-ház* egy tagja 1478-ki ápril 26-kán megöletett s a lázadás Pazzó pisai érsek jelentékeny kárával végződött. Mint-hogy az ellenségeskedések szűnni nem akartak, IV. Sixtus a lázadás főnökeit egyházi átokkal sújtotta s városukat tilalom alá vetette. De a fiórenciak a papságot fegyverhatalommal kényszeríték az isteniszolgálatok végzésére; a pápai követet azonban bántalom nélkül bocsáták el. Egyébiránt a surlódások mindaddig tartottak, míg azokat XI. Lajos ki nem egyenlítette. Mire IV. Sixtus a fiórenciakkal békét kötött s őket megáldotta; de a béke nem sokáig tartott. IV. Sixtus ugyanis 1482-ben akarata ellen a fiórenciakkal s a nápolyi királylyal ismét háboruba keveredett, mely alkalommal *Rimini Róbert* pápai hadvezér a szent-atyát segítő velenceikkel egyesítvén seregét, a calábriai herczeg tartományából egy darabot elfoglalt. Mire a milánói herczeg elég merész volt a pápát egy közzsinnatrai hivatkozással fenyegetni, ha a Ferrarába beütött velencei szövetségeseit onnét ki nem vonja. IV. Sixtus erre föl is hívta a velencezéseket, de ezek a felhívásra mitsem adván, hódításait s pusztításait egyre folytatták. Látván tehát, hogy a velenceések előhaladása az egész Olaszhonra veszélyes leendő, még egyszer békére intette őket, s midőn erre sem hallgattak, kiközösítette s tila-

lom alá vetette őket. Végre ellenők az olasz fejedelmekkel szövetekezett; de mivel a szövetségesek megegyezni nem tudtak, 1484-ki aug. 7-kén a béke megkötöttet.

*Ezen egyházfő is igen élénk s sűrű érintkezésben volt Mátyás királyunkkal, kit a III. Frigyes császárral viszályában mint közbenjáró támogatott. Különösen jó szolgálatot tett pedig neki azáltal, hogy Csehországot neki ítélé, a császárt és lengyel királyt komolyan meginté, állanának el Ulászló s a cseh eretnekek pártolásától, hogy Mátyás a folyton veszélyesebbé váló török ellen fordulhasson; a cseh és morva rendeket végre egyházi átokkal is fenyegette, ha Mátyást királyokul elismerni vonakodnának. IV. Sixtus azoknak, kik hazánkban a törökök elleni háboru költségei fődözésére pénzadományyal járulnak, bucsut engedett, s ezzel is szép jövedelmi forrást nyitott Mátyásnak. De nagyon megneheztelt a pápára Mátyás, midőn az a modrusi püspök kinevezése által a királyi kegyuri jogot megsértette, s azért a Rómába küldött levelében a többi közt így fakadt ki: „Mi a modrusi püspökséget illeti . . . Ugy hiszszük, nem tenne ilyeket ő Szentsége, ha tudná, mily nagyon szívökre veszik az ilyfélét a magyarok . . . Hogy tehát erről világos tudomása legyen ő Szentségének, győződjék meg róla, hogy a magyar nemzet ama ketős keresztet, mely országunk czimere, inkább hármassá változtatja, mintsem abban megegyezzek, hogy a koronához tartozó főpapi javadalmak a szent-szék által töltsenek be. . . .” — E királyunkat a törökök elleni hadjárat költségei fődözésében igen jelentékenyen segítette IV. Sixtus. Így, midőn 1476-ban Mohamed zultán 400,000 emberrel ismét Magyarország ellen indult, IV. Sixtus Dominik aderiai püspök által Mátyásnak Budára csakhamar 93,000 db. aranyat küldött. — 1477-ben e pápától és Velenczétől kapott ismét 93,000 db aranyat. — 1478-ban, midőn Mátyás a pápát Mohamed szultán megfutamlásáról értesitené, a szent-anya dicséretekkel telt levelén kívül 200,000 darab aranyat küldött említett királyunknak. 1479-ben Mátyás Rangoni Gábor kardinált és egri püspököt küldte ismét segélyért a pápához. — 1481-ben Mátyás bevárta Zágrábban a neki ígért 50,000 db. aranyat. — E pápának több hirneves követő működött hazánkban. Ilyen volt *Bembó Márk* velencei patricius és kardinál, ki a többi közt, 1472-ben a pápa nevében megerősítette*

Vitéz János esztergami érseknek 1469-dik évben hozott azon határozatát, mely szerint *de Somberg György*, a pozsonyi káptalan prépostja, és annak e méltóságban utódjai, a lelkismereti és peres ügyekben mint helynökök működhetnek. — Ugyancsak a nevezett pápának követe, *Rangoni Gábor*, az ó-budai sz. Klára apácza apát-nőjének már előbb engedett ama kiváltságot, hogy „*igaz okból mindkét-nembeli, jó hírű és tisztességes társalgásu személyek, a nevezett monostor zárlatát átléphetik, csakhogy éjelre ott ne maradjanak,*“ 1477-ben megerősítette. — 1479-ben *aragoniai János* kardinál, — majd *Capharellus Prosper* főpap követi minőségben, aztán *Orsini Orbán* nuncius és 1482-ben Péter püspök, fáradoztak nálunk az apostoli szék részéről az egyház és állam jóllétének érdekeiben. (V. ö. Szvorényi M. IV. 70—77. — Theiner II. 428—493.) — Valamint egyebütt, úgy nálunk is oly ellenszenv uralkodott a görög szertartás szerinti keresztelés ellen, hogy pápai rendeletet kelle kiadni érvényességének elismerésére. Mint ez IV. Sixtusnak a magyar püspöki karhoz 1476-ban intézett szavaiból kitűnik. (Ld. Magyar Sion, 1867. V. 248.) — 1482-ki martius 19-kén IV. Sixtus megengedi *Beatrix* királynőnek, hogy „*tojásokat és más tejféléket ehetik a nagybőjtű és más napokon.*“ Ime, mily szigoruan tartották meg őseink a böjtöt, hogy pápai engedély kívántatott, ha valaki e tekintetben némi kivétellel akart élni. — Valamint II. *Pius* (1464. jun. 12.), úgy IV. *Sixtus* is 1473. ápr. 1. kelt iratában a kunokhoz térítőket rendelt s szabadságaikat újra megerősítette, hogy annál nagyobb buzgalommal terjeszszék az evangelium világát. Ime, tehát IX. *Gergely*, IV. *Incze*, IV. *Sándor*, IV. *Orbán*, IV. *Miklós*, VIII. *Bonifác*, XXII. *János*, VI. *Kelemen*, V. *Orbán*, XI. *Gergely*, IX. *Bonifác*, IV. *Eugén*, II. *Pius* s IV. *Sixtus* voltak azon pápák, kiknek oly igen szívükön feküdt a kunok megtérítése s polgárosítása. Mi nekik három századon át a szent s apostoli buzgalmu ferenczesek s dömések fáradozmai folytán valahára sikerült is. (V. ö. Tud. Gyűjt. 1833. VIII. 112—119.) Tanusitanak-e ezért némi hálás elismerést ama kun ősöknek hazánkban lakó ivadékaik? Vagy ők is, nem tartván többé a háladatosságot méltányos dolognak, együtt hápognak a többi ellenséggel az anyaszentegyház fejei ellen?

A történelemben járatlanok s a „*Calumniare audacter*“-féle elvet követők, IV. Sixtust arról vádolják, hogy *ama szerintők oly rémes hitnyomozást Spanyolországba bevitte. De mi a részrehajlatlan történelemhez folyamodva, daczára ama tömörnyomatuvá vált szólamnak, hogy a spanyol Inquisitio a római hitzsarnokságnak volt legyen szüleménye, határozottan kijelentjük és állítjuk, hogy az anyaszentegyház ártatlan azon vérré nézve, mely Spanyolhonban az Inquisitio által kiontatott. Hisz a pápák voltak azok, kik legcsekélyebb hajlandósággal viseltettek ezen intézet világiasítása iránt s annak korlátozását minden alkalommal megkisérték. Így már kezdettől fogva oly kevésbé volt IV. Sixtus pápa az új hitnyomozásnak királyi tervével megelégedve, s e miatt a római meg spanyol udvar közt oly feszültség támadt, hogy a két részről követek bebörtönöztetnének, és Ferdinánd Rómából minden alattvalóit visszahívna. IV. Sixtus engedett végre az erőszakoskodásnak és kiadá 1478-ki november elsején a bullát; de miután panasz emeltetett volna a szentszék előtt a sevillai első hitnyomozók szigorúsága ellen, 1482-ki január 29-kén ismét egy erélyes brevét bocsátott ki, melyben az előbbi bullát kicsikartnak nyilatkoztatja, fájdalmasan panaszkodik, hogy hozzá a király tervéről hamis értesítvényt küldöttek, és kemény feddés mellett tudtul adá a hitnyomozóknak, hogy csak is az uralkodók iránti tekintetből akarja ezuttal elmellőzni hivataluktól elmozdittatásukat. Hogy azonban a hitnyomozóknak ily kihágásait megakadályoztatná, ezen brevében továbbá azt rendelé: *hogy ezután többé már nem egyedül, hanem csak a megyei püspökökkel egyetértőleg léphetnek föl az eretnekek ellen. Ugyanezen brevében határozottan tiltakozik Ferdinánd- és Izabellának azon szándéka ellen, melynél fogva birodalmuk többi részeiben is ugyanazon hitnyomozást kívánták behozni, mint Sevillában; tiltakozását azzal indokolván, hogy ott már a régi, azaz: az egyházi és püspöki bíróságok léteznének; és midőn Izabella nemsokára a hitnyomozás eljárásánál a püspököknek ezen közbejöttét megkívánná szüntetni, IV. Sixtus csupa udvarias kifejezések között ismét tagadó választ adott.* — A szent-anya 1483-diki évben a spanyol hitnyomozásnak szigorát, mely iránti roszalását az azon évi febr. 23-ról kelt brevében minden tartózkodás nélkül kijelentette, avval igyekezett mérsékelni, hogy ezen időtájt *Don**

Inigo Maurique-t, a sevillai érseket, pápai fölszéki bírónak rendelé, a kihez föllebbeztethettek a királyi hitnyomozók ítéletei. Midőn azonban ezen enyhítési rendszabály is eredménytelen maradt, és a királyi hitnyomozók által tekintetbe sem vétetnék, akkor *a pápa elfogadá az üldözöttektől az önmagáhozi föllebbezést*, és az 1483-ki aug. 2-ről kelt bullájában kijelentette tüzetesen, hogy erre a sevillai érseknek adott teljhatalma megvetése által s különösen azáltal érzi magát kényszerítette, mivel némely vádlottnak meg sem engedtetett, hogy a pápai fölszéki bíróhoz folyamodhassék. Ugyanezen bullájában a pápa hatályosan és szépen inti a hitnyomozókat, hogy a tulságos szigortól óvakodjanak, az eretnekségből visszatérőket pártfogásába veszi, és bocsánatért folyamodik érettök, habár a kegyelem ideje már el is mult volna, és fölszólítja az uralkodópárt, hogy a töredelmes megtérőket jövőre vagyonuk nyugodt birtokában hagyja. IV. Sixtus számtalan föllebbezéseket fogadott el a spanyol hitnyomozók ítéleteitől, sok pereket megsemmisített, némelyek büntetését enyhítette, és szelidebb bánásmódot követelt azok számára, kik eretnekségüket megbánnák és arról lemondanának. Sőt *Krisztus könyörületességére kéré föl még a királyt és királynét is*, hogy eddigi, tévelybe esett alattvalóik irányában kegyesek és irgalmasok lennének. Hanem daczára mindezeknek a római egyház mégis kegyetlen és vért szomjuhozó! (V. ö. Religio, 1862. II. Félév. 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 12. sz.)

Ezen föllebbezéseket Rómába, Ferdinánd és később unokája V. Károly császár is meg akarták szüntetni s ezáltal sok kellemetlenségeket okoztak a szent-székeknek. „*Aki a hitnyomozók ítélete által terheltetve érezné magát, az forduljon a királyi igazságügyi miniszterhez, nem pedig a római curiához*“, ezt parancsolták az említett királyok; mert *ők a hitnyomozást kezdettől fogva állam-intézménynek tekintették. Mily szemtelenség kívántatik tehát ahhoz, hogy valaki a hitnyomozásra a római hitzsarnokság rossz nevét költsa. Igen, de „semper aliquid haeret.“*

Ama roppant pártolás, melyet IV. Sixtus a művészetek iránt tanusított, képezi tulajdonkép pápaságának legragyogóbb fényoldalát. Ő nem birt ugyan egy V. Miklósnak tiszta, finom izlése s ítéleti szellemével, de *oly erős, ellenállhatlan vonzódást érzett a szép*

iránt, hogy festészek, szobrászok, építészek udvarában mindig szeretetteljes fogadtatásra számíthattak. Ezen pápa minden művészi teremtményeinek a florenci eredetű *Fintelli Baccio* volt lelke. A „*Campo di Fiore*” nevű tért a Sixtus-hid erős ivézete által a *Janiculus*-sal összekapcsolá. A *Maria del Popolo* egyházat, *San Pietro in Montorio*-t s a Szentlélek kórodáját, melyet 1471-ben egy rettenetes tűzvész elpusztított, felépítette; a Vatikánt ama híres könyvtár épületével nagyobbítá, ugyanott neki köszöni eredetét a királyi terem (*sala reggia*) s a pápák szentélye, a róla nevezett híres *Sixtus-kápolna*, melyet *Ghirlandajo*, *Perugino* s egyebek műbecsű képeikkel diszítettek fel. A szép művészetek gyors kifejlését nagyban előmozdították a gyakori *Jubilaumok* is. Azonban, alig zárattott be az 1475-ben tartott *Jubilaum*, midőn Rómát a Tiber kiáradása s ennek folytán a vészkor is meglátogatta. Ekkor halt meg Rómában a híres tudós *Regiomontanus*, kit IV. Sixtus a *Kis-Dénesféle* (*Dionysius Exiguus*) *husvétii cyclus kijavítására* hívott meg az örök-városba. A vészkor oly iszonyuan kezdte pusztítani, hogy a szent-atyá kénytelen volt Rómát elhagyni. Elutazása előtt azonban az egész egyházra nézve behozta a Bold. asszony szeplőtlen fogantatása ünnepét, hogy ama szent Szűz esedezése által szüntesse meg a menyei Atya ama csapásokat, melyek Rómát s az egész kereszténységet szorongatják, s meghagyta az egyetemeknek, különösen a szeplőtlen fogantatás fölött hevesen vitázó dömések- s sz. ferenczieknek, hogy a haszontalan szörszálhasogató vitatkozásokkal fölhagyván, inkább az általa 8-dik decemberre tett „*Immaculata Conceptio*” ünnepét annál nagyobb áhítattal megülni igyekezzenek.

A sz. ferencziek s dömések sienai sz. Katalin bélyegedre vonatkozó, szintén igen heves vitáját elnyomni törekedett, s ugyanazokat szép kiváltságokkal látta el. Sz. Ferencz drága tetemeit meglátogatta s kezeivel érintette. Sz. Bonaventura kardinált és püspököt a szentek lajstromába írta s az egyház tudórainak diszes koszorujába vette föl, és Bernárd, Péter, Ottó, Accursius és Adiutus sz. ferenczi szerzeteseket, valamint Bono Jánost az ágostonrendi remetek szerzetéből, szintén a szentek tiszteletére méltatta. A régi ünnepekhez a már említett kivül még sz. Anna, József, s Ferencz ünnepeit adta. A paulai Ferencz által alapított legkisebbek s a mezülábos ágosto-

niak szerzeteit megerősítette. Hogy a kolduló-rendek egymásiránti féltékenységét s vetekedését elhárítsa, valamennyit ugyanazon kedvezményekben részesítette. — A Rota hallgatóit 14-ről 12-re szorította. Egész pápasága alatt 34 kardinált nevezett ki, mi tekintettel sem levén a baseli zsinatnak ide vonatkozó határozatára, s jóváhagyta a bold. Szűz tiszteletére már rég mondatni szokott ima-módot. — A keresztény hit terjesztésére is gondja volt. A *canariai szigetekre jeles dömés és sz. ferenczi igehirdetőket küldött s azokat a hit körül kivivott fényes érdemeikért igen kegyelte.* „E két rend, így szólt IV. Sixtus 1479-ben, harmadfél százados tapasztalás után, mint a gyönyörök édenének két fő folyója, az összes egyház földjét öntözé tanaival, erényei s érdemeivel, s azt napról-napra termékenyebbé tette; ez azon két seraf, kik a magasztos szemlélődés és anyagi szeretet szárnyaín minden földin tulemelkedve, szünet nélkül gyűjtik a szentegyház csüireibe a Jézus Krisztus drága vérével megváltott lelkekben tett tiszta aratás gazdag kévéit, az Isten dicséretének folytonos zengedezése s azon véghetetlen jótétemények hirdetése által, melyekkel az emberi nemet elárasztotta a legfőbb alkotó, ki az Isten. Ez azon két tárogató, melyekkel az Isten a népeket szent evangéliumának lakomájára hívja.“ (V. ö. Magyar Sz. Erzsébet thüringiai hercegnő Története (1207—1231. Irta Gr. Montalembert, a francia eredetiből fordította a pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája. Eger, 1862. Bevezetés, 36. lap.) — *Bazilovics János* moszkauai czárt, kora legnagyobb embereinek egyikét, kinek Oroszhon fényét köszöni, az egyházi közösségbe fölvette.

IV. Sixtusnak nevét halhatatlanná teszi, hogy a *vatikáni könyvtárt a tudomány minden ágából a leghasznavehetőbb könyvekkel s kéziratokkal gazdagította; igen szép alapítványt tett, hogy annak évi kamataiból a könyvtár örei fizettessenek, a koronkint megjelenő latin, görög s héber művek megszereztesse, s ama könyvtár hivatali személyzetének főnökévé Platínát tette.* E tudós II. Pállal bevégezvén a pápáról írott történelmét, e nagyszerű művét hálából IV. Sixtusnak ajánlotta, ki őt a börtönből kiszabadította. — Ő volt az *első pápa, ki ércz-betűkkel nyomott könyveket látott.* Ugyanis *Swynhem Konrád* és *Pannarts Arnold* mesterek 1472-ben általok nyomott művekből 300 példányt ajándékoztak a tanulóknak. *Lactantius Firminianus-*

nak „*Institutiones contra Gentiles*“ című művét 825 s Cicero leveleit 550 példányban adták ki. *S ezek voltak az első ércz-betűkkel nyomott könyvek.* Maga IV. Sixtus is nagy tudós s író volt. Egy sz. ferencz-rendi hitszónok egy templomi beszédében oly, nagy zajt támasztó, nyilatkozatot tőn, hogy *Krisztus feltámadásakor nem vette ismét fel minden kiontott véréét.* Ezen állítás heves vitákra adott alkalmat a dömések s sz. ferencziek közt; II. Pius hallgatást parancsolt, kinek utóda II. Pál alatt Rovere ezen vitakérdés fölött az utóbbi pápához egy könyvet irt, mely Rómában 1470-ben ivréten fatáblákba véssett betűkkel kinyomatott egy „*De poenitentia*“ című dolgozatával együtt, melyben *egy karmelitát czáfolt meg, ki tagadta, hogy az Isten mindenhatóságával egy elkárhoztatott embert üdvözíthetne.* Egyéb műveket is irt, mint például, egyet *az esetleges jövőről, s egy más nevezetes dolgozatában aquinói Tamás meg Duns Scotus műveiben véleményeket egybehasonlított,* megmutatni akarván, hogy azok csak szavakban különböznek egymástól. Mint látjuk, a *scholastica bölcsélet s theologia volt ama tér, melyen tündöklött*; de életrajzának névtelen írója, honnét ezen adatokat meritettük, magasztalólag említi, hogy *tanmodora* nem az akkori főtanodáknál közönségesen divó sophisticailag szörszálhasogató s elménczkedő, hanem *szabad s értelmes volt,* mint azt az igazság felderítése kívánni szokta. Midőn az apostoli székre emeltetett, előbbi egyszerű életmódján, foglalkozásain s elmélkedésein nem változtatott, miért a pápai palota inkább egy kolostorhoz hasonlított alatta, mint ezt Fleury is írja.

Ha a kegyesség, művészet s tudomány műveire tekintünk, melyekkel ezen pápa Rómát diszíteni akarta, csak sajnálkoznunk kell azon, hogy szomszédai által, kik az Egyházi-államokat folyton nyugtalaníták foglalásaikkal, háborukba kevertetett, melyekre ő épen nem adott alkalmat. Hogy ily körülmények közt inkább támaszkodhatott rokonára, mint idegenekre, ezt kiki beláthatja; általa kegyelt rokonainak csak is dicsőségökre válik, hogy hű örökösök által az Egyházi-államok belül a rablók, külről pedig az erőszakoskodó szomszédok megtámadásai ellenében megvédtettek s így a személy- meg vagyonzbiztonság is erős alapokra fektetett. IV. Sixtusnak a fiórenci lázadásban, a genuai s schweitzzi ügyben, valamint Nápoly, Franciaország s Milánó iránti viselete nemes s mélt.

tóság-teljes volt. Mily nagynek tűnik ő fel a franczia-nápolyi ligát illetőleg is, mutatja a franczia királyhoz intézett válasza is. Ép oly tisztán lép ő ki ama harczból is, melyet a velenczések *Riario Girolamóval* egyesülve *estei Hercules* ellen vívtak. És mégis mennyire gyanusítják őt azok, kik a pápák történelmét epébe mártott tollal szokták megírni! Halála után a rómaiak is, kiknek városaért csaknem föláldozta magát, méltatlankodtak ellene! — *A szűkölködők gyámolításában* *kisem volt bőkezűbb s nagylelkűbb nála.* Az általa *újra felépített Szentlélek kórodájában a lelenczgyermekeket saját költségén neveltetette;* és dusan kiházásította a szegény leányokat, ha férjhez menni akartak. Ezen kóroda maig is egyike a leghiresb, s tán az egész keresztény világban leggazdagabb, ilynemű intézeteknek. Az elszegényedett nemes családokat különös pártfogásával örvendeztette meg, azokat egy külön lakba vevén fel, hogy ott az ő költségén rangjukhoz illőleg éljenek. Mit nem tett ő Róma templomai, palotái, vízvezetékei s hidjai feldiszitására? Rómát oly ékes állapotban hagyta, hogy el lehet mondani, miszerint egész pápasága alatt nem tudott egyebet tenni, mint Rómát ékesítgetni, diszitgetni. Ha *Infessura* más alakban tünteti őt fel, ki ezen utálatos évlész s röpiratgyűjtőnek szennyes forrásait ismeri, tudja, mily hitelt érdemelnek a rágalom ama zajos nagymesterének szavai. *Egyedüli főhí-bája volt IV. Sixtusnak oktalán s tulzó kegyessége, miben annyira ment, hogy utóbb Montemirabile Jánost megbizta a fölöttei örökös-sel, hogy ugyanazon dologban ne tegye különbözd személyeknek ugyan-azon ígéretet és szivességet.* Innét eredt ezen reá vonatkozó közmondat: „*Tutti gli erano nepoti,*“ azaz: „*Minthogy kinek sem tudott valamit megtagadni.*“ — IV. Sixtus nem nagy-termetű, hanem igen szende s barátságos lelkületű volt, kinek társaságában mindenki jól találta magát. — *Mederus* szerint (de Bibliothecis, pag. 99.) IV. Sixtusnak Rómában véghezvitt legjelesebb tettei egy a vatikáni könyvtárban levő frescón következő versekben tartattak fön:

Templa, domum expositis, vicos, fora, moenia, pontes,

Virgineam Trivii puod repararis aquam.

Prisca licet nautis statuas dare commoda portus,

Et Vaticanum cingere, Sixte, jugum.

Plus tamen urbs debet. Nam quae squallore latebat,
Cernitur in celebri Bibliothecae loco.

IV. Sixtus, miután Jézus egyházát oly viharos időkben is 13 év s 4 hóig oly áldásdusan kormányozta, s e földön 70 évet, 22 napot s 12 órát töltött volna, 1484-ki aug. 13-kán élni megszűnt. Tetei a sz. Péteregyház főoltára előtt a következő sirirat alatt nyugszanak, melyben életének legfőbb mozzanatai említettnek föl:

Sixto IV. Pont. Max.

*Ex Ordine minorum, doctrina et animi magnitudine
Omnis memoriae Principi: Turcis Italia submotis,
Autoritate Sediſ aucta, Urbe instaurata Templis, Ponte,
Foro, viis, Bibliotheca in Vaticano locupletata, Juiblaeo
Celebrato, Liguria servitute liberata, cum modice et
Plano soli condi se mandavisset,
Iulianus Cardinalis Patruo B. M. majore pietate
Quam impensa fieri cauravit.*

Obiit ibid. sextil. hora ab occasu quinta anno Christi

1484. Vixit annos 70, dies 22, horas 12.

IV. *Sixtus életrajzának*, ki forrón szeretett szerzetének rendöltönyében, melyet mint pápa is gyakran viselt, kívánt eltemettetni, *forrásai*: Cherub. Bullarium Magn. Tom. I., IV. Sixtusnak 135 levele Martene legbövebb gyűjteményében II. 1476. Vita Sixti IV. ap. Muratori III. 2. p. 1053. Onuphr. Panv. Vit. Pontif., az igen óvatosan használandó: *Infessura* Diar. Rom. Urb. ap. Muratori, *Eccard. Corp. Hist. med. aevi* II. 1939. *Vollerranus Anthropol. Jacob. Papiens. Epist.* 489. Ang. Politian. com. conj. Pactianae, Neap. 1767. Raynald. an. 1471—1484, *Roscoe*: Medici Lőrincz élete stb. — E pápának a művészekkel érintkezése s építkezése részletesen közöltetik Gournerie Jenő „*Keresztény Róma*“ czimű jeles francia művében, melyet Müller Filöp németre tett át.

CCXVII.

VIII. Incze. 1484—1492.

IV. Sixtus halálakor Európa fejedelmei még folyton nagy egyenetlenkedésben voltak egymás közt, mert a békére felhívó pápák szavaira nem hallgattak. A conclave is viharos volt. Ahelyett, hogy a kardinálok legelőször is egy derék pápáról gondoskodtak volna, önmagokra gondoltak s több törvényeket alkottak, melyekre az új pápának meg kelle esküdnie. A többi között, elhatároztatott, hogy minden kardinál, kinek évi jövedelme nem tesz 1000 aranyforintot, havonként 100 aranyforintot kapjon. A szent-testület tanácsát a választandó egyházfő minden fontos ügyben meghallgassa, annak jogait s kiváltságait föntartsa, rokonait az Angyalvár, Civita-Vechia s egyéb szomszéd városok fölötti parancsnoksággal meg ne bizza. A városi hatóság is előállt s azt kívánná, hogy az új pápa a római hivatalok, javadalmak, apátságok, s perjelségekre csak született rómaiakat alkalmazzon. Csak miután ezekre a kardinálok mindnyájan megesküdték, fogtak a választáshoz. A 26 választó közül 14 *Barbó Márk* kardinálra szavazott, s midőn ez a pápai méltóságot el nem fogadá, egyhangulag *Cibó János* amalfi püspököt s sz. Cecil kardinál-áldozárát választották meg 1484-ki aug. 29-kén.

VIII. *Incze* nevet vőn fel IV. Incze iránti tiszteletből, ki földije volt. Sept. 12-kén megkoronáztatott s ugyanazon napon a szokott ünnepélyességgel a lateráni egyházat s palotát birtokába vevé.

Családja, mely eredetileg *Thomacellinek* nevezetett s Görögországból származott, mintegy 400 év előtt Genua s Nápolyban települt le. *Cibo* nevét a czimerébenei köteléktől nyerte. Midőn *Cibo János* 1432-ben e világra jött, atyja Rómában senator volt. Egy ideig *Alfonz* és *Ferdinánd* nápolyi királyok udvarában látjuk őt; azután V. Miklós testvérénél, *Fülöp* kardinálnál élt Bolognában. II. Pál a savonai püspökségre emelé, annak utódja pedig az amalfi püspök. Ugyancsak IV. Sixtus őt jámborsága s bő tudományosságaért megkedvelvén, házi főpapja, a *Dataria* tagjává s később kardinállá is ki-

nevezé. Ezen pápa igen alkalmasnak találván őt a követségre, ily minőségben gyakran alkalmazta s névszerint Némethonba küldötte, hogy a rég ellenségeskedő III. Frigyes császár s Mátyás királyunk közt békét eszközöljön s a nürnbergi birodalmi gyűlésen a pápa nevében elnököljön. *Panvinus* erényei, becsületessége s rendkívüli szeretetreméltóságaért magasztalja s megjegyzi, hogy általános szeretettetett és szelidsége s istenfélősége egész életén át diszíték őt.

A nápolyi udvarnáli alkalmazásakor, tehát mielőtt a papi pályára lépett volna, *egy nápolyi előkelő nővel házasságra lépett, melyből több gyermek származott.* Ezekből azonban még csak kettő volt életben, midőn atyjok a legfőbb egyházi méltóságokra emelkedett. Az egyik *Ferencz*, a másik *Theodordine* nevet viselt. Amaz Medici Lőrincz herczeg leányát veven nőül, a híres *Massa herczegi ház törzsatyjává* lőn.

VIII. Incze első gondjait oda fordította, hogy a keresztény hatalmakat béke s egyeségre bírván, azokat a közös ellenség megálázására, mely Konstantinápoly meghódítása után egész Európára nézve mindig fenyegetőbb állást vőn, egy általános szövetségbe vonja. Azért körlevelében felhívta az uralkodókat, hogy ezen ügyben hozzá követeket küldjenek a közös tanakodás végett. *Mátyás magyar királyt megintette, hogy a császárrali küzködése helyett győzelmes fegyvereit a törökök ellen fordítsa s az aragoniai királyt, Sicília birtokosát, felhívta, hogy ezen, a közeli vész által fenyegetett országról gondoskodjék.* 1485-ben az olasz fejedelmekkel elhatározta, hogy a törökök ellen 60 gálya állíttassék ki. — 1486-ban a lengyelhoni *Kázmér* országát pusztító törökök s tatárok ellen keresztes-hadat hirdetett. 1488-ban kivált a németeket, magyarokat, lengyeleket s cseheket törekedett a kereszt lobogója alá gyűjteni. Mig ő maga békét hirdetett, igen heves vitába keveredett Ferdinánd nápolyi királylyal, ki a törvényes adót vonakodott az apostoli székek beszolgáltatni. Midőn a király Rómát seregével ostrom alá vette, VIII. Incze ugyan vele egyeségre lépett; de midőn Ferdinánd a békeföltételeket áthágta, a szent-anya egyházi átokkal sujtotta őt s országát VIII. Károly francia királynak ajánlotta föl. Csak midőn ezen utóbbi intézkedéseket tőn Nápoly meghódítására, látta tanácsosnak Ferdinánd ismét alkudozni a pápával.

II. Bajazet fivére Zizim, ki atyja halála után 1489-ben a trónra magát felküzdötte, de öregebb testvérétől legyőztetvén, a rhodusi lovagokhoz menekült, s ezek nagymestere által a francia királyhoz küldetett, a pápának kiadatott, hogy őt a II. Bajazet ellen indítandó harczban használhassa. Hogy a pápa annak szabadságát vissza ne adja, évenként 40,000 aranyat küldött Rómába s azon lándzsát, melylyel állítólag Jézus oldala átszuratott. Minthogy a burgundi Rudolftól II. Henriknek küldött lándzsa, mint a birodalmi kincstárnak idáig egyik legbecsesb disze őriztetett, ezen ereklyék eredetisége fölött igen élénk vita fejlődött ki, melynek a tudós *Baronius* azáltal igyekezett véget vetni, hogy állítá, miszerint a németek lándzsájának hegye a keresztre feszítettésnél használt szegek egyikéből készült. Ugyancsak VIII. Incze pápasága alatt a római szent keresztről nevezett egyházban megtaláltatott a szent kereszt felirátának egy része. A török háborúval nagy elfoglalás, a Ferdinándi surlódások s a római nyugalanságok daczára is, melyek egy pápa alatt sem maradhattak el, az egész keresztény világra kiterjeszté figyelmét VIII. Incze. Angolhonban lecsendesítette a polgárháborút azáltal, hogy egy békeszerződvény folytán a *Plantagenet-házból* VII. Henriknek a yorki Erzsébet kezét szerezte meg. 1485-ben moszkvai Vazult a Liefland elleni hadakozásban megállította, mivel ama tartomány az apostoli szék ótalma alatt állott, s hogy ezen parancsának nyomatékot adjon, dán, svéd és norvégiai Jánost az említett herczeg elleni hadakozástól elvonta. Az osztrákherczegnek megtiltotta a bírói ítéleteknél a tűzpróba alkalmazását s emlékezteté őt, hogy a birodalom kánoni törvényei s intézményeihez szabja magát. 1484- és 1485-ben IV. Lipót őrgróf Osztrákhon védnökének szentté avatásával foglalkozott. A skót király s alattvalói közt a békét megerősítette s nunciusa által *Lüttichben* a polgári nyugalanságokat megszüntette. 1486-ban a választó-fejedelmek által Frankfurtban római királylyá választott *Miksát*, III. Frigyes fiát, megerősítette. Igen nagylelkűnek tünt föl VIII. Incze a francia király iránti magatartása által, midőn az a neki eljegyzett *Margitot*, Miksa leányát, megvetvén, a bretagnei herczegnőt, a ki Miksának ígérte kezét, hűtlenségre csábította s elvette. — Ferdinánd aragoniai királynak a mórok leküzdésére megengedte az egyházi

jövedelmek tizedét igénybe vehetni s *Granada meghódítása után* a „*Katholikus főlég*“ névvel diszította föl. — János portugáli királynak egy zászlót küldött, hogy azt a megtért congói uralkodónak ajándokul átnyujtsa. — A *varázslók és boszorkányok ellen*, melyekről akkor az egész világ ábrándozott, *szigorú rendeletet adott ki*, s az egyház ellenségei mégis mindenütt mint a legkegyetlenebb boszorkány-perek behozóját tüntetik fel, jól tudván, így is „*aliquid haeret!*“ — Ép ugy alaptalan azon állítás, hogy a norvégiai papságnak megengedte a bor-nélküli misézést.

VIII. Inczének főpásztori szava s gondoskodása a legeseke-lyebbre is kiterjedt. Rómában eltörölte ama kegyetlen kivégzéseket, melyeknél fogva a *nagyobb bűnösök a tarpei szikláról letaszítottak*, szigoruan megbüntette a törvények áthágóit, Rómából s általában az Egyházi-államból kiüzé az apró zsarnokokat s az utóbbit megszabadítá a rabló-hordáktól. A vagyon s személy-biztonság ellen vétőket, ha idegenek voltak, saját országaikba utasította, ha pedig saját alattvalói, börtönbe vetette. Főpásztori szavát követei Nigritia, Congó, Magyar s Csehországig vívék. Erélyesen lépett fel a husziták ellen, kik közül sokat visszatérített az egyházba. Angol, Skót s Irhon hallgattak szavaira, itt békét alapítván, amott meg az egyház jólétéről gondoskodván. András érseket primássá s Skóthon született követévé, és 1488-ban a *revali püspököt Észsak legátusává* nevezé ki, hogy a dán királyt alattvalóival kibékítse s egész Északot gondjai alá helyezze. Rómában a Ker. János fővételéről czimzett irgalmassági testvérületet megerősítette, kiváltságok s bucsukkal is megajándékozván. A halálra ítélt gonosztevők lelki elkészítésével is foglalkozott. — VIII. Incze gyöngéd alkatu, de egészséges s szép nővésű volt, ki ifjúságában kitűnő képzettséget nyert s igen bő tudományos ismeretekkel birt, miért is világi korában a nápolyi udvarnál nagy tekintélyben állott. *Hogy a Massa herczegház törzsatyjává lett fiát, megrovást érdemlőleg, gazdagította volna*, nem egyéb szemtelen hazugságnál, valamint az is, hogy új hivatalokat hozott be, csak azért, hogy azután azokat nagy összegekért elárulhassa. Az általa behozott hivatalok szükségesek voltak s azokra csak érdemes férfiak emeltettek. *Bármennyire igénybe vevék is a körkörülmények a pápai pénztárt s VIII. Inczét a legdrágább ékkö-*

vekkal diszitett tiara elzálogosítására is kényszeríték, mégis dusan gyámolította a szegényeket s szűkölködőket, kiknek olcsó s részben ingyen-élvezéséről gondoskodott. Azért is az előde által behozott ama szép szokást, mely szerint a nagyobb javadalmak elnyerésekor az illetők a szegények javára bizonyos összeget letenni tartoztak, ő is föntartotta. Hanem a pápák ily nemes tetteit az egyház ellenségei rendesen elhallgatják epével irt műveikben, nehogy valaki azokat olvasva hálás tisztelet s méltányos elismerésre induljon irántok. Csak rágalmakat hinteni s a ragyogó eredményeket agyonhallgatni, nem egyéb gazlelkűség s eretneki szemtelenségnél!

E derék egyházfő nemesszivűségéről tanuskodik az is, hogy a spanyol hitnyomozókat ismételve oda utasította, hogy a töredelmes vézeclőket titokban oldozná föl, hogy így mentek maradjanak a polgári büntetés s nyilvános megbecstelenítéstől. Valóban a pápának 1486-diki február 11-kén kelt parancsára 50, ugyanazon évi május 30-ki parancsára ismét 50, egy nappal később ugyanannyi, és egy negyedik, jun. 30-ról kelt breve által megint 50 eretnek oldatott föl titokban. Egy hóval később, 1486-ki július 30-kán egy ötödik rendeletet adott ki a pápa a titkos kiengesztelődés végett. *Fájdalom, az ily pápai kegyelemlevelek igen gyakran tekintetbe sem vétettek a spanyol kormány részéről; gyakran maguk a hitnyomozók által elsikkasztattak, vagy ezek oly gyorsan hajták végre ítéleteiket, hogy a pápai közbenjárás későn érkezett, vagy olykor egyszerűen megtagadták az engedelmisséget a pápának. S maguk az uralkodók mindent elkövettek, hogy a pápának az irgalmasság végetti beavatkozását meghiúsítsák, a főlebbezéseket megakadályozzák s a hitnyomozást az egyháztól teljesen függetlenné tegyék.* (V. ö. Religio, 1862. II. Félév, 4. sz. 26. lap) — És ha mindezek mellett is a spanyol Inquisitió véres eljárásait valaki otrombaságánál fogva a pápának akarja bűnül felróni, csak vastag tudatlanságát s nyomorult lelkét mutogatja!! — E pápa nevében mint követek Geréb László erdélyi püspök (1484.) s utána Angyal hortani püspök (1488.) működtek hazánkban, s ezen utóbbi Német, Magyar, Lengyel, Cseh s egyéb mellékországokban is. (V. ö. Szvorényi M. IV. 77—80. — Theiner II. 493—536.)

VIII. Inczének pápaságábóli emlékpénzek nagyobb s tekinté-

lyesebb tanúk, mint a kor néhány röpiratgyűjtőinek epébe mártott tollai s a történelem nagyon is tudja, mi volt e pápa az egyházra nézve, ki a békét s igazságot szerette s maga körül mindenütt áldást árasztott, mint *Platina* folytatója is írja, ki VIII. Inczét mint erénytiszta, mindenki által szeretett, szellemdus s mennyei jutalomra méltó fejedelmet festi. — Az ő pápasága alatt földözte föl 1492-ben a genuai eredetű *Columb Kristóf Amerikát*, s ugyancsak ő alatta mult ki 1490-ki april 6-kán reggel élte 47-dik évében *dicső Mátyás királyunk Bécsben*. Tetemei innét Budára, majd az urak kíséretében *Fehérvárra* vitettek s a Bold. szüz egyházának közepén takarítottak el. Utódja II. Ulászló (1490—1516) lőn. Mátyás királyunk halála évében sept. 27-kén VIII. Incze egy erős szélhűdés következtében 24 óráig öntudatlan állapotban volt s a kardinálok már utód-ról kezdtek gondoskodni, midőn a pápa orvosi segély folytán ismét magához jött. Ezután még két évig élt, de kívánt egészségnek többé nem örvendhetett. Végre halálát közeledni érezvén, arra a legépületesebben elkészült, s miután Jézus egyházát 7 év, 10 hó s 27 napig oly tevékenyen kormányozta, 1492-ki jul. 25-kén élte 60-dik évében élni megszűnt. Tetemei a Vatikáni bazilikában takarítottak el s egy érczből öntött siremléket állítottak neki. Ott nyugodtak földi maradványai, míg 1621-ben *Cibo Alberico* más helyre tette azokat s a következő siriratot készítette emlékül:

Innocentio VIII. Pont. Max. Aeternum monumentum: qui novi Orbis suo aevo inventi gloriam accepit: Regi Hispaniarum catholici Nomen imposuit: Crucis sacrosanctae titulum invenit. Lanceam, quae Christi latus hausit, a

Bajazete Turcarum Imp. dono obtinuit.

Albericus Cybo Malaspina Princeps Massae,

Ferentilii Dux, Marchio Carrariae etc. Pro-

nepos ornatius, augustiusque posuit anno

Sal. 1621.

VIII. Incze bulláit (19) közli *Cherubini Magn. Bull. fol. 1. 443.* Életét irták: 1) *egy névtelen kortanu*, in *Diario di Roma dall' anno 1481 al 1492 apud Murat. III. 2. pag. 1070—1108.*; 2) *Infessura István*: *Diarium Romanae Urbis*, ibidem, pag. 1189—1248; 3)

Onuphrius Panvinus, Platina folytatásában, s ezen müben: *Commentarius de Pontific. et Cardinal.*; 4) *Raphael Volaterranus* in Geogr. lib. XXII. Jac. Volater. Diar. Rom. 1474—1484. ap. Muratori XXIII. p. 86. *Angelus Politianus*, *Foliet* s *Fieschi* diésbeszédei, (cf. Sagittar. Introd. in hist. eccl. I. 697.) Különösen említendő: *Vialardi vita d'Innocenzo VIII.* Venet. 1613. fol. *Gesta Pont. Rom.* III. 685—704. *Bayle* Innocent. VIII., *Joly*: *Remarques sur le diction.* Bayle. Cf. *Lorita* lib. 20. c. 64. A boszorkányokra vonatkozólag lásd *Görres Mystikáját*, melynek első kötetében e tárgy tüzetesen előadatik, stb.

CCXVIII.

VI. Sándor. 1492—1503.

Már a VIII. Incze fölött mondott sirbeszédben arra figyelmezteté *Leonelli* kardinál a szent-testületet, hogy gyorsan gondoskodjék utódról, minthogy Róma oly állapotban van, melynél fogva minden perczen a legroszabbat várhatni. És valóban ugyis volt. A nép lázadást támasztott, a dusak házait kifoszták, a hatósági személyek elhagyák állomásaikat, és midőn a Conclave, megnyitott, a Vatikánba fegyveres csapatokat kelle rendelni, s a palota bejáratánál ágyukat föllállítani, hogy a lázangók ellenében a választók biztonságban legyenek. A választás *Lenzuoli Roderich* valenciai érsekre s kardinálra esett 1492-ki aug. 11-kén, ki mint pápa VI. Sándor név alatt ugyanazon hó 26-kán megkoronáztatott. Ő *Valencia* egyik legtekintélyesb családjából vette származását, atyja *Lenzuoli Godfrid* tekintélyes spanyol lovag, s anyja *Borgia Izabella* volt. Anyai részről nagybátyja, III. Calixt név alatt, a pápai trónra lépén, ez idő óta anyja családi nevéből *Borgia Roderich*nek hivatta magát. III. Calixt Rómába hívta e szép tudományu rokonát, s előbb valenciai érsekké, azután kardinál-diákoná s utóbb a római egyház alklorlátnokává mozdította elő. IV. Sixtus alatt előbb albanói, utóbb portói püspök lön; majd mint követ Spanyolhonba utazott, de a

körülményeknél fogva fáradoalmait nem koronázta siker. Olaszthonba visszatérvén, 22 szavazattal a mondott évi napon pápává választott, mely eseményt a rómaiak nyilvános játékokkal ülék meg; a *Pétertéren* s a palota udvarán versenyfutások tartattak, és midőn a pápa a Lateránt birtokába veendő, a szokott diszmenetet tartá, az utczák különféle pompás öltönyök, drága szőnyegek, koszoruk s virágoktól tündöklöttek; sőt szép föliratu diadalkapukat is leheté látni, mi idáig nem történt.

VI. *Sándor* azon 259 pápa közt, kik sz. Pétertől idáig az anyaszentegyházat kormányozták, *ama három egyike, kikről bizonyosnak látszik, hogy életök s erkölceik nem voltak jobbak, vagy rosszabbak, mint ama kor legtöbb emberei s uralkodóiéi. Nem közönséges vétségekről vádolják őt, hanem árulás, vérfertőzés, s megmérgezésről.*

Az emberiség belátásteljes része képezi amaz ítélőszéket, mely elé a történelem azon peres ügyeket terjeszti, melyek véglegesen még el nem döntettek s teljesen föl nem derítették. Ilyen VI. *Sándor* élete is. Hogy e tekintetben tisztában legyünk, bírákra s esküdtekre van szükségünk, kik a vádlott elmarasztalása esetében azt kárhoztassák s elítéljék, anélkül, hogy önmagukkal, törvényeik s egélyökkel ellenkezésbe jöjjenek; mert jogtalanság volna egy oly embert kárhoztatni, kit azok törvényei s egélyök büntelennek nyilvánítanak. — Tegyük föl tehát, hogy VI. *Sándor* mindazon bűnökben elmarasztaltatik, melyekről őt a kortanuk s az utóvilág vádolják, *ki ítélheti őt el józan észszel?* Helyezzük őt a pogány hajdankor legfőbb istenei mellé, hasonlitsuk egybe a gyermekgyilkos *Saturnus*-sal, a vérfertőző s atyagyilkos *Jupiter*rel, a házasságtörő s gyilkos *Marssal*, mely pogány ítélhetné őt el annak kárhoztatása nélkül amit imád? Nem kell-e mondania: *ki tudja, talán egy új istenség tűnt föl benne?* Ép így van a dolog a törökkel is, ki az ő látnokával azt hiszi, hogy Isten munkálja bennünk a jót és roszt, a vérfertőzésrei hajlamot s a jótékonyság érzetét egyaránt ő költi fel; nem kell-e minden kigondolható vétkeknél, melyeket csak VI. *Sándorra* mázolnak, ezen isteni működést, melyet imád, magasztalnia? Ugyanezt kell mondani *Luther* s *Calvin* hiveiről is; mert mint Muhamed, ugyanazonkép tanítják azok is, hogy az embernek nincs szabad-

akarata, a jót és roszt Istén műveli benne, az apáczáat megfertőztető gerjelem s a szüzies életrei hajlam tőle erednek. *Hogy merészlik hát a kálvinisták s lutheránusok azt, mint vétségeket kárhoztatni VI. Sándorban, mit ők Istén műveitől tartoznak tekinteni?* Valamint az említett két tévfő tanítványai, úgy tűnnek fel e tekintetben *Jansenius követői* is, kik mesterök után, szintén azt tanítják, hogy mi nem vagyunk tetteinkben s elhagyásainkban szabadok, hanem a mérserpenyőkhez hasonlók, melyek egyike, vagy másika nehezedik le, mint azt a súly okozza. Tehát a *pogányok, muhamedánok, lutheránusok, kálvinisták, és a jansenisták sem kárhoztathatnak valamit VI. Sándorban anélkül, hogy saját isteneik s hitőkkel ellenkezésbe ne essenek.* És így amaz ítélőszéknél bírák s esküdtekül föl nem léphetnek.

Mi továbbá az ujkor ugynevezett bölcseit illeti, kik az erényt s bünt a gyöngye fejek előitéleteinek tartják, ha esztelenek s következtelenek nem akarnak lenni, mitsem gáncsolhatnak vagy kárhoztathatnak ezen pápában. Korunk azon emberei, kik India jó bálvány-szolgáival állítják, hogy a mindenség az Istén s ez a mindenség, ha értik azt, amit tanítanak s hirdetnek, VI. Sándor vétkeiben az Istén tetteit kell felismerniök. Következésképp ezek sem szerepelhetnek amaz ítélőszéken. De még ez nem minden; a józan emberi ész nemcsak elveti őket, hanem még ezen fontos kérdést támasztja: *Ki a büntetésre-méltóbb, az-e, ki a törvény ellen szenvedélyre engedi magát ragadlatni, melyet tisztel; vagy az, ki a törvényt úgy megrontja, hogy a legiszonyubb bűnöket szentesíti, sőt isteníti meg?* Mindenestre az utóbbi, azaz: a nevezett bölcsek, jansenisták, kálvinisták, lutheránusok, muhamedánok és pogányok.

Ki lehet tehát itt a történelemben bíró? Kinek van joga ezen nagy ítélőszéknél bíraskodni? Egyedül a katolikusoknak; mert csak nekik van a csalhatatlan tekintély által hozott s a hivek különféle szükségéhez alkalmazott biztos törvényök, mely a nagyok és kicsinyek, a pásztorok és nyájak, a papok s világiak, püspökök és pápákra, valamint a jelen időre, úgy az örökkévalóságra nézve adatott.

De lássuk már, ki van VI. Sándor itt főnforgó ügyében azon állítólagos nagy botrányokról rádolva? Az ember, vagy a pápa?

Vádolva van a fiatal ember, a katana vagy spanyol tiszt. Mint ilyen Lenzuoli Roderigo egy Barcelonába menekült római nővel ismeretiséget kötött, mely viszonynak a következő öt gyermek lön gyümölcse: Ferencz, ki Candia hercege lön; Caesar, kit XII. Lajos francia király valentinoisi herczeggé nevezett ki; Gottfried, a ki squilacei herczeg lön; Lucretia, ki mint ferrarai herczegnő halt el; az ötödiknek neve nem jutott el hozzánk. Atyjok, ki élte 72-dik évében halt meg, 60 éves korában lön pápává. Ez pedig nem a botrányos esztelenségek s kicsapongások kora, melyeket, hogy elhiggyünk, a gonosz híreknél s gunyiratoknál egyéb biztosítékra van szükségünk.

De azt akarjuk-e mi ezekből következtetni, hogy VI. Sándor nem hibás? Épen nem. Ő hibás, de sokkal kevesebb, mint azt a gonosz hír kürtöli. Rész hírnevének ő lön okozója. Névszerint hibázott, hogy egy oly ifjuság után, milyen az övé volt, a szentélybe lépett. Hibázott nagybátyja, III. Calixt, hogy őt oly előzmény után a papi pályára fölvette. Hibáztak a kardinálok, hogy őt az apostoli székre emelték. *A fiatal embert, a katonát, a spanyol tisztet kimentik; de a pap, kardinál s pápára nézve nics mentség. Erről a pápák s kardinálok három század óta eléggé meggyőződhetnek. Reméljük, hogy ezen, az idők végeig kiható leczke azon hasznot eredményezi, hogy az apostoli székre s annak körébe csak az Istenhez s az ő egyházához méltó férfiak emeltetnek mint ez több század óta történik is.*

Lenzuoli Lucretia, vagy ismeretesebb nevén, Borgia Lucretia, általában szintén mint a romlottság szörnyetege hurczoltatik meg: nevéhez atyjával s fivéreivel vérfertőzést kötnek. Ellenben egy protestans író, az angol Roscoe, a történelemben mint egészen más lényt vezet be, s azért a részrehajlatlan bíró nem tudja, valjon az újabb kor történelmi íróinak szemtelenségét bámulja-e, vagy pedig a XV. század gyűlöletes firkászaira boszankodják. Ő ugyanis így ír: „Van-nak néhány egykoru írók, kik Lucretiára roppant bűnöket halmoznak; de a történelem más forrásai ugyanazon Lucretiát mint kitünő szellemi s testi tulajdonokkal ékeskedő nőt tüntetik fel. Az első vádlók nápolyi költők s VI. Sándor dühös politikai ellenségei, mert az aragoniai fejedelmeket Nápoly trónjáról elűzte. Azért ama költők egyike már 20 évvel Lucretia halála előtt készített ezen érzetben egy siriratot. Guicciardini

történelmi író szintén beszél a vérfertőzésről, de megjegyzi, hogy az csak puszta hír, melynek mi egyébbb alapja sincs, mint a rimgyártók tekintélye. Erre szorítkozik az egykoru írók minden vádaskodása“ Roscoe protestáns még hozzá teszi: „Ez a következő történet-íróknak elegendő arra, hogy Lucretiát határozottan vádolják, sőt még katolikus írók is találkoznak, kik vádjaikat csupán amaz alaptalan hírekre építik!!“

Ő előbb egy spanyol nemes, s azután Sforza János pesaroi herceghez ment nőül; midőn pedig ezen házasságok egymásután semmiseknek nyilvánítottak, a nápolyi király természetes fiával Alfonz bisagliai herceggel harmadik házassági viszonyba lépett, melynek 1499-ben egy fiu lőn gyümölcse. Alfonz a következő évben rablók által halálosan megsebesített; s erre Lucretia 1501-diki december 19-kén estei Alfonzzal, ki estei Hercules ferrarai hercegnek fia volt, kelt *negyedik házasságra*. Mind a kettő, atya és fiu, századuk legkitünőbb fejedelmei s legérdemesb férfiai voltak. A házasság Rómában a legnagyobb pompával kötöttet meg. *Lucretiának Rómából Ferrarábai menete s e városbani fogadtatása fényes tárgyává lőn az egykoru írók magasztalásainak.* — Ettől fogva halálaig, tehát 20 éven át, a legpéldásabb életet vitte. Mig férjét dicsőteljes táborozásai foglalák el, ő az állam kormányát, annak s alattvalóinak legnagyobb meglegedésére vezette. E házasságból három gyermek eredett, kiknek legöregebbike II. Hercules név alatt Ferrarát kormányozta. *Ettől származik az angol uralkodó-család.* Lucretia ezen időben, kivált élte alkonya felé, egészen a jámborság s jötekonyság műveire szentelé magát. X. Leó levelei szerint, ennek pápasága elején tanács s vigaszért Rómába fordult, mit a szent-atya nem is tagadott meg, s azonfölül még a *hozzá-folyamodót vallásos életeért megdicsérte.*

A ferrarai történet-írók szerint az *estei-ház*, Lenzuoli Roderigo leányávali beházasodás által épen nincs lealacsonyítva, sőt azok mindnyájan magasztalólag irnak Borgia Lucretiáról. *Giraldin* műveiben mint *egy tökéletes nőt* festi. *Sardi* szerint, a fejedelemnő a *legszeretreméltóbb s legszebb teremtmény* volt, minden erények által ékesítve. *Libanori* még tovább megy, ő a ferrarai hercegnőben *szépséget, erényt, egy szép lélek minden tulajdonait s rüka izlést lát.*

Ő kortársainak bájjgyönyöre s valódi kincse volt, folytatja azon író. Ariost nagy költeményében a szép-nemnek dicstemplomot emel, melynek diszpolczain Olaszhon legkitünőbb s leghiresb családaiból származott nők szobrai tündöklének. Ezek élén Borgia Lucretia áll. Ez alkalommal Ariost így szól: „Kell, hogy Róma az új Lucretiát mind szerénység, mind szépség tekintetében a réginek elébetegye.“ Oly összehasonlítás ez, mely az említett költőnek nem csuszik ki tollából, ha VI. Sándor leányáról kalandos hírek valók lettek volna; mert akkor az nem egyéb, mint a legsértőbb satyra, melyet valaha hallani lehetett. Végre a híres velencei Manucio Alde Lucretiát egy könyv-ajánlatában így magasztalja: „Az ő leghőbb vágya, melyet ő maga oly szépen kifejezett, az, hogy az Isten előtt kedves, s nemcsak a jelen, hanem a jövő világnak is hasznára legyen, és ha egykor meghal, bizonyosan amaz emléket hagyja maga után, hogy ő nem hiában élt.“ Azután folytatólag kiemeli jámborságát, bőkezűségét, igazságszeretetét s istenfélelmét. Ha Lucretia valóban elkövette ama vétségeket, melyekről vádoltatik, úgy az ő magasztalói elvetemültebbek, mint ő maga. De e gyanu az idézett jellemes írókat nem illeti s azért bátran elmondhatjuk, hogy: *a ferrarai írók által egyhangulag magasztalt Lucretia ellen felhozott vádak nem egyebek aljas rágalmaknál.*

Hogy az említett ítélőszék működését könnyítsük, lássunk még Audin után némely körülményeket s viszonyokat:

Ha az Egyházi-államok hűbéres urai akarták, kényők szerint agyonéheztethették a pápát, kardinálokat s Romagna lakóit. De *alig ragadta meg VI. Sándor a kormány-gyeplőt, oly bőség lőn Rómában, hogy egész Sabinia oda sietett sükségeit kielégíteni, s kisem rettegett többé, hogy éhhalállal kellend küzdenie.* Amaz apró zsarnokok megjelenésével, kik Rómát egész a kapukig ostrommal környezék, minden igazságkiszolgáltatás teljesen megakadályoztatott ama néhány ezer dukáttal, melyeket ezen exarchák a bírának nyujtottak, hogy a legkirivóbb gonosz tettek daczára is maguknak büntetlenséget biztosítsanak. VI. Sándor alatt Rómának, államnak s a hadseregnek jeles hatásai voltak; a nép, katonák, polgárok szeretettel csüngtek a pápán, még pedig halála után is; mert ő valóban királyi tulajdonokkal ékeskedett. Éjjel alig aludt két órát; az

asztalnál csak mint valami árnyék jelent meg, mely gyorsan eltűnt; sohasem voltak fülei bezárva, a *szegények kihallgatása egyik leg-
édesb gyönyörét képezte*, a szerencsétlen hitelezőket kártalanította s a törvények áthágóit kérlelhetlenül megfenyítette. Hasonlólag magasztalja Kolb (pag. 297.) is. „*Alatta mi rendetlenkedés sem merült föl Rómában s vidékén. Mindent ömaga végzett, környezetének alig jutott valami teendő. A munkában igen serény, tetteiben szilárd, folyton bátor; működését szándékosan sohasem hagyta félben. Késő éjig dolgozott, igen korán kelt; ételben s italban igen egyszerű volt s rendkívül mértékletes. Ha a szépművészetekkel nem foglalkozott is, teendői ropant halmaza miatt, legalább tisztelé s elősegíté azok kedvelőit s a jogtant különösen szereté. A tudórokat, tanárokat, hivatalnokok, katonák s munkásokat, szóval: mindenkit pontosan kielégített, miért fiának parancsnoksága alatti serege igen fegyelmezett, mondhatni mintaszerű volt. Gabnaszűk időben, mi alatta kétszer történt, úgy intézkedett, hogy a szükségről kisem panaszkodhatott. Gyors felfogású, beható elméjű s ellenállhatlan ékesszólású volt. A vitatkozásoknál oly élesen, tisztán, szabatosan s határozottan adta elő a tárgyat, hogy győzelme előre is bizonyos volt, ha ő szólott.*“

Hogy egy ily életet megítéljünk, annak fény s árnyoldalait megismerjük, nem kell egy udvari költőnek gunyiratát, minő például egy Sanazar volt, történelmi kutfőnek léptetni elő; nem kell egy Guicciardini-ra hivatkozni, ki *flórenciai gyűlöletét a Borgiaék iránt, maga sem tagadja*, s nem kell egy német naplója után hozni az ítéletet, ki, mint minden északi, a déli emberről hamisan vélekedik. *Iszonyu volt ama kor, melyben VI. Sándor élt, az epigramm gyakran a gyilok, s a költemény a történelem szolgálatát végezte.* Az utóvilágnak kötelessége, különösen pedig az ítészeknek föladata, ezen rutul meghurczolt pápa jó hírnevét helyreállítani. Egy *Voltaire*, IV. Henrik halála fölötti értekezésében megczáfolja a *Cornató* kardinál általi megmérgezést, melyről ezen utóbbit Guicciardini vádolja. Az *Universal-galleria szerzője*, a gonosz bölcsészethezi minden ragaszkodása mellett is, nem bírja magát megtartóztatni a nevetéstől, midőn a *trimalsioni estélyek gyakori ismélésére gondol*, melyeknél *Burchard* mindig ott képzei őt. Az angol *Roscoe* elegendő okoknál fogva megtagadja a *Lucretiávali állítólagos vérfertőző társalgástól*

a hitelt, melyre ama szennyes naplónak egykoru írója oly igen hajlandó. *Muratori*, a Ferrara által Rómába küldött követek iratai folytán teljesen lefegyverzi *Gordont*, a ki szerint e pápa azon méregital következtében hal meg, mely néhány kardinálnak volt szánva. És még a minap is egy derék római ítész, *Mátyás* ur, megsemmisíté *Gianone* azon absurd hazugságát, mely szerint *Dschem* (Zizim) II. Bajazet fivére, megmérgeztetett, holott az VIII. Károly Capua melletti táborában leesés következtében mult ki.

Mi *Lenzuolit*, vagy különben *Borgia Caesart*, *Lucretia* fivérét illeti, az említett ítélőszék biráinak itt előbb e kérdést kell tenniök : „Ki a bűnösebb a kettő közül, az-e, ki hamis elvet hoz be sarkigazságul, de ennek minden követőit megbünteti, vagy az, ki az egyszer adott elvet elhagyja, s abból mégis minden lehetséges következtetést von ki?” Mindenki meg van arról győződve, hogy iszonyu gonoszság egy hamis elvet hozni be törvényül, és azt büntetésreméltónak nyilatkoztatni, ki aszerint cselekszik ; mert a *Logica* minden eszes lénynek természeti joga. Már pedig tudjuk, hogy több mint 300 év óta a történészek, bölcsezsékek, publicisták és törvénytudók azon alapelvet védelmezték, hogy a politikai rend mi tekintetben sincs alávetve a morálnak s egélynek, mint azt az egyház tanítja, hanem csupán az érdekeknek. Miután tehát *Borgia Caesar Machiavell* tanácsa folytán következetesen ezen alapelv szerint vitte dolgait, az említettek foghatják-e e kettőt bűnösöknek nyilatkoztatni ?

VIII. Incze halála után alig mult el néhány hét, s Róma, mint *Infessura* írja, több mint 200 gyilkosságot számlált falain belül, melyeket azon három család követett el, melyek erre maguknak véres jogot s büntetlenséget tulajdonítottak, hisz Rómát hatalmukban tarták. A pápáknak Avignonbani huzamos székelése, a Rómábai visszatértök után nemsokára bekövetkezett nagy nyugati szakadály, a baseli gyülekezeten botrányos fellépések, Konstancz s Basel a szent-szék nagy vazalljainak bámulatos szolgálatokat tettek. Számos hűbéres urak mind megannyi független, a büntetés körén kívüli zsarnokokul vetették föl magukat. A *Malatesták* Cesenában uralkodtak, a *Riariók* Imola s Forliban, a *Manfrédák* Faenzában, a *Sforzák* Pesaróban, a *Baglionik* Perugiában. Midőn VIII. Károly Olaszthonba vonult, ezen nagyok többnyire felajánlák neki szolgál-

latukat. VI. Sándor ellen nem lehet emelni ama vádat, hogy ő okozta volna ezen uralkodónak az Alpekeni átkelését; tudjuk ugyanis már, hála *Rosmini* buvárkodásának, hogy a pápa, ámbár sikertelenül, Moró Lajosnak VIII. Károlylyali szövetségét meggátolni törekedett. Ő Sforzának Róma, Milánóval s Nápolylyali szövetséget ajánlott, mely, ha létesül, a franczia invasio' bizonyosan meggátoltatott volna. A *Colonnák* s *Orsinik házai* elpártolásuk által siettették Rómának a francziák általi megszállását s gyáva árulásukkal sz. Péter örökségét az ellenség kezére játszák. Az árulók a szükség esetére biztosítva voltak a Velenczébei menekülésről, mert ezen köztársaságnak politikája oda volt irányozva, hogy Rómának gyöngye s tehetetlen pápája legyen. VI. Sándor eltitkolá érzetét s csöndesen várta be a visszatérás időpontját. *Borgia Caesar* lön az eszköz, melyet áruló vazalljainak megbüntetésénél használt.

Caesarnak jelmondata volt: „*Aut Caesar, aut nihil*“, s az erélyes férfiú, ha egyszer valamely elvet elfogadott, ahhoz tántoríthatlanul ragaszkodott is. Ha tehát a politikai rend nincs az erkölcsi örökösnek alávetve, hanem egyedül az érdeknek, látni fogjuk, mi lön ennek következménye. — A *Colonnák*, kik először árulták el a szent-szék érdekeit, elsők vették el az érdemlett büntetést is. Hasztalan helyezték életöket a szent-testület ótalma alá, hogy a fenytő s boszuló igazság karját kikerüljék; VI. Sándor olvasta *Tacitust* s ismerte a *nemrettegés titkát*. A *Colonnák* kénytelenítették mint esedező bűnbánók erődjeik kulcsait az általok elárult pápának aranytálcájára letenni, míg kardinál-rokonuk a *gazdag subiacoi apát-ság átengedésével* váltotta meg megmenekülését. A *Colonnák* szövetséges társai a *Savellik* ugyanoly föltétel alatt nyertek bocsánatot, miután gazdagságaikról a pápa javára lemondtak. Végre az *Orsinikre* is rákerült a sor, az egyház hűbéreseire, ezen mérges s csipős kigyókra, mint a költő jellemzőleg nevezi őket; ők, rokonaik és bizalmas barátaik, a *gravinai herczeg*, *Vitellozo*, *Vitelli*, *Baglioni*, *Olivereta da Fermo* Perugiában egybegyűltek s arról tanakodtak, hogyan rázzák le az öreg pápa igáját s mint biztosíthatnak maguknak független állást. *Borgia Caesar* saját fegyvereseitől elhagyatva, s helytartóitól elárulva, életében először kezde remegni, midőn gonosz angyala *Machiavell*, a költő, Imolába érkezék. Mi volt ezen

alkalommal az értekezlet tárgya, nem említi a történelem; annyi bizonyos, hogy az összesküdték nagyobb része az említett költő ösztönzése folytán kivégeztetett Sinigagliában, miután ama törbe ejték magukat, melyet Caesar mindenütt kivetett utánok.

Machiavell ezen sinigagliai kivégeztetéseknek egy fejezetet szentelt művében ily cízzel: „*Azon magánzókról, kiket a szerencse, kegy vagy az erőszak souverain hatalomra emeltek.*“ Bizonyosan kisem keres e cím alatt oly szomorú jelenetet, minő a sinigagliai volt. Egyébiránt ő úgy adja azt elő, mint a volskok vonását, minden megilletődés nélkül: mi boszankodást sem mutat Caesar iránt, egy könyvet sem hullat az elvérzettekért. Ezekről csak annyit mond, hogy esztelenek voltak, midőn a valentinoi-ira bizták magukat, a ki, miután az Orsinik lázadását elnyomta s azok barátait magának megnyerte, hatalmának erős alapot vetett. 20 lapon beszéli el a költő a sinigagliai eseményt anélkül, hogy szívet és részvétet árulna el. Azonban ne vélje senki, hogy Machiavellnek ezen érzéktelensége természetes. Elbeszélése azért oly száraz és szintelen, mert mint tanácsadó szerepelt ama véreseményben.

Flórenc Salviatti Jakabot, első polgárai egyikét, küldé Caesarhoz, hogy ezt üdvözlje. Itt legalább Machiavell e köztársaság örömről tudósít bennünket, hogy a kicsapongásba merült s minden gonosszággal szennyezett *Condottierik*, *Velence undok rémei*, kivégeztettek. Egyikök *Oliveretto*, naponként meghívá *Fogliani János* nevű nagybátyját vacsorára s egy ilyennek végeztével azt egy közeli szobába vezetvén, fegyveresei által meggyilkoltatta. A vértett után lovára ült, Fermón átvonult, a helytartó palotáját elfoglalta, s lobogóit arra kitűzte. A Borgia által kivégeztetett *Vitelezza* volt ugyanazon író szerint, Oliverettónak az öldöklésben és gyilkolásbani mestere. A fejezet czime, melyben Oliverettónak gyilkos tettet elbeszéli, szintén egyszerű, de itt már valamivel többet mond: „*Azokról, a kik gonosszág által jutnak a trónra.*“ Itt már azonnal látni lehet, hogy Machiavell nem volt jelen a fermói vacsorán.

Az Istent-félő s törvényt-tisztelő erkölcsi világ Caesart s Machiavellt kegyetlen embereknek, egyedül az érdekeknek hódoló újabb politika pedig erős, következetes szellemeknek tartja. Az elvhez ragaszkodni, s azokat gyalázni, kik aszerint következetesen működ-

nek, oly okosság, mint midőn valaki túskebokrot ültet, hogy arról szállót nyerjen. Sok író és szónok teszi ezt!

Ezen előészrevételek s ujjmutatások után VI. Sándor történelmét helyesebben foghatjuk föl s ítélni is. Első föllépése bölcsesége s mérsékleténél fogva szép és boldog jövőt ígért. 18 éves koraig kitünő eredménynyel szentelte magát a tudományokra; mert már e korában fontos ügyeket bizott reá atyja, ki a hivatalok főpolczain tündöklött, s ő azokat ritka tapintattal hajtotta végre; különösen szerencsés elmével birt a jogesetek megoldásában. Azonban az államszolgálat mégsem volt kedvére a tűzvérű spanyolnak, s mint egykor atyja, ő is a hadi pályára lépett. Ezen oly ismereteket gyűjtött, melyek neki később mint pápának nagy hasznára voltak. *E korban ugyanis a fejedelmek jogi s hadi ismeretek nélkül meg nem állhattak, a mely korbani közönséges hadi állapot ma kegyetlennek s utálatosnak tűnik fel. Ezen idők harczeit ugyanis igen találóan lehetne hasonlítani ama vad állatokéihoz, melyekben a legvadabb és legerősebb a többi mind megsemmisíti.* Az ifjui kor hadiskolája tehát VI. Sándorra nézve nem volt haszon nélkül. Mint pápa nyílt s erélyes kormányzatot hozott be, a közbiztonságot helyreállította, a börtönöket meglátogatta, a gonosztevőkkel a törvény egész szigorát éreztette, a tudományok előmozdítása körül igen élénk tevékenységet fejtett ki. Így, a többi közt, a Sapienza épületét megnagyobbította s ezen világhírű egyetem tanszékeire a leghírnevesb tudósokat tanároknak meghívta. A szellemi élet ekkor igen nagy lendületnek örvendett egész Európában s e mellett igen szerencsés fordulatnak; a scholasticai elménczkedések terét a reál-tudományok s ismeretek foglalák el. Utazók, tengerészek s küldérek járák be a tengereket és világréseket. A katholika egély mindig nagyobb és nagyobb kiterjedést nyert és VI. Sándor, mint elődei: IV. Eugén, V. Miklós és III. Calixt, a katholika hit meghonosításának föltétele alatt biztosította a tengerészek s fölfödözőknek a feltalált tartományokat. De ezek csak kamar elfeledék a hitet s ennek érdekeit, s *valamint a pápák a fölfödözött részek keresztényiesítésére adtak csak engedélyt, ugy egyszermind a küzdő hódítók által felhiva, ama birtokok fölött is örködni kelle.* Ugyanis II. János portugalli király az egész uj világra igényt tartott, valamint Ferdinánd spanyol uralkodó is. A vita el-

döntését VI. Sándorra bízta. A pápa 1493-ki május 3-án kelt bullájában tehát megállapította azon híres választó-vonalat, mely az északi sarktól a délig, száz mérföldnyire nyugatnak, az azori és zöldfoki szigetekről, oly kijelentéssel vonatott általa: hogy a földrészek, melyek e vonaltól nyugatnak a spanyolok által felfedőztettek, vagy még felfedőztetni fognak, a spanyol koronához tartoznak; ellenben e vonaltól keleti irányban felfedezett, vagy fölfedezendő részek a portugálii koronát illessék. E felosztáshoz, mint már előbb a portugálihoz, azon föltétel volt kötve: *hogy a fejedelmek a felfedőzendő tartományokban a ker. kath. hitet terjeszteni el ne mulasztzák.* Midőn később ama választó vonal ellen II. János portugáliai király panaszt emelt, s a spanyolok megtámadására nagy hajóhadit küldöttek is tőn, hogy a két fél közt a béke szent legyen, a pápa azt az azori és zöldfoki szigetekről száz helyett 370 mérföldnyire tette át nyugatnak. *Ezen egyesség folytán jutott később Portugallia Brasíliá birtokába.*

„Bizonyára nagyszerű látvány volt, jegyzi meg *Danielik János* kitűnő tudósunk, a pápát ama korban, melyben földi tekintélye már hanyatlásnak indult, egész középkori nagyságában még egyszer fölemelkedni látni, hogy egy újjhuzással két nagy hatalom határait kijelölje; mintha mondaná: „*időig és ne tovább!*“ Mintha ez még azon idő volna, melyben a fejedelmek, ahelyett, hogy fegyverhez nyuljanak, még hajlandók voltak vitályaikat eldöntés végett neki terjeszteni elő! Hiszen *Luther* már az élők között forgott.“ (Columbus, vagy Amerika felfedezése, 181—183 lap.)

Az első nehézségek, melyek VI. Sándort érték, Franciaországból eredtek, midőn VIII. Károly Nápoly meghódítását elhatározta. Mint egy győztes hódító hatolt előre egész Rómáig, a várost bevette; VI. Sándor az Angyalvárba menekült s mint valami uralkodó parancsolt a városban Károly. Ezen utóbbi szerződvény folytán több megerősített helyeknek s a török Zizimnek birtokába jutott; Borgia Caesar kardinál mint kezes a francia sereggel elhagyta Rómát, de utközben sikerült menekülés által szabadságát visszanyernie. A pápa azután az Egyházi-államok védelmezésére a milánói herczeggel, velenczésekkel s az aragoniai meg a castiliai királyokkal szövetkezett az említett VIII. Károly ellen, mit bármely

egyéb fejedelem is megtett volna. És ezt mégis roszeják VI. Sándorban, ki csak uralkodói kötelemét teljesítette. E szövetség s seregének a nápolyiak iránt tanusított könnyelmű viselete Károlyt igen szorult helyzetbe dönték s kénytelen volt hazatérésről gondolkodni. A pápa nem várta őt Rómába, hanem előbb Orvietóba ment s csak akkor tért vissza az örökvárosba, midőn a francziák már az Alpeken tul voltak. VII. Henrik angol király is a szövetségbe lépett 1496-ban.

Most eljött az ideje, hogy VI. Sándor az apró zsarnokokat nyakáról lerázza, mi neki, mint fönnebb láttuk, Borgia Caesar segítségével sikerült is. Mi nem hozzuk itt föl ama botrányos kor-rajzokat, melyeket Borgia élete fölött irtak, hanem megjegyezzük, hogy ő nélküle az egész Egyházi-állam azok ragadománya leendett, kikről fönebb Machiavell megjegyezte, hogy magukat független urakul vetették fel. Naponként tovább terjeszték hódításaikat, Keleten *Forli, Pesaro, Urbino, Rimini* hatalmukban voltak s csak maga *Pjombino* ismerte el ismét a szent-szék világi uralmát. Ha mindig törvényes eszközöket használnak s a herczeg vak dicsvágya nem keresi mindenben a maga hasznát, úgy a pápai hatalomnak az Egyházi-állambani helyreállítását kiki örömmel üdvözölendette volna. VI. Sándor azonban, kinek egyéb eszköz nem volt hatalmában, Borgia Caesar szolgálatát nem nélkülözhetette, és, *ha nem korunk szemüvegén tekintjük a dolgot, hanem e pápa igen szorult helyzetét is szemlénk alá vesszük, egészen más kép-tűnik föl előttünk, mint az, melyet bizonyos emberek rajzolni szoktak. Azt sem kell feledni, hogy itt az események színpadán nem a fiatal spanyol katona szerepel többé, hanem egy 60—70 éves öreg egyházfő.* Bármily tulzólag adatik is minden elő, az apró zsarnokok végre meghódoltak, Róma VI. Sándor iránt nagy tiszteletet tanusított, eszélyes félrevonulását, midőn VIII. Károly másodszor támadta meg Rómát, nem nevezték gyávaságnak, hanem nagyon eszélyes politikai ténynek, nehogy még hátrányosb szerződvényre kényszerítettessék lépni az ellenséggel, és hogy utóbb maga VIII. Károly is belátta jogtalanságát, mutatja az azután köztük folytonosan uralkodó jó viszony és egyesség.

E pápa korában tartotta a híres *Savonarola Jeromos*, a nagy egyház-politikai izgató, fegybeszédeit, az egyháziak s hivek erköl-

csi romlottságát nagy hatású ékesszólásával hatalmasan korbácsolván. Ő, mint az újabb időkben *Lamenais*, a maga korában erőszakkal akarta az egyházat az állam föllépésével reformálni. Csak midőn isteni kinyilatkoztatással kérkedett, állította őt VI. Sándor az egyházi itélőszék elé s 1495-ben Rómába idézte meg. De minthogy meg nem jelent, 1497-ki május 12-kén kiközösítette. E büntetés Savonarolát nem térítette a jó útra, míg végre egy forradalmi párt elfogta őt. Az egyházi hatóság ismét kereset alá vette, s miután a nyomozás befejeztetett, az iratok Rómába küldettek, hol ezek nyomán Savonarola, *Domenico* s *Maruffi Sílvester* dömés rendtársaival együtt eretneknek, szakadárnak, békeháborító s népcsábitónak nyilvánított. Két biztos vivé az ítéletet Flórencebe, s miután még egyszer kihallgattattak, átadtak a világi hatóságnak. Ez őket bitófára s hulláiki elhamvasztására ítélte. Mi 1498-ki május 23-kán meg is történt.

VI. Sándor több házassági ügygyel is foglalkozott. Így XII. Lajos francia király megkeresése következtében, szigorú vizsgálat után, annak *valoisi Johannávali házasságát* megsemmisítette, ki azután Bourgesbe vonulván vissza, az *Annunciata-rendet* alapította, melyet VI. Sándor 1501-ben azon kikötéssel erősített meg, hogy az sz. *Ferencz szabályzatát lelkesmeretesen megtartsa*. — Majd II. Ferdinánd nápolyi királynak megengedte, mint *Sandini* írja, hogy atyja nővérével házasságra kelhessen. *Hunyady Mátyás* királyunk özvegye *Beatrix* is a pápához fordult házassága ügyével. VI. Sándor *Beatrix* azon panaszára, hogy Ulászló házassági ígéretét *etiam copula carnali consummavit*, Ursus theáni püspököt küldé a királyhoz, kit azonban ez elfogadni nem akart, sőt sürgette a pápát, mentené őt fel a *Beatrix* iránti kötelezettségtől, hogy más házasságra léphessen. Mivel azonban a sicíliai és spanyol királyok e házasságot föntartani kívánták, a pápa sokáig nem hajlott Ulászló kérelmére, s az 1496-diki sept. 12-kén hozzá intézett levelében őt kötelezettségének teljesítésére újlag megintvén, ígéré neki egyszersmind, hogy, ha ebben engedelmeskedni hajlandó, azonnal fölmenti őt a *brandenburgi Borbálával* szó által kötött házasságtól, miért mind Ulászló, mind Borbála folyamodott. A pápai futár, *De Miranda Bertalan*, e levelet az 1496-ki nov. 17-kén adta át *Tatán* a királynak, még futári ezüst-pálczáját — *mastiam argenteam* — is előmutatván,

hogy öt személye hitelességéről meggyőzze. A király saját kezével vette át tőle a levelet s azt mindjárt el is olvasta. Utóbb a pápa, midőn Ulászlót tovább is vonakodni tapasztalná, az ügy fölött formázerint törvényt tartott, és miután a király sok sürgetésre Rómába követet küldött, ki által Beatrix állításait megczáfoltatta, a pápa öt a Beatrixsal való házasság kötelezettségétől ezennel ítéletképen fölmenti, 1500. apr. 3-kán Rómában kelt iratával.

VI. Sándor több brevéjében *intette a magyar s lengyel királyokat, hogy a papságot a huszita tévelyek kiirtásában támogassák.* A móroknak Ganadábóli elűzése után, ott a *granadai, malagai, almeriai s cadixi püspökségeket állította föl.* — A törökök Istria, Dalmáthon s Friaulba betörvén, nagy hódításokat vittek végbe s hajmeresztőleg kegyetlenkedtek. VI. Sándor a legnyomatékosb előterjesztésekkel fordult a keresztény fejedelmekhez, hogy őket a törökök elleni szövetkezésre bírja; de törekvései ép oly sikertelenek voltak, mint elődeiéi. *Azért ő is Magyarországra helyezte végreményét s az osmanokkal háboru folytatására Ulászló királynak évenként 40,000 db. aranyat ígért segítségül,* mely összeget 1501-ki tavaszutó 30-kán meg is küldötte a királynak, intvén öt egyszersmind az osmanok ellen szerencsésen megkezdett harc tüzes folytatására. Különösen a velenczések szép sikerrel küzdöttek a törökök ellen, s néhány pápai gályával szövetkezve, azok hatalmából az egész *Sancta-Maura szigetet kiragadták.*

Ezen egyházfő 1500-ban megtartotta a nagy-Jubilaumot s megerősítette III. Calixtnak a déli harangozásra vonatkozó s már főnebb is említett rendeletét, hogy a hivek az Ur-imádsága s az angyali üdvözlés buzgó elimádkozása által a törökök ellen harczolók fegyvereire áldást esdjenek ki. (V. ö. Raynald. ad ann. 1500. §. 4. et Spondan. §. 5.) — A keresztény világ távolabbi tartományainak oly engedélyt adott, mely szerint a jubilaumi szent bucsuban honn is részesülhetnek, ha az egyház által kiszabott föltételeket teljesítik s az ábitatoskodáson kívül a törökök elleni hadra némi pénzsegélyt nyújtanak. *Olaszthonban a szigorubb-tartályu sz. ferencziek voltak megbizva a bucsu hirdetése s a tizedek meg egyéb illetékeknek a papságtólí fölszedésével.* Az ily uton bejövendő összeg a velenczéseknek volt szánva, kik folyton harczoltak a törökökkel. E tized-

ből a kardinálok sem vétettek ki. Maig is fönvan ama lajstrom, mely a szent-testület tagjaira kivetett török-adóról tanuskodik. Így például: *Ascagna* 30,000 dukátnyi jövedelem után fizetett 3000, *Medici János* kardinál (később X. Leo) 600 dukátot fizetett, mint évi jövedelme tized részét. — VI. Sándor 9 kardináli előmozdítással 45 tagot, köztük 18 spanyolt, vett föl a szent-testületbe. *A nyomdászoknak egyházi büntetés alatt megtiltotta valamely művet a püspök előleges engedélye nélkül sajtó alá bocsátani, e böles intézkedése által azt akarván elérni, hogy a kiadandó művekben mi hit- s erényellenes vagy botrányos se foglaltassék.*

Végre VI. Sándor élteinek alkonya is elközelge. 1503-ki aug. 12-kén reggel roszul kezdé magát érezni, vecsernye után erős láz támadta meg, mely többé el sem hagyta. 15-kén eret vágtak rajta, s ez mintegy 14 unciányi vért adott ki, a háromnapos láz nyíltan mutatkozott. 17 kén orvosságot vett be. A következő napon 12 óra felé Péter culmi püspöknek töredelmesen meggyónt, ki azután a pápa jelenlétében sz. misét mondott s eközben az ágyában felült pápát megáldoztatá. *Őt kardinál volt jelen, kiknek a pápa panaszkodott, hogy igen roszul érzi magát. Estve felé ugyanazon püspök feladá neki az Utolsó-kenet szentségét s erre néhány percz mulva, ama püspök s egyebek jelenlétében, 11 évi s 8 napi pápasága után, az említett évi aug. 18-kán, kiadá lelkét. Tetemei a vatikáni egyházban nagybátyja III. Calixt kápolnájában tétettek le nyugalomra. Honnét mindkettőjük földi maradványai 1610-ben a „S. Maria in Monserrato“ egyházba szállíttattak át. Az egykoru, főnebb is említett olasz író Guicciardini következő hamis hirt terjesztette VI. Sándor természetes haláláról: „1503 ban Sándor pápa Caesar fiával közösen mérget kevert, mely néhány kardinálnak volt szánva, hogy ezek birtokait a pápa örökölhessen. De a szolga tévedéséből ők maguk vették be a mérget, mire a pápa meghalt, s fá csak azáltal mentette meg életét, hogy egy nőstény öszvér hasába tétette magát.“ E szemtelen koholmányt Raynald több kéziratból megczáfolta; Muratori, az egykoru Sardit idézve, szintén meghazudtolja Guicciardinit; Roscoe, Müller Fülöp s egyéb ítészi tekintélyek is egyhangulag VI. Sándor természetes haláláról tudósítanak bennünket. Minthogy a történelemben járatosak előtt ismeretes a többször ne-*

vezett írónak szenvedélyessége ott, hol a pápákról nagyon szó, érdekes leendő tudnunk, mikép nyilatkozik ide vonatkozólag, a IV. Henrik halála fölötti értekezésében, maga *Voltaire* is, kiről pedig ős egyházunk ellenségei is nagyon jól tudják, hogy az az újabb-kori dühös pápafalók egyik legnevezetesebbike volt:

„*Guicciardinának, írja Voltaire, ki kell nyilatkoztatnom: Európa általad és szenvedélyességed által megcsalatott; te a pápa ellensége voltál s gyűlöleted meg a pápa egyéb büntetési folytán megvesztegetetni hagyta magát. Ő mindenestre kegyetlenül s alávalólag bosszulta meg magát ellenein, kik ép oly kegyetlenek s aljasak voltak, mint ő. És ebből azt akarod következtetni, hogy egy 74 éves pápa nem halhatott meg természetes halállal; kósza hírek után állítod, hogy egy megöszült fejedelem, kinek kincstárában akkor egy millió dukát volt aranyban, néhány kardinált meg akart mérgezni, hogy azok házaibani ingó birtokait elfoglalhassa! Valljon oly jelentékeny lett volna ama ragadmány? Hisz legtöbbször már a cselédség elszokta ragadni azokat, mielőtt a pápák csak némi romokat látnának is azon ingóságokból. Mikép hiheted, hogy egy különben is eszes fő egy ily gonosztságot követne el oly csekély nyereségért, oly tettet, melyet a szükségkép alkalmazandó büntársak előbb vagy utóbb bizonyosan kifecsegnének? A pápa betegségét illetőleg nem kell-e inkább hitelt adnom a naplónak, mint a nép kóhalmányának? Már pedig ezen napló határozottan kimondja, hogy hat napig tartó láz vetett véget életének: és így a legcsekélyebb nyom sem igazolhatja a pápa emlékének befektetését. Ama körülmény, hogy fia Borgia azon időben betegedett meg, szolgál egyedül alkalmul a megmérgezés kúrtolására.“ (V. ö. Smets, 168—169. lap.)*

Művünk folytán gyakran kikeltünk a pápagyalázók ellen, nem mintha azt akarnók elhíttetni, hogy VI. Sándor s néhányan az egyházfők közül minden hibától mentek volnának, hanem ismételve is megjegyezzük e helyen, hogy egyes pápáknak az erkölcsi téren tanúsított hibái az istenileg rendelt pápaságra hátránynyal nem lehetnek. A pápai intézmény isteni eredetű, mely nem angyalokra, hanem emberekre szokott bízni, kik azzal vissza is élhetnek s ha elgondoljuk, hogy az egyház eme legfőbb méltóságát oly sok századon át korunkig már 259 fő viselte, lehetetlen, hogy azok mind

gáncsnélküliek legyenek. Ha tehát egy pápa hatalmával visszaél, mit lehet abból józanul következtetni? azt, hogy viseletökben, a pápák is botlásnak lehetnek alávetve, és pedig annál inkább, minél szentebb a hatalom, melynek polczára helyezvék; de eme botlások se többet, se kevesebbet nem bizonyítanak a pápaság ellen, mint némely kevesbbé erkölcsös uralkodók kihágásai a szintén Istentől rendelt királyi méltóság ellen. VI. Sándort zsarnoknak, szörnyetegnek nevezni, mire mutat egyébre, mint szenvedélyre, mely az ítészi történelemtől nem szokott tanácsot kérni, midőn valakit meggyalázni akar. Mi erősen meg vagyunk győződve, hogy VI. Sándor gyalázói a tulzás terén állanak. Itt minden attól függ, vajjon az ítészi történelem tiszta forrása, vagy a szenvedély büzös mocsarából merit-e valaki? E pápa őszinte kortársainak vallomásai, az ujkor hirneves katolikus s protestáns tudósai, meg a történelem ítészi tárgyalásának fényes eredményei nagyon bőven elegendők arra, hogy a VI. Sándorra mázolt rágalmak a szenvedély ama büzös mocsarába utasíttassanak vissza. Példaul: a protestáns Davison, ki a legbotrányosabb s leg-hütlenebb pápai képeket mutatta föl, minőket valaha a világ látott, mily eredményre jutott aggályos buvárlatai folytán? A pápák hosszú sorában csak mintegy huszat talált, kiket vádolhatni hitt, de csak vádolhatni, mi pedig még nem egy az indokolt elmarasztalással. S e huszból is hétre csak azért berzeng, mert a protestantismus ellenei voltak s az ennek követői ellen használt szigort helyeselték. Egyébiránt ha a 12 apostol között is akadt egy áruló, csoda-e, ha annyi közt, kik nem angyalok, hanem mind gyarló emberek, történetesen akad néhány, kik erkölcsükre nézve nem jobbak vagy nem rosszabbak a világ által magasztalt legtöbb uralkodóknál?

De azt se feledjük, hogy a pápák ellen felhozott legtöbb vádak nincsenek bebizonyítva, s hogy azok legtöbbnyire eretnekek, szakadárrok, és politikai mozgalmak korában élt pártemberek tollaiból folytak, kik minden ítészi tekintet nélkül férczelték egybe a néphireket, anélkül, hogy azok valódisága vagy hamisságával törődnének! Igen, leginkább az egyházellenes firkászokat foglalkodtatja e pápa életének eltorzítása, kik a pokol minden gonoszságait elkövettetik vele. S hogy azokat a gyöngé-fejűek, a vallástalanok, a Jézus aklán kívüliek s elfogultak annál mélyebben nyomják emlékeikbe, költészileg felpi-

perézett regényekben találják föl. Itt legkülönösebb az egészben, hogy azon lelketlenek vádolják ama néhány pápát botrányos életéről, kik istentelen műveikben oda törekednek, hogy a hitet s erényt a nemes keblekből kitépjék, az erkölcsi világban minél nagyobb dulásokat vigyenek végbe, hogy így aztán az egész emberiség egy megtestesült botrány legyen!

A VI. Sándorra vonatkozó aljas rágalmak forrása: Burchard naplója (Diarium), s ki volt ezen ember? Ó a pápa szertartói mestere volt, ki naplót vezetett mind afölött, amit látott, hallott s amit többnyire magától kigondolt. E szeméten végig tekintve, azt hinne az ember, hogy ama Burchard egy pillanatig sem tévesztette a pápát a szemei elől: vele megy a kápolnába, Consistoriumba, az étterembe s ágyba, neki az éj nem volt selét, ő azon is átlátott. Ezen Burchard egy oly ember, ki többé mi erényben sem hisz, ki a jót és rosszat egy dukát értékétől méri. Sohasem létezett még regényíró, ki otrombaságával olvasóinak könnyenhivőségét Burchardhoz hasonlólag felhasználni s kizsákmányolni tudta volna. Ő VI. Sándort, ki maga a megtestesült titoktartás volt, egy melodráma hőségé teszi, kinek botrányai egész Róma szemei előtt adatnak elő. Nem halhat meg egy kardinál is anélkül, hogy ő az italokat meg ne vizsgálja, s ő azokban mérget talál, és miért? mert VI. Sándor azok hagyatékaira akarja kezeit tenni. Voltaire maga is kineveti Burchardot Guicciardinival együtt s mindkettőjök fölött a satyra korbácsát suhogtatván, megjegyzi: „Nem nehéz koholni valamit, ha az ember vádaskodni akar.” Sohasem untathat bennünket egy vén anyóka gyermekies elbeszéléseivel annyira, mint ezen szertartó-mester undorító koholmányaival. Azt lehetne mondani, hogy ezen ember naplójának betölthetésére fölcsapott hordárnak, ki naponként bejárja az utcákat, minden vendéglőben s korcsmákban megfordul, sűrűen betekint a borbélyműhelyekbe, huzamosan társalog a vén kofákkal, és mindazt, mit a szobalányok, udvari inasok, komornyikok, kocsisok, pinczerek, borbélyok és fodrászok szájából hallott, estve elbeszéléssé gyártja át s aztán gyönyörű naplójába iktatja. Azért mondja egy jegyzet is (a király kéziratához): „Ezen hátrahagyott mű (posthumus), a melyből minden történetíróink s regényhőseink meritenek, hogy VI. Sándor képét rajzolják s azt történelmi műveikben nekünk

felmutassák, nem volt arra szánva, hogy napfényt lásson. Egészen megfoghatatlan, mikép hivatkozhatik egy történelmi író ezen valóban sántáni félczelményre anélkül, hogy el ne piruljon.“ Van ugyan Burchárd ezen undok rágalom-tengerének senekén, vagy, mint Müller mondja, *ganéj-dombjában itt-ott néhány gyöngyszem is; de óvakodjék az ember azt mind napfényre hozni. Igen jellemző Burchárdra nézve még az is, hogy VI. Sándor legszebb tetteit egészen kizárta naplójából.* — Theiner hazánkra vonatkozólag, 12 levelet közöl e pápa irataiból (II. 536—554. V. ö. Szvorényi M. IV. 80—83.) — Életiratával többen foglalkoztak.

*

*

*

VI. Sándor pápa már a XVI. század elején mult ki, midőn Luther, az ugynevezett Reformatio feje, mint említettük, már az élők közt volt. Az eszázadban keletkezett hitfelekezetek fejeit közönségesen annyira felmagasztalni szokták a Reformatió hívei, hogy a vak gyűlölség, elfogultság s felfuvalkodottságból emelt válaszfalaikra támaszkodva, visszatekintenek a lefolyt, szerintök sötét századokba, s ők ott tudós, világos főket, épen nem látnak. Az ilyeneket, a szép magyar közmondás szerint: azokhoz hasonlítjuk, kik a sok fa miatt nem látják az erdőt, s a többi közt, Bertl Lőrincz Jánoshoz utasítjuk, ki egyháztörténelme II. kötetének vége felé, igen szép lajstromát adja, a XVI. század előtti egyházi s világi íróknak, kiknek a világ solid műveltségét, s Európa legtekintélyesb könyvtárai örökbecsű műveiket köszönik. Nemkülönben Kolb a pápákról irt jeles művében, a XIII., XIV. XV. századok számos európai híru tudósait hozza fel. Azt se feledjük, hogy a protestáns Feszler által föl-számított 15,700 benczés írónak legnagyobb része a XVI. század előtti időkre esik. A többi szerzetes-rendek is, például a dömések s sz. ferencziek, nagyszámu tudósokat adtak a világnak, s tudjuk Franciaország irodalmi történelméből, hogy csak maga ezen ország a XII. század végén 821 írot számlált, köztük 178 névtelent s 643 maig is igen ismeretes-nevűeket. Láttuk, hogy a pápák maguk is többnyire tudós férfiak lévén, bámulatosan sokat tettek a tudományok előmozdítására, számos művekkel gazdagíták az egyházi s világi irodalmat. Az egész középkoron át számos zsinatok tartattak a ba-

bonák s visszaélések kiirtására, miről a zsinati gyűjtemények hangosan tanuskodnak, és tudjuk azt is, hogy a pápák tudományszerelete nem egy egyetemet emelt oly virágzásra, hogy voltak városok, melyek a tanulni-vágyó roppant számú fiatalokat befogadni képesek nem voltak. Mint ez Párisban nem egyszer történt s azt is följegyezé a történelem, hogy a XV. század elején egy nap Prágából, 30,000 tanítvány költözködött ki. De lássuk az egyetemek diszes sorát korrend szerint: Bologna, Salernó (1100), Páris (1200), Vicenza (1204), Padua (1222), Nápoly (1224), Vercelli (1228), Piacenza (1246), Treviso (1260), Ferrara (1264), Perugia (1276), Róma (1303), Pisa (1343), helyreállított 1472. Pavia (1361), Palermo (1394), Turin (1405), Cremona (1413), Flórenc (1438), Catanea (1445), Montpellier (1180), 1289., Toulouse (1228), Lyon (1300), Cahors (1332), Avignon (1340), Angers (1364), Aix (1409), Caen (1433) 1450, Bordaux (1441), Valence (1452), Nantes (1463), Bourges (1465); — Salamanca (1240), Lissabon (azután Coimbra 1290), Valladolid (1346), Hueska (1354), Valencia (1410) Siguenza (1471), Saragossa (1474), Ávila (1482), Alcalá (1499. 1508), Sevilla (1504). — Oxford (1249), Cambridge (1257), — St. András (1412), Glasgow (1454), Aberdeen (1477). — Dole 1426), Löven (1426), — Bécs (1365), Heidelberg (1387), Cöln (1388), Erfurt (1392), Ingolstadt (1401), Würzburg (1403), Lipcse (1409), Rostock (1419), Greifswalde (1456), Freiburg (1456. megnyitott 1460-ki ápril 26-án), Basel (1460), Trier (1472), Tübingen (1477), Mainz (1477), Wittenberg (1502), Frankfurt (1506), — Prága (1347), Krakó (1347) 1400, Koppenhága (1479), Upsala (1477), Pécs (1367), Buda (1465), Pozsony (1467), stb. stb. Ime, mennyi egyetemet számlált Europa 1517-ki év előtt melyekből csak Németországra 16 esik; s mégis vastag sötétség borította Európát, s csak Lutherék hozták be a tudományok iránti szeretetet, csak ők árasztottak világosságot? Mi történt hát az említett gyönyörű számú egyetemeken? Tán csak játék végett szokták azokat látogatni s egyéb tárgyakkal foglalkoztak azokon, mint a tudományokkal? Bizony az oly vak és üres-fejű szájhösknek, kiknek egész tudományuk a középkori sötétség emlegetése és a reformatio tulzó magasztalásában áll, jó volna tudni, hogy a roppant tudomány Herder elragadtatva a középkor nagy tudósainak örökbecsü számos művei által, egyszer így fo-

házkodék fel: „Szeretném, ha a középkorban születtem volna!“; jó volna ama híres tudós, gr. Montalembertnek a középkor fölött írt fölséges értekezését átlapozni, s akkor bizonyára, nem akarva is belátnák, hogy a tudományosság bizonycsak nem Lutherrel kezdődik. Sapienti panca!

CCXIX.

III. Pius. 1503.

VI. Sándor halála után *Borgia Caesar* a pápai kincseket s drágaságokat adnectálta, s Rómát seregével megszállván, ömaga elhagyta a várost. Erre Közép Olaszhon városaiban kitört a lázadás. A VI. Sándor által letett nagyok ismét visszafoglalák előbbi hatalmukat. A *Vitellik* visszatértek a *Città di Castellóba*, az *Appianik* *Piombinóba*, a *Montefeltrik* az urbinói hercezségbe, a *Baglionik* *Perugiába*. Rómában az *Orsinik* előrontottak s a spanyol bankárok pénztárait kirablák; mert az elhunyt pápa iránti boszujokat mindazokkal érezteték, kik azzal a legcsekélyebb érintkezésben voltak is. A kardinálok e mozgalmak miatt kénytelenek voltak a választást elhalasztani. 4000 főből álló sereg *Saluzei* marquis parancsnoksága alatt Ostiát bevette s a spanyol-francia sereg Rómában hatalmaskodott. A kardinálok torlaszokkal zárták el az utcákat s a város őrizetét egy spanyol kapitány parancsnoksága alatti 20,000 fegyveresre bízta, és hogy minden összeütközés elháríttassék, az *Orsinik* s *Colonna Prospernek* megtilták a városbai bevonulást a *Conclave* alatt. De a tilalom nem vétetett tekintetbe; *Orsini Fabio* katonáival a városba rontott, s most újra elkezdődtek a pusztítások, kifosztások s mindennemű garázdálkodások.

A pápa halála után 30 nap múlva végre egybegyültek a kardinálok s miután elhatározták, hogy az új pápa az egyházi fegyelem emeléséről gondoskodni fog, a választáshoz fogtak, mely, miután a francia s Borgia-pártok minden erőlködései meghiúsítottak, 1503-diki sept. 22-kén *Todeschini-Piccolomini Ferencz* kardinál-diákonra

esett, ki nagybátyja emlékére III. Pius nevet vett föl. A nevezett hó 30-kán a „*San Pietro in Vinculis*“ czimű kardinál által áldozárrá, október elsején a Vatikánban püspökké szenteltetett s 8-kán annak előcsarnoki diszlépcsőzetén Riario kardinál által ünnepélyesen megkoronáztatott. — Némely írók szerint, a megegyezni nem tudó kardinálok csak azért választották meg a *beleges Todeschinit* pápává, hogy ennek úgy sem sokáig tartó kormánya alatt az apostoli-székre alkalmasb egyént szemeljenek ki. Midőn a koronázási ünnepélykor, a *kócz gyors fellobbandásakor* e szavakat mondák: „*Pater sancte, sic transit gloria mundi!*“ az új pápa érzékenyen sirt. S e szólam valósultát nemsokára tapasztalta is. Minthogy III. Pius egy sebe miatt lóra nem ülhetett, hogy a Lateránt birtokába vegye, ez a sz. Péter templomában történt meg, s a *zsidók hódolatuk jeleül a Vatikán egy teremében nyújták át törvényük egy diszpéldányát.*

Ő 1439-ki május 9-kén Sienában született. Atyja *Todeschini Nanno* gazdag s a Sarteano-vár környékén nagy birtok ura volt, a sienai márkában. Anyja *Piccolomini Laodimia* II. Pius nővére volt, ki Ferenczet a Piccolomini-családba fölvette s annak czimereit használni megengedte. E család maig is fönvan Nápolyban, a *celanói grófok s vallei hercegek* czime alatt, ismeretesebb azonban az *aragoniai Piccolomini* név alatt, mert Piccolomini Angelus Mária hercegnőt, Ferdinánd nápolyi királynak leányát birta nőül. Ferencz korán a tudományokra szentelte magát s kivált a jogtanban a perugiai egyetemen igen kiképezvén magát, ugyanott abból tudori rangra is emeltetett. II. Pius egy 1460-ban tartott előmozdításkor a szent-testület indítványa s ösztönzésére kardinál-diákon *) s sienai czimzetes érsekké nevezte ki, minthogy az egyházi kincstár

*) II. Pius öt legerényesb s legtudósibb egyént, s köztök *Todeschinit* is a szent-testületbe vevén fel, ez utóbbira vonatkozólag így szólt: „*Postremus est Franciscus, Administrator Ecclesiae Senensis, noster secundum carnem nepos, Pontificii Juris interpres, de quo non est, cur verba faciamus, tam quod nonmodo nostro, sed etiam Cardinalium iudicio dignus hoc munere putatus est. Rogati ab eis promotionem eius fecimus: ipsi an bene consulerint? videbunt. Hic in Diaconum, caeteri in Presbyteros vocati sunt Cardinales.*“ (Gobel. lib. 4. in Com. Pii II.)

nem láthatta őt el évdíjjal. Az érseki tisztet a boldog *Fasati Antal* segéd-püspök végezte helyette. Bármily fiatal volt is a kardinál, elég alkalmasnak találtatott arra, hogy a *márkák követévé* nevezessék ki, s midőn II. Pius Anconába utazott a keresztes sereghez, *Róma legatusává* lön. II. Pál kormányának utóbbi éveiben *apostoli követül* Frigyes császár udvarához utazott Némethonba, hol *Regensburgban* a birodalmi gyűlésen a császár s választó-fejedelmek előtt az egyház jogait erélyesen s bátran védelmezte. E birodalmi gyűlésen egy keresztes-sereg kiállítása ügyében sikerrel szólott és Magyar és Lengyelországban is szép eredménnyel fáradozott a béke ügyében. IV. Sixtus alatt Rómába hivatott, hol szintén megőrzé legnagyobb erköcstisztaságának hírét, mely egész életén át mindenki előtt oly kedvessé tévé őt. VIII. Incze által békekövetül a lázangó Umbriába küldetett, s feladatának itt is dicsteljesen felelt meg. E pápa halála után ő volt, ki a *Borgia Roderigó*hoz hajló kardinálokhoz így szólt: „*In pontificatu voces esse gratis dandas, et non pro muneribus.*“ Azonban az említett mégis célját érven, mint VI. Sándor Todeschini kardinált követi minőségben Franciaországba küldötte VIII. Károlyhoz, ki akkor a nápolyi trónt bíró aragoniai uralkodó ellen sereget vezetett. A király azonban nem bocsátá őt maga elé, mint II. Pius unokaöcsét, kit Franciaországban az aragoniaiak felé hajló politikája s a *pragmatica sanctio* elleni törekvéseiért nem viseltek.

Hogy egy ily roppant tapasztalatu, ritka ügyismerő, erénydus férfi, a nép kegyencze, az akkori viszonyoknál fogva el nem mellőztethetett, önmagától értetődik. Mindjárt megválasztatása után Consistoriumot tartott, arról tanakodandó, mikép lehetne a francia király s a spanyolok közti békét helyreállítani, s a meglazult egyházi fegyelmet eredeti szigorába és fényébe visszavezetni. A francia csapatok még folyton terhelék Róma vidékén a népet, azért azokat a nápolyi királyság területére utasítá. Ugyanazon időben Borgia Caesar menlevelet nyert a városbai visszatérhetésre, de katonai kíséret nélkül; hogy, mint állítá, megköszönhesse a kardináloknak az oly szerencsés választást. Mily őszinte volt ezen ürügy, könnyen elgondolhatjuk, tudván, hogy III. Pius sokkal erényesb volt, semmint őt Borgia Caesar szerethette volna. A VI. Sándor kormánya

alatt elnyomott Orsinik most elérkezettnek hitték azon időpontot, midőn a beteges pápa menlevele daczára is Borgia Caesáron magukat megboszulhatják. A boszuvágy igen erőssé fokozódott azáltal, hogy Caesar kapitánya Coreglia nemrég az Orsinik első palotáját elhamvasztotta s egyéb sérelmeken kívül Romagnában Orsini Pált s a gravinai herceget, ki szintén Orsini volt, felköttette Caesar. Az utóbbit tehát megtámadták az Orsinik. Erről III. Pius értesülvén, Caesárt az Angyalvárba vitette, hogy ott *sotto cortese guardia tartsa*. Ez alkalmat megragadva a pápa tanácsa, Caesárt arra birták, hogy a szent-székek az általa bitorolt javakat s elrablott kincseket visszaadta. Az, ki mint *Machiavel* mondja, a hatalmas francia sereget is megrettentette, ott ült most mint védencz a fogságban. A csipős-élezü *Sannazaro*, Caesar börtönbe kerülésekor így irt annak főnebb említett jelmondatára vonatkozólag:

Aut nihil, aut Caesar, vult dici Borgia; quid ni?

Cum simul et Caesar possit et esse nihil.

Az Angyalvárbai-menekülését pedig ezen epigrammban örökíti, melyben vonatkozás történik a Borgiák czimerébeni ökör s az Orsiniakébani medvére:

Qui modo prostratus jactarat cornibus orsos,

In latebras taurus concitus ecce fugit;

Nec latebras putat esse satis sibi, Tybride toto

Cingitur, et notis vix bene sedit aquis.

Ilyen volt III. Pius pápaságának eleje. Czomb-sebe napról-napra veszélyesb lőn s megmérgeztetéséről is beszéltek. — A Sienában uralkodó *Petrucci Pandulf* zsarnok, nem tűrhette, hogy a város régi ura családjának egy tagja, mely a *Petrucci*-pártot rég üldözte, most az apostoli székre emeltetett. — III. Pius 26 napi áldásos pápaság után kiköltözött ez életből, melyben 64 évet, 5 hónapot s 20 napot töltött. Földi maradványai a Péteregyház sz. András kápolnájában II. Piuséi mellett *márvány-sírba* tétettek le. Életének nevezetebb eseményeit tartalmazó sirirata így hangzik:

„*Pius III. Pontifex maximus* a Pio II. avunculo suo duos et viginti annos natus in Cardinalium Collegium adscitus, Urbis ac Piceni legatione integerrime functus. A Paulo II. ad Fridericum missus, ut Germanorum arma in Turcas concitaret, conventum fre-

quentissimum, Pontificis morte dissolutum, habuit. Sub Innocentio VIII. Umbros dissidentes placavit. Carolo Gallorum rege Italiam irrumpente, ab Alexandro VI., fero admodum missus. Eo mortuo duodequadriganta Patrum suffragiis Pontifex creatus, dum se restituenda in pristinam Majestatem christiana rep. ab Urbe agit 6 et 20 dies, e tanta exspectatione rerum publico omnium luctu decessit, eloquio, prudentia, religione, innocentia et gravitate, domi forisque insignis, in dicendis in Senatu, sententiis liber et gravissimus. Vixit annos 64, menses 5, dies 20. Obiit anno salutis 1503. XV. Kalend. Novembris. Jacobus et Andreas fratri sanctissimo posuere.“

III. Pius a 28 tagból állott szent-testületben a legszebb-jellemű férfiú volt. Ritka ékesszólása, ildomossága, vallásos érzülete, erkölcsitisztasága és méltóságteljes komolyságaért a köztisztéletet teljesen bírta. Kár, hogy mielőtt az egyházi fegyelemre, egy közszinatra s a törökök elleni hadra vonatkozó tervét kivihette volna, a sirba kelle szállania! Ő szintén a tudós pápák egyike volt. Kisebb iratain s levelein kívül birunk tőle egy művet, tudnillik *Dio de Regnonak* görögből latinra tett fordítását. A florenci *Marsilius Ficinus*, *Marc. Antonio Coccio*, *Sabellico*, *Polotiano Angelo*, *Dathus Augustus*, a német *Reichlin Jakab*, *Silverius Jakab* cremonai püspök s egyéb tudós férfiakhoz intézett levelei nemes szívről s finom irányáról tanuskodnak. A hozzá intézett levelekből főnvan *Sabelliotól* 3, *Ficinustól* 4, *Campanus Antaltól* 23, *Dathustól* 6, a pápai kardináltól 26, *Philelphus*, *Politianus*, *Manutius Aldus*, *Brandolino Lippo*, *Hermolaus Barbanus*, *Reichlin*, *Delphin Péter* s egyebektől pedig igen sok. Egybegyűjtötte s rendezte ezen művet is: „*De rebus gestis Pii II.*“, s birunk még tőle beszédek, feliratokat, költeményeket és himnuszokat, meg néhány emlékpénzt. — *Theiner*-nél nem fordul elő tőle, a többször idézett művében, hazánkra vonatkozólag, rövid pápasága miatt, egy irat sem.

CCXX.

II. Julius. 1503—1513.

A szerény, erényes, szelid és rendes-életű III. Pius alig birta az apostoli széket, már is a sirba kelle szállania, mintha csak azt akarta volna a Gondviselés ez által megmutatni, hogy oly nehéz időkhöz más főre és karokra van szüksége az egyháznak, mint *Aeneas Sylvius unokaöcseéi valának*. A kardinálok, 1503 ki október 21-kén, a Conclavéba léptek s egyhangulag *Rovere Julián* kardinált választák meg pápává. Ez 1453-ban *Savona vidékén Albizzola* nevű falu mellett született, s ámbár atyja IV. Sixtusnak fivére volt és régi nemzetségből származott, most földművelésből tartotta főn családját. Juliánnak bölcsőjét és ifjúságát egy majorság látta. Nevelője egy vagyonos földmives volt, ki természetményének fölöslegét hetenkint kétszer a szomszéd piacra küldte, sőt gyakran Genuába is viteté s árultatá. Evvel a szegény Julián volt megbízva. Korahajjalban szállítá a terményt egy teherhordó-állaton s saját vállain egy kis hajóra. Türelmesen s jókedvvel tartá oda vállait a teher alá s vidáman vitorlázott a városba, örülvén, ha üres csolnakkal, de tele-erszénynyel térhetett vissza. Örömmel ürité ezt ki ura előtt. Ilyenkor mosolyogva fogadá őt ura s a házi nő, s ez izletesebb étkekkel jutalmazá hasznos fáradságát, amaz pedig további szorgalomra s igyekezetre buzditá. De ha szerencsétlenségére, terhét jó áron, vagy éppen el nem adhatá, úgy igen durván fogadtatott s ütésekkel is bántalmaztatott. Az igen szegényes kenyeret ama csolnokon kelle elköltenie, mely reá vala bízva. Éji nyugalmat ritkán élvezhetett, szalmán feküdt, a szelid atyai tekintetet s egy jó anyának gyöngéd mosolyát nem ismerte ő, hanem annál gyakrabban kelle szerföliött nyers urának mogorva tekintetével találkoznia. Így nevelé a Gondviselés ifjúságában azon férfit, kinek karját s szellemnagságát oly igen szükségéle az egyház! Utóbb nagybátyja, IV. Sixtus gondoskodása folytán a tudományokban kiképeztetvén, egymásután a *carpentasi, albanói, ostiai, bologniai s avignoni székekre* emeltetett.

Az említett pápa által 1471-ben a „*bilincsekbeni sz. Péter*“ című kardinálságra mozdíttatott elő, tevékenységénél fogva csakhamar a szent-testület nevezeteseb tagjai egyikévé lön, s mint a *pápai sereg parancsnoka* a fellázadt Umbriát az engedelmesség ösvényére visszaszorította. Ezen s egyéb harczai vállalatai következtében igen nagy tekintélyre s befolyásra tett szert Rómában. VI. Sándor halála után, minden erejét megfeszítette, hogy *Amboise* kardinál, XII. Lajos államministere, az apostoli székre föl ne juthasson, melyre III. Pius rövid pápasága után ő találtatott a legméltóbb s legalkalmasabbnak. II. *Julius* nevet vett föl, mint az egyházellenes írők mondják, hogy *Julius Caesar harczias szellemének hódoljon*; de valószínűbb, hogy keresztnéve iránti kegyeletből vette föl ama nevet, melyet e választás által szintén megtartott. Elődei szokása ellen, kik, mint arczkép-teremők mutatja, szakállukat leborotváltatták, ő szakált növesztett, s ez az irántai tiszteletet nagyban növelte. *) Nov. 26-kán megkoronáztatott s decz. 5-kén a Lateránt ünnepélyesen birtokába vette.

E pápáról azt írja *Ranke*, hogy „*nemeskeblű volt s egész Olaszhonra nézve nagyszerű terveket készített.*“ *Leó* pedig, Olaszhon történelmének írója, említi, hogy „*minden gyöngeségei s szenvedélyei daczára is a legkitünőbb jellemmel s tulajdonokkal bírt korában. Kétségtől nagy volt, mint fejedelem, s mint az egyház feje is igen sokat teendett, ha a pápai államok s Olaszhon helyzete harczias foglalkozásait oly annyira igénybe nem veszik.*“ Az ő célja volt az említett államok visszaállítása, megszilárdítása, felvirágoztatása, s amennyire a körülmények engedik, *Olaszhonnak a francia uralom alóli fölszabadítása*. E nagyszerű tervek s a nehéz politikai viszonyok ép oly harczias pápát igényeltek, mint II. *Julius* volt. Láttuk ifjúkori sanyaruságát; neki már ekkor kelle tanulnia a szenvedést, hogy egykor az egyház ellenségein diadalmat vívhasson ki. A fran-

*) E példát I. Ferencz francia király, V. Károly császár s a többi ejedelmek is követték, miben csakhamar az udvari tisztviselők, nép, urak s papság által is utánoztattak, *mindnyájan balga szokás, puhaság s férfiatlanságnak tartván a szakálltalanságot*. E példát követték egyideig m aguk a pápák is. X. *Leó* s VI. *Adarjánt* kivéve. (V. ö. *Smets*, S. 173.)

ciaiák, eme vad harcziás nép ellenében, mely a hó, jég, folyamok s hegyek kellemetlenségeitől nem félt, egy oly pápának kelle föllépnie, ki a kemény kövön is elbirt aludni; ki kész volt az éj bármely órájában felkelni, ki mi veszélytől sem rettent vissza; kit sem az ágyuk mennydörgése, sem a löporszag meg nem tudtak rendíteni. A szent-szék ellen keletkezett összeesküvés ellen, melyhez a keresztény világ minden hatalmasságai, Francia, Német, Spanyolhon, Nápoly, Velencze, Ferrara, Bologna, Flórenc, stb. tartoztak, a Gondviselésnek oly pápát kelle kiválasztania, ki abban bizni meg nem szűnik, ki mindenkor kész vérét is ontani az egyház diadalaért, ki az egyházat mint jegyesét tekinti, a melyért egész éltén át szent készséggel lovagilag küzd; ki csak azért lép a harczytérre, hogy jegyesét, az egyházat, nemes-érczek s drága-kövekkel diszithesse.

„Olaszhonból áradt szét egész Európa polgárisodásának jó-tékony világa; Olaszhonnak tehát élni s virágozni kell; halál a szolgaságnak. E honnak szabaddá kell lenni! Isten őrizzen meg minket a barbároktól!” Ez volt első imája mint pápának. És hogy Olaszhon szabad legyen, egy kart s egy főt szükségelt: kart, hogy a földet művelje, főt, hogy azt termékenyítse. Ne mondja hát senki, hogy II. Julius szenvedélyből harczyolt. Nem, ő csak azt tette, mit kötelme kívánt tőle. Ebben is dicső elődeinek példáit követte, egy III. *Leóét*, ki, miután Nagy-Károlyt megkoronázta, szövetséget kötött vele, hogy a lombardokat s egyéb ellenségeket Olaszhonból kiűzhesse; — egy *szent IV. Leóét*, ki a törököket Ostiából elűzte; — egy IX. *Leóét*, ki Benevent felszabadítása végett a normannok ellen vonulván, ő maga is fogságba esett; egy IV. *Kelemenét*, ki anjoui Károlyt hívá segítségül, hogy az istentelen Manfrédet legyőzhesse, ki az egyház birtokait elfoglalta; egy II. *Inczeét*, ki II. Roger siciliai király ellen sikra kelt, midőn az Apuliát bitorlá; — egy IV. *Inczeét*, ki Alborno követe által államainak egy részét visszafoglaltatá, s végre a feledhetlen II. *Piusét*, ki mint a törökök elleni kereszties-had vezénylője mult ki. Ezek példáit követve, kénytelen volt II. Julius is kardot ragadni, miután a lelki hatalom pallosát sikertelen villogtatta. Ott térdelt ő naponkint az Ur oltárainál, bensőleg esedezvén, hogy a csapásokat távolítsa el s engedje, miszerint az apostoli szék ellen zuditott viharok békésen csilla-

pittathassanak le; de ez már ily uton nem volt többé eszközölhető.

II. Julius a legnagyobb veszélyben volt: Borgia Caesartól több oka volt tartania. Miután nála a szó mitsem használt, ártatlan helyzetbe tette őt, s így háboru nélkül is győzelmet vívott ki fölötte, visszanyervén az egyháznak általa bitorolt birtokát. A herczeg sokkal hűtlenebb s istentelenebb volt, semhogy őt kegyesen a jog útjára lehetett volna téríteni. Neki emberére kelle találni és II. Juliusnak elég erkölcsi s politikai oka volt az ő személyét hatalmába ejteni; Borgia viselete igazolja a pápa eljárását.

Perugia és Bologna zsarnokai megfenyítettvén, visszanyerék szabadalmaikat ismét s áldák a zsarnokigától fölmentő pápát. *Velencze* belátta helyzetét s hive lön az apostoli széknék. Nem vádoltathatott volna-e II. Julius, ha máskép cselekszik, midőn az egész világ fölkelt ellene, hogy a hajlott-korú, beteges, sinlődő s nyugalom-kedvelő aggastyánt államaiból elűzzék s az egyház birtokainak megrablóit támogassák? Nem volt-e joga fegyvert ragadni az ellenséget megszegyenitendő, hogy ez által ő le ne veressék? Nem a pápa, hanem azok gáncsolandók, kik elég istentelenek voltak annak birtokait megtámadni, elfoglalni, bitorolni s Olaszthonban a békét feldulni. Mert joggal kérdehetjük: *ki adott hatalmat XII. Lajos francia királynak s a dicsvágyó némethoni Miksának arra, hogy Olaszthon uraiul vessék föl magukat, kik saját országaikat sem tudták jól kormányozni?* Sohasem volt még uralkodó annyi gáncsra méltó, mint XII. Lajos. De lássuk a dolgot közelebbről! II. Juliusnak az egyházat előbb függetlenné kell vala tenni, hogy annak igen meglazult fegyelmét s romlott erkölceit helyreállithassa. Az egyház hűbérese, a ferrarai herczeg, volt annak legdühösebb ellensége. Az *ugynevezett legkeresztényebb fölség a rablókat és lázadókat segíté*, s elfoglalva tartá a városokat, melyeket a pápa mint az egyház törvényes birtokát visszakövetelni kénytelen volt. II. Julius mind a két ellenséget kiközösité. Erre a francia király boszúból átkelt az Alpeken hadával, miután előbb főpapjaival egy értekezletet tartott volna, kik a *Pragmatica Sanctio* miatt Rómával rég meghasonlottak, melyet II. Julius mint az apostoli szék jogaiba ütközőt elismerni nem akart, és a háborut Bolognába átvitte. A német császár, XII.

Lajos által felbujtogatva, a pápával nemrég kibékült velenczéseket is hűtlenségre indította. Mindnyájan a pápa ellen szövetkeztek, a népjogok ellenére; sőt egy ázsínatot is hittak egybe, hogy ellene pert indítsanak. Ő a törvényellenesen egybehitt gyülekezetre megjelenteket kiközösítette s a ferrarai herczeg ellen is lelki hatalma pallosát villogtatta. Midőn ez nem használt, II. Julius kénytelen volt fegyvert ragadni. *Mirandolát seregével körülvette*, mely kénytelen volt a hős egyházfő előtt fegyvereit lerakni, miután az *egy rettenthetlen bajnokként a befagyott árkokra tett deszkán át a városba hatolt*. II. Julius most azt vélte, hogy az ügy be van végezve, midőn nagy szomorúságára arról értesült, hogy XII. Lajos, több kardinált, javaik behuzása általi fenyegetéssel, a maga részére vont. *Ezen esküszegő főpapokkal tartotta a legkeresztényebb fölség és a császár, mint az egyház s pápa védnöke, ama nevetségessé lett gyülekezetet*, mely Felső-Olaszshon egyik városából a másikba költözködött, mint-hogy kedvező hangulatra épen nem talált. Az elpártolt kardinálok jogtalan tettöket beismerve, bocsánatért folyamodtak a pápához még a gyülekezet megnyitása előtt, mit meg is nyertek, de az uralkodó kemény fenyegetései ismét tévutra vezetéek őket!

Nemkülönben atyai volt II. Juliusnak magatartása a flórenci zászlósor irányában is, a kit hiában intett, hogy óvakodjék, az egyház ellenségeinek előnyére lépéseket tenni. Azután az ág s beteges főpásztor az apostolfejedelmek sirjához vette magát s miután ott igaz ügyét az Istennek s az apostolfejedelmeknek ajánlotta, *kardját felköté, fejére sisakot tőn s a pánczélinget fölvevé*. A csata igen kemény s egyenlőtlen volt. *Brescia* rohammal elfoglaltatott s *Ravenna* látta az egyház elleneit mint győzőket s legyőzötteket. A győzelem 15,000 ember vérén vásároltatott meg, mely XII. Lajos ellen boszuért kiált az égbe, mint ki az egész bonyodalomnak eszközlője volt, az igaztalan herczeget az egyház igaz ügye ellenében támogatván. Fönmaradt fegyveresei visszavonultak ugyan, de több apró csatákban mindnyájan elhullottak. II. Julius minden nap ott térdelt a sz. Pétertemplomban, forró hálaimákat rebegvén az Urnak, ki az ő jegyesét, az egyházat, el nem hagyta. A pápa egyedül állott a vész közepette, *a fejedelmek egyike sem gondolt az egyház jólétére, a hereszténység nyugalma s békéjére, a catholicismus érdeke*

s dicsőségére, a művészetek s tudományokra, és mivel egyedül a pápa gondolt csak azokra, kinek szemei előtt egy nagyszerű terv, egy szent cél, isteni eszme lebegett, azért legyőzé ama koronás főket s annyi magasabban állt fölöttük, mennyivel a római sz. Péter-egyház kupolája e város többi tornyait magasságra fölülmulja. Folytonos gyöngélkedése, a pisai zsinat kiáltványai, a római nép lázangó mozgalmaj daczára, mely *Colonna Pomponius*, rieti-i püspök, s *Savelli Antal* által a köztársaságot a Capitoliumon kikiáltatni akarta; nem tekintvén XII. Lajosnak ezen felfuvalkodottságában ejtett szavait: „*Perdam Babylonis nomen*“; nem gondolván kardinálnak sűrű könyeivel, kik őt esengve kérek, hogy Róma elhagyásával törekedjék az ellene zuditott vészvihart kikerülni, — ő mindezek daczára a keresztény világ békéjét megalapítani, a kereszténység elleneit legyőzni, Olaszhont a számtalan nagy és kisebb bitorlók s az idegenek igája alól fölszabadítani, a kik semmi nagy eszmét sem engedtek előtérbe jutni, a művészetet és tudományokat előmozdítani akarta. Oh ne vádolja senki II. Juliust dics- és hódításvágyról! Ezen alaptalan vádat rég elmosta az ítézet s a történelmi buvárlat hangosan megczáfolta. Legyetek igazságosak! Egyedül a pápa fosztassék meg az önvédelmi jogtól? De halljuk II. Julius dicsvágyát, lássuk kiengesztelhetetlen jellemét s lelkületét! *Alfonz estei herczeg* a franczia foglalások alatt a pápának és apostoli-széknak esküdt ellensége volt. 1512-ben kihallgatást kért, hogy az egyház büntetései alól feloldoztassék. Fején herczegi koronával, bánatteljesen mondá: „Szent és irgalmas atya! megvallom, hogy többször vétettem az isteni fölség s Jézus Krisztus e földöni helytartójának személye ellen; vétettem a szent-szék ellen, melytől fivérem, elődeim s én magam is annyi jótéteményt nyertünk. Azért fölséged tekintete előtt leborulok, térdeit átkarolom s alázatosan bocsánatért esedezem.“ Fejét meghajtá s a pápa hozzá lépven így szóla:

„Herczeg, te igazat mondtál; ti igen gyakran s súlyosan vétettek a szent-szék ellen s sürűen bántalmaztatok annak birtokosát. Ti a velenczések ragadmányai valátok, én kiszabadítalak titeket kezeikből s engem elárultatok! Én a Bentivoglikat Bolognából elűztem, kik szívesen békét kötöttek volna velem és ti őket az árulásban megerősítettétek s támogattatok. Én államtokat elfoglalhattam volna s azt nem tettem.

Midőn a francia király birtokotok elfoglalásával fenyegetődött, én titeket az egyház zászlósúrává neveztelek ki s segédcsapatokat küldtem ellene. XII. Lajos gunyáron akará bányáitokból a sót, én intélek benneteket, hogy rá ne hallgassatok, csapatokat és segélyt intéztem hozzátok. És mindezen jótéteményekért később az ellenséggeli szövethozzájárulással fizetetek. Ekkor elvettem tőletek a hercegséget. Ti erre rablás, gyilkolás, a templomok kifosztása s elpusztításával feleltetek s a szakadályhoz pártoltatok. . . . De az Isten nem nézhette tovább az ily iszonyúságot; ő a francziákat mint egy csoda-módon kiűzte Olaszhonból; XII. Lajos minden segélytől megfosztatván s látván, mint sietnek le a hegyekről a schweiziek a szent-szék védelmére, ekkor megbántátok hibáitokat, de a bánat nem jött szívből, hanem a szükség által csikartatott ki. . . . És midőn most személyesen keresitek a bocsánatot, Urunk példáját követve nem lehet s nem szabad azt megtagadnom. Én fölmentelek titeket minden büntetés és fenyték alól.“

II. Juliusról tudni akarják a pápagyőlölő irók, hogy sohasem volt szándéka egyetemes zsinatot hívni egybe, vagy ebben hódítványa által akadályoztatott. De az általa 1512-ki május 10-kére egybehítt V. lateráni közsszinat iratai ezen vádat is megsemmisítik. Az egybegyűlt 15 kardinál, 80 érsek és püspök s számos egyéb egyházi méltóságokhoz a zsinatot megnyitó pápa a többi közt így szólt: „Mért voltam én VI. Sándornak ellene? Mért tettem én oly s annyi súlyos utazást? Nem egyébért, mint hogy általános zsinatot tarthassak. Mért fáradtam én annyiszor az Alpeken át, túlrve a nap hevét s a zordon tél nagy hidegét? Azért, hogy egy általános zsinat tartására hangoljam a kedélyeket. Az egész szent-testület, minden fejedelmek, kik hozzánk követeket küldöttek, tudják ezt.“ E zsinat tárgyaiul a következők voltak kitűzve: 1) a fenyegető szakadály meggátlása; 2) a pápa s XII. Lajos francia király közti surlódások kiegyenlítése; 3) az egyházi visszaélések eltörlése s a fegyelem szigorítása s 4) a törökök ellen vezetendő hadnak létesítése. E közsszinat öt évig tartott s így annak bezárásakor II. Julius tetemei már a sirban porladoztak.

E pápa VIII. Henrik angol királynak megengedte, hogy *Katalint*, Arthur nevű fivérének özvegyét, ki Ferdinánd s Erzsébet spanyol uralkodók leánya volt, nőül vehesse. — 1506-ban kiadott

bullája által a *simonia-szagu pápaválasztást semmisnek nyilvánította*, a magukat ilyenkor megvesztegetni engedő kardinálokat, méltóságaik elvesztésére ítélte s a többi simoniától tiszta papoknak hatalmat adott új pápaválasztás, közzsínat egybehívására, és a fejedelmek támogatásának kikérésére a simoniacus pápa ellen. — A paulai sz. Ferencz által alapított s IV. Sixtus, VIII. Incze meg VI. Sándor által jóváhagyott „*legkisebbek rendjét*“ ő is megerősítette s számos kiváltságokkal ellátta. — II. *Julius kétségkívül egyike volt a művészeteket s tudományokat előmozdító nagy pápáknak*. Könyvek vételére igen nagy költséget fordított. Mint a művészet szenvedélyes kedvelője a híres urbinói *Bramantét*, kit VI. Sándor *pápai építészé* nevezett ki, megbízta, hogy a *Belvederét a vatikáni palotával egybekapcsolja*. Bramante a pápa ezen vállalkozó tevékenységét használandó, azon indítványt tette neki, hogy a Nagy-Konstantin által emeltetett, de idő folytán roskadásnak indult sz. Péter-egyházat lerontatván, annak helyén egy páratlanul nagyszerű, az apostol-fejedelmekhez, katolikus világhoz s a hely fölségéhez méltó bazilikát építtessen. A pápa ez indítványt elfogadván, s 1506-diki ápril 18-kán, a *világ e csodaépületének alapkövét ő maga tette le*. A kereszténység e főtemplomának létesítése roppant pénzerőt igényelvén, e pápa s utódjai bucsut is engedélyeztek azon jámbor hiveknek, kik e szent vállalatra némi pénzsegélyt nyújtottak.

E helyen említést érdemel, hogy 1510-ben, fájdalom, ép azon időben, midőn a pápa hadra készült s az ily törekvések többékevésbé károsan hatottak a felső s alrendű papság különben is hanyatlásnak indult erkölcsisége s egyházas érzelmére, érkezett *Luther Márton*, ekkor még *mester s a wittenbergi új földnoda rendezés bölcsészeti tanára*, Rómába, a kanonokok s ágostonrendiek közt még IV. Sixtus alatt fölmerült vitály végett, hogy ezek, *heidelbergi Wimpfelingen Jakab* pedig amazok mellett szót emeljen. Itt a főrendű papság fényűző élete s a tapasztalt egyházi visszaélések azon benyomást tették Luther mesterre, melyet *később oly dühös szenvedéllyel zsákmányolt ki az egyház gyalázására*.

E pápához is folyamodtak szorongatott hazánk nagyjai. Midőn ugyanis az atyagyilkosságról gyanus *Selim*, testvérének meggyilkolása után, az osmannok trónjára lépett volna, egy megrázó táma-

dásra a magyaroknak készen kelle magukat tartani. A gyáva Ulászló királynak országtanácsosa alkudozás által akarta elhárítani a veszedelmet; mert a háborura mind a pénz, mind a fegyvertár üres, *legüresebb volt pedig a mágnások és nemesek kebele a vitézség utáni vágytól.* Azért az országtanácsos *Márton egri énekes-kanonokot* Rómába küldötte, hogy az ország veszedelmét s inségét a pápa elé terjesztené s nála pénz- meg fegyverbeli segélyért esedeznék. Em-litendő, a többi közt, hogy e derék egyházfő 1505-ki iratában megfedette a magyarokat, mint a kik a papságot megvetik, lenézik, s azoknak, meg az egyházaknak javait, tizedeit elragadozni és pusztítani szeretik. — Hazánkban *Isualius Péter* nevű igen tekintélyes követe, ki e minőségben már két elődje alatt is fáradozott, működött, s nagy tevékenységet fejtett ki. (V. ö. *Szvorényi M. IV.* 81 – 85. *Theiner II.* 554. – 590.)

Különös, hogy midőn II. Julius már betegen feküdt, *Miksa császár* követi által azon kéréssel lepte őt meg, hogy *nevezné őt ki Coadiutorának.* E kérést a pápa természetesen visszautasította. — *Lang Mátyás* gurki s *Schimmer Máté* vallsi püspököt II. Julius a szent-testületbe fölvette. — E pápának élete s halála egyiránt épületes s katholika volt. Midőn 1513-ki febr. 21-kén élte végét közeledni érezé, egybegyűjté a kardinálokat s kinyilatkoztatá előttök, hogy az utód választása egyenesen a szent-testületet, nem pedig a zsinatot illeti, s azért ez abba ne is avatkozzék; a távollevő kardinálok is birhatnak szavazati joggal, de nem azon szakadár-kardinálok, kik a pisai álzsinaton jelen voltak. „*Mint Rovere Julián egész szivemből megbocsátok nekik, de mint II. Julius s az egyház feje kötelemem teljesítenem s őket a választásból ki kell zárnom,*“ mondá a pápa halála előtt. A haldoklók szentségeit a legmeghatóbb áhitattal fogadá, tetemeinek eltakarítását, melynek minden pompa nélkül kelle megtörténnie, elrendelé s erre azon gondviselésbei bizodalommal, mely őt életében is a legvérszesb s legviharosb körülmények közt oly hősléklküvé tette, kimult, miután Jézus egyházát 9 év, 3 hó s 26 napig kormányozta. Földi maradványai a Vatikánban takarítottak el nagybátyja IV. Sixtus oldala mellett. Honnét azok később a *Buonarottiféle* pompás, a bilincsekbeni sz. Péter egyhá-

zában létező sírcsarnokba vitettek át. Palatius művében látható e pápa siremlékének rajza is.

A *Burio* által közlött adoma e pápa harcziass jellemét tünteti elő. Szerinte II. Julius akép nyilatkozott, hogy „*már eleget használták sz. Péter kulcsát, ideje már, hogy sz. Pál kardja is igénybe vételessék.*“ S midőn ellenvetették volna, hogy Krisztus Péternek megparancsolta: „*Tedd hüvelyébe kardodat*“, válaszolá: „*Igen, midőn már Péter a kardot használta.*“ Hogy azonban a Péterkulcsokat a Tiberbe vetette volna, ezt egy őt gyűlölő spanyol, boszúból gondolta ki. II. Julius hadi vállalataiban szerencsés s az egyházi szabadságnak s függetlenségnek valódi Julius Caesára volt. A legtekintélyesb írók szerint, a leghirnevesb hősök és hadvezérek egyike leendett, ha mint valamely nagyobb ország világi uralkodója szerepelhetett volna. Annyi azonban bizonyos, hogy ő harczvágó épen nem volt, hanem a végszükség kényszeríté őt, hogy Mars mezején is működjék. II. Julius mint egy oly fejedelem áll előttünk, ki birta a nagy léleknek két leglényegesb elemét: az eszmemagasztosságot és szeretetet a nagyszerű iránt. Mit lendített e tulajdonival a háboru s politikában, azt Roscoe protestans, X. Leó fölötti művében előadja, a hol háborui s politikai bonyodalmi részletesen tárgyaltnak s méltányoltatnak. A művészetek és tudományok körüli érdemeit Gournerie Jenő „*Keresztény Róma*“ című művében terjedelmesen elbeszéli.

Irjanak e pápáról az egyház fejeinek lelketlen ellenei, mi nekik tetszik, az ő életét s működését, okmányok, zsinati iratok s szerencsés kormányzat igazolják. Mondják őt bárminek s milyennek, ő minden inkább volt, mint egy Hegelféle állam szabása szerinti fejedelem, vagy mint, egy istentagadó s népnymorító Bureaukratiában gyönyörködő uralkodó. Az ő politikája katolika, ő maga katolikus fejedelem s hozzá meg pápa volt; s ez elég, hogy korunk sok történetírói s vallástalan szájaskodói által tettei és érdemei ne méltányoltassanak! — Nevezetes pápaságát Audin és Roscoe X. Leó életrajzában szépen ismertetik.

CCXXI.

X. Leó. 1513—1521.

Medici János Toscana fővárosában, az Apenninek lábánál, igen gyönyörű síkságon fekvő, *Flórencben* 1475-ki dec. 11-kén jött e világra. Bölcsője *Medici Lőrincz* nagyherczeg palotájában állott, kit „Nagy“-nak s a „művészetek meg a tudományok atyjá“-nak neveztek, anyja *Claricia*, Orsini Jakab leánya volt. Ahova csak tekintett a gyermek, mindenütt a szépnek, magasztos s nagynak ki nyomtatát látta; mindenütt a szép *Flórenc* fölséges vidéke, a művészet s természet szívetbűvölő ritka remekei örvendezteték őt. *János* valószínű attikai nevelésben részesült, s már korán gyanítani lehetett ritka tehetségeit s hogy ő is méltó tagja leend ama dicső családnak, mely a század művelését oly nagy mérvben eszközölvén, a történelem által méltán magasztaltatik a művészetek s tudományok előmozdítójaul. Két görög menekült, *Chalkondyl* és *Eginent*, ismertették meg vele Homér nyelvének lelketragadó szépségét; *Politianus* az „istenek nyelvére“ tanította, melyet azután oly bámulandó tökélyig vitt, hogy finom s correct fogalmazását a tudósok mintaul használhatták. *Dovizi Lénárd*, ki később *Bíbianó kardinál* név alatt oly híressé lőn, vezette őt be az ékes és fesztelen *Savoir-vivre ismeretébe*, melylyel a tanítvány szelidsége s ritka szívtulajdonai egybeolvadtak. *Bolsán Orbán* sz. ferenczrendi, *Marsilius Ficinus*, *Picco della Mirandola* s egyéb hírneves tudósok is igen nagy befolyással voltak kitűnő tehetségei kifejlesztése s kiképzésére.

Ámbár a szent-székek nagy volt befolyása, mégis úgy találjuk, hogy századokon át Európa fejedelmei nem törekedtek családjaikból valakit a pápai méltóságra feljuttatni. Talán az idők harczias iránya, melynél fogva minden hivatás háttérbe szorítottott a harczai foglalkozások által, volt az ok, vagy tán ama tudat, hogy csak sok nélkülözés, tanulmányozás, szigorú erkölcsi viselet s erős béketűrés folytán juthatni el ama legfőbb méltóságra, miktől pedig a nagyok visszarettentek. Azonban a XV. században ez már más-

kép volt; Olaszhon s Európa majd minden fejedelmei nagy gondot fordítottak arra, hogy családjaikból legyen valaki a szent-testület tagjai közt s az ilyen azután a pápai székre emeltetvén, a ház támaszát s érdekei előmozdítóját nyerje benne. Hogy *Medici Lőrincznek ez volt terve* s ennek kivitelére mindent elkövetett, bizonyos; ezért szánta második fiát, Jánost, az egyházi pályára. Már *hetedik évében föladata neki atyja a hajnyiratot* s csakhamar a legtekintélyesb egyházi méltóságokra nyert várakozmányt; az ily *expectatívak*, közbevetőleg mondva, az egyházra s annak több testületére igen károsak voltak, s mint igen elhatalmasodott csúf visszaélések, méltán rovattak meg több előkelő, istenfélő s tudós egyházi férfiaktól. (V. ö. Magyar Sion, 1863. VIII. füzet, 636. lap.) Így XI. Lajos francia király 1483-ban, tehát csak 8 éves korában, a hires *Fond douce apátságot* adá neki. IV. Sixtus nemsokára a dus *Passignano holostor apátjává* nevezé ki, VIII. Incze pedig 1488-ban a *13 éves gyermeket a szent-testület tagjai közé írta*. Mielőtt azonban eme magas méltóságok diszjelvényeit fölvette volna, három évig hittudományt s kánoni jogot kelle tanulnia, mit Pisában ernyedetlen szorgalommal s fényes eredménynyel teljesített is. 1492-ki marczius 9-kén lépett a biboros atyák közé. Ugyanazon évi ápril 8-kán atyja Lőrincz meghalván, ezen esemény súlyos csapásként nehezült Olaszhon, Flórencra s kivált a *Medici-házra*. Azért a fiatal kardinál rögtön szülővárosába vette magát, hogy személyes jelenlétével családja tekintélyét s befolyását föntartsa, mi annál szükségesb volt, mint-hogy öregebb fivérét *Pietrót* hibáiért gyűlölték, a lakosok egyre lázangóbbak lőnek s egy *Savonarola* beszédei által felizgatott párt, a Medici-ház megbuktatására törekedett.

Ez időtájbun *Sforza Lajos* Milánó s szép tartományainak élére állott, s bármennyire sürgette is őt Ferdinánd, a nápolyi király, hogy unokaöccsének *Galeazzónak*, törvényes jogait tiszteletben tartsa, erre mitsem adva VIII. Károly francia királyt Olaszhonba meghitta, hogy mint az *Anjou-ház örököse* a nápolyi királyságraí igényeit érvényesítse. Az olaszthoni kisebb fejedelmek egyenetlenkedése s egymásíránti bizodalmatlankodása csak elősegíték Károly hadjáratát, s a Savonarola szavai által elámitott olaszok, benne az Istentől küldött boszuló angyalt várták, *ki a szent-olasz-földet fel-*

szabadítandja. Ily körülmények közt *Medici Pietro* igen tanácsosnak látta Károlylyal alkudozásba bocsátkozni; de a megkötött béke-egyezmény a *flórenciakat* annyira felbőszítette, hogy a legpusztítóbb lázadásban törtek ki, míg 1494-ki november 17-dikén Károly Flórenc városába bevonult. *Pietro* s a kardinál csak nagynehezen birtak Bolognába menekülni; de mivel itt igen hidegen fogadtattak, *János bibor-öltönyét egy jószívű sz. ferenczrendi szerzetes szegényes rendruhájával fölcserélte*, s így néhány nap mulva a Vitelli melletti várkastélyban menhelyet nyert. Most a kardinál öt évig majd itt, majd amott élt háza régi barátainál. Rómában sem tartózkodhatott, mert az új pápa VI. Sándor a *Medicieket gyűlölván*, János iránt is idegenkedéssel s hidegséggel viseltetett. Ez idő alatt többször úgy látszott, hogy a *Medicie* *Flórencbe* ismét visszatérnek, mit fegyverrel is megkísérlettek, de a kívánt eredmény nélkül.

Flórenc lakóinak XII. Lajossal kötött szövetsége a *Medicie* *utolsó remény-csillagát* is eltűntette. Most János a jobb-sorsra méltó család bukása által okozott bánatát elűzendő s borus kedélyét felvidítendő, elhatározta, hogy Olaszhont polgártársai hálátlansága miatt elhagyandja, s idegen földre vándorol, hol a népek szokásai, erkölcei, szellemi képzettsége, polgári állása s a tekintélyesb nemzetek művészeti s tudományos intézeteinek megtekintésével s tanulmányozásával töltendi idejét. Tizenegy társával tudományos utazásra kelt s meglátogatta Némethon kitűnőbb városait, mint *Ulmot*, *Augsburgot*, *Insbruckot*, meg *Francziaország* és *Belgium* nevezetesebb helyeit. Visszatérvén Olaszhonba, a politikai viszonyokat jelentékenyen megváltozva találta; Genuábani huzamosb tartózkodása után Rómába vette magát, hol VI. Sándor legalább szinleg barátságosnak mutatkozott iránta. Ez, s még inkább azon körülmény, hogy a *flórenci kormány* minden megfontolás, belátás s átható tevékenység nélkül vitte ügyeit, a városi pénztár üressége s a folytonos zavargások következtében történt nagyszerű megrázkódtatások a *Medicie* *reménycsillagát* ismét föltűntették; de a kísérlet ez alkalommal is meghiúsult. János kardinálnak kedvezőbb kilátás nyílt II. Julius alatt, kivel jó egyetértésben volt, s minthogy testvére *Pietro*, kit a *flórenciak* nyugtalan dicsvágya s heves szenved-

délyeiért tünni nem tudtak, meghalt, sietett a kardinál Flórencbe visszatérni. Miután 1506-ki sept. 12-kén II. Julius Perugiába bevonult s e várost hatalmába vette, ennek kormányzását Jánosra bízta, ki e pillanattól fogva sokkal nagyobb befolyást kezdett gyakorolni egész Olaszhon ügyeire, mint azelőtt. Majd a „*bolognai legatus*“ czim alatt a *pápai hadsereg tábornagya*rá neveztetett ki s azon egész hadjáratok vezetésével bízott meg, melyeknek czéljaul a pápa a francziáknak Olaszhonbóli elűzését tűzte ki. Ha e hadjárat a harci szerencse többszöri változása mellett a pápai seregre szerencsétlenül ütött is ki, de a czél mégis eléretett, mint főnebb II. Julius életében láttuk. Azonban a *tábornagy-kardinál* 1512-ki april 11-kén a Ravenna melletti csatában a francziák által elfogatott, s előbb Bologna, azután Milánóba vitetett; honnét XII. Lajos parancsa folytán Franciaországba kellett volna vezettetnie; de még jókor s a pápa nagy öröme fogásából kiszabadulván, Rómába visszatért s az Egyházi-államokhoz visszakapcsolt városok, várak s emberek benne leghatalmasb közbenjárójukat tisztelték. Igen kellemesen lepetünk meg, ha a kardinálnak e hadjáratbani viseletét olvassuk. Ő ugyanis, mint kardinál, magas kötelemhez hiven, a csatamezőn mindenütt megfordult, ott volt az ellenség s barátai mellett, a haldoklókat vigasztalta s nekik a szent egély üdvszereit kiszolgáltatta, barátai s ellenségei egyiránt ugy tekinték őt, mint Istentől küldött angyalt e gyász-eseményben. Még fogása is mint egy diadal volt reá nézve, mert a visszavonuló francia seregben is a tisztelet s nagyrabecsülés tárgya volt ő.

Most elérkezett azon időpont, midőn a Medici-háznak vissza kelle nyerni a Flórenc fölötti uralmat; mert annak ügyét a szentszövetség karolta föl, s ennek folytán a kardinál 1512-ki aug. 31-kén az általa oly igen szeretett szülővárosba bevonult. Ezzel a népuralomnak vége lön; több elégedetlennek összeesküvése még jókor fölfödöztetvén, annak fejei merényletökért a méltó büntetést elvették. II. Julius halálának hírére a kardinál Rómába sietett a pápaválasztásra. Viharos tetszés tölté be a léget, midőn a kardinál-diákonok dékánja a Conclave ablakát kinyitván, ünnepélyesen kiáltá: „*Nagy örömet hirdetek nektek; a tiszteletreméltó Medici János urban, ad s. Mariam in Dominica* kardinál-diákonban pápánk van,

ki X. Leó nevet vett föl. Erre a roppant tömeg, papság, nemesség s a nép harsogá: „*Éljen Leó!*“ és „*Palle! Palle!*“ mi alatt a Medicek czimerét értették. Örömtüzeket gyújtottak s az Angyalvár számos üdvölvései s szivindító zeneszerek harsogása hirdeté a nagy s örvendetes eseményt a város s világnak. Az új kormányt mint békésebb, nyugalmasb napok korányát s a jólét korszakát üdvözölték, *mely mindarra utat nyit, mire az embert jellem, szellem-dusság, művészet, tudomány, elme s erény emelhetik.* Minthogy idáig csak (kardinal)-diákon volt, 1513-ki marczius 15-kén áldozárrá, 17-kén püspökké szentelteltetett s 19-kén ünnepélyesen pápává koronáztatott. Ez alkalommal a minden birtokaiba visszahelyezett ferrarai herczeg tartotta a lateráni templomban a *pápai zászlót*. — 1512. II. Julius a lateráni zsinatot hirdetvén, *Bakács Tamás* esztergomi érseket s kardinált is meghitta Rómába, hol nagy kincscsel s keleti pompával jelent meg. A velencések hajót rendeltek számára, hogy Lorettóba evezhessen. A kardinál nagy tisztelettel fogadtatott az örök-városban s öt ülésben volt jelen. Azonban a pápa 1513. febr. 21-kén meghalván, a szent-testület új pápa választásához fogott. Tamás is kapott néhány, némelyek szerint 12, szavazatot a pápaságra; de a legtöbb Medici Jánosra esett, ki X. Leó név alatt ült az apostoli széken. Mondják, hogy II. Julius halála után cselédeit olaszokkal cserélte föl. De hogy ő azért ment volna Rómába, hogy a nagy külső fénynyel a legfőbb egyházi székre utat nyisson magának, ez nem állitható; mert ő előre nem tudhatta, hogy a zsinat alatt a pápa meghal. Ennek halálával pedig mint kardinálnak neki is joga volt a pápaságra. Mielőtt Rómát elhagyta, engedélyt nyert a keresztes-had hirdetésére a törökök ellen. Erről szóló pápai levelet 1514-ben sz. György-nap táján ki is hirdette Budán sz. Zsigmond egyházában s országszerte a püspökökkel is kihirdettette. Minek azonban, mint a honi történelemből tudjuk, rosz kimenetele lön. (V. ö. Új M. Muz. 1855. 580 – 581. lap.) — Itt egyuttal fölemlitjük, hogy e pápa 1516-ban megerősítette II. Ulászló király azon okmányát, melyben a *bakonybéli, telki és bélai apátságok* egyházpártfogói jogát a pannonhalmi főapátra ruházza. (V. ö. Magyar Sion, 1866. IV. 916. lap.) — X. Leó pápasága alatt több kitűnő egyháznagyot működtetett hazánkban, mint ezt a már többször idé-

zett *Szvorényi M.* jeles kuffők után tüzetesen előadja (IV. 85—90). Emlitendő közülök *de Vio Tamás* olasz eredetű, dömés mesterből sz. Sixtus kardinálja, ki hazánkba 1520-ban jövéen, X. Leó két utódja alatt is működött nálunk. A többi között, a törökök elleni ügyben sokat fáradozott, s a pozsonyi sz. Márton-kolostorban, meg Budán is több könyvet irt. (Ld. Theiner II. 590—629.)

X. Leó trónralépése azonnal felköltötte a művészek s tudósok dicsvágyát; mert édesen emlékeztek vissza azon időre, midőn még mint kardinálnak a *Piazza-Nouvon* létezett palotája *gyűlhelye volt a művészeknek s tudósoknak*. X. Leó legelőször is a tudós *Lascaaris* Rómába hívta, hogy a görög nyelv s irodalomból előadásokat tartson; a nagy római egyetem (a *Sapienza*) is gyorsan indult virágzásnak; mert a pápa mi költséget sem kimélt, hogy ép oly kitűnő, mint számos tanárokat nyerhessen meg az említett világhírű tanintézetnek. Hittudomány, egyházi s polgári jog, csillagászat, erkölcs, gondolkodás, ékesszólás, mennyiségtan s egyéb tanszakokból hírneves tanárok kezdének felolvasásokat tartani. *S azért igen nagyot hazudnak azon pápaellenes írók, kik állítják, hogy X. Leó csak a könnyű s szépirodalmat pártolta bőkezűségével.* Roppant gonddal s áldozattal gyűjteté a régi görög s római írók kézíratait; így például: a *corvey-i* (Westphalia) *híres benzés-apátságban talált Tacitus Évlőinek 5 első könyveért*, mely mű idáig még nem látott sajtót, 500 zechinót adott. Szóval, X. Leó oda törekedett, hogy Róma a tudomány s művészet tekintetében is első legyen a világon. Mennyire szerette s mozdította elő a művészetet, zenét, építészetet s a többit, arról hangosan tanuskodnak *Raphael, Michael Angelo, Leonardo da Vinci* s egyebek. De szűk terünk nem engedi mind elősorolni azon szellem- s tudománydus férfiakat, kiket az ő nagylelkűsége Rómába vonzott s foglalkoztatott.

E roppant szellemi vívmányok szemlélésénél azt gondolná az ember, hogy X. Leó pápasága alatt a kereszténység benső békének örvendett, melyet semmi szomorú esemény s viszály sem zavart meg. És mégis úgy találjuk, hogy *Olaszthon nyugati tartományai a huzamos harczok következtében mindinkább elszegényedtek. Belgrád a törökök hatalmas csapásai alatt elesett s Luther szava az egyenetlenkedés s polgárháborúk fáklyáját Némethonban meggyújtotta.*

X. Leónak leghőbb vágya volt minden keresztény uralkodónak szíveit egy szent s kölcsönös barátság kötelékével egybekapcsolni, egész Európában békét eszközölni. De ezen üdvös vágya legelőször is a francziák által hiúsított meg. XII. Lajos ugyanis, hogy a milánói herczegséget birtokába kerithesse, 1513-ki márczius 15-kén *Bloisban Róma régi vetélytársával, Velenczével*, szövetséget kötött. Mihelyt erről a pápa értesült, mindent elkövetett, hogy a már ugyis sokat szenvedett Olaszhoban a háboru kitörését meggátolja, s azért ugyanazon évi ápril 5-kén *Mechelnben* VIII. Henrik angol királylyal, Miksa császárral s Ferdinand spanyol királylyal szövetkezett. A navarrai ütközet a francziákra szerencsétlenül ütött ki s a nyugtalankodó kevély Velence megaláztatott. — Ápril 6-kán megnyitotta X. Leó az V. lateráni közzsínat hatodik ülését, melyet, mint főnebb említetük, még II. Julius hívott egybe. A szakadár kardinálok legnagyobbbrészt visszatértek az engedelmességre, a pisai álzsínat megszüntnek s semmisnek nyilvánított s annak ellenében a lateráni zsínat törvényszerűsége határozottan elismertetett. Maga XII. Lajos király is, tekintetben vévén a körülményeket, jónak látta a pápával kibékülni.

Fáradhatlan politikai munkálkodása mellett sem tévesztette X. Leó szemei elől a czélt: Olaszhont minden idegen uralom igája alól fölszabadítani s az európai egyensúly föntartásából világi uralma megszilárdítására előnyöket nyerni. Azért elkeseredett, midőn tudomására esett, hogy XII. Lajos halála (1515. január 1.) után annak utódja I. Ferencz a Milánó meghódítását czélozó tervet ismét elővette. Ennélfogva a szent-atya a spanyol királylyal s német császárral véd- s dacsszövetséget kötött és 10,000 schweitzzi zsoldost fogadott, kikhez később még annyian csatlakoztak. E hadi készülétről értesülvén a franczia király, békét akart kötni; de ehelyett a pápa seregét 20,000-nyi harczosra növelvén, a háboru folytattott. Azonban a schweitzziak 1515-ki sept. 14-kén *Marignánó mellett* csatát vesztek s ez időtől fogva megszűntek önálló befolyást gyakorolni Olaszhonra. Ha e győzelem után a francziák tovább is folytatják a háborut, az Egyházi-államok s Toscana nem védelmezhetik magukat kellőleg s a spanyolok is nehezen maradtak volna meg Nápoly birtokában. Azért X. Leó e súlyos helyzetben I. Fe-

renczezel alkudozásba bocsátkozott s később kardináljai tanácsa ellenére is Bolognába vette magát a királyhoz. Hol egyezmény kötött, mely szerint a *Pragmatica Sanctio eltöröltetett*; de a pápának is át kelle engedni Pármát s Piacenzát a királynak, a ferrarai hercegnek pedig Modenát s Reggiót. Ez alkalommal egyszersmind megígérte a király, hogy a Medici-háznak Flórenc fölötti uralma helyreállítására segédkezet fog nyújtani. Így sikerült a derék egyházfőnek lecsillapítani a vihart, a királyt visszatérésre bírni s tartományai birtokában háborítatlanul megmaradni. Egyébiránt azon állítás, hogy I. Ferencznek adott szavát nem tartotta meg, mint-hogy 1516-ki tavasz elején Miksa Olaszhonba vonult, hogy a francziákat Milánóból kiszorítsa, elüt a valótól s a protestans *Roscoe*, meg a francia *Audin* is fölülmulthatatlan történelmi műveikben a pápát ártatlannak vallják.

Valamint X. Leó az Egyházi államokat épségben föntartani, sőt azokat növelni is törekedett, s e mellett némely nagyok ellen, kik a szent-szék néhány városaiban uralmukat megalapították, valamint az urbinói herceg ellen is, ki az eldöntés pillanatában tőle elpártolt, kénytelen volt hadat izenni; ugy a Medici-ház érdekeit is emelni feladatának tartotta. Azért legifjabb fivérét, *Medici Gyulát*, flórenci érsekké nevezte ki, unokaöcse, *Medici Lőrincz* urbinói herceg *Rovere* állását nyerte el, ki II. Juliusnak unokaöcse volt, és a *Mediciek Toscana fölött világi hatalma törvények s összeköttetések által biztosított*. Ezen családbüszkeség sok ellenséget szerzett a pápának; *Petrucci* kardinál háza a leghevesb gyűlölet szító fészke lön, ki, hogy a Sienából elűzött testvéreért boszut álljon, *elhatározta, hogy a pápát egy Consistoriumban leszurja*. Mire ugyan bátorsága hiányzott, de akarata változatlan maradt. Egy sebészt vesztegetett hát meg, ki neki azon ígéretet tevő, hogy a pápát vagy a gyógyításkor, vagy az asztalnáli megmérgezés által kivégzi. Mielőtt azonban gonosz merényletök végrehajtatott volna, az összesküvés föfödöttetett. *Petrucci* a *Vercelli* nevű sebészszel együtt halálra ítéltetett, több kardinál méltóságaitól megfosztatott, mivel a merényletről tudomással birtak s azt nem akadályozták. Néhány nappal később, 1517-ki junius 26-kán, az egyház méltósága, disze emelése s ügyeinek vezetésére 31 kardinált nevezett ki, kik mindannyian

szellem, rang, tudományosság s tapasztalat tekintében kitűnő férfiak voltak, s ezeknek köszönhette X. Leó hátralevő életének nyugalomát s boldogságát, valamint kormánya dicsőségét s fényét is nagy részben.

Aközben X. Leó különösen két fontos vállalatra irányozta figyelmét, melyek pápasága kezdetétől folyton szemei előtt lebegtek; t. i. a *keresztény fejedelmek egyesítendő ereje által a törököket megalázní*, kik II. Selim uralma alatt sokkal rettenetesebbekül mutatkoztak, mint azelőtt és Rómának szépítése, mindenekelőtt azonban a már megkezdett sz. Pétertemplomnak bevégzése. Az előbbi célra Európa fejedelmeit öt évi fegyverszünetre hívta fel, s számos követei, levelei s összeköttetései által igyekezett tervének megnyerni az uralkodókat, és egy ideig úgy látszott, hogy törekvéseit siker koronázandja. *Hogy e célokat elérhesse, mivel a nyilvános kincstár kiürült s családi birtokait adósságok terhelték, 1516-ban az ismeretes bucsut hirdette Pucci kardinál által. Hogy azonban az ily uton bejövendő összeget nővérének szánta volna, ez nem egyéb, mint a legszemtelenebb rágalom, melyet X. Leó gyalázására az eretnekek koholtak, gondolván, hogy így is semper aliquid haeret* E bucsu hirdetésére mindenütt a leghiresb hitszónokok szemeltettek ki, hogy megható beszédekkel a híveket kegyes adományok nyújtására hangolják. Albert mainzi érsek Némethonban e bucsu hirdetésével Tetzel dömést bizta meg. Ez időtájban a dömések s ágostonrendiek nem a legjobb egyetértésben voltak egymás közt; Luther gőgjét sértette az említett hitszónok-rendi tagnak ily nagy kitüntetése, ki, mint mondják, beszédeiben némileg tulzott, s a szent ügyérti buzgó hevében többet mondott, mint hittanilag szabad lett volna. Ezt azonban sem az egyház tanai, sem a pápa meghagyásából, hanem tulajdon megfontolatlanságából merítette. Az is valószínű, hogy Tetzel hibái nagyítvák. S mivel Luther az egyházzal már úgy is több pontra nézve meghasonlott s az alkalmat rég leste, igen kedve szerint történt, hogy a bucsuszónok ép akkor érkezett Szászhonba. Most a nyugtalanfejú s a szerzetesi fegyelmet megunt alkalmasnak látta föllépni az egyház ellen. 1517-ki okt. 31-kén a wittembergi vártemplom ajtajára 95 tételt függesztett ki a bucsu ellen, ezek megvitatására minden tudóst felhíván. E lépéssel kezdődik a gyászos hitsza-

*kadás! Ha csupán a visszaélések s tutások ellen kelt volna ki, mint azt Luther kürtölgetni szerette, melyek fájdalom, ama korban többhelyütt igen kirívók voltak, úgy csak dicséretet érdemelt volna törekvése. De mint a tapasztalat mutatta, a közmondás szerint, a a fürdővízzel együtt a gyermeket is kivetette, megtámadván a 15 százados egyház tiszta, sarkalatos, elévülhetlen hitczikkeit is. Alig hatott el Rómába tételeinek hire, midőn 1518-ki február 13-kán kelt iratában X. Leó az ágoston-rendiek promagisterének, Gábornak meghagyta, hogy a Luther által szított tüzet kioltani siessen; mert ugymond „*misem veszélyesb, mint a hallogatás.*“ Gábornak levelek s közbenjárók által kellett volna Luthert hallgatásra bírni. De a pápától határozott utasítást nem vett.*

A szent-atyá Rómába idézte őt, megengedte azonban, hogy Ágostában de Vio Tamás kardinál előtt jelenjék meg. Ez azt kívánta, hogy Luther tévtanait vonja vissza, de ő „*a rozszul értesített pápától a jobban értesítendőre*“ hivatkozott, s midőn a pápa a bucsuróli tant bullájában helybenhagyta, 1518-ban közzsínat által kívánta az ügyet tárgyaltatni. Következő évben Milticz alkudozott vele, s Luther hallgatást ígért, ha ellenei is arra köteleztetnek; mentette illetlen beszédét, melylyel gyakrabban élt; a hiveket az egyház iránti tiszteletre buzdítani ígérkezett, s az egyház iránti hü ragaszkodást fogadott. Azonban ez nem volt komoly szándéka, mert a pápát csakhamar nyíltan Antikrisztusnak nevezte s a magdeburgi érsek ellen igen aljas kifejezéseket használt. Kétségkívül azért piszkolódott s lármázott Luther annyit, hogy lelkismerete kiáltásait elnémitsa vagy lekiabálja; azért gyalázá a pápát, mint képviselőjét azon keresztény egyházi egységnek, melyet ő lelkiismeretlenül szétszaggatott. Sőt megvallja, miként imádságra is csak azzal tudá magát buzdítani, ha előbb a pápa iránti haragot és gyűlöletet keblében fölgerjesztette. Nemde borzasztó fanatizmus ez? (Hoványi: Fensőbb Katholicismus, II. k. 255. l.) A tetszés, melyet föllépése a hithideg németeknél, különösen a békétlen lovagság s éretlen tanuló ifjuságnál talált; másrészt az ellenmondások, melyeket a hittudósoknál tapasztalt; az ő, s Carlstadtnak a tudós Eckkeli vitálya Lipcsében, 41 tételének a pápa általi kárhoztatása (1520. jun. 15. „*Exurge Domine*“ kezdetű bullában) s a kiközösi-

tésseli fenyegetés, ha 60 nap alatt eretnek-tanitmányát vissza nem vonja: *öt annyira fölingerlék, miszerint szétszaggatá a kötelékeket, melyek őt még az egyházhoz fűzték s elfojtá a borzalmat, melyet keblében az attóli elszakadás támasztott. A szent-anya* (1521. jan. 3. kelt „*Decet Romanum Pontificem*“ bullájában) *Luthert Jézus egyházából kizárta. Mire az eretnekfő e bullát az egyházi jogkönyvek egy példányával, mint szerinte istenteleneket, melyekben mi jó sincs, s ha volna is bennök valami jó, az mind kár-okozólag s az antikrisztusi zsarnokság szilárdítására van elferdítve, — a wiltembergi kapu előtt elégette.*

Most X. Leó mindenekelőtt V. Károly császárt (1520—1556) igyekezett megnyerni a római szék tevékeny támogatására, s *Alexander Jeromos* nunciust bizta meg, hogy Luther eretnekségét kiirtsa s a tévutra vezetett híveket az egyházba visszatérítse. De sem az általa Luther fölött kimondott kiközösítés, sem az 1521-ki május 26-kán bezárt wormszi gyűlés, nem voltak képesek a megzavart rendet ismét helyreállítani. Ugyanezen időtájban irt VIII. Henrik angol király a katholika egyház védelmére egy könyvet, *) miért a

*) E könyvet a király Luther „*De Captivitate Babylonica*“ című műve ellen írta s római követe által e pár-vers kíséretében adatta át X. Leónak:

*Anglorum Rex Henricus, Leo decime, mittit
Hoc Opus, et fidei testem et amicitiae.*

E könyvnek a pápa, *Ciaconius* szerint, annyira megörült, hogy a kik azt olvassák, 10 évi és ugyanannyi évtizednyi bucsút engedett. Teljes czime a a kegyelet s sok tudományos ismerettel irt műnek ez: „*Assertio septem Sacramentorum adversus Martinum Lutherum*, edita ab invictissimo Angliae et Franciae rege et domino Hiberniae, Henrico, eius nomine octavo; apud inclytam urbem Londinum in aedibus Pynsonianis 1521, 4. idus Julii, cum privilegio a rege indulto.“ X. Leó átadá a könyvtár őreinek őrzés végett. Elején ugyanis következő szókat olvashatni: „*Anno Domini 1520, die 12. oct. Sanctiss. in Xto p. et dus, Leo divina providentia papa decimus consignavit nobis, Laurentio Parmenio et Romulo Mammecino pontificae bibliothecae custodibus, hunc librum in eadem bibliotheca cum aliis asservandum et custodiendum.*“ — Ugyanazon *Ciaconius* szerint, nem bizonyos, hogy e

pápa által „*Defensor fidei*“ diszcimmal tiszteltetett meg. De azután a *testiség vágyainak engedve*, kapott a hitujítási alkalmon, s mint alább látandjuk, az angol-egyházat elszakította a rómainól. Itt e tárgyba mélyebben nem ereszkedhetvén, az olvasót *Riffel*, *Döllinger* s mások tekintélyes műveire utaljuk.

Valamint az egyházi, úgy a politikai viszonyok s ügyek is az utóbbi időben a pápa tevékenységét nagyban igényelték. *Franciaország mellett egy másik hatalom, Austria consolidálta magát*. Még Miksa császár idejében mindent elkövettek Austriának az általi emelésére, hogy a pápa a császár unokáját, Károlyt, a fiatal spanyol királyt, a nápolyi koronával s a római császársággal tisztelte meg. E tervet I. Ferencz francia király megghusítani törekedett s maga a pápa is nem nagy kedvet mutatott ahhoz. De midőn Miksa császár 1519-ki január 12-kén meghalt, mindketten mint a császári koronáért küzdők léptek fel. Mi ellen a pápa hatalmasan működött, mert jól tudta, hogy bármelyik választatnék is császárnak, Európa szabadsága, az apostoli szék függetlensége s Olaszhon nyugalma az által megzavartatnék. De Károly az említett évi július 5-én német császárnak kikiáltatott s így Austria azonnal jelentékeny ellensulyt nyert Franciaország ellenében. A császári méltóság által V. Károly legalább Lombardiában törvényes igényt nyert a legfőbb tekintélyre; de az olasz ügyek miatt nemsokára kitört a háboru. X. Leó a viszonyok alakulását, a politikai helyzetet éber figyelemmel kísérte, de két oly hatalmas ellen közt semleges nem maradhatott. Mindent

művet a király irta légyen, miután többek vélete szerint az *Roff* tollából eredett, vagy legalább segítséggel volt annak megírásánál. E mű gazdagon aranyba volt kötve, de azon orániai herczeg katonáinak kezeibe került, ki az elesett Bourbon hget a főparancsnokságban követé, s e barbárok letépték a kötést, s a könyvet ott hagyák, mely aztán egyszerűen borbé köttetett s még maig is látható a világhírű vatikáni könyvtárban. VIII. Henriknek Boleyn Annához sajátkezüleg irt néhány levelével együtt. Az említett könyvtár ekkor szenvedett legnagyobb veszteséget; mert sok igen becses kéziratok, okmányok veszték el örökre, melyek a tudományokra annyi, s oly szép világot vethettek volna. III. Pál volt az, ki e veszteségeket kipótolni igyekezett. (V. ö. *Róma és London*, Győr 1862. 270. lap.)

elkövetett, hogy Parmát s Piacenzát ismét megkapja, és V. Károlynak azon ígérletét, hogy Milánó uralmát olaszra bizza, igen kedvesen fogadta. Némethon egyház-politikai helyzete természetesen közeledést kívánt a pápa s császár közt s csak egy szakadás kellett még Róma s a franciák közt, mire Reggiónak az utóbbiak által történt szerencsétlen megtámadása épen igen jó alkalmul mutatkozott. Az egyesült pápai s császári seregek Olaszthonban szerencsésen harcoltak. A pápa legközelebbi rokonainak egyike, atyja testvérének fia, *Medici Gyula* kardinál is résztvet a hadjáratban, s a meghódított Milánóba bevonult. Parma s Piacenza ismét meghódítottván, a francziák elűzettek, s az új milanói herczegre elmaradhatlanul nagy befolyást kelle X. Leónak gyakorolni.

Most egy új politikai kifejlődés kora nyílt meg s az egyház nagy mozgalmaknak nézett elébe. A pápa hízelt magának, hogy azt vezetni, ezeket pedig meggátolni fogja. Ő még elég fiatal volt arra, hogy a kedvező pillanatok ügyes felhasználásából a közjóra előnyöket reméljen. De fájdalom, csálóka az ember sorsa e földön! X. Leó épen *Maliana* nevű nyaralóján volt, midőn jelentették, hogy övéi Milánóba bevonultak. Örvendett a fegyverek sikerének s gyönyörrel szemlélt az ünnepélyeket, melyek ez alkalomból rendezettek; késő éjjig járt szobájában alá s fel az ablak és vigan égő kandalló közt, november volt. Kissé kimerülve, de igen megelégedve tért vissza Romába, hol három nap folyvást nyilvános multságok tartattak. De betegsége (*Catarrhus*) hirtelen veszélyes fordulatot vett, még 1521-ki december elsején reggel ég felé emelé szemeit, kezeit összekulcsolá, néhány perczig áhitatosan imázott, azután vánkosára visszahanyatlott, s megszűnt élni. A catarrhus megfojtotta. Épen 46-ik életévét töltötte be, midőn 8 évi, 8 havi s 19 napi pápasága után földi pályafutását bevégezte. Halálát általánosan meggyászolták s *kimúltán érzékenyen zokogtak a Muzsák*. A nép vakdühének első kitörésekor megrohanta a pohárnokot, azon véleményben levén, hogy a derék egyházfő az mérgezte meg. Ezt azonban bebizonyítani nem lehetett.

De lássuk e jeles egyházfő egyéb működését is. Mint már főnebb is megjegyeztük, a pápák mindent elkövettek a spanyol *Inquisitio* zsarnokoskodásának meggátlására. Így például erőlyesen köve-

telték, hogy a kormány a keresett alatt állókat ne gátolja a Romábai föllebbezésben. És e föllebbezések valamint II. Julius, ugy X. Leó alatt is folytattattak, a kik az ily föllebbezők számára külön birákat neveztek ki, hogy a hitnyomozók körmei közül őket kiragadnák. X. Leó 1519-ben a toledoi hitnyomozókat átokkal sujtotta, mivel a Rómában segedelmet keresőt konokul üldözték. A hamis tanúknak a hitnyomozás ítélőszékeitől való visszaretentését eszközözlendő, X. Leó 1518-ki dec. 14-én azt rendelé, hogy azok éltükkel bűnhődjenek. Midőn pedig arról értesült, hogy több rendbeli kegyelemlevelei megvettettek, 1519-ben tökéletes átalakítását kívánta eszközölni a spanyol hitnyomozásnak. Az eddigi fő-hitnyomozók el valának mozditandók, minden püspök által két kanonok volt hinyomozónak kijelölendő, ezek közül egy okvetetlenül tartományi hitnyomozónak nevezendő; hanem még ezen választás is a szent-székek jóváhagyásától tétetett függővé, és az új hitnyomók minden két évben szigoruan megvizsgálandók valának. De V. Károly mindent elkövetett, hogy a pápának ebbeli tervét meghiusítsa s a már kiadott három breve foganatbavételét megakadályoztassa; és minthogy épen ekkor lett Károly római-német császárrá, X. Leó nem teheté ki magát irányában a nagy feszültség veszedelmének. *Hogy a pápára ráijeszzen, a spanyol követ azt tanácsolá urának, hogy kedvezne az új tértanoknak.* De mindezek daczára mégsem tartoztatá magát vissza X. Leó, hogy ki ne jelentené, *miszerint a spanyol hitnyomozás igen sok rosszat szül.* És a butafejű szájhősök mégis a pápákra berzengenek a spanyol kormány ezen kedvencz intézménye által elkövetett nagy embertelenség s kegyetlenkedések miatt! Hogy ne? hisz ezáltal nem „*aliquid, hanem multum haeret!*“

A törökök Európában mindig nagyobb hatalomra vergődtek s a veszélyben forgó magyarok ismét csak a pápához fordultak. X. Leó, az esztergomi érsek Bakács Tamás kardinál által tudósittatván Ulászló szükségéről, és hogy országa legfontosb határpontjait az osmanok tulnyomó ereje ellen védeni képtelen: 50,000 aranyat ajánlott a királynak azon esetre, ha az ellenségnek megtámadására egy tekintélyes sereget állitand föl, 20,000-et pedig, ha csak a fenyegetett határpontokat szándékoznék jobb védelmi állapotba helyezni. Majd két biztost küldö Horvátországba és Boszniába gazda-

gon ellátva buza, árpával, 10 mázsa lőporral, 100 mázsa kénkövel, 5000 font salétrommal, több ágyúval s 2000 arannyal. Mindezeknek a veszprémi püspök *Beriszló Péter* bán belátása szerint a határerősségek közt kelle kiosztatnia, és hol ezek terve szerint új munkálatok lennének véghezviendők, vagy a régi erődítmények kijavítandók, ezekre a költséget X. Leó szintén megajánlotta. Egyszersmind jelentette Velenczében, hogy részéről 20,000 arany áll készen Ulászló király rendelkezésére, melyek egy részét a fontosabb pontok erődítésére fordítaná. *Báthory István*, az utolsó magyar kereszt-had szomoru kimeneteléről tudósítván a pápát s egyszersmind az ország védezközeinek panaszos állapotát is eléje terjesztvén, a szent-atya a nemesszivü mágnásnak hű ragaszkodását megdicsérte, annak tovább megőrzésére őt atyailag intette s *Bernárd* egri éneklőkanonok által neki, áldása mellett, 20,000 aranyat küldött a temesi vidék erődítményi költségeinek fődözésére, egyszersmind tudósította, hogy a Dalmát- s Horvátországok részére általa szánt 7000 arany is nemsokára megérkezik. A pápa ily bőkezű s résztvevő levén hazánk iránt, midőn Selim zultán a fegyver-nyugvás meghosszabbítását ajánlotta, a király s a rendek illőnek tartották ez ügyben X. Leónak véleményét kikérni. Miért Rómába sürgönyök küldettek a vélemény meghozására. A pápa ellenzett minden egyezkedést a kereszténység hűtlen ellenségével, és mind a pápai kincstárból, mind az ő buzgó közbenjárása által, a többi európai fejedelmektől nyerendő pénzt ígért rövid idő alatt a királynak. De a pápai irat megérkezte előtt a tehetetlen Ulászló kimult. Utódja II. Lajos lőn, kinek számára X. Leó Ferencz francia királytól legalább 15,000 aranyat kért, ezekhez a szent-atya a pápai kincstárból járulni szándékozván. *Egyszersmind kijelentette iratában, hogy ő kész lenne hazánk s népe megszabadítására nemcsak mindenét, amivel bír, hanem vérért és életét is földáldozni.* Az 1517-ki budai hongyűlésen, később *Tolnán* s egyebütt is ígérték a magyarok segélypénzt a királynak, de azt vagy meg nem adták, vagy rosszul használták. Azért *Broderics István* prépost s nemsokára *Verbőczy István* Rómába küldettek, hogy a pápát ismét pénzsegélyre hívnák fel. Erre *Vio Tamás kardinál* csakhamar tekintélyes pénzösszeggel érkezett 1520-ban Magyarországra. *Ime mily jótékonyssággal viselte-*

tett e derék egyházfő is a hatalmas török által szorongatott szegény hazánk iránt! Szép volna ezt tudni ama lelketlen szájaskodóknak, kiknek legcélszerűbb foglalkozásuk a pápák szidalmazása s rágalmazásában áll!

X. Leó a vallási, egyházi ügyekre is kitünő gondot fordított. Midőn a *csehek* panaszt emeltek, hogy az apostoli-szék megszegte a baseli zsinaton a huszitákkal kötött egyeségi pontokat, a főnebb említett V. lateráni közzsínatra hívta meg őket, s az esztergomi kardinál-érseket megbizta, hogy a huszita eretnekség maradványát eltörölven, annak követőit az egyháznak megnyerje s azzal kiegészítelje. A *muskák- s maronitákhoz követeket küldött*, hogy amazokat a görög szakadály elhagyására, emezeket pedig az idő folytán becsuszott s meghonosodott helytelen szertartások megszüntetésére serkenténék. — Az *abyssinaiak tévelyei* sem kerülték ki figyelmét. Az ő kormánya alatt keletkeztek Amerikában a határozott püspöki székek. Az egyetemek bölcsész tanárainak meghagyta, hogy amennyire lehet, a lélek halhatatlanságát bölcsész érvekkel is megmutatni igyekezzenek. Kimondotta, hogy a *kik a kolduló-rendek templomaiban megjelennek a szent-misékre, eleget tesznek az anyaszent-egyház azon parancsának, mely a sz. miséhallgatásra vonatkozik vásár- s ünnepnapokon.* (Leonis X. Constit. 25. §. 2. Bullarii Tom. I. pag. 597.) *B. paulai Ferenczet a szentek lajstromába írta.* — Némelyek elég helytelenül arról vádolják X. Leót, hogy az egyház ügyeivel keveset gondolt. Ezen állítást azonban bőven megczáfolják az egyházi ügyekben kiadott s maig is fönlevő számos rendeletei, s a *Luther elleni erélyes intézkedései, kinek kárhozatos tanítmányát kárhóztatta s tévelyeivel metélvezett könyveit elégettette.* (Ld. Sandini; Vitae Rom. Pontificum, pag. 516.)

Raphael igen hü képét adja e pápának, melyet tekintve, egy kitünő egyházfőt diszítő jellemek, tehetségekre s hajlamokra akadunk. Testalkata magas, méltóságteljes, tiszteletet gerjesztő, feje s hasa igen erős volt. Kinézése megnyerő; nagy, gömbölyű s kissé düledt szemeivel szemüveg nélkül a távolabbi tárgyakat nem tudta megkülönböztetni. Vakítófehér szép kezei tündöklő pápai gyűrűjével megragadták a figyelmet. Hangja kedves, hajlékony s igen jól hangzó levén, beszédei meghatották a hallgatókat. A pillanat szük-

sége szerint komoly, tekintélyes, vig s enyelgő is volt. Ifjuságától fogva szellemdu s művészetet kedvelő udvarban növekedvén fel s a legszebb tulajdonokkal ékeskedvén, mindenkor általánosan kedveltetett. Gyűlölet nem uralkodhatott körülötte, ő békét létesített s mindenkit kiengesztelt. Egy pillanat alatt megismerte környezetét, s mindenkit a tisztelet, barátság s szeretet oly mérvével karolt, mely az illetőt kielégítette, őt magát pedig megszerettette. Ide járul hártart nem ismerő bőkezűsége, az ifjak s öregek iránti szeretete, mely-nél fogva az öreggel öreg-, az ifjuval ő maga is ifju lőn, mint az idő hozta magával. Mind e szép tulajdonok csak növelék méltóságát. Ha nem volt is lángész, elég szép tehetséggel birt arra, hogy a művészetet s tudományokat virágzásra emelje s élvezze. *Tudósok és költők benne a legnagyobb Maecenásukat tisztelték*, ki a tudományokat előmozdítani, élte egyik legszebb föladatának ismerte. Könyvek s becaes kéziratok, okmányok gyűjtésére igen nagy gondot és ropant költséget fordított. Ő az, ki a többi között, egyik brevéjében így szól: *„Semmi költséget sem kell kimélni, hogy a régi írók dolgozatai szorgulmatosan fölkerestessenek e földön mindenütt és hozzánk szállíttassanak.”* Szobáit, csarnokait s kápolnáit *Raphael* a művészet eseményeivel gazdagítá. A zenét szenvedélyesen szerette; a szent nagybőjt alatt évenként Rómába zarándokolók ezrei neki köszönik az általa behozott vallási zene kifejezhetlen édes élvezetét. Ő méltóságteljesen s megható áhitattal végzé a szent-miséét. Kezei mindig összekulcsolva, szemei a földre vagy az oltárra szegezve, őmaga pedig mindig a legszentebb imába volt merülve. Sohasem kísérté vagy vitte az Oltáriszentséget földött fövel. Minden vasárnap szent-beszédet hallgatott, melynek a lateráni zsinat határozata szerint nem volt szabad félóránál tovább tartani. Az isteniszolgálat díszének emelésére a leghíresebb művészeket s zenemestereket szerzte meg zenekara számára.

Ő reggel korán fölkel s reggeli imáját térdelve végzé. Miséjét mindig zene kísérté, mert mint mondá, *a zene az ég adománya, mely az ember szívét kedvesen érintvén, Istenhez emeli. Levelei szerint az a legnagyobb vigasztalás a fogságban.* Étkezésekor is szólt a zene s ebben ő maga is gyakorlá magát. Igen egyszerű asztalt tartott; ételének legnagyobb része főzelékből állott, szerdán asztala nem

látott húst; pénteken pedig csak gyökerek adtak föl; szombaton nem is terítették, mert e napon rendesen böjtölt. Keveset evett s csak vizet ivott. *Jovius Pál*, ki gyakran volt a pápa asztalánál vendég, írja nekünk, hogy oly nagy volt a művészet s tudomány iránti szeretete, miszerint még az étkezés alatti oktatásról is gondoskodott. Ekkor valamely tudományos tárgyat hozott szóba, mely többnyire a vallást illette s ilyenkor kiki meggyőződhetett a pápa tudományos képzettségéről s alkalma volt saját tehetségeit kimutatni. Gyakran történt vonatkozás valamely újabb irodalmi termékre, mely fölött a pápa dicsérőleg vagy gáncsolólag nyilatkozott. Az estvéli összegyülekezetekkor a vidám enyelgésnek is helyt adott s ily alkalmakkal is igen szépen tűnt fel a szent-atyá roppant olvasottsága, műveltsége és szép nyelve. A nép szenvedélyesen csüngött rajta, letérdelt előtte, ha vele találkozott, mint valami szent előtt, mert csodálta magas erkölestisztaságát, melyet egy erkölcsileg süllyedt század sem mert a rágalom szennyével illetni: „*Egy ártatlan gyermek,*“ mondja Audin, „*mint férfi tisztán élt s a legcsekélyebb gyanút is megsemmisíté.*“ Ugyanezt állítja felőle a protestáns *Roscoe* is.

A vadászat orvosilag volt neki ajánlva. A nyár vége felé kirándulásokat tett Róma vidékére. Az esős ősze beáلتakor a *Campagna* vagy *Viterbóba* vette magát, hol fázczánok s egyéb szárnyasokra vadászott, melyek itt nagy bőségben találtattak; ha kirándulásait folytatta, a *Bolsena-tavon csónakba szállt*, szigetén kikötött, hol órákig halászott. Az estve tudományos társalgásra volt ilyenkor föntartva. Kedvencz tartózkodási helye volt, a Rómától egy miglányira fekvő *Malliana* nyaralója. Itt a népségtől ünnepélyesen fogadtatott, leült a gyepszékre, beszélgetett az öregekkel, megölelte a gyermekeket, s a szegény szüzek kiházásítására szép ajándékokat adott, kifizette a szegény napszámosok adósságait s azután áldásokkal, hálaköszönetekkel s a szeretet jeleivel elhalmozva tovább ment. X. Leó teljes volt szeretet s személyes részvétellel: soha, vagy csak a legkülönösebb esetekben tagadott meg valamit, midőn tudniillik lehetetlen volt a kívánságot teljesíteni. „*Ő jó ember, igen bőkezű s jóindulatu volt.*“ — „*Tudós, a tudósok barátja s vallásos érzetű,*“ mondták a felsőbb körökben. Ha faluról visszatért a városba, itt rögtön a legnagyobb élénkség kezdte uralkodni. Alatta Róma nép-

sége kevés évek alatt egy harmadrészszer nőtt. A kézmű-ipar lendület-, a művészet tiszteletnek s a lakosság biztonságnak örvendett. Sohasem volt a pápai udvar élénkebb, vonzóbb, szellemdu-sabb; vallási s népünnepélyekre, játékokra, színészekre, ajándékokra, kegyelmi kitüntetésekre mi költség sem kíméltetett.

Rómába, hol oly nagyszerű élénkség uralkodott, több nevezetes férfiú sietett ekkor, hogy onnét a régi irodalomnak feltűnt világát továbbterjeszsék. Luther is meglátogatta Rómát, de telve elfogultsággal s előítéletekkel; azért társaival együtt elégedetlenül tért onnét vissza, csak babonát s hitetlenséget találván ott, hol az őstiszta igaz hit nyelv, költészet, művészetben s minden plasticai formákban mutatkozik s a legtisztább forrásként ömledez. *Nem is itt rejlik az ok, mely miatt Luther Jézus 15 százados egyházának hátát fordított; hisz tudjuk, hogy előtte már rég felütötte fejét a protestantismus, vagyis az egyházzal ellenkező hitlenség üdvtelen szelleme.*

Mi pedig X. Leó politikáját illeti, az nem volt egyéb, mint a többi pápák politikája, egyházfői tisztéhez hiven, az Isten Fiának ezen az egész földön elterjedt intézményét, a főnálló kánoni törvények szerint kormányozni, tehát X. Leó korára vonatkozólag: *Európa békéjét helyreállítani, a politikai egyensúlyt erős alapokra fektetni, Olaszont az idegen uralom nyomasztó igája alól felszabadítani, az egyház régi birtokait visszaszerezni, a türökök hatalmának gátot vetni s ha lehet, azt megsemmisíteni.* Roscoe igazolja X. Leó politikáját s megmutatja az okokat, melyeknél fogva ő másképp nem tehetett, s mi ide vonatkozólag csak a következőt jegyezzük meg: *a Gondviselés végtelen bölcsességénél fogva Jézus Krisztus e földön helytartójának egy földzugot, az Egyházi-államot, adta, hogy e föld egy hatalmától sem függve bizton teljesíthesse szent hivatásának kötelemét. A történelem feltűnően igazolja, hogy a pápák által szándékolt minden egyéb hódítás meghiúsult; s ha mint Roscoe állítja, X. Leónak ilyféle terve lett volna, úgy váratlan halála, ismét egy műve volt a Gondviselésnek. Az Egyházi-államnak, a szent-szék örökségének védelmére kardot ránthat a pápa, de mint egy csupán világi fejedelem új hódítványokat nem tehet.*

I. Selim sultán, ki Eegyiptomot, Syriát s Perzsiát meghódi-

totta, X. Leó pápasága alatt vadhordáinak élén naponkint előbbre hatolt Európában, Nyugat főmonarchiáit s ezekkel a kereszténységet is megsemmisíteni akarván. Hogy a derék egyházfő e második Attilának gonosz tervét megghiusítsa, a lateráni zsinaton hatalmasan dolgozott ez ügyben, követeket és keresztes-hadat hirdető jeles szónokokat küldött ki, a fejedelmeket aluszékonyságukból fölverni akarta; mindenütt ígértek katonát, pénzt s segélyt; de tette sehol sem került a dolog: *Francziaország* csak Milánóra gondolt, *Nápoly* pedig a német császári koronára s kocsikkal küldte az aranyokat és pénz-váltókat Augsburgba, hogy a választókat megvesztegesse; a német fejedelmek csak oly császár választására törekedtek, ki Roma-ellenes lévén, őket apró csatározásaikban nem háborgatja; az ifju angol király hittudománynyal foglalkozott, s a *Jézus egyházából* kizárt hetvenkedő wittenbergi ex-szerzetes rikácsolá: „*Mi támogatást sem a római antikrisztusnak, inkább a töröknek.*“ Ekkor, mint egy történelmi bölcész írja, lehete Rómában az egyházfőt nyájával meztelen lábbal könyek s fohászok közt az ég oltalmaért bensőleg esedezni. Imái hatékonyabbak voltak, mint intézkedései s alkudozásai. Selim meghalt, mielőtt Európa civilisatiójának sirtásó tervét kivihette volna.

Az angol *Robertson* is megvallja, hogy X. Leó volt az egyedüli fejedelem, ki az egymásra féltékeny két monarchiának lépteit, nézeteit s igényeire bölcs körültekintéssel ügyelt s Európa békéjét célzó nagylelkű gondoskodását nem lehet eléggé magasztalni. Sajnos ugyan, hogy az egyenetlenkedések szakadást idéztek elő, mely annyi ugyanazon hitben nevelt gyermekeket tett egymás iránt idegenekké, de támadtak később világosfejű s elfogulatlan protestánsok, kik e szakadás fölötti bánatukat nyíltan kijelentették. — Az érdem irigységet szül, s X. Leóra nézve nemcsak ez volt a rágalom forrása, hanem magas méltósága s a mód, mely szerint magát az időviszonyokhoz alkalmazá. Az olasz harcokban *Olaszhon* apró fejedelmei, amint előnyeik s érdekeik kívánták, egyik vagy másik külső hatalom mellett nyilatkoztak. X. Leó e hatalmak egyikének sem kedvezett, hanem mindnyájokat Olaszhonból elűzni törekedett, s így aztán a békét s nyugalmat helyreállítani. E magasztos politikát az apró zsarnokok nem osztották s a pápát, mint

nyugtalan, dicsvágyó embert vádolták. És ezen, a kereszténység meg az összes Olaszhon függetlensége és közérdekei iránti egykedvűséget, sőt hideg részvétlenséget velök történelmi íróik is osztották, mint *Guicciardini* stb.

Legnagyobb büne volt X. Leónak, hogy mint az egyház feje, főséges kötelmeit hiven teljesítette. Miért az eretnekség gonosz szellemének egész gyűlölete áradt ki ellene, ki szent hivatásánál fogva kénytelen volt magát amaz esztelen törekvéseknek ellenvetni. A rágalmak egész özöne a legaljasabb szidalmazásig szóratott reá. *Roscoe* írja: „*Maga Luther áll itt az élen mint mester, és tanítványai nem kevesebbé mutatták magukat ügyeseknek a harcz e csúf nemében, mint mesterök.*“ Ide járul még a katolikusok neheztelése, kik, mint a szent egélyért buzgólkodók, a művészetek s tudományok pogány irányát egészen balul fogták föl; mert klasszikai képzettség nélkül növen fel, a régiek művészetében s tudományában szépségre mi fogékonysággal sem bírtak, tehát nem is látták be, hogy a régiek művészetének s tudományának nyelvét s formáját a keresztény forma s nyelv nemesítésére lehet használni, anélkül, hogy az ember hitére annak hátránnyal kellene lenni. X. Leó valódi tisztelője volt a régi művészetnek s klasszikai irodalomnak s ezeket mint emeltyűket használta a keresztény nyelv s művészet előmozdítására, pedig még egykoru ellenei sem merik erkölcstisztaságát csak a legcsekélyebb gyanuval is illetni. X. Leó korát épen nem kell a philologok pogány, hitlen kultusával egybehasonlítani, mely a protesztantizmusban fejlődött ki, és a klasszikusok pogány formájával a pogány érzületet is beoltja. Nem, X. Leónak a művészetek s tudományok iránti nemes tisztelete egy pillanatig sem engedé őt az egyház iránti kötelmeinek szent ösvényéről letántorodni. *Bembó* levelezése, minden oldalról az egély melletti buzgólkodásáról, az egyház iránti szeretetéről, a katholika dogma védelmébeni foglalkozásáról, a szegények iránti kegyességéről s a lelkek üdve felőli gondoskodásáról biztosít minket. Valamint a lateráni zsinaton, ugy leveleiben is ugyanazon működésével találkozunk: *a nyilvános erkölcsök megjavítására, a keresztény fejedelmek közti békének meghonosítására, a szentélybeni jó példákra látjuk ott vonatkozni minden törekvéseit.* Maguk a költők is megénekelték jámborságát:

*Ambitio, quae vestibulis innixa potentum est,
Non tibi legitimo vana curule dedit:
Sed pietas, sed sancta fides studiumque Minervae,
Unicus et verae religionis amor*

Működési ügyvitelét így jellemezték :

„Maturitas in Conciliis,
Celeritas in exequendo,
Cum amicis gratitudo.“

X. Leót különösen emeli, az elhunytát követő általános gyász. Még egy pápának halála sem gerjesztett oly nagy sajnálatot. A háladatos rómaiak a Capitoliumon egy márvány-szobrot emeltek emlékére, melynek fölirata ez volt :

Optimo Principi Leoni X. Med.

Joan. Pont. Max.

Ob restitutam instauratamque urbem,

Aucta sacra, bonasque artes,

Adscitos Patres,

Sublatum vectigal,

Datum Congiarium.

S. P. Q. R.

X. Leó történelmének forrásai: Levelei; *Onuphrius Panvinius*: Vita Leonis X. Continutaito de Platina; *Paulus Jovius*: Vita Leonis X. in Vitis virorum illustrium; *Spalatin*: Lebensbeschreibung Leo's X. in Tenzel's Bericht v. d. Reform II. 13; *Fabronius*: Vita Leonis X., Par. 1697. 4-o.; *Roscoe*: The life of Leo X. edit. Liverpool. 1805. 4. vol. fordította *Glaser*, Lipse 1806.; *Audin*: Histoire de Pape Leon. X. Paris, 1840.; *Ranke*: A római pápák egyháza s államai a XVI. és XVII. századokban, Berlin 1844. *Audin művét németre áttette Brug*, Ágostában, 1845.; *Christl*. Rom. von *Gournerie*; *Petri Bembi* Cadinalis Epistolarum Leonis X. libri XVI. stb.

CCXXII.

VI. Adorján. 1522 — 1523.

A kardinálok 1521-ki dec. 27-kén, számszerint 39-en, a Conclavéba mentek, mely 1522-ki január 9-eig tartott. E huzamos székür oka a körülményekben keresendő. „*Uraim, mondá Medici kardinál, amint én látom, közülünk, kik itt egybegyűltünk, kisésem lehet pápa. Én nektek hármat vagy négyet ajánlottam, de ti mind visszautasítottátok; az általatok indítványozottakat pedig én nem fogadhatom el. Olyan után kell néznünk, ki itt nincs jelen.*“ Beleegyezőleg kérdék őt, hogy kire czélozna. „*Válaszszátok meg, mondá, a tisztos és koros tortosai kardinált, kit általánosan szentnek tartanak.*“ Ez az utrechti születésű Adorján volt, ki 1459-ki marcius 2-kán jött e világra s egy szegény kézművesnek (takácsnak, vagy mások szerint hajószolgának) fia volt. Neveltetését a *deventeri*, *zwoilli* és *löweni* tanintézeteknek köszönte. A tanulásbani buzgalma oly nagy volt, hogy egész éjeket áldozott az ismeretek gyűjtésének, s ha a ház világa rég kialudt és minden mély álomba volt merülve, ő a templomba vonult félre s tanulását az örök-lámpa fényénél is folytatta. Nem csoda, hogy az Oltáriszentségben elrejtett Isten tetszésével tekinte le rá s megáldá tanulmányait. A bölcsészeti, mennyiségtani, hittudományi s jogi szakokban magát feltűnően kiképezvén, *Margit regensnő* pártfogása folytán csakhamar tudóri rangra, a löweni egyetem kormányzója s korlátnokává emeltetett. Ismeretei s szerénységeért a köztisztület tárgyává lön. Mindenünnét meglátogatták őt a tudósok, hogy tanácsát s véleteit igénybe vegyék; *Erasmus* gyakran fölkereste őt, szívesen társalgott vele s beszélgetett bölcsészi s széptudományi tárgyak fölött, könyvekkel egészen megrakott tanuló-szobájában. Üdvös-hatású működésének híre egész Miksa császárig elhatott, ki őt 1507-ben unokájának tanítójává s nevelőjévé emelé, ki aztán később V. *Károly* név alatt a császári trónon ült. Ha az idő-viszonyok által gátoltatott is abban, hogy főhercegi tanítványának mélyebb tudományos képzést adjon, mint-

hogy őt atyja is erővel a lovagi s hadi foglalkozások terére szorította; de azért *Florent Adorján* a vallásos képzés alapját mélyen vetette meg Károly szívében, minek-jelét már a wormszi gyűlésen lehetett látni, midőn *Luther* durva föllépésén megboszankodva így nyilatkozték: „*Egy ily ember nem tántoríthat el engem atyám hitétől.*“ Fölséges növendékének kegyét annyira megnyerte, hogy ez őt 1515-ben, midőn *katholikus Ferdinánd* halálát közeledni látá, Castiliába küldé azon megbizással, hogy Spanyolhon helyzetét kipuhatólja s midőn a nevezett király lelkét kiadja, annak országát azonnal részére birtokba vegye. Károly tudniillik anyai ágon Ferdinánd unokája s örököse volt. Adorján csakugyan kivitte, hogy Ferdinánd Károlyt utódjának nyilvánítá. Midőn az előbbi 1516-ki január 23-kán meghalt s *Xímenes kardinál*, a fényes érdemekkel tündöklő főpap s hatalmas állam-férfin, sz. Ferencz szerzetének nagyhirű tagja, örök büszkesége, ki Ferdinánd végrendelete szerint Károly megérkezteig kormányzóul neveztetett ki s a kormányt átvenni akará: Adorján egy Károly által aláírt okmánynyal lépett elő, mely szerint azon esetre, ha Ferdinánd meghal, *Adorján van Castilia kormányzásával megbízva.*

Ennélfogva a vitály kikerülhetetlen volt. A jogtudósok *Xímenes* mellett nyilatkoztak: „*Károly főherczeg, mondának, nagyatyja életében maga sem birt kormányzási teljhatalommal, következéleg azt, senkire sem ruházhatá, míg mindaz, mit Ferdinánd életében rendelt jogérvényes.*“ Hogy ez ügy békésen intéztessék el, a kardinál azon javaslatot tevő, hogy miután Károly Ferdinánd halála után önállóvá lön, most ő maga nyilatkozzék, kire akarja trónra-lépteig a spanyol regensséget ruházni; addig a kormányt közösen viendik. Károly erre aképen intézkedett, hogy *Xímenes mint birodalmi kormányzó*, Adorján pedig mint *Károly követe tekintessék*. Adorján még ugyanazon 1516-ki évben tortosai püspökké s aragoniai főhitnyomozóvá neveztetett ki. Mindamellet a két főpap viszonya nem volt mindig egymás iránt barátságos. Adorján ugyanis több befolyást kívánt a kormányzatra, mint amennyit *Xímenes* engedett, és midőn 1517-ben X. Leó által a szent-testületbe vétetett föl, őt *Xímenes* Castiliából végkép eltávolítani törekedett. E feszültség Károly megérkeztevel s *Xímenes* halálával ért véget, mi 1517-ki nov. 8-kán

következett be. S midőn Károly Némethonba utazott, hogy a császári trónra lépjen, Adorjánt tette kormányzóvá. Ekkor halt meg X. Leó. Az új választás végett egybegyűlt Conclave igen viharos volt, mert *Medici Gyula* kardinál, hír szerint, *Don Juan Manuel* császári követ által megnyerve, egyszerre Adorján spanyolhoni helytartót ajánlá új egyházfőül, hogy ez által a pápai méltóságot majd magának biztosíthassa. De Adorján híres neve a versengő kardinálok összes szavazatait egyesítette.

Adorján az ő megválasztatásáról *Biscája* egy kis városkájában, *Victoriában* értesült, és midőn később a kardinálok Romából a választási okirattal megérkeztek, ennek épen nem látszott örülni, sőt eleinte gondolkodóvá lőn, vajjon elfogadja-e a választást. De a közreműködése nélkül történt fölemeltetése, az egyháznak megrendült állapota s talán ama gondolat, hogy a császárnak s birodalomnak hasznos szolgálatokat tehetend, utóbb a választás elfogadására hangolák őt. Spanyolhonban dolgait elintéztvén, csakhamar Rómának vette útját s ünnepélyesen az apostoli székre lépett. Keresztnevét elődjei szokása ellenére mint pápa is megtartotta s mi t e néven VI-dik, idáig az Adorjánok közt utolsó. Megválasztására V. Károly nagy befolyással volt, azon reményben lévén, hogy az új pápa erkölcsös s eszelyes viselete, valamint nagy hírének erkölcsi hatalma által is, az *ős egyháztól elpártolt Luther tévtanait, melyek már akkor Némethon több tartományaiban, a svéd területen, sőt hazánkban is több követőkre találtak, vagy kiirtandja, vagy azok továbbterjedését megakadályozandja.* Szigorú s komoly elvei miatt a római nép nem volt vele megelégedve, kivált midőn tüstint több megrótt visszaélések ellen lépett fel. Ő mindamellet is el volt határozva a római udvarnak is egészen új alakot adni, mint azt az egyházügy Némethonbani szervezése után szükségesnek vélé: remélvén, hogy ily uton a rohanva terjedő tévtanokat Német- s egyéb országokban feltartóztatandja. De több tekintélyes kardinál hatályos lebeszélése folytán, kik a régi szerkezetet az egyház javára fölöttébb szükséges s üdvösnek, a szándékolt ujitást pedig veszélyesnek állították, VI. Adorján reform-tervével felhagyott. A nürnbergi birodalmi gyűléshez (1528) intézett irata, az utasítások, melyeket *Chieregato*

Ferencz nunciusának adott, hogy érzelmeit a birodalmi rendek előtt nyilvánítsa s Frigyes szász választófejedelemhez menesztett fenyegető irata, fájdalom, mind siker nélkül maradtak. A rohamot már megállítani nem lehetett. Szintén nem volt képes a törököknek Solimán alatti előnyomulását föntartóztatni. Hiában egyesíté a johanniták nagymesterével, kinek főszékhelye *Rhodus* már ostromoltatott, legsürgetősb kérelmét, a *kereszény uralkodók most sem hallgattak a közérdek kiáltványára*. Hiában törekvék a franczia király s V. Károly közti viszályt kiegyenlíteni. A johanniták székhelyét s Magyarország véghelyeit a törökök már elfoglalták s Nándorfehérvár alatt állottak. — Emlitendő itt, hogy e pápa a horvátországi határszéli erődök ellátására nagy-mennyiségű gabonát küldött, melyet *Orlovich Gergely* Zengh parancsnoka eladott 1524-ben s büntetlenül maradt. (Feszler: *Gesch. d. Ung.* VI. 273.) — VI. Adorján ugyan V. Károly, VIII. Henrik s egyéb fejedelmek közt békét eszközölt; de a frigy megkötése után 1523-ki szeptember 14-kén kimúlt, miután az egyházat 1 év, 8 hó s 5 napig kormányozta. Barátai a sz. Péter-egyházban sirjára e föliratot tétették :

Hadrianus VI. hic situs est :
Qui nihil sibi infelicius in vita, quam
Quod imperaret, duxit.
Quam potes merito, optimoque iure
Inter Pontifices Pios jacere maximae
Pietatis Hadriane! insignis
Pietas tua, Hadriane,
Viventi tibi profuit decusque
Aurei Diadematis paravit jure
Id me Herce, at aequius tuaeque.
Certius pietatis hoc trophaeum est,
Defunctus quod honoribus tot,
Inter Duos contigerit
Pios jacere.

Ilyen volt a férfin, kit a költők, művészek, lelketlen eretnekek, s ezek után, fájdalom, a történelmi írók közül is többen mint

valami vandalt rónak meg. *) Vasari szerint, halála az ég ajándokaul tekintendő. A roszerzelmű írók elfogultságát s elöitéleteit osztják a rómaiak is, mint a kiknek a fényűzés s az érzékiség pogány tisztelete második természetökké lön. Fleury ellenben így szól: „Gyűlölték őt, mert nyilvános lakomákat nem tartott, hanem mint valamely szerény s egyszerű szerzetes egyedül étkezett szobájában s igen mértékletes, takarékos életet vitt. Ha nem birt is egész terjedelemben a szellem ama magas erejével, mint azt a nehéz idő, melyben a trónra lépett, kívánta, de az általa vetett tervek eléggé igazolják, hogy korát ismerte. Hogy törekvései meghiusultak, annak ő nem oka. Azt sem állíthatni, hogy egy franczia vagy olasz eredetű pápa a főnforgó körülmények közt sikeresebben működendett volna, ezt eléggé tanusítja utódjának történelme. Vannak idők, midőn a szentek sem eszközölhetnek óhajtott eredményt fáradaimaiknak, és az itt szó-

*) A franczia Audin így ír felőle: „Un véritable allemand dans son langage, dans ses vêtements, dans ses moeurs, dans sa foi (mintha a franczia katholicismus más volna, mint a német!) qui, pour être excitée, n'avait pas besoin, comme celle des italiens, de Symboles et d'images . . .“ És ezen esztelenséget több gyáva német utánírta! Már mi VI. Adorján nyelvét illeti, nem hisszük, hogy Audin ékesebb latinsággal tudott volna írni, mint ezen pápa, kit Erasmus s a kor legnagyobb férfiai felkerestek, hogy tudományosságát bámulják. — Hübner ő kegyelme meg VI. Adorján ezen szavait: „Nihil sibi infelicius in vita, quam quod imperaret, duxit,“ igyekszik roppant hévvel a pápai méltóság s tekintély csökkentésére felhasználni, elcsavarván azok valódi értelményét. Pedig, ha csak kissé fontolóra vette volna, hogy miután VI. Adorján a pápai trónra, ennek legfőbb méltóságával járó terhek (főkép ezen korban) teljes öntudatával lépett s megdöbbenve látta, hogy a szomoru politikai viszonyok, az eretnek tanok roppant terjedése, a törökök félelmes előhaladása, mind oly vészesemények, melyeknek a Jézus egyházairai káros hatását megakadályozni nem képes, — felfoghatta volna, hogy a pápa méltán szólott így: „Életem legfőbb szerencsétlensége az uralkodás volt,“ — melynek roppant teendőivel ő nem birt. És nem mondhatja-e bármely fejedelem is, ki országának romlását megakadályozni, annak elleneit legyőzni nem képes, hogy uralkodása életének legszerencsétlenebb szaka volt?

bán levő kor épen olyan volt, a midőn a gonoszság s az ujitásvágy az emberek kedélyét egészen megkeményítették.“

Ép úgy vádolják őt a művészetek és tudományok iránti idegenkedésről. De ő csak a nagyon elhatalmasodni látszó pogány irány-
nak volt ellenzője. Erasmus tiszta izlését nagyon kiemeli s Jovius Pál egész örömmel írja, hogy a pápa őt mint ékeztollu író-t igen szívélyesen fogadta. Igaz, nem tűrte az oly zeneművészeket, kik ismereteik s zeneképességekkel csak az érzékiségnek hódoltak s a vállásos szellem szilárdításával épen nem törődtek. És csodálhatni-e, hogy egy oly tilkárt mint Bembo, maga körül nem tűrhetett, ki Jézus Krisztust csak pusztá hősnek, a Bold. Szűzet istennőnek nevezte, s a ki nem átallotta a pápa nevében írni: „A halhatatlan istenek?“ Mindennek meg van a maga határa. Ezen emberek gyűlölete a pápa halála után annyira ment, hogy egy bizonyos Valiano a II. Pius s III. Pius közti sirjára ezen fölíratot tűzte fel: „*Hic iacet impius inter Pios.*“ Nehány rajongók pedig orvosának ajtaja fölé ezt írák: „A haza megmentőjének.“ Egy jobb utóvilág tetemeinek a német nemzeti egyházai (del anima) átszállításakor Enkenvoirt Vilms által a következő méltóbb siríratot készíttette emlékeül:

Hadrianus VI. Pont. Max.

Ex Trajecto, insignis inferioris Germaniae urbe; qui
dum rerum humanarum maxime adversatur splendo-
rem, ultro a Proceribus ob incomparabilem sacrarum
disciplinarum scientiam, ac prope divinam castis-
simi animi moderationem, Carolo V. Caes. Aug. Praeceptor
Ecclesiae Dertusensi Antistes: sacri Senatus Patribus
Gollega, Hispaniarum regnis praeses, Reipublicae denique
Christianae divinitus Pontifex absens adscitus, vixit
Annos LXIV. menses VI. dies XIII.

Decessit XVIII. Kal. Oct. anno a partu Virg. MDXXIII.

Pontificatus sui anno II.

Wilhelmus Enkenvoirt illius benignitate et auspiciis

Tit. S. S. Joannis et Pauli Presbyter

Card. Dertusen. faciendum curavit.

*Proh dolor! quantum refert, in quae tempora
vel optimi cuiusque virtus incidat!*

VI. Adorján igen ékesarczu volt s gyönyörű testalkatát mindenki bámulta, mely nem volt ugyan nagy, de igen arányos s kor-gyöngeségből, vagy szokásból feje kissé előre hajlott. Vidor-kedélyű s igen kedves társalgású volt. A nepotismust szerfölött gyűlölte. A Rómába hozzá vérmes reményekkel siető rokonokat csekély utra-valóval megajándékozván, hazájokba visszaküldötte. Egy unoka-öcsét keményen megfedette, hogy 70 dukátnyi évi jövedelmet adó javadalmat nyervén, egy 100 aranyat jövedelmezőért mert folya-modni. Az udvariak gyakori esengése folytán ezen utóbbit ugyan meg-nyeré az áldozársággal együtt, de előbbi javadalmáról le kelle mon-dania; mert VI. Adorján az egyházi hivataloknak egy személybeni összehalmozása ellen határozott erélylyel küzdött. Az egyházi mál-tóságok s javadalmakrai kinevezéseknél igen ovatos volt, gyakran mondogatván: „*Én az egyházakat papokkal s nem ezeket egyházak-kal akarom ellátni.*“ A hitterjesztésre kitűnő figyelmet fordított s több jeles sz. ferenczrendi papot küldött Amerikába, hogy a vad né-peket Jézus egyházának megnyerjék. A derék dömés-rend ritka fénycsillagát, *Antonin* flórenci érseket a szentek közé irta, e tiszte-letre méltatván egyszersmind *Benno* némethoni püspököt is. Vala-mint X. Leó a francia, úgy VI. Adorján a püspökök kinevezési jogával a spanyol uralkodókat ellátta. E pápával záratik be a né-met eredetű egyházfők sora, kiknek történelmét *Höfler* tudor „*A német pápák*“ czimű tekintélyes művében oly kitűnőleg adja elő; vajha ígérete szerint, VI. Adorján életének megírásával ama jeles művet be is végezné. *Theinernál* (II. 629 – 631) a magyar egyházra vonatkozólag csak három irata közöltetik. — Ezen idáig utolsó német pápának életrajza több tudóst foglalkoztatott. — *Moring*: Vita Hadriani VI. *Paulus Jovius*: Vita Hadriani VI. — Conclave Hadriani VI. — *Ortizius*: Itenerarium Hadriani VI. ab Hispania usque Romam. Különféle dicsiratok, rövidebb életrajzok, okmányok s levelei Rainaldnál. Vide Centum gravamina apud *Goldast*, Const. Imp. Tom. I. Lásd ezen pápának számos iratait. *Fabricius*: Bibl. lat. med. et inf. aet. III. 536. *Foppen*: Bibl. Belg. 1. 136., hol VI. Adorján alkata, élete s halála fölötti költemény is foglaltatik. A kutfők *Burmán* művében (Hadrianus VI. sive Analecta historica de

Hadriano VI. P. B. Ultraject. 1724. 4.) elősoroltatnak stb. — A francia és olasz írók pártérműek levén, e pápára vonatkozó műveik csak nagy óvatossággal olvasandók.

CCXXIII.

VII. Kelemen. 1523—1534.

A jámbor VI. Adorjának utódja, *Medici Gyula*, az 1478-ban meghalt *Medici Julián hg. természetes fia* lön, kit X. Leó pápa rokona s gyermekkori benső barátja törvényesített. Gyula nagybátyja, Medici Lőrincz által neveltetett, jókorán a *Johannita-rend tagja* lön s mint ilyen csakhamar a tekintélyes capuai perjelségre emeltetett. X. Leóhozi ragaszkodásaért ez által mindjárt az apostoli székre lépte után, egyszerre flórenczi érsekké s kardinállá neveztetett ki. Mint a szent-testület tagja is X. Leóhoz tántorithatlan hűséggel ragaszkodott, s annak halála után, mint már említők, a pápai méltóság elnyerésére törekedett, de szavazatát kénytelen volt elődének, VI. Adorjának adni. Ennek halála után a kardinálok ismét 2 hóig versengtek egymás közt a Conclavóban. Medicinek leginkább Colonna Pompeius kardinál állt utjában. Mig végre, miután Colonna nemcsak engedett, hanem Medici pártját tekintélyesen támogatta is, 1523-ki november 19 kének éjelen Medici Gyula választatott pápává, s mint ilyen VII. *Kelemen* névvel lépett az apostoli székre. Mint a szent-testület tagja számos javadalmat birt, melyekről megválasztatása után a kardinálok javára azonnal lemondott. Mint alkorklátnok s kardinál-követ X. Leó alatt s mint Toscana kormányzója is erélyes és szilárdjellemű férfiúnak ismertetett. A fényt kedvelő Mediciek ivadéka jobban megtetszett a rómaiaknak, mint VI. Adorján, kinek komolyságát, egyszerűségét s szigoru erkölceit nem túrték. De mint pápa igen félénk, töprengő politikus, a fontos politikai ügyekben ingadozó s határozatlan volt; s ha végre eldöntésre került a dolog, oly szerencsétlen volt, hogy legtöbbnyire a

rosszaszabbat választotta. *A pápaság, melyért annyira epedett, igen kevés öröndetes perczet engedett neki.*

A némethoni zavarok lecsillapítására *Campegius* követét a nürnbergi birodalmi gyűlésre (1524.) küldte; de az egybegyűlt fejedelmek s nagyoktól igen keveset nyerhetett ki. VII. Kelemen azon nyilatkozata, hogy a követének átadott 100 nehézményt tartalmazó irat csak az apostoli szék elleneinek műve, megsértette a fejedelmeket s a birodalmi gyűlés bezártakor azon ígéretet tették, hogy a *wormsi Edictumot*, amennyire csak tőlük függ, érvényre emelik, s a római szék ellen átnyújtott nehézmények a jövő fejedelmi gyűlésen fognak tárgyalatni. Az említett legátus ugyan 1524-ki június 6-án *Regensburgban* Austria, Bajorhon s déli Németország 12 püspöke közt a katholika egyház védelmére szövetséget kötött; ennek ellensúlyozására azonban a lutherérezelmű fejedelmek is kötöttek egy szövetséget, mely 1526-ki majus 4-én *Torgau*-ban Fülöp hesseni s János szász választó-fejedelmek közt jött létre, melyhez azután még több német fejedelem is járult. *Igy szakította ketté Némethont Luther hitújítása s keletkezett a kathalikuss és Lutheránus Némethon.* Ámbár a pápa eleinte császári-érezelmű volt, s jól tudhatta volna, hogy V. Károly Némethonban a katholika egyház leghatalmasabb védője lehetett, mégis épen most, hibás politikája által, oly lépésre engedé magát ragadtatni, mely Némethonban az egyházra igen káros hatású volt s a pápát nagyon szorult állapotba hozta. Ugyanis, miután VII. Kelemen egy ideig semleges volt, V. Károly hatalmának Olaszthonbani ellensúlyozására, I. Ferencz francia királylyal szövetséghez. Minek következménye lön, hogy a fegyverek változó szerencséje, s előbb a Colonnák lázadása után, V. Károly serege a bourboni herczeg vezénylete alatt 1527-ben Rómát bevette. *A pápa ellen iszonyuan fölbőszített lutheránus katonák a meghódított városban mindazon iszonyúságokat követték el, melyeket csak egy szoros értelemben vett barbár ellenségtől leheté várni.* Az egyház kifosztott s megfertőztetett fővárosában a nyomor e csapás után tetőpontra hágott; s a pápa az Angyalvárba zárva nemcsak hogy nem enyhithette az inséget, hanem ömaga is a végszükségnek volt kitéve. Hét hónap mulva kereskedőnek átváltozva, sikerült megmenekülnie. Miután az ellenséges sereget, Rómában vad garázdálkodásaért, egy hatalmas vészkró

nagyon csinosan megritkította, végre 1529-ben béke kötöttet, melynek pontjai szerint V. Károly a pápának minden elfoglalt birtokot visszaad, Medici Sándort Flórenc souverain-urává behelyezi, ő pedig császárrá koronáztatik. Mi 1530-ban, sz. Mátyás ünnepén, a császár születése napján, Bolognában nagy fénynyel meg is történt. *S ő volt az utolsó, pápa által koronázott császár.*

A harczí zavarokat Luther igen fölhasználta tévtanai terjesztésére. S valóban az ő s Zwingli eretneksége Némethon, Scandinavia Schweiz s egyéb országokban annyira elharapódzott, hogy már kevesebb számmal voltak azok, kik megvetve az emberi véleményre alapított hitszerkezetet, az apostoli egyházhoz hívek maradtak. Az új tévtanok buzgó hirdetői metélyök minél nagyobb mérvbeni elragadásra mindent elkövettek, s az őket követők a Luther által hirdetett szabadság által felizgatva, különösen Némethonban öltek, raboltak, pusztítottak, gyújtogattak; az Isten házeit megfertőztették, a századokon át tiszteltemben tartott, műbecsű oltárokat, drága szobrokat s értékes szent-képeket, melyek a vallásos ősök annyi áldozataiba kerültek, összerombolták s a templomokból kihányták; az Oltári-szentséget lábaikkal tiporták, a szent-olajt sarukra kenték; az orgonát, melyet Luther halála után, a reformatio hívei, nem tudni mily következetességgel, ökmaguk is használni kezdetek, összerombolták s a templomokból kihányták! Igen, a polgárharcz mindenütt a legborzasztóbban dühöngött, úgy hogy maga Luther is megdőbbsent. Az 1529-ben tartott speyeri gyűlésen az új hit követői „protestáns” nevet vettek föl; 1530-ban keletkezett az augsburgi Confessio. Helvetiában a katholikusok Zwingli követői ellen véres, de győzelmes csatában védelmezték az ősi szent hitet. Luther maga is kénytelen volt belátni, hogy a csallhatatlan tekintély elvetése s az ősi szent hit elhagyása vallásfelekezeteket, véres harczokat s az erkölcs iszonyu süllyedését idézik elő.

Az eretnekségek hirdetését igen elősegítették a törökök elleni harczok is. Így például „hazánk disze s virága” a gyászos emlékü mohácsi csatában (1526. aug. 29.) elesvén, a magyar Sion főpásztoraival együtt, s a harczias zavarok miatt az egyház lelkipásztorokban nagy hiányt szenvedvén, az eretnek-tanok hirdetői könnyen láthaták fáradalmaik sikerét. Másrészt meg, a törökök által szoron-

gatott V. Károly kénytelen volt a protestánsoknak mindig többet engedni. Ily szomorú körülmények közt aztán VII. Kelemen igen keveset tehetett a mindig számosb s újabb eretnekek működési meggátlására. Már az ágostai birodalmi gyűlés (1530.) óta, s Bolognában a császárral találkozása folytán, hajlandó volt VII. Kelemen Mantua, Bologna vagy Piacenzában egy közzsínatot hívni egybe; de a protestáns fejedelmek ez ellen mindenféle kifogásokat tevén, a pápa törekvései e tekintetben is megheiusultak; másrészt meg VII. Kelemen szövetsége, melyet I. Ferenczcel ismét megújított s azt unokahúgának, Medici Katalinnak, a koronaörökös herceggeli eljegyzésével szilárdítani törekedett, — ismét meghasonlásba hozta a császárral. A halála előtt egymás után háromszor tartott Consistoriumban nyilvánított abbeli óhajtása, vajha a császárt megengeszelhetné, szintén teljesítetlen maradt.

Azonban nemcsak V. Károlynak az ő s új világ fölötti hatalma, a francia királynak örökös nyugtalansága s Némethon nagyrészenek Jézus egyházától elszakadása, hanem még a „*Defensor fidei*“ czímmel feldiszitott VII. Henrik angol király házassági vitálya is igen keserítette VII. Kelemen. Ugyanis ezen uralkodó, mint már főnebb megjegyzők, a korán elhalt fivérének, Arthurnak özvegyét, aragoniai Katalint, II. Julius fölmentvénye mellett, 1509-ben nőül vette, kivel 18 évig boldogul élt s ki neki három fiut s két leányt is szült, kik közül azonban még csak a később trónra lépett Mária élt. De Henrik ráunt a nála nyolcz évvel korosabb nőre, s többekkel névszerint Boleyn Anna bájos s büszke nemes hölgygyel tiltott szerelmi viszonyt kötött. A szép udvari hölgy azonban erényesen viselte magát, mert minden áron királynő kívánt lenni. Hogy tehát őt Henrik teljesen birhassa, azon ürügy alatt, hogy fivérének nejevel házassága törvénytelen, VII. Kelemenhez fordult, sürgetvén őt az annyi éven át törvényesnek tartott házassága érvénytelenítésére. Mit természetesen a pápa nem tehetett s azonfölül V. Károly is védelmezte ártatlanul eltaszított rokonát. A pör tovább huzódott. Végre a pápa kijelentette, miszerint Henrieknek Katalinnal házassága érvényes s a királyt Boleyn Anna elbocsátására felhívta. Az utóbbi megunván a politikai viszonyok s fondorlatok játékát s mielőbb czélhoz kívánván jutni, királyi szerelmesének tanácsolá, hogy a pro-

testáns fejedelmek példáját követve magát az angol egyház fejévé kiáltsa ki s ez által a pörnek véget vessen. Henrik kapott a tanácson, s az Annátakat azonnal megtagadta, valamint a pápának az angol egyház fölötti joghatóságát megszüntette. Erre Boleyn Annával házasságra lépett s az eltaszított neje által szült leányt Máriát törvénytelennek nyilvánította. A királynak az egyházszakadás s eretnekesítés keresztülvitelében is kész szolgálai voltak: *Cronwel Tamás* s *Cranmer* ujon kinevezett canterbury-i érsek, ki titkon már ugyis protestáns volt s kétszer kötött házassági viszonyt.

Ekkor az üldözések kora megújult azokra nézve, kik elegendő lelki erővel bírtak Istennek engedelmeskedni inkább, mint az erőszakoskodó királynak. Az ősi hithez ragaszkodók irgalmatlanul üldöztek, kivégeztettek, köztük az aggastyán főpásztor *Fischer*, *Morus Tamás* s három hitszilárd karthauzi perjel. Öt év folyama alatt Henrik 1178 kolostort s papi intézetet, 90 társodát, 2374 alapítványt s 110 kórházat, annyi nemes lelkek áldozatait pusztította el. *De Boleyn Anna* az egyházszakadást eszközlő törekvéseért keservesen meglakolt; mert a királyt könnyelmű viseletével szerelemféltesre indítván, 1536-ki május 19-kén lefejezteté. Mire a király még ugyanazon napon nőül vevé *Seymour Joannát*, ki a következő évben gyermekszülésben meghalván, azonnal *Howard Katalint* tevé nejévé, kit szintén kivégeztetett, mert nem vala szűz, midőn hozzá ment nőül. Ötödik nejét, *Cleve Annát* eltaszította magától, mert nem találta oly bájosnak, mint azt neki mondogatták, s a hatodik, *Parr Anna*, ki a király hittani csálhatatlanságát kétségbe vonta s alattomban katolikus könyveket olvasott, csak könyei s elmés ötlete által kerülte ki a bakó bárdját. VIII. Henrik igen vérengző volt s 38 évi uralkodása alatt 2 királynőt, 2 kardinált, 2 érseket, 18 püspököt, 13 apátot, 500 perjelt és szerzetest, 38 hit- s jogtudort, 12 herceget s grófot, 164 nemest, 124 polgárt s 110 nőt végeztetett ki a hitért. Bár Luther VIII. Henriket a szentségek védelmére irt könyveért „*hazug, goromba thomista, bolond, számár*“ s több ilyféle disz-czimekkel tisztelte meg, minőkben Luther illemlő szótára *dusgasdag* volt, mégis elnyomván országában a katolika hitet s ez által „*Destructor Fidei*“ gunczimet kapván, a protestáns tanokat vitte be országába, jól tudván, hogy az Evangelium szabad magya-

rázata s önpápasítása mellett kényekedve, uri gustusa szerint áldozhatik Vénusnak, kinek a keresztény uralkodók közül buzgóbb tisztelője VIII. Henriknél aligha volt. S valóban a részrehajlatlan történetíró joggal elmondhatja, miszerint Angolhonban a katholika hit eltiprását s a protestántismus meghonosítását egyenesen a király undok fajtalankodása eszközölte! Ezen események sok szomorúságot okoztak a szent-atyának.

Azonban VII. Kelemen pápasága örvendetesb jelenségei közé tartoztak: a katholika hit elterjedése Mexicóban, újabb rendek s szerzeti elágazások felvirágzása, mint a sz. Ferencz szabályának legszigorubb megtartói, a Bassi Máté által alapított kapucinusok, theatinok, somaskok, recollectusok s Barnabíták szerzetes-rendei, melyeket VII. Kelemen jóváhagyott. Említendő az is, hogy mindjárt pápasága elején Jubilaeumot hirdetett, a bűnbánat műveitől várván az oly zajos körülmények közt az üdvös eredményt. A Bold. Szűznek nagy tisztelője volt, s még mint kardinál a nyilvános bűnös nők javítására egy fegyintézetet állított, melyet aztán mint pápa különösen ápolt. Ezen kedves intézetének lelki vezetését az istenfélő, jámbor Caraffa Péter, chietii püspökre (később IV. Pál) bizta. A tudósokat segítette, a művészeteket s tudományokat előmozdítani törekedett. — Rokonai-ban kevés öröme volt. A gonosz Medici Sándor, Medici Lőrincz által megöletett, és Medici Hyppolit kardinál, X. Leó unokaöcse, igen sok szomorúságot okozott VII. Kelemennek, s korán kimulván, a Medici-ház öregebb ágát bezárta. VII. Kelemennek Guicciardini s Jovius Pál szemére vetik, hogy fösvény volt. De nem kell feledni, hogy hibás politikája, Olaszhon függetlenségeérti harcrai, családjának emelése, Róma kétszeri kifosztása s a magyar királynak a törökök ellen küldött segélye, mind tetemes költséget igényeltek.

Igen, VII. Kelemen jótékonyságát hazánk nagyon is igénybe vette. Ugyanis II. Lajos 1524-ben Rákostéren a hongyulést megnyitván, ajánlá a rendeknek, küldenének követséget a pápához s a többi keresztény fejedelmekhez, hogy tőlök segedelmet eszközöljenek. A szerencsétlen mohácsi ütközet előtt, midőn Solimánnak iszonyu haderejével kiindulta folytán a veszély óriási léptekkel közelgett hazánk felé, ebben a legfőbb inség s nyomoruság uralkodott. A király, hogy magát és nejét táplálhassa, kénytelen volt ezüst-edényeit a

zsidóknál elzalogosítani, és *Tomori Pál* kalocsai érsekhez Péterváradra küldendő követ uti költségére a pápai nunciusnak kelle kölcsönözni. *A legfőbb szorultság eme gyászskorában VII. Kelemen tanúsított leghathatós akaratot hazánk iránt.* Irt V. Károly császárnak, VIII. Henrik angol királynak, több német fejedelmek s herczegnek, mindnyájokat egyetértésre s a törökök elleni segélynyújtásra híván fel. Csak az angol király küldött tetemes pénzsegélyt a magyar királynak, melyet VII. Kelemen a pápai kincstárból 50,000 arannyal szaporított, s Ferencz francia király elé is terjeszté hazánk nagy inségét. Midőn *Tomori Pál* (sz. Ferencz szerzetének előbb dicső tagja) kalocsai érsek fővezéri hivatalát letette s Péterváradot elhagyta, ezen, fájdalom! egyetlen férfit, csak a pápai nuncius *Puella de Burgio Antal* vala képes 40,000 arany pápai segély által helyére visszaállítani, melylyel hadi és hajósneének oly hosszú idő óta elmaradt zsoldját kifizethesse. A nunciusnak a dolgok aggodalmas helyzete miatti véleménye szerint a keresztény fejedelmektől a pápának még 200,000 aranyat kelle összeszereznie. (Pray P. I. 238.)

Miután *Solimán* Belgrádba bevonult, eme legfőbb veszélyben cypriai *Hannibál* pápai pénzzel Morvaországba küldetett zsoldosok toborzására. A *Báthory István* nádorhoz királyi parancscsal küldetett *Bebek Imre* fehérvári prépost utiköltségére a királyi kincstár üressége miatt *del Burgio* pápai nuncius kölcsönze pénzt. VII. Kelemen egy iratában megengedé, hogy *minden egyház és kolostor készpénze és ezüstje felét a veszélyben forgó haza oltárára rakja.* II. Lajos király *Solimánnak* 300,000 embere ellen, csak 13,000 lovas s 140,000 gyalogot tudott kiállítani. Ezek közt volt a *del Burgio* pápai nuncius által fogadott 1500 lengyel, a *hires Grojenszky Lénard* parancsnoksága alatt. Midőn *Solimán* föltette magában, hogy a szerencsétlen Magyarországot török tartományyá változtatja, ekkor, hogy a pártoskodások által megrongált országot megmentse, VII. Kelemen *Medici* *Ipoly* kardinált küldte, még pedig tekintélyes pénzösszeggel hazánkba, hogy abból 10,000 magyar fegyveresnek zsoldot fizetne, — s midőn *Kazum* basa a bécsi erdőn át *Ens* folyóig száguldozott és mindent elpusztított, ugyanazon 1532-ki évben Bécsnél *Kaczianer* alatt valóban 12,000 magyar állott pápai zsoldban *Török Bálint*-től vezéreltetve. — *Pimpinelli Vincze* rossani érsek mint pápai

nuncius 1529-ben hazánkba küldetett, hogy itt az apostoli szék nevében buzdítsa az ország karait és rendjeit, miszerint a keresztény név s ősi erényekről megemlékezvén, a kedves hazát és szent hitet a törökök ellen erélyesen védelmezzék. Egy pápai iratot hozott a magyarokhoz, melyben a fejedelmek, hatóságok és hívek buzdíttatnak a keresztényelem ellenségei elleni fegyver-ragadásra, és ezen hadnak pénzsegélylyeli támogatására. Ő a következő évben az ágostai birodalmi gyűlésen, V. Károly császár, *Ferdinánd* magyar király és *Campegio* pápai követ jelenlétében, a római birodalom nagyait egyeségre intvén, a többi közt ezen örökre nevezetes szavakat mondá a magyarok dicséretére: „*Vár benneteket a szegény és elpusztított Magyarország, melynek nem kell megtagadnotok a segélyt. Ugyanis már sok éven át saját költségén a törököknek ellendállván s erejével az egész keresztény világot védelmezvén, nem kell-e azt, miután az ellenségtől egészen kimerítettett és irtózatosan elnyomatott, mindenkinek segíteni? Annál is inkább, mert attól nemcsak a ti, hanem mindnyájunk közös békéje, üdve és föntartása függ. . . . Ha, mint remélem, nem vonakodtok, gondoljátok meg, mily diadal, mily dicsőség és halhatatlanság várakozik rátok. — — — Azonfölül a magyarok jó keresztény férfiak, a kiknek részéről egykor nem csekély hasznót élveztetek, a kiknek már sok éveken át a keresztény hit s élet az ő megmentését köszöni, visszahelyezendők hát birtokaikba, honnét mások gonoszsága által kizavartattak.*” — Ugyanazon nuncius 1531-ki májusban *Ferdinánd* király leányát, *Máriát*, megkeresztelte Prágában. — VII. Kelemen 1532-ben *Campegius* kardinál követe és *Antal* aesinói püspök nunciusa által oda törekedett, hogy V. Károly császár és *Ferdinánd* király, a közjó érdekében, békét kössenek *Solmán* török szultánnal. Tudomására esvén pedig a törökök gonosz terve, ugyanazon püspököt hazánk karai és rendeihez küldte teljhatalommal és irattal ellátva, melyben inti azokat a szent-atyá, hogy fölhagyván az üdvtelen pártoskodással, inkább készek legyenek mindent eltérni, mint a török-igát viselni. (Ld. Szvorényi M. IV. 90–93., Theiner II. 631–808., kinek pápai iratgyűjteménye hazánkra vonatkozólag ezen egyházfő számos okmányaival végződik.) — Ime, mily roppant volt e pápának is jótékony-sága hazánk iránt, midőn az a legszorogatottabb állapotban sinlett!

Vége VII. Kelemen a közeli s távolabb szomorú események híre a betegágyra süllyesztte, honnét hat hónap tartott betegeskedése után, 1534-ki sept. 25-kén, a sirba költözött. Az általa oly igen óhajtott pápaságot, mely neki annyi gondot, aggodalmat s bánatot termelt, a legviharosb körülmények közt 10 év, 10 hó s 7 napig viselte. Örökségi végrehajtóul *Cibo, Salviati, Ridolfi* és *Medici* kardinálokat nevezte ki, kiknek nevezetes pénzüsszeget kézbesített, hogy az ő s X. Leó részére sirhelyet szemeljenek ki. Ez a *Santa Maria sopra Minerva* egyházban áll s mind a két említett egyházfőnek tetemeit magában foglalja. Az ebbei átszállításig VII. Kelemen földi maradványai a sz. Péteregyházban nyugodtak a következő sirirat alatt.

Clementis VII. Pont. Max. depositum cuius
Invicta virtus sola Clementia superata est.
Obiit anno MDXXXIV. VII. Kal. Octobris.
Sedit annos X. menses X. dies. VII.

E pápa életét *Panvinus Onufrius* és *Ziegler Jakab* írták meg. *Schelhorn*: *Amoenitates His. Eccl. et Litt.* Tom. II. — A *Bullarium Magnum*ban VII. Kelemennek 41 constitúciója s decretumai közöltetnek.

CCXXIV.

III. Pál. 1534—1549.

A pápák történelmében alig volt viharosb korszak, mint III. Pál pápaságáé. Német- s Schweizhonban a *Reformatio* mindig erősebb gyökeret vert s nagyobb tért foglalt el. A scandináviai államok Rómától elszakadtak s Magyar-, Lengyel- meg Poroszországban a német hitújítók tanain kívül egyéb tévirdnyok is kezdtek mutatkozni. Ide járul még, hogy VIII. Henrik megtagadván az apostoli székek az engedelmességet, a tévtanok a csatornán túl is gyorsan elhatalmasodtak. Európa fejedelmei egymásiránti féltékenységből a csatamezőn állottak, és épen nem gátolák a törökök roppant előhaladását, kik Algir-

tól Smyrnáig az egész Középtengert hatalmokban tarták már; és az eretnekek a katholicismus benső életmozgását kizsákmányolák, hogy nekik előnyül szolgáljon. Azonban sohasem tűnt fel fényesebben azon igazság, mint épen most, hogy a *katholika egyház egy oly természetfölötti életelemmel bír egész szervezetében, melyet az e szervezetet képező tagok semmi romlottsága, az ő mysticai testének a beteges, ragályos s romlott részeketől elválása, a tévelyek ragadós mótelye, semmi belső s külső viharok sem képesek elfojtani s megsemmisíteni.* Most, midőn minden emberi segínyt nélkülözni látszott, ragyoga fel rögtön az egyház egén egy új fény, az Ur seregének alapítása, mely a „Soli Deo gloria“ jelszóval lépe Jézus egyházaért a küzdterre.

A haldokló VII. Kelemen eme nyilatkozatot tevő: „*Ha a pápaságot örökségkép lehetne valakire hagyni, úgy mi e méltóságot örökségül Farnese Sándor kardinálnak adnók.*“ A kardinálok számszerint 34-en a Conclavéba mentek s 1534-ki október 13-kán csakugyan a nevezett kardinált választák meg pápaul, ki ekkor 67 éves volt s III. Pál névvel lépett az apostoli székre. A római nép örvendett; mert az új egyházfő egy nemes római család sarjadéka volt, tehát az első, ki 14 előd s 103 évi időköz után, ismét mint római az apostoli szék birtokába jutott. A *Farnese-család* Némethonból eredett s olasz nevét egy, az Egyházi-állambani *Arietó* mellett fekvő *Farneto* vártól vette. Már a XIII. században egy *Farnese Ranuzio* parancsnoka volt a pápai seregnek. *Farnese Pietro Luigi* és neje *Gaëtani Giovanella*, Sermoneta herczeg leánya, Toscanában egy mezei jószágot s a *Carino* urodalmat birták, hol Sándor született. Flórencben a Mediciek tanodáját látogató, mely híres intézet tanszakaiban magát igen kitüntetvén, a szent hittudományt tanulandó Rómába ment. VIII. Incze apostoli jegyzővé nevezé ki, VI. Sándor pedig az apostoli kamara kincstárnokává s 1493-ki sept. 23-kán kardinállá léptette elő; II. Julius a parmai püspökséget, X. Leó meg a frascatiit adá neki s VII. Kelemen alatt egymás után a palestrinai, sabinai, portói s végre az ostiai egyházmegyéket kormányozá. Általánosán a legalkalmasabb egyéniségnek tartatott a főnforgó nehéz viszonyok közt az egyház igazgatására, mint a ki *négy pápa alatt* a legfontosabb ügyek vezetésében nagy tapasztalatot s bő ismerete-

ket gyűjtött magának s a legkomolyabb esetekben igen szép mérsékletet s eszélyt tanusított. Trónra lépte utáni első tette meghatóan igazolá a várakozást. Azonnal igen szépszámu nevezetes férfiakat vett fel a szent-testületbe, kik érdemeik, jámborságuk s tudományosságuknál fogva nagy hirben állottak és a különböző országok viszonyait s szükségait bőven ismerték. Ilyennek voltak a többi közt: *Caraffa*, ki huzamos ideig Spanyolhonban s Német-Alföldön tartózkodott; *Sadolet*, carpentrasi püspök; *Poole*, a hires angol Franciaországban; *Giberto*, ki miután sokáig a közügyekben fáradozott, veronai püspökségét példásan és mintaszerűleg kormányozta; *Fregaso Federico*, salernói érsek, majd *mindnyájan tagjai az isteni-szeretetről nevezett gyülekezetnek, melynek az ő parancsa folytán feladata volt egy egyházi reform-tervet kidolgozni.*

III. Pál nagy buzgalommal működött egy közzsinat egybehívásán, de a német protestánsok az angol királylyal szövetkezvén, kijelentették, miszerint *ők semmi oly egyetemes zsinatot el nem fogadnak, melyen a pápa elnököl, vagy a mely nem Németthonban tartatik.* Minthogy e föltételt VIII. Henrik is elfogadta, azonfölül a Rámához ragaszkodó alattvalóit valódi barbár módon üldözé, a többi közt, *Fischer János kardinált* s püspököt, valamint *Mór Tamást*, az ország korlatnokát, ősi hitökhözi ragaszkodásukért nyilvánosan lefejeztette, III. Pál által átok alá vettetett s országától megfosztatott, ha 90 nap alatt Rómában személyesen vagy követe által nem felelne a történetekről. — 1536-ban V. Károly Rómába ment, hol a pápával a közzsinat ügyében értekezett, mely végre annyi nehézségek leküzdése után 1537-ki május 22-ére előbb *Mantuába* hivatott egybe; de mivel a protestánsok Olaszthonba menni nem akartak, s a mantuai herczeg is bizonyos okoknál fogva nem szerette, hogy az városában tartassék, azért a pápa megváltottatta ugyan a zsinat helyét, de nem az országot. A zsinatot ugyanis *Vicenzába* tette át, hol az első ülésnek 1538-ki május elsején kellett volna megnyilnia; mivel a mantuai herczeg ugyan meg volt elégedve, de nem a protestánsok. Azért a zsinat legalkalmasb helyiségül *Trident* szemeltetett ki, hol az 1545-ki dec. 13-kán meg is nyitattott. A VIII. ülés után 1547-ben *Bolognába* tétetett át a harczai zavarok miatt, hol két ülés tartatott. Nem alapos tehát a protes-

tánsok azon állítása, hogy III. Pálnak nem volt komoly szándéka zsinatot tartani.

Aközben igen megörvendeztette a szent-atyát V. Jakab svéd királynak azon tudósítása, hogy ő nem fogja az angol király egyházszakadási rossz példáját követni, hanem állandóan hive marad az apostoli széknnek, s azon, Jézus még az apostolok által hirdetett hitnek, mely a világ által már annyi századokon át jónak és üdvösnek tartatott. III. Pál közbenjárása folytán a császár s francia király közt Nizzában egyesség jött létre 1538-ban. A szent-anya a császárral kibékülvén, a német protestánsok megalázására seregeiket egyesíték, s szerencsésen harczoltak, de a pápa fegyvereseit visszahíván, ismét meghasonlottak. V. Károly azt kívánta, hogy a pápa a zsinati atyákat a Tridentbei visszatérésre bírja, de azok vonakodtak; azért 1548-ban III. Pál egy tiltakozványt bocsátott ki ellenök, s még ugyanazon évben a *tridenti* (hol a Bolognábai átköltözködéskor 1 spanyol kardinál s 17 püspök visszamaradt) s bolognai atyákat egy kardinálokból kinevezett küldöttség előtt megjelenlenni parancsolta, hogy eljárásukért feleljenek. De a tridentiek félvén attól, hogy a császárt megsértik, nem jelentek meg. Mire III. Pál a protestánsoknak több oly egyezkedési pontot ajánlott, melyek jó eredményre vezettek volna, ha a császár a pápa által kiküldött követek működését meg nem hiusítja.

III. Pál szintén ama számos s dicső pápák egyike, kik szegény, annyi csapással sújtott hazánkat nagyon is tevékeny szeretettel karolták. Igen, III. Pálnak Magyarország iránt tanúsított nagyszerű jótékonyágát hálával említi honi történelmünk. Ő ugyanis Ankonai Lukácsot egy sereg pápai zsoldossal, ágyukkal s egyéb hadi készületekkel Horvátországba küldötte, hogy a pusztító Murath béget megfékezze, kivel a nevezett hadvezér Klissánál meg is ütközött. Ugyancsak III. Pál 1542-dik évben Buda visszavételére 3000 válogatott fegyverest indított utnak a hős Vitelli Sándor vezérlete alatt, kinek még előbb a pattantyusokat tanítani kellett az ágyuk elhelyezésére s irányzására. Vitelli első hágtá meg seregével a budai falakat, de senki által sem támogatvatván, kénytelen volt visszavonulni. Nemkülönben a következő évben ugyanazon pápa

által fölszerelt 4000 olasz állott készen Pozsonynál Magyarország fiainak a csufos török iga alóli felszabadításaért harczolandó.

A Columbus által fölfedezett Amerika vad népeinek védelme

III. Pál atyai gondoskodásának egyik legragyogóbb fénypontját képezi. Ő két brevéjében keserűen panaszkodik ama „sátáni lelemény“ ellen, mely emberi jellemét is kétségbe akarja vonni a szegény vad népnek. A többi közt a toledói érsekhez 1537-ki május 19-kéről intézett iratában így szól: „A megtestesült bölcsesség, ugymond, meghagyá az apostoloknak, midőn őket az evangelium hirdetésére küldé, hogy menjenek és tanítsanak minden nemzeteket. Jézus Krisztus nem akar különbséget a nép és nép között; hanem igenis akarja, hogy a világosság megvitessék mindnyájának, mivel mindnyájan képesek annak elfogadására. Azonban az emberi-nem régi ellensége, ki mindig ellenszegül a jó cselekedetnek, s mindannak, a mi az embereket üdvösségre vezérelheti, egy, egész napjainkig nem ismert eszközt talált fel. Valóban, gyalázatos kapzsiságtól izgatott, és ennek mindig eleget tenni törekvő emberek, a sátán gonoszságának eszközeiül adák magukat, hogy, ha ez lehetséges volna, megakadályozzák az evangelium hirdetését a Kelet és Nyugat azon népeinek kebelében, melyeket kevés idő óta ismerünk. A hazugság ezen mesterei szerint, az indiánokat csak úgy kellene tekinteni, s velők akkép bánni, mint oktalan barmokkal, rab-szolgaságra kárhoztatván őket; részint azért, mert hit nélkül élnek; részint pedig, mert nem képesek annak elfogadására. Ezen ürügy alatt melyet a tapasztalás gyalázatos rágalomnak bizonyított be, úgy bánnak a szegény indiánokkal, mint a mező barmaival: békóba verik, csapásokkal illetik, mindenképen sanyargatják őket, gyönyört találva benne, ha nekik fájdalmat okoznak. — Már, miután mi meg nem felejtkezhetünk róla, hogy Jézus Krisztus helyettesse vagyunk, és hogy ennél fogva őt képviseljük a földön azon állomáson, melybe az Isten irgalmassága a mi minden érdemünk nélkül helyezett bennünket, — mi részünkről nem mulasztandunk el semmit, hogy a jó pásztor aklába minden, ehhez tartozó juhokat bevezessünk. A mi gondjainkra lévén bízva, minket illet, védeni őket. Az indiánok nem kevesebbé méltók a mi figyelmünkre, mint bármely más népe a világnak. Ők emberek úgy, mint mi; s mi tudjuk, hogy elegendő oktatás után nemcsak a hitet képesek elfogadni, hanem dicséretes állhatatossággal még megtartani is mind-

azt, mi a keresztény ájtatossághoz tartozik. Hogy tehát igazságot szolgáltatassunk, melylyel nekik tartozunk; és elmozdítsunk minden akadályt, mely meglérésöknek útjában állhatna, ezennel kinyilatkoztatjuk, miszerint az indiánok, mint minden más népek, még azok is, melyek nincsenek megkeresztelve, természeti szabadságuk élvezetében és javaik birtokában meghagyandók; hogy senkinek sincs joga őket háborgatni, vagy nyugtalanítani mindabban mit ők az Isten, minden emberek atyja- s urának bőkezűségéből bírnak. Mindaz, a mi ellenkező értelemben történék, igazságtalan, és az isteni megtermészeti törvény által kárhoztatott dolog fogna lenni.“ stb. (Danielik: Columbus vagy Amerika fölfedezése, 352—353.) — Ezen, arany betűkreméltó szavakat olvasva, mit mondanak azon üresfejű s szivtelen szájhűsők, kiknek agyrémei szerint a pápák nem tesznek egyebet, mint folyton a népek elnyomásán fáradoznak? Uram, bocsáss meg az ily dőre hetvenkedőknek, hisz nem tudják mit beszélnek!

III. Pál egyszersmind igen buzgólkodott az erkölcsiség emelését illetőleg s általában az egyháznak fő- s tagjaibani reformálásában, jól tudván, hogy az *ujítók tévtanai ott terjedtek el leginkább, hol az erkölcsiség s egyházfegyelem hanyatlásnak indultak*. Azért 4 kardinál s más 5 tekintélyes egyháziból a nevezett reform létesítése végett egy *gyülekezetet* állított, melynek, mint már főnebb megjegyzők, feladata volt a szükséges tervet elkészíteni. Egy ilyet, melynek kivitele annyi üdvös eredményt ígért, 1537-ben át is nyújtott ama Congregatio a pápának: de III. Pál az erős ellenzék miatt legalább egyelőre gátolva volt annak kivitelében.

Legnagyobb dicsőségére voltak ezen egyházfőnek a jámbor férfiak s rendalapítók. Egész fénykoszorúja tűnt föl e korban a szenteknek, kiknek erényei s működései az emberi társadalomra nézve roppant horderővel bírtak s bírnak maig is. Eme dicső férfiak élén legelőször is *Loyola Ignác* spanyol lovagra esik tekintetünk, ki hat rokon-érzelmű társaival *egy új szerzetes-rendet alapított*, mely „*Jézus társaságának*“, tagjai pedig „*jezsuiták*“-nak nevezetnek. E nagyfontosságú rendet, mely az egyháznak, emberiségnek s az irodalomnak oly bámulatos szolgálatokat tett, III. Pál 1540-ki sept. 27-ke- s 1541-ki apr. 17-kén kelt bulláiban megerősítette, mint a mely a bulla szerint, a *Péterhajóját kíméletlenül csapkodó hullámok*

lecsillapításával Isten uja által (digito Dei monstrante iventam) jelöltetett ki, s azt több kiváltságokkal látta el. Rögtön Ázsia, Afrika s Amerikába küldettek a jeles társaság istenfélő tagjai, s buzgó törekvésüket oly fényes siker koronázta, hogy joggal el lehetett mondani: *mit a katholika egyház Nyugaton elvesztett, bőven visszanyerte azt a nevezett világrészekben.* Méltán ajánlá III. Pál az egyház ezen erényekkel s ritka tudományos képzettséggel hatalmasan felszerelt bajnokait utódai fegyelme s kegyeibe. Az előde alatt jóváagyott *capucinus-rendet* is ünnepélyesen megerősítette.

Ezen utóbbi szerzetnek főnöki helyettesse, *Ochino Bernardin*, azonban a pápa jótekonyságát hálátlansággal viszonzván, annak sok keserüséget okozott. Feleletre Rómába idéztetett, de a szerzetet el hagyta s *Genf*be menekült, hol *Luther eretnekségét elfogadá s egy általa elcsábított luccai nővel házassági viszonyt kötött.* Felfuvalkodása s önmagának tulbecsülésénél fogva egy bizonyos párt főnökévé akarta magát felküzdeni, és szóval meg tettel is többnejűséget hirdetve egész Német s Angolországot bekalandozá, míg végre, miután hitét annyiszor változtatgatá, mint tartózkodási helyét s erkölcstelensége miatt az általános megvetés tárgyává lön, *Plauk*owban (Morvaországban) élémedett korban a vészskór által sirba taszítatott. Társulata egy ideig Olaszthonban föntartotta magát. Ezen s egyéb eretneki garázdálkodások arra bírák a tevékeny III. Pált, hogy 1542-ki jul. 21-kén a *tiltott könyvek Indexével együtt a hitnyomozó hivatalt megújította*, annak a maig is fönlevő egyházi alakot adván. Hogy ennélfogva oly emberek, mint *Ochino, Curione, Vermigli, Valentini Fulöp, Castelectri, Antonio Pagliaricci*, egész serege a számos akadémiához tartozó rajongók s firkászoknak, kik sem az általok vezetett pogány élettel felhagyni, sem eretnek, gyakran az esztelenséggel határos tanaikat, egyházi s politikai nézeteiket a katholika egyház elévületlen hitczikkeivel fölcserélni nem akarták, s Schweiz, Német, meg egyéb országokat bekalandozván, az *Inquisitioról rémképeket hirdettek mindenütt* és III. Pált az eretnekek nagy örömére befeketítették, ez magától értetődik. — E derék egyházfő a spanyol Inquisitio tetteleg kimondott ítéleteit is megsemmisítette; így például azon ítéletet, mely *Virues*, V. Károly udvari hitszónoka ellen hozatott, ki midön néhány Lutherféle nézetekről

gyanusíttatnék, egy kolostorba vala zárandó, hanem III. Pál pápa által 1538-ban ártatlannak, és minden egyházi hivatalra képesnek nyilváníttatott. Később a canariai szigetek püspökévé neveztetett ki. Igy törekedett e nemesszívű pápa erélyes fellépésével a spanyol kormány hatalma alatti Inquisitio működésének szelidebb irányt adni s a büntelenekeket védelmezni.

A követek nem könnyen birtak III. Pállal értekezni; ők sohasem tudták igazán, mint állanak az élénk s éles elméjű pápával, a ki keresett s ékes kitételekben beszélt s gyakran ép akkor tett valami nagyot, midőn arról a legmélyebben hallgatott; de ha szíve követelményének hódolt, a bizalmas körökben, mint atya a gyermekei közt, szabad menetet engedett gondolatainak, s ilyenkor kiki nyíltan, szabadon s bizalmasan szólhatott előtte. Ilyen volt III. Pál mint ember és pápa. Ez az ő rövid életrajza. Ő tehetség- s szellem-dus, átható eszélyességű és példás életű kardinál s pápa volt, kit az időviszonyok működésében fölülmulhatlanul gátoltak, és a kinek *rokonai mondhatlan sok but s bánatot okoztak*. III. Pál az egyházi pályára lépte előtt *nős volt* s házasságának gyümölcse egy fiu *Pietro Luigi* s egy *Constantia* nevű leány lőn. *Fiának Piacenzát s Pármát átadván*, ezért az Egyházi-államot a több jövedelmet hozó Camarinoval s Nepivel kártalanítá. Innét az V. Károlylyali meghasonlás, ki azután eme városokat a maga részére elfoglalta. Unokája *Ottavio*, kivel annyi jót tett, a 82 éves aggastyán iránt mint ellenség lépett föl, sőt még *Farnese Alessandro* kardinál is részt vett a lázadásban. III. Pál élte alkonyán igen megbánta, hogy a *háládatlan Farnese-ház* oly jelentékenyen emelte, mely alattvalóinak irántai szeretetét s tiszteletét kioltani törekedett. Igen nagy tiszteletet szerze azonban neki ama buzgó törekvés, melyet Róma s udvara reformjára fordított s a többi világrészekben nagy eredményel állított küldéri vállalatok. Az örök-várost több kitűnő épülettel diszíté, s hogy mily finom izléssel birt, mutatja, a többi közt, az általa Rómában emeltetett *Farnese-palota*. E pápa is *nagy előmozdítója volt a tudományoknak*; *Sadolet* s *Erasmus* tudósokkal tudományos levelezési viszonyban volt s *Cicero levelei fölött* értekezéseket és észrevételeket irt.

III. Pál pápasága alatt mult ki *Eislebenben*, 1546-ki febr. 18-

kán, Luther, eme gyönyörű szavakat hörögve: „*Repleat vos Deus odio Papae!*“ Valóban, egy eretnekfőhez illő bucsuszavak! — Az angol király pedig vas-következetességgel folytatta az *angol egyház dekatolizálását*; a jámbor ősök által alapított kolostorokat, ezen a jámborságot, tudományokat, ápoló s az ezer és ezer szegényt tápláló ősi intézeteket mind megszüntette. Az eltörlésből azonban több kára lett, mint haszna; mert azelőtt az apátságok s kolostorokból szép jövedelmeket szivattyuzgatott ki, melyek az eltörlési okmány folytán mind megszűntek. Azért mondá V. Károly mosolyogva, midőn VIII. Henrik kolostor-pusztítási dühéről értesült: „*Az angol király megölte a tyukot, mely neki aranytojásokat adott.*“

Végre III. Pál tevékeny életének alkonya is elközelge. A gyermekei s rokonai hálátlansága fölötti bánkódása betegágyra szegezte őt. Még egyszer egybegyűjté a kardinálokat, elintézte velök az egyház ügyeit, s azután meghalt a *jó aggyastyán*, mint őt *Contarini* kardinál nevezé, 1549-ki nov. 10-kén, élte 82-dik évében, miután az anyaszentegyházat 15 év s 28 napig erélyesen s buzgalommal kormányozta. Nemcsak egész Róma sietett halálágyához, hogy iránta a végtiszteletet kimutassa, mert ép oly igen szerették őt, mint rokonai gyűlöltek, hanem az *egész katolikus világ meggyászolta elhunytát*. Caraffa kardinál örökösének Quirinál-hegyéni házában mult ki, hova az egészségesb tiszta lég miatt vette magát. Szolgái minden fény és pompa nélkül vivéek tetemeit a városon át a Vatikánba, ahol földi maradványai egy ideiglenes sirba tétettek, míg azok onnét végre a híres *Porta-Vilmos* által emelt szép siremlék alá szállítottak át, melyet *Michael Angelo* vezetése alatt *Carra Hannibál* készített. A gyönyörű siremlék fölirata ez:

Discite mortales, fluxa ut sit gloria mundi!

Ut terrena brevi tempore regna ruant!

Qui Petri nuper sacrata in Sede sedebam,

Dum tegetet nostrum sacra tiara caput;

Qui potuit dudum populis dare jura subactis,

Ante meos reges procubuere pedes:

Maximus et Caesar pedibus dedit oscula nostris,

Numen et in terris jam veneratus eram.

Tertius hic gelido condor sub marmore *Paulus*,
 Continet haec cineres nunc brevis urna meos.
 Pontificem gessi summum ter quinque per annos
 Tempestiva senem me libitina tulit.
 Funera non lachrimis mea sunt spargenda : peregi
 Naturae cursum : Mors, nova vita fuit.

III. Pál életrajzának forrásai: *Onuphrius Panvinius* in *Vita Pauli III. A Palatiusnáli életrajz is igen olvasható. Querini Imago optimi Pontificis expressa in gestis Pauli III. Bresciae. 1745. Protesztánsoktól: Spalatins Lebensbeschr. Pauls III. in Tenzels Bericht Bd. 2. S. 30. ff. Schelhorn epist. duae de Concilio Pauli III. de emendanda Ecclesia. Tigur. 1745. és ehhez az észrevételek Querinitől. Bresc. 1747. Kiesling. epistola de gestis Pauli III. Lipsiae 1747. V. ö. Sarpit és Pallavicinét, Szvorényi M. IV. 93 – 94. stb.*

CCXXV.

III. Julius. 1550—1555.

Midőn III. Pál halála után 48 kardinál a Conclavében egybe-
gyült, csakhamar *három pártot* lehet megkülönböztetni, t. i. a csá-
szári, franczia és Farnese-pártot, miért a választás sokáig huzódott.
De azután az angol *Pole* kardinálra szavazának mindnyájan, ki
azonban a választást nem fogadta el, attól tartván, hogy az angol
királyi házzali rokonsága miatt az európai fejedelmek s az egyházfő
közt könnyen összeütközések merülnének fel. Így történt aztán,
hogy a szavazattöbbséget a valóban híres *De Monte János* kardinál
nyeré el 1550-ki február 7—8 közti éjjel, tehát majd három havi
versengés után. Az új pápa 1487-ki szept. 10-kén Rómában (némely
írók szerint, Arezzóban) született. Atyja a híres *Giochi Vincze* jog-
tudós volt s anyja igen tekintélyes családból eredett. A család törzs-
helye Toscanában feküdt s „*Monte Sansavino*“-nak neveztetett,
honnét ő *del Monte* kardinálnak is hivatott. *Del Monte Antal* sz.
Praxedes kardinálának felügyelete alatt Perugia s Sienában nagy

előmenetellel tanult s különösen ritka ékesszólása, meg a jogtudománybani jártasságaért igen magasztaltatott. Az V. lateráni zsinaton II. Julius pápa s az atyák előtt oly bő ismeretet tanusító beszédet mondott, hogy mindenki tetszését megnyerte, s az említett pápa által nemsokára sipontini érsekségre emeltetett, mely méltóságának polczán mindenkitől becsültetve ragyogott. 1536-ban III. Pál a szent-testületbe vette őt fel s a legfontosabb ügyek és küldetésekkel bízta őt meg, ki mint igen tevékeny követ s ritka tehetségekkel megáldott főpap mindenütt a köztisztelet tárgya volt. III. Pál 1545-ben a tridenti zsinaton elnöklő helyettese s első követévé léptette elő; az apostoli kamarának hallgatója s Rómának két ízben volt helytartója is. Megválasztatásakor 63 éves volt s február 22-kén az első kardinál-diákon *Cibo* által megkoronáztatott. Mint II. Julius rokona, III. *Julius*nak nevezé magát. 1550-ki junius 24-kén, sz. János ünnepén, a lateráni sz. Jánost ünnepélyesen birtokába vette. Megválasztatását nagyon elősegítette azon érdeme is, hogy midőn VII. Kelemen alatt Róma kifosztatott, az egyházi kincsek megmenetéseért sokat szenvedett, melyeknek hollétét a legkeményebb bántalmazások daczára sem árulta el.

A Conclavéban adott szavát megtartandó, a tridenti zsinat megnyitását mindjárt koronáztatása után megrendelő; *Farnese Octaviánnak* a parmai hercezséget visszaadá; a *Colonna-ház*at minden birtokaiba visszahelyezte s roppant ünnepélylyel megtartotta a nagy IX. Jubilaumot. A pápai trónra emeltetéséről értesítvén V. Károlyt, egyszersmind biztosítá őt, hogy a vallásügyet s különösen a tridenti zsinat folytatását illetőleg őt sokkal közlékenyebbnek fogja találni, mint előde volt. III. Julius egy követet (Toledo Pétert) küldött *Brüsszelbe* a császári udvarhoz, egy más követet meg a francia királyhoz (Rosseto apátot), hogy azt a zsinati ügynek megnyerje. Azután 1550-ki nov. 14-kén a tridenti zsinat folytatása s felkarolására egy bullát bocsátott ki, mely szerint a közzsínatnak a nevezett városban 1551-ki május 1-jén kelle ismét megnyittatnia. A császár, ki már előbb is mélyebben avatta magát az egyházi s vallási ügyekbe, mint illett volna, a bullával nem igen volt megelégedve. De III. Julius a császár *Pighini* nuncius által tett előterjesztései daczára is határozata mellett szilárdan megmaradt. A zsinat-

nak május elsejére hirdetett folytatása a XI. ülésel *Crescentius* pápai követ, *Pighini* érsek-nuncius és *Lippománi* veronai püspök elnöklote alatt vette kezdetét. Közörömre megjelentek a német püspökök is; de mindnyájok szomorúságára megérkezett a francia követ is *Amyot*, bellozanei apát a francia király azon nyilatkozatával, hogy ő a zsinatot egyetemesnek el nem ismeri s a pápa irántai magatartása szerint cselekszik ő is. E feszültség okai ismeretesek és mindennek, valamint a protestánsok gátvetései daczára is folytatta a zsinat működését, míg az ellenséges *Móricz* szász herczeg seregének előnyomulása az egybegyült atyákat távozásra kényszerítette. Európa leghirvevesb hittudósai valának egybegyülve, például egy *Melchior Canus*, *Alphons de Castro*, *Gropper János*, *Layne*, *Pelargus Ambró* stb. Az Oltáriszentség, poenitentia, szent-mise, egyházi-rend, házasság, utolsó-kenetrőli tanok a legfényesb módon tárgyalattak, míg a protestánsoknak II. Henrik francia király seregével egyesült csapatai a zsinatot el nem szélesztették. II. Henrik Móricznak V. Károly elleni szövetségese volt, és egyszersmind Farnese Octáv herczegnek védelmezője, kit III. Julius kénytelen volt a parmai herczegségből elűzni, és főpapjainak nem engedte meg a zsinatoni megjelenést.

Velenczével is viszálykodásba esett III. Julius, mert a köztársasági hatóság a hitnyomozói törvényszék hatalmát megszorítani akarta, és úgy látszott, hogy Ferdinánd római királylyal is komoly vitára kerül a dolog. A pápa már ki is mondá fölötte a kiközösítést, de a mely ismét visszavétetett.

A legörvendetesebb esemény volt azonban III. Juliusra nézve Angolhonnak a katholika hitrei visszatérése. A trónralépett *katholika Mária* ugyanis mitsem óhajtott hőbben, mint alattvalóinak a katholika egyházzal egyesülését. Nehéz fáradalmak után végre annyira ment a dolog, hogy a pápa 1554-ki októberben egy bullát bocsáthatott ki, melyben *Pole* követét megbizta, hogy oda működjék, miszerint a VIII. Henrik és IV. Eduárd alatt az egyháztól elragadott birtokok a törvényes birtokosoknak azonnal visszaadassanak. A korlátnok november 21-kén kijelenté a parlament megnyitásakor, hogy ő felseégeik az ősi egyházzal egyesülni kívánnak. Az erre következő napon a *Pole* kardinálra kimondott ítélet visszavonatott s ő fényes ünnepélylyel vonult be Londonba. Az egyesülés mindkét házban fölkiáltással mondatott ki. Nov. 30-kán, sz. *András napján*, a pápai

követ a parlament teremében feloldozá mind a két fölséget, a jelenlevőket, az egész nemzetet s ennek tartományait minden eretnek-ség s szakadálytól, és minden ítélet, egyházi megrovás s büntetés-től, melybe azért estek, s a Szentháromság nevében ismét visszafogadá őket az egyházba. „Amen!“ hangzék minden oldalról, a parlament felkelt a térdelésből s a királyt meg királynőt a kápolnába követte, hol az egész megható ünnepélyt a „Te Deum“ elzengése zárta be. Miután Angolhon ismét katolikus országgá lön, a parlament s a kormány kijelölé az ösvényt, melyen ezentul járnia fog. A pápai követ az egyházi javak törvényes birtoklását kijelentette, melyek a parlament által jóváhagyattak s egyszersmind a pápai tekintély ellen hozott minden határozat visszavonatott.

Egy másik, ámbár jelentéktelenebb kárpótlás volt az apostoli székre nézve ama veszteségért, melyet Némethonban és Északon szenvedett, a *syriai nestorianus keresztényeknek a római egyházzal egyesülése*, kik *Sulakas Simont* a pápa általi megerősítés végett Rómába küldötték. III. Julius püspökké szentelé őt s 1553-ki april 17-kén mint a nevezett nép patriarcháját paláttal látta el.

E pápa a *jezsuita-rend* iránt igen jó hajlammal viseltetett. Alig küldötte ki e társulat buzgó apostolait minden világrészekre, midőn eme jámbor intézet, a régi idők szent szigora a papságban, és az ifjuság minden fokozatában gyorsan felvirágoztak ismét. Csakhamar több mint 100 társodával birt e derék rend, nem is említvén számos egyéb házaikat. Európa minden országában valának telepítvényei, *Konstantinápoly, Jerusálem, Cyprus, Szerecsenország, Congo* és *Braziliában*. A *hitküldérek Chináig előrehatoltak*, és az egész világ a *jezsuitákra nézve 12 tartományra volt osztva*, melyet szent Ignác római cellájából kormányzott. III. Julius még mint kardinál a tridenti zsinaton megbarátkozott *Layne* és *Salmenor* apostoli hit-tudósokkal s védelmezte azok rendjét, melyet 1550-ki julius 21-kén kelt bullájában megerősített. 1552-ben új kegyekkel örvendeztette meg. Október 22-ki bullájában pedig jóváhagyta a társulat minden szabadalmait; tagjainak a bűnt s megtartóztatás tekintetében fölmentvényre s az eretnekek meg hitleneknek tévelyektől feloldozására, mihelyt azokat elhagyják, hatalmat adott. Az *egyetemeknél tudori rangot oszthattak*, e jogot a pápa oly társodákra is kiterjesz-

tette, hol egyetemek nem léteznek. Ez által a rend az egyetemekkel nemcsak egy vonalra helyeztetett, hanem azok elménczkedései, jogelcsavarása s czivakodásaitól is megszabadult. Megvetette az ugynevezett „*Collegium Germanicum*“ hirneves tanintézet alapját, melynek czélja volt: *istenfélő s tudományos férfiakat nevelni*, kik Német s Magyarhonban az annyi tévely által környezett apostoli egyház buzgó őrei, az Ur szölejének apostoli buzgalmu s szellemü munkásai lennének. Ezen intézet vezetése sz. Ignác- s tanítványaira bízott.

III. Julius a római udvarban több üdvös reformot létesített s rendelte, hogy a szent-testületnek ugyanazon időben ne legyen két testvéri tagja. *Az istenkáromlók és zsidók ellen szigorú rendeleteket adott ki. Ő volt az első, ki a Lutherféle s egyéb tévelyeket tartalmazó könyvek olvasását s tartását büntetés alatt megtiltotta.* Alattvalói iránt kegyességet s kiméletet tanusított. Kardináli kinevezései, ha a *del Monte Incze* kardinálét kiveszszük, a legjelesebb férfiakra estek. Ő volt, ki a hatalmas *Martinuzzit* a szent-testületbe felvette. *Del Monte Ignác* fogadott fia volt családjának, kire III. Juliusnak különös gondja volt. Már a Conclavében mondá a kardináloknak, ha engem pápává választatok, kedves házi barátomat rangtársatokká teszem. De e *szerencsefi* nem vált becsületére a szent-testületnek, mely is azt mindig kerülte. Rágalmazó írók s az apostoli székek elismert ellenei, mint *Vergerius*, (előbb nuncius, azután protestáns), ki Rómáról s a pápákról sok gúnyt s gyalázó iratot terjesztett, melyek *Sleidán* s más írók által mint szent igazság karoltattak, de az ítéssz *Bayle* által a hazugság világába utasítottak, kürtölik, hogy III. Julius gonosz életet vitt, sőt istenkáromlásról is vádolják őt. Hogy a XVI. században, midőn a felbőszült szenvedélyek működtek, s a történelmi adatok higgadt megfontolásának, az események józan birálatának hely nem adatott, a rágalmakon, kivált az eretnekek, mohón kaptak s azokat történelmi igazságokul léptették elő, csakhogy *eo plus haereat*, azt könnyű elgondolnunk: de hogy a XIX. században is oly kézzelfogható, esztelen rágalmaknak valaki hitelt adjon, ezt józan eszű emberről feltenni nem lehet. Azt is állítják ellenei, hogy a pápaság teendőit *Crescentius* kardinálra bízván, ő maga a *Porta del Popolo* előtti szép kertjében mula-

tozott. Azonban ez is rágalom, mert III. Juliust *Pallavicini tevékeny egyházfőnek festi*, ki miniszterei s követaineik az utasításokat őmaga mondta toll alá, valamint minden fontosabb leveleket is. Ugyanazon híres tudós írja, hogy III. Juliusnak *mértéken túl szigorú bírálói voltak*, bár némely gyarlóságait menteni nem lehet. *Hübner*, a főpápfaló ezen egyházfőnek is neki ront, irván, hogy *majmainak felügyelőjét kardinálságra emelte*. Ily idétlen mesével hathat ugyan a bárgyufejúekre; de ha a tudósok s ítészek kérdik: ki volt az a majmok felügyelője? hol a hazája? születési helye? hogy hitták? minő kardinálságra emeltetett s mikor? ekkor mélyen hallgat *Hübner* ő kegyelme, s vele mindazok, kik a *pápákra gonosz akarattal szórt rágalmakat többre becsülik a bibliánál!*

Ha a kor történetére tekintünk s annak folyamát figyelemmel kísérjük, látni fogjuk, hogy III. Julius az egyház satholicismus fontos ügyeért többet nem tehetett, mint amennyit valóban tett. Hogy a tridenti zsinat félbeszakíttatott, a lutheranismus folyton szilárdult, a türelmes Calvin Servet orvost Genfben megégettette, hogy az imáandó Oltáriszentséget, a szentek segítségül-hívását, az ünnepeket, áldásokat s a külső kultust Calvin megtámadta, mind oly dolgok, melyeket III. Julius, vagy bármely más hatalmas pápa is, meg nem akadályozhatott volna. *A hitszakadás előhaladása az akkori európai politikának büne. A katholika egyház védura s az apostoli székek őtalmazója politikai Credoját a világra ráerőszakolta s a hitügyeket jobban akarta érteni, mint az istenileg alapított tanító-egyház. Ő a birodalmi gyűléseken Henotikákat korácsolt, melyekkel gátolta az egyház működését. A császárok már elfajult utódai valának Nagy-Károlynak. A legkeresztényebb fölség Francziaországban, elvetemült fia sz. IX. Lajosnak, ki az egyház jogainak védelme helyett saját világi politikájának érdekében a pápai méltóságot megvetette s az egyház ellen a szakadárók és pogányokkal szövetekezett. A fejedelmeknek az egyház elleni föllépése Luther tévelyeit Nemethonban, Calvin eretnekségét Francziaországban s a szakadályt Angolhonban nagyon előmozdította.*

A pápa megjegyzé V. Károlynak: „*hogy a némethoni gyuladás kioltassék, sok vizet kell arra önteni.*“ „Épen nem, mondá a császár, én jobban értem a dolgot, vizet s olajat kell a tüzre önteni.“

A francia királynak pedig így szóla a szent-atya: „*A némethoni tűz Franciaországba is átszórta pusztító lángjait, öntetek ezekre vizet s oltástok ki.*“ „*Igen, viszonzá a király, nálunk a tüzet én vízzel oltom, de a szomszédoknál Németországban olajt öntök reá, hogy az ki ne aludjék; sőt annak élcsztésére a hatalmas törököket hívom meg.*“ Ez volt Európának e korban csodálatos politikája, és ez még mai napig is. Mily egészen máskép alakultak a dolgok Angolhonban a katolikus uralkodó pár alatt, e fölségek józan politikájával a katolika egély is visszatért oda!

III. Julius *joggal nevezetik a művészetek előmozdítójának s méltán tartatik jeles fejedelemnek.* Megrongált egészsége nyugalmas, szabad s kellemes életet kívánt. Ezért állittatta ama szép nyaralót, mely a művészet történelmében „*Vigna di Papa Julio*“ név alatt fordul elő. Földszítésére a pápa a költséget, *Michael Angelo, Vasari, Vignola, Amanati és Zuccari Taddeo* pedig fáradságukat nem kimélték. Egy diszemelvényről igen szép kilátás nyílt a hét halomra s a gyönyörű árnyékos lombfolyosókra, melyek dombjaival s völgyeivel *tömkeleget* képeztek s ama hiddal voltak határosak, mely *Maxentiusra* emlékeztet. *E díszdús lak mellett Vignola terve szerint a pápa sz. András tiszteletére templomot is építtetett.* — III. Julius magas növésű férfiú volt, élénk szemekkel, hosszas orral s oly arczulattal, mely néha az ingerlékenység vonásait mutatta, míg ő közönségesen szelid, nyíltszívű, igazság s békeszerető volt. Szép tulajdonai közé tartoztak: az *éheszólás*, melylyel mindenkit egész a könyekig képes volt megindítani s *tudományos képzettsége.* — A del Monte Incze kardinálságai emelése által elkövetett hibáit igen szépen s lelkiismeretesen ütötte helyre az által, hogy minden nemzetekből jeles tulajdonokkal ékeskedő férfiakat vett föl a szent-tesületbe. Ennek tagjai s mindenki iránt igen bőkezű volt kegyeinek tanusításában, még *ellenségeit is nagyszerű jótéteményekkel alázta meg.*

Tevékenységének részleteibe bővebben nem ereszkedhetünk s csak azt hozzuk még fel, hogy a *Datariát is megjavította.* Ő az egyház s Európa békéjét föntartani törekedett, az egyházi menteséget védte, mely Spanyolhonban megsértetett, és Franciaország uralkodói által, kivált *Corsicában*, tekintetbe sem vétetett. V. Mik-

lós Concordatumát Némethonnal megújította. Az *inquisitio tulka-*
pásainak a nápolyi király s velencei köztársaság részéről gátokat
vetett, Rómában a szent-sírról nevezett főtestvérületet állította s
egyéb nagyszámu határozatokat adott ki, melyekről 25 bullája
tanuskodik. — III. Julius 1555-ki marczius 23-kán, 67 éves korá-
ban, földi pályafutását bevégezte, miután Jézus egyházát 5 év, 1
hó s 16 napig kormányozta. Halálát korgyöngeség, lábköszvény s
láz okozták. II. és III. Pius közt takarítottatott el. Jótékonyágát
Faustus Sabaeus költő így éneкли meg.

Donasti unde meam possum traducere vitam,
Lassula et aegra et inops, quae reparanda fuit.
Et quod debebant alii longo ordine nobis
Pontifices solvis, Maxime Pontificum.
Quid tibi retribuam, Juli, nisi carmina et odas?
Haec sunt Principibus gloria, splendor, honos.
Aurea dona Duces dent, Reges gemmea, utrique
Nec majora istis, nec meliora dabunt.

CCXXVI.

II. Marcell. 1555.

Az egyházjavítás műve óriási léptekkel haladott előre. Minél
többet rontottak le a protestánsok, annál többet építettek fel a katho-
likusok; meg lévén győződve, hogy az ő hitökön nincs javítani való,
reformálák a fegyelmet a főre s tagokra nézve, és küldéreik meg-
hódíták a legnagyobb birodalmakat és országokat. Loyola hitbuzgó
fiai készen álltak a szent-atyá parancsára; egyetlen szavára szent
örömmel siettek a törökök, pogányok s eretnekek közé s hirdetéik ha-
ladék nélkül, ingyen, nem az emberi véleményeken alapuló, hanem
Jézusnak csálhatatlan szent hitét. A római tartományon kívül ekkor
még csak 13 tartományt birt a rend. Brasiliában 28, Keletindióban
Goától Japánig a szerzetnek 100 tagja foglalkozott. Ki számlálja
meg egyéb társulatok neveit, melyek Olaszhon s az egész katholi-

kus világban képződtek, ki ama nagy férfiakat, kik a tridenti zsinaton s az egész katolika egyházban a hit érdekében fáradoztak? *Egy zsinat sem adta még elő a hitletéteményt oly nagyszerűen az írás, hagyomány s egyház szerint, mint az említett, bár az elé a protestánsok s hitlen, elfajult fejedelmek annyi roppant akadályt gördítettek* Ide járult még, hogy az egyházban előtérbe lépő szigorubb irány már a Conclavéban is kezdett lábra kapni, s ez oda törekedett, hogy oly férfiú emeltessék a legfőbb méltóságra, ki azon tulnyomó irányt követve lép az ügyek élére. A szigorubb pártnak ezen befolyása III. Julius halála után feltűnően törekedett egy derék főt adni az egyháznak. 1555-ki ápril 5-kén 36 kardinál ment a Conclavéba. *Farnese Ranutius s Sforza Guidó* kardinálok a jerusálem; szent kereszt kardinálját, *Cervini Marcellt*, ki ekkor 54-dik évében volt, igyekeztek III. Julius utódjává emelni. Ezt megtudván *Caraffa* kardinál, ápril 29 kének estvéjén Cervinihez járula, előtte térdre ereszkedik s mint pápát tiszteli s másokat is ennek megválasztására inte. Ezek a kardinál-dékán példáját követve, a kápolnába vették magukat s Cervinit egyhangulag pápává tevék. Az új egyházfő ápril 10-kén azonnal megkoronáztatott s nevét megtartá, mert mint mondatik sz. *Marcell* az ő családjánál mindig különös tiszteletben állott.

II. *Marcell Monte-Sanóban*, a Markákban, osimói egyházmegyében *Lorettó* mellett született, 1501-ki május 6-kán s család; nevén *spanochii Cervini Marcellnek* neveztetett, ki az alfanói főadószedőnek fia volt. Ifjúságától fogva gyöngye testalkattal, de annál hatalmasb elméleti tulajdonokkal bírt, annyira, hogy a görög s latin nyelvek, valamint a művészetekbe s tudományokba igen beavatta magát. Tanpályáját bevégezve, egy időre visszatért szülőföldére, hogy atyja halála után nővéreiről gondoskodjék, kiknek egyike, *Cynthia*, a híres *Bellarmin tudományszörny* kardinált szülte az egyháznak s szent irodalomnak. A művészetet kiválólag kedvelte s szobrászai műveit ékesen le szokta rajzolni. Már VII. Kelemen alatt nyílt neki alkalom szép tehetségét feltüntetni. Ugyanis egész Olaszthonban azon hír terjedt el, hogy a félsziget egy általános árvíz által elpusztittatik. A nép s egyebek is megrémülvén, intézkedéseket tőnek ama roppant vész kikerülésére. Marcellus ezen

átalános zavarról értesülvén, *egy tudományos értekezést* irt ama páni rettegés ellen, átnyújtá a pápának közzétételül s a félsziget lakói rövid idő alatt lecsendesültek. Ritka szellemi tehetsége, mértékletes élete, kegyessége s egyéb szép tulajdonaiért VII. Kelemennek utódja III. Pál is annyira megszerette őt hogy unokaöcsének, Farnese Sándornak, nevelőjévé tette. Majd a római udvarban Cervini pontos, hű s sikeres szolgálatát az utóbb nevezett pápa a legfontosabb ügyekben is igénybe vette. 1539-ki dec. 18-kán mint apostoli nuncius Franciaországba küldetett s kardinál-áldozáságra emeltetett. Erre mint „*legatus a latere*“ Némethonba ment V. Károly udvarához, a kit Madridba követett. Mielőtt Spanyolországot elhagyta, a császár magának mindenkorra megnyerni akarta őt s 10,000 piaster évi díjt ígért neki; de Marcell megköszönő az ajánlatot mondván: „*Idáig hű és szabad szolgája valék a pápának, az is akarok maradni, anélkül, hogy más valamely fejedelemmel lekössöm magam.*“ Előbb nicastrói, azután reggiói püspök volt; de III. Pál kedvéért vissza kelle Rómába térnie, egyházmegyéjének kormányzását Laynez helyettesre, sz. Ignász rendfő társára, bízván.

III. Pál 1545-ben a *trienti egyetemes zsinat* elnökévé nevezte ki. Midőn az Interimet kihirdették, a pápa ismét visszahitta őt Rómába, hol egész megválasztatásaig feddhetlen életet vitt. Ő a *reform embere volt*, de mint jámbor élete mutatta, egészen más reformot kívánt s akart ő, mint a hitujítók, t. i. a *ruházatban s egyebekbeni esztelen fénytűzés, hű pompa, az oktalan, haszontalan költségek megszüntetését, melyek Jézus papjait nemhogy emelnék, hanem szerfölött lealacsonyítják s az irigyek egész táborának gonoszkodásait költik fel azokkal maguk ellen.* Azért igen nagy s szép reményeket kötöttek hozzá. „*Én azért imádkoztam, mondá egy kortanu, hogy egy oly pápa jutna az apostoli székre, ki eme szép szavakat: egyház, zsinat, reform, a megvetéstől megóvni tudná, melybe azok merültek: e választás által reményem teljesezésbe ment kívánságom tetté látszik lenni.*“ „*A vélemény, mondá egy másik, melyet ezen pápa jószágáról s hasonlíthatlan bölcseségéről táplál a világ, ezt ama reményre jogosítja, hogy, ha valaha, most sikerül az egyháznak az eretneki tanokat kiirtani, a visszaéléseket s gonosz életet megszüntetni, a bajokat orvosolni s az elpártoltokat Jézus egyházába ismét visszavezetni.*“

Ép ily érzellemmel lépe II. Marcell a pápai trónra. A *nepotismust annyira utálta*, hogy rokonainak, még saját fivérének, Sándornak sem engedte meg a Rómábai menetelt, s midőn indítványozák körpyezői, hogy unokaöcseit, *Richardot és Herenniust* a vatikáni palotában látná el lakszobákkal, válaszolá II. Marcell: *„Mi közük volna unokaöcseinknek az apostoli palotához? Az ő örökségök-e ez?”* E nyilatkozat szépen jellemzi II. Marcellt. Az udvartartásban nagy-szerű takarékossgot tanusított; egyház reformja, javítására egy tervet dolgozott ki, írja *Ranke*, (e javítás azonban nem a hit lényegére, hanem a fegyelemre vonatkozott), egyszersmind az isteniszolgálatot eredeti ünnepélyességére akarta visszavinni, (de bizonyosan nem egy papolásra s énekre, mint Luther!), minden gondolatait a zsinat s reformra irányzá. Igen szíven feküdt, hogy a keresztény fejedelmeket, *kik folytonos ellenségeskedéseik által igen bő alkalmul szolgáltak az eretnekek s törökök elhatalmasodására s az egyház szorongatására*, egymással kiengesztelje, s e végből a császár s francia királyhoz is kész volt utra kelni.

A schweizi gárdát elbocsátotta, szükségtelennek tartván az arra fordított gondot s fölöslegesnek az ilyenre adott költséget. Asztala nem látott aranyat és ezüstöt, s kegyppénzzel csak az igazán érdemeseket látta el. Midőn mindjárt pápasága elején, a katolikus főltség követői által egy gyilkost ajánlott kegyeibe, válaszul adá: *„Igen rossz kezdetnek látszik nekem, a pápaságot egy gyilkosnak megkegyelmezésével nyitni meg.”* IV. Adorjánnak e szavait mindig ajakin hordá: *„Nincs szánakozásra méltóbb ember, mint a római pápa; az ő szerencséje a keserűségben áll; sz. Péter székét tövisek környezik s annak sulya oly nehéz, hogy a legerősebb vállakat is összezuzza.”* Ha III. Pál azt mondta, hogy inkább lett volna a kapucinusok konyhaszolgája, mint oly körülmények közt pápa, valóban II. Marcell is tekintet bevévén roppant méltósága tömérdék teendőit, melyekkel elhalmoztatott, még pedig annyira, hogy többször szokott imáit sem végezhetette el, méltán sóhajtott fel: *„Nem tudom, hogy üdvözölhet az, ki e nagy méltóságot viseli!”* Hogy Hübnerék II. Marcell e nyilatkozatát is elcsavarva a pápai tekintély csökkentésére felhasználni törekedtek, azt mondani is fölösleges.

Palaestrina, az újabb egyházi zenének atyja, Marcellus pápá-

ban, ki a mindinkább elvilágiasodó s színházivá fajult egyházi zenét, minden hangszerekkel kísért éneket, kivéven az orgonát s karéneket (Chorál), az egyházból száműzni törekedett, még mint kardinálban nagy tisztelőre s pártfogóra talált. Igen ismeretes az ugy nevezett „*Missa Marcelli papae*“, melyet a pápa husvét ünnepén hallván, könyekre fakadt a nagy hatás alatt — s szándokával felhagyott. — II. Marcell gyakran mondá, hogy *ő meg nem engedi, miszerint azok, kikre a hivek gondozása bízott, egyházaiktól távol legyenek vagy politikai ügyekkel foglalkozzanak.* Azért az Egyházi-állam politikai ügyeinek vezetését világiakra akarta bízni.

Fájdalom, ezen legszebb reményekre jogosító, szigorú erkölcsű s méltóságos jellemű egyházfő a nagyheti s husvétünnepélyek alkalmával, melyeket a hivek nagy lelki épületére ő maga vezetett, betegségbe esván, mely folyton súlyosbult, megválasztatása után 22 nap múlva már kimult! A világ nem volt reá méltó, mondják a korabeli történetírók, kik Virgilnek *egy más Marcellusra* vonatkozó szavait ezen pápára alkalmazzák: „*Őt a sors csak megmutatni akarta a földnek.*“ Halálát Róma s az egész nagy vidék mélyen meggyászolta. *Sarpi*, ki igen nagy gondot fordított arra, hogy rágalmainak mocsarából valamikép egy pápa jó hírneve sem maradjon ki, ezen minden tekintetben, valamennyi író által magasztalt pápát másképp meg nem rágalmazhatván, *a la Hübnér* koholmányokhoz s mesékhez folyamodik, állítván, hogy II. Marcell az Astrologiába különös bizodalmat helyezett, megjósolta az apostoli székre jutását s azt, hogy annak birtokában sokáig megmarad. De *Pallavicini Sarpi hazugságát eléggé kimutatta.* Az 1555-ki május elsején élte 54-dik évében elhunyt derék egyházfő tetemei a vatikáni sírboltban tétettek le örök nyugalomra; hol egy emléktábla jelölte nyughelyét, melyet *Faustus Subaeus* ezen versei díszítettek:

Non ut Pontificem summum, sanctumque decebat,

Marcelle, indigno conderis hoc tumulo

Parce: ubicumque iaces, semper celebrare: honorat

Non tumulus cinerem, sed cinis ipse locum.

Belay Jakab pedig ezen versekben énekli meg a derék s huzamosb uralkodásra is méltó egyházfőt:

Tu quoque si fati potuisses rumpere jura,
 Tu Marcellus eras, o miserande Senex.
 At te fata tuis solum ostendere, neque ultra
 Pontificis titulo voluere frui.
 Te, quo nec melior Romanae contigit Urbi,
 Nec meritis maior, ne probitate prior
 Heu pietas, heu nota fides, devotaque Christo
 Pectora, antiquae religionis amor!
 Non illo quisquam belli componere motus
 Aptior, aut vitiis acrior hostis erat.
 Quanta illi in dubiis constans prudentia rebus,
 Quantum illi ingenium, conciliumque fuit.
 Ah nimium felix, propria haec si dona fuissent,
 Ah nimium felix, tu quoque Roma fores.

Smets, Sandini s egyéb írók szerint is szélhűdés vetett véget életének. — *Sadolet, Bembo, Manutius Pál* leveleiben, *Spondanus, Bzovius* és *Raynald* Évlőiben, a tridenti zsinatnak *Pallavicini* és *Sarpi* által írott történelmében, *Onuphrius Panvinus, Ciaconius, Palatius* életirataiban, a *Dr. Eggs* által szerzett Pontificum doctumban s egyéb írók műveiben II. Marcell egyhangulag a legnagyobb dicséretekkel halmoztatik el. *Polidoro Péter* de vita Marcelli II. Romae 1744. 4. egy külön Commentárt írt, melynek a „di vita Marcello II. scritta di propria manu del Fr. Alex Cervini suo fratello“ szolgált alapul, és a mely töredékben maig is fönvan valamely római könyvtárban.

CCXXVII.

IV. Pál. 1555—1559.

Ha a világ állapotán II. Marcell pápa korában Róma halmairól szemlét tartunk, úgy találjuk, hogy az egyház nagy veszteséget szenvedett. Skandinavia s majdnem egész Némethon elszakadt az egyháztól; Legyel- s Némethon a legerősebben forrongottak; az

eretnekek mindenütt buzgólkodtak mételyeik előhaladása mellett. Német-alföldön s Franciaországban egy párt kezdett működni a protestánsok lobogói alatt. Spanyol- és Olaszország még tisztán állottak s hiven ragaszkodtak az egyház ősi tanaihoz. Azonban a *katholika egyházban fölébredt szigorú irány hatalmas gátul szolgált a rohanva terjedt eretnekségnek*. Az oly igen üdvös egyházas érzület megszilárdítását nagyban eszközölké a XVI. század nevezetes, Isten szíve-szerinti jámbor férfiai: *Cajetán* és *Caraffa János Péter*; Cajetán theatei püspök volt s Vicentiniben a *Thieni* nemzetségből eredett, mely az egyház s államnak kitünő férfiakat adott s 1480-ban született. Mindjárt megkereszteltetése után jámbor anyja a sz. Szűz ótalmába ajánlotta őt. Az erkölcsi tökéletesbülésrei törekvésével ifjúságától fogva a tudományos képzettségérti buzgalmat egyesíté, Paduában tanult s 25-dik évében mind a két jogból tudori rangot nyert. Erre Rómába vette magát, hogy ott elvonultan éljen; de szép tulajdonainak hire csakhamar a pápai palotába is elhatván, II. Julius protonotariusává nevezé ki. Hogy az őt környező romlottság erkölcsét meg ne vesztegesse, a *keresztény szeretetről* címzett testvérületbe lépett, melynek magasztos példányképül világita a jámborságban s istenességben, s végre pappá szenteltetett. Azután a pápai udvarnáli hivataláról lemondott, anyja halála után visszatért Vicenzába, hol a szeretet s jámborság műveinek szentelé napjait, buzgón látogatván a kórházakat is. Gyóntató-atyja, *cremai János* dömés eszközlése folytán Velenczébe vette magát, hogy ott példájának ellenállhatlan ereje által embertársait megtérésre buzdítsa s végre Rómába küldte őt, hol Cajetán, még szorosabban csatlakozott az isteni szeretet testvérületéhez, mely csupa tekintélyes tagokból állt. Itt szerzé ama tervet, mely szerint, mint a *papság ujjaalakítója* szándékozott fellépni, és azt előbb a theatei püspökkel, a nápolyi királyságban, *Caraffa Péter Jánossal* közölte, a ki különben is az egyházi fegyelemnek meggyéjébeni helyreállításával a lehető legerélyesebben foglalkozott.

Ez a nápolyi királyságban *Caprigliában* 1476-ki junius 28-án született. Korán a szent-írás tanulmányozására adta magát s később a héber, görög és a latin nyelvekben nagy előmenetelt tön. X. Leó alatt Velenczében lakott s a görögökkel saját nyelvökön

értekezett a hitczikkek fölött; a zsidókkal is beszédbe eredett többször, s ezek bámulták a nyelvökbeni nagy jártasságát. V. Károly alatt a brindisii érsekséget kapta, melyet a theateivel együtt kormányzott s a nevezett pápának meg VI. Adorjánnak s VII. Kelemennek bizalmát igen nagyban birta. Rómabani tartózkodása alatt alatt az isteni szeretet testvérületébe lépett s azon gondolatot is forgatta már elméjében, hogy a kamalduli szerzetesek közé álland; de ettől őt visszatartá Cajetán, ki aközben mindig világosabban fejté ki kedvencz tervét, mely a *kereszténység s kivált a papság erkölcsi javítását czélozta*. E végből mindketten *collei Bonifác*szal s *Consigliere Pállal* egyesültek. E férfiak most javadalmaikról lemondván, rendjök alapját megvetették, melyet 1524-ben VII. Kelemen megerősített. September 14-kén letévék fogadalmakat s *Caraffát választák előljárójokul*. Ez a pápa engedélyével megtartá a „*theatei püspök*“ czimet, honnét papjai közönségesen „*theatinusok*“nak nevezettek. Az apostoli szegénység utánzása, az isteni tisztelet illő tartása, buzgólkodás a hitszónoklatban s a tévelyek leküzdése által csakhamar nagy tiszteletre s ragaszkodásra tett szert az új rend. Midőn a rendtagok száma már 12-re rugott, Caraffa az első szabályzat megírásához fogott. Rómának V. Károly alatti ostromlása s bevétele után elhagyták az örök-várost s Velenczébe vonultak. 1527-ben Cajetán lön az előljáró és Caraffa Veronába küldetett, hogy ott a papságot és népet reformálni akaró püspöknek e szent ügyben segélyére legyen, mit ő a legnagyobb eredménnyel teljesített is. Ugyanazon célból III. Pál által Rómába hivatott, ki őt 1530-ban kardinállá s 1549-ki dec. 15-kén nápolyi érsekké nevezte ki; ezen utóbbi méltóságát azonban csak III. Julius alatt foglalhatta el.

Ily fényes méltóságokra emelkedvén, szerzetét hatalmasan támogathatta s annak elterjesztéséről is gondoskodhatott. Felszámithatlanok ama szolgálatok, melyeket ő rendtársaival az egyháznak nyújtott. Buzgalmát a hajlott kor s küzdelmek meg nem törheték. Magasztos alkata, szikár arczulata, valamint mélyen fekvő szemeinek élénksége nagy tiszteletet gerjesztének iránta. Az élet minden viszontagságai által megedzett férfinak tarták, ki kora daczára is elég erővel birt azokkal megküzdeni. A rendje iránti

föláldozó gondoskodáson kívül VI. Sándor alatt titkos kamarás, II. Julius alatt érsek, X. Leó alatt nuntius s III. Pál alatt kardinál volt. Mind e méltóságokat ő nem kereste, hanem azokat akarata ellen is viselnie kelle, s midőn 1555. május 23-kán, mint a szent-tesület dékánja, pápává választatott, azt mondá egy követ, hogy ez *minden egyes kardinálnak s talán önmagának is kívánsága ellen történt*. IV. Pálnak nevezte magát. Ő egy fejedelmet s főpapot ékesítő számös ritka tulajdonokat birt. *Erasmus*, ki őt Angolhonbai küldetéseikor ismerni tanulta, elragadó ékesszólását igen magasztalja, valamint ama méltóságát is igen kiemeli, melyet ifjuságátóli szerénysége s jámborsága kölcsönzének neki. A pápai méltóságot nagy pompával vevé birtokába, *azt akarván a különben szerény egyházfő, hogy a tiara oly fényben ragyogjon, mint azt a hármaskorona megkívánja. A pápa egy gestatorian ült, mely fölött arannyal átszőtt mennyezet emelkedett, s ezt királyi és hercegi küldöttek vitték. A triregnum drága-kövektől tündöklött. Lovászmestere s komornyikja bíboröltönyt viseltek*. Alig vonult be IV. Pál a Vatikánba, midőn a Consistoriumok is megkezdődtek, melyek általában az egyház reformjáról s különösen a római udvarról tárgyaltak; ő tulfeszített működésnek engedé magát át.

Korát tekintve, bámulatos volt azon erély, melyet mindjárt pápasága elején kifejtett. Ugyanis a császárt kiközösítéssel fenyegette, ha a Lutherféle tévelyek terjedésének gátlásán egész erejével nem működik; Franciaországgal szövetkezett, hogy az osztrák-háztól Nápolyt elragadja. A bocsánatért esedező Fülöp és Mária angol uralkodók követeit elfogadta; s hogy azok diszét emelné, néhány nappal előbb Irhont „ország” czímmel látta el. Ugyanazon 1555-ben V. Károly az uralkodói gondokat meguntván, a császári és királyi koronákról lemondott. Országát fia II. Fülöp az angol Mária férje nyerte el, a birodalom császáraul pedig fivére I. Ferdinánd választott meg az illető fejedelmek által 1558-ban. E választást, mint-hogy ez előre az apostoli széknél tudtul nem adatott, IV. Pál elismerni nem akarta. A császár ezen felindulva nem Rómába vette magát, hogy a pápa által megkoronáztassék, mely példát azután utódai zsinórmértékül követték. — Ferdinánd 1556-ki apr. 20-kán e pápához követet küldött, tőle pénzt és segédsereget kérván; de

aki vigasztaló szónál egyebet nem küldhetett. — Erzsébet angol királynőnek az apostoli szék s katholika hit iránti ellenséges viselete arra indította ezen egyházfőt, hogy annak az angol trónhozi jogát el nem ismerte. Az 1555-ki ugynevezett „*ágostai vallásbéke*“ért Ferdinándra boszankodott. A Spanyolország ellenében kötött francia szövetsége szorult helyzetbe hozta ugyan őt, de utóbb a béke legnagyobb örömére létrejött. *Cosmus* flórenci herczeggel vitába keveredett, mivel, mint némelyek állítják, a herczeg lázangó alattvalóit IV. Pál rokonai is támogatták. Belgiumban új püspökséget állított. *Polus* kardinált a hitbeni gyanusságaért méltóságaitól megfosztotta, a követségről letette s Rómába ítélőszéke elé idézte, ki azonban Erzsébet királynő pártfogása alatt Angolhonban maradt.

IV. Pál mindig jámbor, szigorú s tetterős férfiú volt; de a vesztélyben soha sem tudta a kellő irányt eltalálni s annak magát egész öntudattal ellenvetni. Jelleménél fogva azonban mindig fön tudta tartani méltóságát s roppant tekintélyének ragyogványát; a fojszét mindig a fa gyökerére tette; a római udvar, a szent-testület, a világi s kolostori papság mindig szent örömmel hallgatták a sok igehirdetéstől kimerültnek hangját, a jóra s üdvösre felhívó szózatát. A böjtök megtartattak, az egyházakból az illetlen képek számüzettek, tekergő szerzetesek az Egyházi-államokból kitiltattak, a kardinálok ismét felléptek egyházaik szószékeire, és egy Krisztust ábrázoló emlékpénz, amint az árusokat s vevőket a templomból kiüzi, veretett a pápa tiszteletére. Mindenüvé követeket küldött IV. Pál a róma szék birtokainak visszaszerzése s a hozzá hű tartományok megszilárdítása végett: Lippománó Alajost Lengyelhonba, Barret Nonnius jezsuitát pedig mint patriarchát Abyssiniába küldte s Keletindiában új püspökségeket állita. Az új-szövetségi szent-írást syr nyelven kinyomatta s Syriában elterjesztette. Az erényesség előmozdításán fáradhatlanul működött; a papságot állásához illő viseletre szorította, az erénytipró iratok ellen kérlelhetlen szigorral küzdött, az istenkáromlók ellen új büntetéseket hozott, a fajtalankodás undok tanyáit szétdulatta s a nyilvános kéjnök ellen, kiket államaiból kiűzött, nagy szigorral lépett fel. A püspököknek meghagyta, hogy megyéikben tartózkodjanak s a szerzeteseket kolostoraikba utasította.

A katholika hit föntartása s szilárdítására minden követ megmozdított. A népet csaló s magukat minden rosszra felhasználtatni engedő zsidókat szűkebb korlátok közé szorította; hogy oly igen el ne szaporodjanak, nagyobb adót vetett ki rájuk: külön helyen kelle lakniok, különös öltönyt viselniök; a keresztényekkel társalogni, velők játszani, közülök dajkákat, szolgálókat, vagy bármily cselédeket tartani, vásár- s ünnepnapokon dolgaikat nyilvánosan végezni meg nem engedte. Az Egyházi-államokban orvosokul nem működhetek s ha felkértek is, tilos volt nekik keresztény beteget gyógyítaniok. Hogy a szent hitnyomozó hivatalt nagyobb tekintélyre emelje, rendelte, miszerint annak széke nemcsak az eretnekségek, hanem egyéb bűnök fölött is ítéljen. A pápaságra áhítozók ellen büntetéseket szabott. Rendelte, hogy a szerzetes életből püspökségre emeltek, ha méltóságaikról lemondva kolostorba lépnek vissza, a szerzet méltóságaira ne emeltessenek. Hogy pedig a hivek hitét az istentelen könyvek olvasása meg ne rontsa, azoknak a hitn yomozók által elkészített lajstromot kiadta. (Ily Index pápai meghagyás folytán 1548-ban Velenczében jelent meg. Egy terjedelmesebb 1552-ben Flórenchen adatott ki, és még ennél is jóval bővebb IV. Pál parancsára 1559-ben Rómában látott világot. V. ö. Schelhorn VII. 299., Pallavicini Lib. XV. Hist. Conc. Trid. Cap. 18. num. 2.) — Első volt, ki az ugynevezett *palota-beszédeket* behozta. Az istenitisztelet diszének emelésére sokat áldozott s intézkedett. A pápai udvarban mondatni szokott rövidebb imák helyett a régi zsoltoszmát hozta ismét használatba. A már csaknem feledékenységbe merült sz. Péter székének ünnepét fölélesztette. Ezt az eretnekek miatt tette, kik erősen tagadták, hogy az apostolfő valaha Rómát látta volna.

IV. Pál a szigorubb fegyelemhez magukat alkalmazni nem akaró papokat javadalmaiktól megfosztotta, míg a jámbor s tudos egyháziakat szegényes állásaikból kiemelvén jobb sorsra méltatta, mondván: „*Suum cuique.*“ A szegény nép között ingyen nagymennyiségű gabonát osztatott ki, s arról is gondoskodott, hogy szükség esetére mindig elegendő gabnakészlet tartassék a magtárakban. Mig egyrészt a bűnt kérlelhetlenül korbácsolta, másrészt különös kegyességét kiki csodálta. Azért a rómaiak, különösen a nemesség szeretetét annyira megnyerte, hogy önkényt 100 válogatott főből álló

disz-testőrséget ajánlottak neki, és hálából a Capitoliumban márvány-szobrot emeltek tiszteletére. A tudományokat igen szerette s maga is a következő több jeles művel gazdagította az egyházi irodalmat: 1) *Tractus de Symbolo*; 2) *De emendanda Ecclesia ad Paulum III.*; 3) *Regulae Theatinorum*; 4) *Tractatus de Ecclesia Vaticana et eius sacerdotum Principatu*; 5) *De Quadragesimali Observantia*; 6) *Paraen. ad Bernardum Ochium*; 7) *Notae in Aristotelis Ethicam*; 8) *Publica fidei professio*; 9) *Orationes et Epistolae*.

Ezen egyházfőnek palotájában három unokaöcse is tartózkodott, kiknek szolgálatát a fontos világi ügyekben gyakran igénybe vette. Ezek azonban igen pénzvágyók lévén, szerfölötti adók s egyéb zsarolásokkal terhelték a római népet, s hogy istentelenségök napfényre ne jöjön, erre kiváló gondot fordítottak. De végre IV. Pál mégis megtudta gonoszságukat. Ugyanis a pápa testvérének istenfélő leánya a szent-atya benső szolgájának egy levelet adott által, hogy azt a pápa zsoltosma-könyvére tegye. Ezen irat mindazon iszonyatosságokat tartalmazta, melyeket IV. Pál hálátlan s gonosz rokonai elkövettek. A pápa azonnal szigorú nyomozást indított meg ellenök, melyeknek bevégezése után ritka szigorral büntette meg ama gonoszokat. Ugyanis 1558-ban Róma minden papjait egybegyűjtván, a nagyszámu egyháziak s kardinálok előtt esküvel bizonyította, hogy ő unokaöcseinek féktelenségéről mitsem tudott; hasztalan esengett térdre borulva istentelen fiaiert a 60 éves anya. IV. Pál a boldogtalan anya szavait meg nem hallgatta, hanem annak fiait méltóságaitól megfosztotta, s pedig *Lavinus* kardinált a szent-testületből kitaszítván, Patriciába száműzte, a montebellói örgrófot saját börtönébe záratta, s a pallianói herceget a pápai hadsereg főparancsnokságáról letette, mindnyájokat családjakkal együtt száműzvé. Egyetlen családtagot, a fiatal *Caraffa Alfonz* kardinált, a pallianói herceg fiát, ki jámbor, nemesszívű s jeles tulajdonokkal ékeskedő ifju volt, tartotta csak meg magánál, ki a pápával együtt szokta az isteniszolgálatot végezni s a zsoltosmát imádkozni. De megtiltatott neki atyját, vagy anyját említeni. A fiatal ember, ki a pápának fejét a viszontagságok előtt meghajolni látta, elrejté buját s nem mert panaszkodni. A Laviniust mentegető kardináloknak egész boszankodással dörgé: „*Hogy meritek a*

gonoszsgot pártolni?“ Hogy ezentul senkinek utja a pápához el ne zárassék, 17 kardinál s több alrendü birákból *egy külön Congregatiót* állított, melynek hetenkint a meghatározott napokon folyamodványát kiki benyujthatta. Ezen iratokat aztán, amint számszerint következtek, sorban átnézte, s az eredményt az illetők ugyanazon Congregáció útján gyorsan megkaphatták. E kegyes s bölcs intézkedése még nagyobb tiszteletre gerjesztette iránta a rómaiakat, s midőn ezen művének szép sikerét örömmel szemlélte, mondá: *„Nunc incipit primus annus Pontificatus nostri.“* — Valamint III. Pál (Regimini sept. 27. 1540.), III. Julius (Sacrae Religio-nis 1552. oct. 31.) s II. Marcell (Bartoli: Olaszhon történelme) pápák igen szép nyilatkozatot tettek a jámbor és tudós jezsuitarendről, ugy IV. Pál is kiváló szeretetére méltatta annak tagjait *„ama magasztos czél miatt, mely szerint tanításuk s példájukban Krisztus nyomdokait követik,“* s mondá: *„E társaság, mely hasonlóan az egyházhhoz kezdetben kicsiny volt, fölötte nagygyá növekedett, minthogy annyi küzdelmek daczára nemcsak hogy el nem lankad, hanem naponkint híresebb s nagyobb lesz.“*

De apostoli buzgalmu működése közben azon szomoru tudósítás zavarta meg örömét, hogy az *apostoli szék s katolika hit hivei Angolhonban ismét nagy üldözéseknek vannak kitéve, s kik a tévtanokat elfogadni nem akarják, vagy kivégeztetnek, vagy az országból kiutasittatnak!* Midőn halálát IV. Pál közeledni érezé, egybehivá a kardinálokat, ezeknek az *Inquisitiót különösen szivökre köté, a haldoklók szentségeit magához vevé, s azok imáiba ajánlván lelkét, az irás e szavait rebegve: „Az Urnak házába megyünk!“,* 1559-ki aug. 18-kán kimult, miután Jézus egyházát 4 év, 2 hó s 27 napig szent buzgalommal kormányozta. *Földi maradványai a vatikáni egyházban téglával kirakott igen egyszerű sirba tétettek.* Sirirata a következő volt:

Si tua non pendet Pariis innixa columnis

Paule, nec est titulis Urna superba tuis:

Sat tibi pro tumulo Coelum est: nam, maxime Virum

Non alio poteris marmore, Paule, tegi.

A rómaiak által tiszteletére emelt szobornak fölirata így hangzott:

Jesu Christo spei, et vitae fidelium.

Paulo IV. Caraffae, Pont. Max.

Eloquentia, doctrina, sapientia singulari, innocentia,

Liberalitate, animi magnitudine, praestantissimo

Scelerum vindici integerrimo, catholicae fidei

Acerrimo propugnatori.

Igy vélekedtek IV. Pálnak minden jó kortársai. De halálakor ezen emlék-szobor a gonoszok által szétromboltatott s annak feje a Tiberisbe vettetett. V. Pius e szobrot helyreállította s annak föliratához e szavakat adta:

..... Pius V. Pontif. Max.

Grati, et pii animi monumentum posui. Vixit

Annos LXXXIII. mens. 1. dies XV. obiit MDLIX.

Calend. Septemb. Pontificatus sui anno V.

Amaz emlékszobor szétdulásában s a nép által a pápa elhunytá után elkövetett rendetlenkedésben elég dicstelen része volt a római főnemességnek is, még a *zsidók is hatalmasan rakoncztlankodtak*. Minden IV. Pál által emeltetett épületet le akartak rombolni; *mindent, mi a Caraffák kormányára emlékeztetett, a senatus parancsa folytán megsemmisítettek*. Alig hunyta be szemeit a tisztes aggastyán, s alig végezte szent-testület lelki nyugalmaért a szokott imákat, már is körülvevé a lázadó tömeg a Ripettábani Inquisitio-palotát, a foglyok szabadon bocsáttattak, az iratok elhamvasztattak s *Caesarini Julius* meg *Colonna Márk Antal* egész hatalmukkal voltak csak képesek a népet lecsillapítani s így a *sopra Minerva melletti kolostort* annak dühétől megmenteni. — V. Pius IV. Pál földi maradványait márvány-koporsóban a dömések della Minerva templomába vitette át s ottani nyughelyét egy sirirattal jelölte.

A tridenti zsinat, mely a Némethonban kitört ellenségeskedések miatt 1552-ki ápril 25-kén III. Julius pápa által félbeszakított, IV. Pál egész kormánya alatt nem tartott üléseket. E pápa alatt mult ki 1556-ki jul. 31-kén élte 65-dik évében *Loyola Ignác*. Utolsó szava is „*Jézus*“ volt. Hasonlitsuk össze a katolikus reformátorokat, egy *Loyola Ignác*ot, *Xaverius Ferenc*zet, s a többit, *Lutherral*, *Kálvinnal* s ezek társaival, s teljes lehetetlenség, hogy

ezen óriási különbség a legvastagabb-nyaku makacs eretneket is meg ne döbbsentse s szégyenitse. — E pápa életrajz írójaul *Brumato* említendő (Geschichte Paul IV.)

CCXXVIII.

IV. Pius. 1559—1565.

IV. Pál halála után a kardinálok szokás szerint a Conclavéba léptek, mely a spanyolok s francziák cselszövényei miatt 4 hóig tartott, míg végre 1559-ki dec. 26-kán *Medici János Angyal* választott pápává, ki IV. Pius nevet vőn fel. A választás előtt abban egyeztek meg a kardinálok, hogy a választott egyházfő, a többi közt, Ferdinándot császáruul elismerendi s a tridenti zsinatot ismét megnyitandja.

A választott 1499-ki húsvét ünnepén *Milánóban* született s *Medici* vagy *Medichino Bernardin* négy gyermekének másodika volt. Fivére, a *marignanói marquis*, mint kitűnő katona, *Medici Cosmus toscanai herczeg* által, igen kiténtettetett, s az egész család a *Mediciektől* származónak elismertetett. *Medici János Angyal* részint *Paduában*, részint *Bolognában* bölcsészetet, gyógyászatot s jogot tanult s e szakokból tudori rangra emeltetett. *Milánóba* visszatérvén, mint joggyakornok tekintélyes ügyvédek mellett működött, azután *Rómába* ment, hol *III. Pál* alatt egymásután apostoli jegyző, több város helytartója, a pápai sereg biztosa, *bolognai* alkormányzó s kardinál lőn. *IV. Pál* nem szenvedhette őt, mert egyszer azt vetette szemére, hogy a *milánói érsekséget* roszul kormányozta, s midőn az egykor őt a *Consistoriumban* hevesen megtámadta, *Medici* elhagyta *Rómát*. Majd a *pisai fürdőkben*, majd *Milánóban*, hol sokat épített, irodalmi foglalkozás s kitűnő jótékonyság által igyekezett számkivetésén könnyíteni. *IV. Pius* jelleme *IV. Pálénak* épen ellentéte volt. Emez szigoru szerzetes s *Osztérákhon* elleneül, amaz meg igen szelid emberbarát s *Osztérákhon* barátjaul tekintetett; *IV. Pál* komor s mindenütt méltóságot mutató, míg *IV. Pius* nyájas s nagyonis

leereszkedő volt. IV. Pius oly kegyes s bőkezű is volt egyszersmind, hogy közönségesen „*a szegények atyja*“ diszczimel tiszteletet meg. Ő nem engedte magát rokonai által vezetetni, hanem önállólag s függetlenül működött.

IV. Pius mindjárt pápasága elején az elődje ellen vétő népnek megbocsátott, s IV. Pál rokonai ellen, kik Rómából elűzettek, szigorú ítéletet mondott ki. Miután a főnebb említett Caraffákra bebizonnyult, hogy 1) IV. Pál pápát, ki őket oly magas méltóságokra emelte, hamis hírekkel, koholt tudósítások s gonosz tanácsokkal rászedve a nápolyiakkal háboruba keverték; 2) hogy tekintélyes állású férfiakat bántalmaztak; 3) hogy nyíltan s alattomban gyilkosságokat követtek el; s 4) hogy hamis leveleket költöttek, melyek folytán a pápa, franczia s spanyol királyok közt az egyház s államra veszélyes háborúk törtek ki, — mind a három bűnösnek nyilvánítván, halálra ítéltettek, s pedig Caraffa kardinál az Angyalvár főterén nyilvánosan lefejeztetett, János montebellói őrgróf s a pallianói herczeg pedig súlyosan terhelt rokonaikkal együtt a börtönben a hóhér bárdja által vesztették életüket, melyet épen nem érdemeltek meg. Még a nemesszívű Alfonz kardinál is csak nagy pénz-bírsággal menthette meg életét. A kevésbbé terhelték szintén aránylagos büntetésben részesültek. A pör teljes bevégezése után IV. Pius elődjének némely végzéseit, melyek miatt a rómaiak igen boszankodtak, megsemmisítette. E tette által az örök-város lakóinak szeretetét nagyon megnyerte. A nepotismust ugyan gyűlölte, de a kitűnő rokonokat érdemök s képességöknél fogva emelni, ép oly illőnek találta, mint az idegeneket kitüntetni, ha megérdemlik. Azért a híres *Borromaeus Károly* unokaöcsét 1560-ban Rómába hitta s bár még nem volt 20 éves, a szent-testület tagjai közé irta, valamint másik rokonát altempi Márkót is, kiknek a legfontosabb ügyekben, névszerint a tridenti zsinaton tanusított hű s sikerdús szolgálataikért, nem egyszer nyilvánított ünnepélyes hálaköszönetet.

IV. Pius mindjárt pápasága elején I. Ferdinándot császáru (1558—1564) elismerte s követeit nagy tisztelettel fogadta; mert V. Károly halála a IV. Pál által támasztott nehézményeket háttérbe szorította. Az 1560-ki év végén a szent-atyja a *tridenti zsinat folytatását megrendelte* s 1562 ki febr. 26-kán, valamint ugyanazon évi

marcius 14-kén kelt irataiban a nevezett zsinatra a protestánsokat is meghitta. Az ágostai hitvallású rendek ezen meghívásra saját irattal válaszoltak, melyet a pápai követnek kézbesítettek. Ebben ők határozottan vonakodtak a zsinatra megjelenni s pedig a többi közt a következő okoknál fogva: 1) mert nem a pápát illeti az egyetemes zsinat egybehívása, hanem a világi hatalom jogai közé tartozik olyant hirdetni, mint ez az ó-szövetségből kitűnik, melybe Dávid király gyűjti egybe Israel népét. 2) Mert *Trident városa olasz földön fekszik*, s tehát az ágostai vallású rendektől távol van, püspöke, melyhez az világi tekintetben is tartozik, a pápa által fiúnak s testvérnek nevezetik s az végre is igen csekély egy közszinatra nézve. 3) Hogy a pápa szabad menlevelében bizni nem lehet, mert az a nevezett rendeknek halálos ellensége, a kik ellen folyton elkeseredve van. 4) E zsinat nem mondathatik egyetemesnek, mert nem minden hivek hivattak meg, hogy ott a tárgyalások fölött véletőket nyilvánítsák. 5) Mert a tridenti zsinaton nem egyedül a szent-írás ismertetik el a határozatok zsinórmértékeül s alapjaul. 6) Mert Rómában a pápaság teljes nagyravágyás, felfuvalkodás s kicsapongással, s arra már sz. János célzott a babyloni kéjű képletével. 7) Mert Rómában minden egyházi méltóságok s isteni kegyelmek pénzért árultatnak. 8) Mert a pápa által a szent-írás megvetetik s hitforrásul a hagyomány fogadtatik el. 9) Mert a pápai hitvallás ellenkezik a szent-írással s a szent-atyák irataival, s lényegében ugyanazon egy a zsidó és török hittel. 10) Mert a pápai egyházban a legundokabb visszaélések uralkodnak, bálványozás s bűbájosság üzetnek, s mert a pápa azt akarja, hogy az ő zsarnoki uralma előtt ég s pokol meghajoljanak. Ennyi elfogultság, ily szörnyű otrombaság s roppant gyűlölet vervén gyökeret az eretnekek főbbjeinek szívében is, az egyesülésre így már gondolni sem lehetett. A fejedelmekhez IV. Pius követeket intézett, hogy a már annyi év óta megszakadt tridenti zsinatra vagy személyesen, vagy követeik által megjelenjenek; de a felhívások nem mindenütt találak viszhangra. A protestáns uralkodók IV. Pius leveleit felbontatlanul adták vissza követeinek. Az angol királynő s dán fejedelem pedig nem is akarák a pápai legátusokat országaikba bebocsátani sőt több katolikus uralkodó is a zsinat folytatása ellen nyilatko-

zott, s a császár egy egészen új közzsínatot kívánt volna tartatni. Aközben az eretnek-tanok mindenüvé elhatottak s mindinkább megszilárdultak, kivált Némethon- s Franciaországban. Ezen utóbbi azonban leginkább Kálvin tanait fogadá be, melyek követői „Huggották“-nak neveztettek. Hogy e zsinat folytatására annál nagyobb számmal jelenjenek meg, a szent-atya az arra siető egyháznagyoknak teljes bucsut is engedett. — Oláh Miklós esztergomi érsek, ki 1560. júl. 15. a pápa által a tridenti zsinat folytatására meghívatik s ennek határozatai megtartására suffragan-püspökeivel intetik, 1561-ben Nagyszombatban ismét zsinatot tartván, ezen a magyar egyház részéről Kolosváry János csanádi és Dudics András tinnini püspök választottak meg ama közzsínatra küldendő követekül. Ezekhez járult még Draskovics György mint Ferdinánd császár és király képviselője.

Mindezen erőlködések daczára is a zsinat, 10 évi szünetelés után, csak 1562-ki január 10-kén folytattathatott, mely IV. Pius pápasága alatt 9 nyilvános ülést tartott (XVII—XXV.). Az utolsó ülés 1563-ki dec. 3-ka s 4-kén folyt le, mely utóbbi napon teljesen bezáratott, miután az, az időközt is beszámítva majdnem 18 évig tartott. A végzéseket 5, a pápa helyett elnöklő kardinál, 3 patriarcha, 33 érsek, 235 püspök, 7 apát, 7 rendfő, 39 jelen nem volt püspökök s apátok procurátorai s 160 hittudor irták alá. Ragazoni Jeromos nazianzi püspök tartá a zárbeszédet, mondván a többi közt: „Felderült a keresztény népre ama boldog nap, melyen az Urnak annyiszor megrongált temploma helyredállítatik s építése befejeztetik, és a minden javak hajója a legnagyobb s oly huzamosan dühöngő hullámokból s örcényből szerencsésen fut be a kikötőbe. Oh bár azok is beléptek volna ama hajóba, a kiknek kedveért történt leginkább ezen hajózs! Bár részök lett volna azoknak is ezen épület építésében, kik nekünk e nagy művet okozták! Valóban, úgy most okunk volna a még nagyobb öröme. De, hogy az úgy nem történt, az bizonyára nem a mi kibánk.“ A zsinat bevégezése után a pápa 1563-diki dec. 30-kán egy Consistoriumot nyitott meg, mondván: „E nap tiszteletreméltó testvérek új életet hoz, új erkölcsöket kíván; a tridenti zsinat a szerföltött meglazult s hanyatlott fegyelmet ismét helyreállította, s mindenekelött a papságnak oly életrendet irt elő, hogy

abból megismerhesse, miszerint, miután a pályára lépett, neki kötelessége úgy élni, mint azt a szent határozatok követelik s parancsolják.“ IV. Pius 1564-ki jan. 26-kán tartott Consistoriumban egy a szent-testület aláírásával is ellátott okmányt bocsátott ki, melyben a nevezett zsinatot megerősítette. Az ugyanazon zsinat atyái által szerkesztett tiltott könyvek lajstromát is jóváhagyta. Az említett évben kiadott bullájában tudósítja az illetőket, hogy a fegyelmi határozatok május elsején hatályba lépnek. Ismét egy más, aug. 2-kán kelt bullájában 8 kardinálból alakított congregációra bizza, hogy az a zsinati végzések érvényre emeléséről gondoskodik, melyek értelmezését önmagának tartotta fön. Egyházi átok büntetése alatt megtiltotta, hogy senki ezen zsinat végzései s határozatai fölött commentárt írni s azt kinyomatni ne merészeljen. Azonkívül a zsinat határozata folytán egy új legteljesb hitvallást (*Professio fidei Tridentina*) tett közzé, melyet mindenkinek, ki az egyházban lelkeszi vagy tanítói hivatalt nyer, le kell tenni.

IV. Pius ezen XIX. egyetemes zsinat végzéseinek elfogadását s hatálybalépését illetőleg minden követ megmozdított; még élte végperceiben is igen melegen ajánlá ezen ügyet a kardináloknak. A tridenti zsinat, mely IV. Pius pápaságának legbecsesb ékkövévé képezi, fölszámíthatlan sok jót eredményezett az egyházban. Annak haromszázados ünnepét 1863-ban Tridentben nagy fénynyel s ünnepélyességgel ülte meg az egyház. — IV. Pius Ferdinánd császár kérelmére a német népnek megengedte az Oltáriszentségnek mind a két szín alatti vételét. Rendelte, hogy a pápa csak Rómában válaszztassék s pedig egyedül a kardinálok által. II. Bonifác határozatát, mely szerint a pápa utódját ki nem jelölheti, sem magának segédet, ki azután utódja lenne, még a kardinálok beleegyezésével sem, szemelhet ki, föllevenítette. 1564-ben a velenczéseknek ajánlódkozta a II. Pál által emelt pompás s gazdag Márkegyházat azon készségért, melylyel a tridenti zsinatot elfogadták. A kardinálok s követek házaiban az asylumjogot megszüntette. A törökök által szorongatott maltai sziget vitézeinek segédcsapatokat, hadi szereket s pénzt is küldött; mi által a jeles keresztény lovagokat igen szép vívmányokra segítette. Jótékonyágát hazánkkal is éreztette, mert a szorongatott Miksa királynak 50,000 arany segédelmet küldött.

Keleti Syriában patriarchaságot állított, melynek Mugalában levő székhére a sz. Antal rendéből jámbor *Abdihut*, ki igen széptudományu férfiú volt, emelte. Cosmas toscanai herczeg által a hit védelmére s a középtengereni biztonság fentartására alapított katonai rendet, melynek vitézei sz. *István lovagjainak* nevezettek, megerősítette. Colonna Antalnak a IV. Pál által behuzott családi javaikat visszaadta. *Azarándokok s jerusálemi bélpoklosok ápolására jóváhagyta a sz. Lászlár-rendnek fölújítását Olaszthonban.* Egész pápasága alatt 46 kardinált nevezett ki, kik közül említendők: *Colonna Márk Antal, Nicolini Angelo, Pisani Lajos, Santacroce Publicola Prosper, Buoncompagni Hugo* (később XIII. Gergely), *de Negri Pasca Simon, Visconti Károly, Castiglione Abondio Ferencz, Creguy Antal, Comandone Ferencz János*, mind megannyi jámbor s tudós férfiak, kik szent örömmel támogatták IV. Píust, megosztván vele a kormányzat súlyos gondjait. A hitélet s közerkölcsiség emelése végett a jezsuiták által alapított több ájtatos társulatot megerősítette s bucsuengedélyekben részesítette. A Japóniába hatolt jezsuita hitküldéreket elismerésével még nagyobb buzgalomra indította, s a rend tagjainak kellő kiképeztetéséről gondoskodván, az ugynevezett „*Római Collegium*“-ot alapította. — E pápa egyik, Miksa császárhoz intézett brevéjében ekként nyilatkozik: „*A jezsuiták ártatlanok s irigységből üldözik őket azon sok jó miatt, melyet eszközölnek. Ők azonban a sok vádra még dicsőbbeknek tünnek fel, mint voltak azelőtt.*“ Azt is mondja rólok, hogy: „*Ő a legnagyobb kegyességet kénytelen irántuk tanusítani, mivel ők Jézus nevét nemcsak viselik, hanem őt tetteikben, tanításukban s példás életök által is utánozni iparkodnak.*“ (Litt. Apost.: Salvatoris. 1561. okt. 30.)

A spanyol hitnyomozás mérséklésére nézve kísérleteikkel nem hagytak fel a pápák. Így III. Pál igen keservesen panaszkodik a spanyol állam-hitnyomozás ellen, és istápolá azokat, kik annak Nápolyba való behozatalát akadályoztatni törekedtek. Hasonlóan cselekedett IV. Pius is, és szent unokaöcse, a nagy Boromeo kardinál, kik a hitnyomozás Milánóba való behozatalának ellenszegültek.

IV. Pius Róma szépítésére is kitünő gondot fordított. Minthogy az építkezés sok költséget igényelt, a pápa kénytelen volt a népre

valamivel nagyobb adót róni. Ez azonban majd életébe került. Ugyanis 1565-ben némely rajongó kalandorok, kik hitelezőik által igen szorongattattak, hogy a zavarosban halászhasanak, mindenütt azt hirdeték, hogy IV. Pius nem törvényes pápa; neki le kell tétetnie, hogy egy megtestesült angyal léphessen a sz. Péter székére, ki mindent megújítani s az összes tévtanokat kiirtani fogja. Egy bizonyos *Accolti Benedek* lépett a rajongók élére, kik közt már előre felosztotta a herczegségeket, városokat, birtokokat s egyéb javakat. Az összeesküvés felfödöztetett s *Accolti* esztelenségeért czinkosaival együtt kivégeztetett. Nehány hóval később IV. Pius egy erős hurutláz támadta meg, mely 1565-ki dec. 9-kén véget vetett életének, miután *Neri Fülöpnek* meggyónt s a haldoklók szentségeit *Boromeo Károly* kezeiből fogadta. Két ily kitünő szentnek karjai s áhitatos imái közt mulni ki, oh ki ne tartaná nagy szerencsének?! E buzgó egyházfő roppant sokat tőn az egyház- s Rómáért, bár ezen utóbbi minden vele született szelidsége s jósága daczára is megvonta tőle szeretetét s a részvét egy könyét sem hullatta sirjára. IV. Pius végszavai voltak: „*Most bocsátd el Uram békében a te szolgádat!*“ Midőn meghalt, 66 éves, 8 hó s 9 napos volt. Jézus egyházát 5 év, 11 hó s 15 napig apostoli buzgalommal kormányozta. Tetemei a Vatikánban takarítottak el, honnét azok 1583-ki január 4-kén minden pompa nélkül a *Madonna degli Angeli* egyházba vitettek át, hol egy karthausi kolostort alapított, melyet ő maga szentelt is be. A kormánya alatt vert pénzekkel környezett s arczképét is előtüntető siremlékének rajzát láthatni *Palatius* művében. Annak főirata a következő:

„*Pius IV. P. M. Medices Mediolanensis sedit An. V. Mens XI. dies XV. Vixit annos 66. Mens. 9. Obiit Idus Decemb. 1565. Jo. Ant. Serbellonus Ep. Praenest. consobrino Carolus Borromaeus S. Praevidis Mediolan. Marc. Scythicus de Altemps, Germanus, Constantiensis, S. Mariae trans Tiberim titulorum Presbyteri avunculo S. R. E. Cardinales posuere.*“

IV. Pius közönséges nagyságu, de erős, széles alkatu, kék, de kissé egyenlőtlen szemü férfiú volt; orra nagy s szakála nem épen hosszú volt. Jobban leereszkedett, mint azt méltósága kívánta; de emellett nagy szelleme által igen föntartotta az irántai köteles tisz-

teletet. Oly *szerencsés emléje* volt, hogy még jogászi korából idézni tudta a törvényt, midőn ezt a szükség kívánta, valamint a történetek s költők műveiből idézgetéseit is kiki bámulta. *Ékesszólása elragadó volt*, ha akarta; hivatalos ügyekben roppant s gyönyörű ismereteit, tapasztalatait, nem különben a foglalkozásbani csüggedhetlen türelmét is méltán emelték ki. Az *Index* kiadásakor három hó alatt mind ő maga olvasta el a műveket s a főbb érintett *tridenti hitvallás is az ő tollából folyt*. — Róma utczáit kiköveztette, a vízvezetékeket helyreállította, s a költők így kiáltának fel: „*Ha az örök-város Augustus alatt márványtól ragyogott, az IV. Pius alatt aranytól tündöklök.*“ Nagyszerű építkezéséről Müller Fülöp a már többször említett „*Keresztény Róma*“ ezimű művében részletesen értekezik. A tudományokat IV. Pius igen szerette. Ott lehete látni nála estenkint *Alciati Francesco, Speroni, Simoneto Sándort*, s egyéb hírneves tudósokat. A tehetségek s tudományok ezen szép találkozása „*A Vatikáni éjek*“ név alatt oly nevezetes lőn. Majd nagyszámu fiatal nemes urak környezék őt, mint a *Viscontik, Gonzagák, Sfondratók, Buoncompagno* (később XIII. Gergely), és egyéb szellemdus férfiak, kik a XVI. század utóbbi éveire oly nagy befolyást gyakoroltak.

TARTALOM.

	Lap.
200. VI. Kelemen	1342—1352. 1
201. VI. Incze	1352—1362. 16
202. V. Orbán	1362—1370. 26
203. XI. Gergely	1370—1378. 40
204. VI. Orbán	1378—1389. 47
205. IX. Bonifác	1389—1404. 55
206. VII. Incze	1404—1406. 64
207. XII. Gergely	1406—1409. 68
208. V. Sándor	1409—1410. 73
209. XXIII. János	1410—1415. 76
210. V. Márton	1417—1431. 83
211. IV. Eugén	1431—1447. 91
212. V. Miklós	1447—1455. 106
213. III. Calixt	1455—1458. 118
214. II. Pius	1458—1464. 127
215. II. Pál	1464—1471. 139
216. IV. Sixtus	1471—1484. 148
217. VIII. Incze	1484—1492. 161
218. VI. Sándor	1492—1503. 167
219. III. Pius	1503. 188
220. II. Julius	1503—1513. 193
221. X. Leó	1513—1521. 203
222. VI. Adorján	1522—1523. 225
223. VII. Kelemen	1523—1534. 232
224. III. Pál	1534—1549. 240
225. III. Julius	1550—1555. 249
226. II. Marcell	1555. 256
227. IV. Pál	1555—1559. 261
228. IV. Pius	1559—1565. 270